

HARIDUS- JA
TEADUSMINISTEERIUM

Haridus- ja Teadusministeeriumi valdkondade arengukavade 2017. a tulemusaruanded

2018
Tartu

Haridus- ja Teadusministeeriumi valdkondade arengukavade 2017. aasta tulemusaruanded

Koostanud: Haridus- ja Teadusministeeriumi analüüsiosakond, tulemusvaldkondade aruannete aluseks on 2017. a programmide aruanded ja 2017. a aasta-analüüs.

Viitamine: HTM (2018). Haridus- ja Teadusministeeriumi valdkondade arengukavade 2018. aasta tulemusaruanded. Tartu: HTM.

Haridus- ja Teadusministeerium

Munga 18, Tartu 50088, Eesti

Tel: +3727350120

E-post: hm@hm.ee

<http://www.hm.ee/>

© Haridus- ja Teadusministeerium, 2018

Väljaandja: Haridus- ja Teadusministeerium

Keeleline korrektuur: Kersti Kaldma

Sisukord

Lühikokkuvõte.....	5
Haridus.....	5
Noortevaldkond.....	7
Teadus.....	8
Eesti keel ja eestlus.....	9
Riigivalitsemine (arhiivindus)	9
Tulemusvaldkond: haridus.....	11
Eesti elukestva õppe strateegia 2020 tulemusaruanne.....	11
1. Strateegia eesmärkide täitmine.....	11
1.1. Muutunud õpikäsitlus.....	13
1.2. Pädevad ja motiveeritud õpetajad ning koolijuhid	16
1.3. Elukestva õppe võimaluste ja töömaailma vajaduste vastavus	18
1.4. Digipööre elukestvas õppes.....	20
1.5. Võrdsed võimalused elukestvaks õppeks ja õppes osaluse kasv	21
2. Ülevaade strateegia täitmisest programmide kaupa.....	24
2.1. Pädevad ja motiveeritud õpetajad ning haridusasutuste juhid	24
2.2. Digipöördede programm.....	35
2.3. Tööturu ja õppe tihedama seostamise programm.....	43
2.4. Koolivõrgu programm.....	52
2.5. Õppe- ja karjäärinõustamise programm.....	57
2.6. Kutseharidusprogramm.....	67
2.7. Üldharidusprogramm.....	78
2.8. Kõrgharidusprogramm	90
2.9. Täiskasvanuharidusprogramm.....	103
Noortevaldkonna arengukava 2014–2020 tulemusaruanne.....	115
1. Strateegia eesmärkide täitmine.....	115
2. Ülevaade noortevaldkonna programmi elluviimisest.....	116
3. Hinnang programmi tegevuste tulemuslikkusele	128
Tulemusvaldkond: teadus.....	129
Eesti teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni strateegia 2014–2020 „Teadmistepõhine Eesti” tulemusaruanne.....	129
1. Strateegia eesmärkide täitmine.....	129
2. Ülevaade programmi meetmete elluviimisest	132
3. Hinnang programmi tegevuste tulemuslikkusele	143
Tulemusvaldkond: eesti keel ja eestlus.....	144
Eesti keele arengukava 2017. aasta tulemusaruanne	144
1. Programmi eesmärkide täitmine.....	144
2. Ülevaade programmi meetmete elluviimisest.....	153
3. Hinnang programmi tegevuste tulemuslikkusele	157
Tulemusvaldkond: riigivalitsemine (Rahvusarhiiv)	158
1. Ülevaade programmi elluviimisest	158
2. Hinnang programmi tulemuslikkusele.....	159
Valitsemisala rahastamine ja valitsussektori kulutused haridusele ja teadusele	160
Lisa 1. Strateegiate programmide eelarvete täitmine 2017. aastal	163

Sissejuhatus

Haridus- ja Teadusministeeriumi valitsemisala panustab Vabariigi Valitsuse eesmärkide saavutamisse neljas tulemusvaldkonnas: haridus, teadus, eesti keel ja eestlus ning riigivalitsemine. Tulemusvaldkondade strateegilised suunad on kirjas valdkondade arengukavades. Valitsuse seatud eesmärkide elluviimiseks on koostatud programmid, mille abil planeeritakse, eelarvestatakse ja viiakse ellu arengukavade rakendamiseks vajalikke meetmeid ja tegevusi ning mille põhjal toimub aruandlus (vt joonis 1).

Täpsemalt jälgime aruandes nelja strateegia elluviimise edukust:

- 1) Eesti elukestva õppe strateegia 2020, mida rakendatakse üheksa programmi abil;
- 2) noortevaldkonna arengukava 2014–2020, mille rakendamiseks on noortevaldkonna programm; programm panustab ka hariduse tulemusvaldkonna eesmärkide täitmisel;
- 3) „Teadmistepõhine Eesti 2014–2020“, mille elluviimiseks on kinnitatud teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni programm, ning
- 4) Eesti keele arengukava 2011–2017, mida on kavas pikendada aastani 2020, ja keeleprogramm.

Riigivalitsemise valdkonda panustame arhiivinduse tegevustega.

Dokumendis hinnatakse strateegiates kokkulepitud indikaatorite abil ennekõike 2017. aasta arenguid. Põhjalikumalt avame neid teemasid, mille kohta on 2017. aastal valminud uuringuid ja analüüse. Sellest põhimõttest lähtudes on olulisemad fookusteemad eri osapoolte rahulolu/heaolu õppeprotsessis; kutse- ja kõrghariduse vilistlaste tagasiside õpingute kohta, õppe- ja karjäärinõustamise programmi vahehindamine, Eesti keelseisund jm¹. Fookusteemasid on käsitletud programmipeatükkide esimestes alapeatükkides pealkirja all „Olulisemad muudatused ja trendid“. Programmi puhul esitame lisaks meetmete tulemus- ja väljundindikaatorite saavutustasemetele ka olulisemad 2017. aastal ellu viidud tegevused. Toome välja õnnestumised ja väljakutsed.

Joonis 1. Haridus- ja Teadusministeeriumi valitsemisala strateegiline raamistik

¹ Haridus- ja Teadusministeeriumi tellitud ja läbiviidud uuringud aastatel 2013–2018:
<https://www.hm.ee/et/tegevused/uuringud-ja-statistika-0>

Lühikokkuvõte

Haridus

Haridusvaldkonnas on headeks uudisteks, et kutsehariduse lõpetanute hõive ja palk on kiirelt kasvanud, mis näitab ühtlasi tegelikku tööturunõudlust erialaste oskustega spetsialistide järele. Samas väheneb katkestamine nii kutsehariduses kui üldhariduses. Loodus-, täppis- ja tehnikateaduste lõpetanute osakaal kõrghariduses kasvab, samuti on tõusnud nii välisüliõpilaste arv kui osakaal, eriti doktoriõppes, kus iga kolmas sisseastuja on välismaalane. Täiskasvanute osalus elukestvas õppes on viimasel kahel aastal teinud hüppe ning on heameel, et seejuures on kasv olnud veidi kiirem madalama haridusega inimeste hulgas. Kuigi gümnaasiumi lõpetanud venekeelsete noorte eesti keele oskuse tase paraneb, on jätkuvalt suurimaks väljakutseks piisava eesti keele oskuse saavutamine põhikooli lõpuks.

2018. aastal alustatakse elukestva õppe strateegia vahehindamist, mis aitab tõenduspõhiselt hinnata strateegia elluviimise tulemuslikkust ja mõju. Hindamisraport valmib 2019. a esimeses pooles, vahearuanne 2018. a sügiseks. Alljärgnevalt on toodud EÕSi peamiste indikaatorite trendid ja tulemused eelmisel aastal.

- 1) **4–6-aastaste laste osakaal alushariduses** on viimastel aastatel veidi kasvanud ning oli 2016. aastal 93,6%². Mitteametlike kohta pole keskset infot. Arvatavasti käivad need lapsed lastehoius, ei ole leidnud lasteaiakohta, on vanemate soovil vanema(te) või vanavanema(te)ga kodus või on nt kolinud koos vanematega välismaale, teavitamata sellest rahvastikuregistrit.
- 2) **Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-aastaste noorte osakaal** on Eestis 10,8% (Eesti tööjõu-uuringu järgi) ja see on viimastel aastatel püsinud muutumatuna. Elukestva õppe strateegia siht aastaks 2020 on, et selliseid noori oleks vähem kui 9%.
- 3) **Õpilaste arvu piirkonniti ebavõrdsed muutused** panevad suured ootused koolivõrgu reformi jätkumisele. Põhikooliõpilaste arv on viimasel kümnendil kasvanud vaid Harjumaal ja Tartumaal, kõige enam on põhikooliõpilaste arv viimasel kümnendil vähenenud Hiiu-, Jõgeva-, Võru-, ja Põlvamaal. Prognoosi järgi kasvab üldhariduse statsionaarse õppe õpilaste arv kuni aastani 2023, tulemas on kõige kiirema kasvu aastad.

2017/2018. õppeaastal tegutseb Eestis 530 üldhariduskooli – 351 alg- ja põhikooli ning 164 keskkooli ja gümnaasiumi ning 15 täiskasvanute gümnaasiumi. Riigigümnaasiume on 12 ja need töötavad 10 maakonnas, aastaks 2023 on kavandatud rajada kokku 24 riigigümnaasiumi.

Viimasel kümnel aastal on koolide arv vähenenud 52 võrra, viimase aastaga 5 võrra. Peamiselt on vähenenud gümnaasiumiastmega munitsipaal-koolide arv – kümme aastat tagasi tegutsenud koolidest on keskkoolide või gümnaasiumidena alles 2/3. Samal ajal on gümnaasistide arv vähenenud veelgi enam – maakondades keskmiselt 40%, alla selle vaid Tartu- ja Harjumaal. 2020. aasta eesmärk on koolivõrku veelgi korrastada, nii et Eestis oleks u 100 gümnaasiumiastmega kooli.

- 4) **Põhikoolilõpetajate jagunemine kutse- ja üldkeskhariduse vahel** ei ole viimasel kümnel aastal muutunud. Aasta 2020 eesmärk on jaotus 35/65, kuid viimasel viiel aastal on kutsehariduse valinud 26–28% ja üldkeskhariduse 72–74% põhikoolilõpetajatest. EHISe andmed näitavad, et 3 aasta jooksul peale põhikooli lõppu jõuab kutseharidusse süiski oluliselt enam noori – 37%. Eelmise aasta „Edukus tööturul“ analüüs näitas, et kutseõppe lõpetamisjärgne palk on kasvanud viimasel viiel aastal kiiremini kui kõrghariduse lõpetanutel, mis annab põhjuse lootale, et ka kutseõpet hakatakse enam väärtustama.
- 5) **Õppe- ja karjäärinõustamise süsteem** käivitus täismahus 2015. a ning sellest alates on programmi toel tuge saanud õpilaste arv hüppeliselt kasvanud: perioodil 2014–2017 sai õppenõustamis- ja karjäärinõustuseid ligi 90 000 last või noort. Väga mahukas ja kavandatust oluliselt suurem on Rajaleidja keskuste töö lastevanemate ja haridustöötajate nõustamisel. Rajaleidja keskused on jõudnud enamiku väikekoolideni. Tuge vajavate õpilaste arv kasvab ja kuigi kasvab ka tugispetsialistide arv, oli psühholooge ja eripedagooge 2017/2018. õa vähem kui kolmandikus koolides, logopeede ja sotsiaalpedagooge on vähem kui pooltes koolides. Valdkonna arengu peamiseks takistuseks ongi õppenõustamise spetsialistide, eriti koolis töötavate eripedagoogide ja psühholoogide puudus.

² Allikas: Eesti Hariduse Infosüsteem (edaspidi EHIS); EUROSTATi 2016. a indikaatori saavutustase – 92,6%.

Ettevalmistamisel on karjääriteenuste pakkumise reform eesmärgiga ühendada Eesti Töötukassa ja Rajaleidja keskuste karjääriteenuste süsteemid.

- 6) Kasvanud on **kõrgharidusega 30–34-aastaste osakaal**, mis 2017. aastal oli 48,4% vanuserühmast. Nii Eesti 2020 kui Euroopa 2020 eesmärk on 40%. Üliõpilaskonnas toimuvad kiired muutused: üliõpilaste arvu kahanemine, muutumine vanemaks (kümne aastaga on kasvanud keskmine vanus 25 aastalt ligi 27 aastani) ja rahvusvahelisemaks. Samuti on muutunud valdkondlikud valikud: kasvab IKT valdkond, kõige kiiremini on kahanenud sotsiaalteaduste, sh õpetajakoolituse lõpetanute arv.
- 7) **Eesti üliõpilaste lühiajaline õpiränne** on sihiks seatud 10%-ga võrreldes madal (2017. a – 2,2%), kuid viimastel aastatel stabiilselt kasvanud. Viimase viie aastaga on **välisüliõpilaste arv** rohkem kui kahekordistunud (2012/2013. õa – 1876, 2017/2018. õa – 4394 välisüliõpilast). Välisüliõpilased moodustavad juba 9,5% kõigist üliõpilastest. Magistriõppes on välisüliõpilasi 15%, doktoriõppes 17%. Nii lühiajalist mobiilsust kui ka välisüliõpilaste arvukust aitab loodetavasti tõsta 2016. aastal kehtestatud uus **rahastamismudel**, mille eesmärk on motiveerida kõrgkooli rohkem panustama strateegiliste eesmärkide (sh rahvusvahelistumine) täitmisse.
- 8) **Loodus- ja täppisteaduste, IKT ning tehnika, tootmise ja ehituse (LTT) erialade lõpetanute osakaal** kõrghariduses on viimastel aastatel kasvanud ja oli 2017. a 28,9%, mis on ka 2020. aastaks seatud eesmärk (29%). LTT lõpetanute osakaalu kasvatamine on seatud sihiks nii tööjõu asendamise kui ka tootlikkuse kasvu vajadust arvestades. LTT valdkondade vahel on aga suured nõudluse ja pakkumise erinevused. IKT valdkonna spetsialistide järele on suur nõudlus ning ka üliõpilaste ja lõpetanute osakaal kasvab. Tehnikavaldkonnas on mitmes suunas suur spetsialistide puudus, samas kui lõpetanute arvud kahanevad. Looduse valdkonna mitmes suunas on aga nõudlus, sh palgad pigem madalad ning paljud lõpetanud jätkavad õpinguid ega suundu tööturule. LTT lõpetajate osakaalu kõrghariduses on mõjutanud erialastipendiumid, IT Akadeemia programm, sh sektori ettevõtete toetus programmile, LTT ja teaduse populariseerimise meetmed ning kõrghariduse rahvusvahelistumist, mobiilsust ja järelkasvu toetavad meetmed. Kindlasti mõjutab noorte valikuid ka tööturuperspektiiv.
- 9) **Õpetajate palk on viimase viie aastaga kasvanud ligi 60%:** kui 2012. aastal oli munitsipaalkoolide õpetajate keskmine brutokuupalk veidi üle 800 euro, siis 2017. aastal oli see 1281 eurot (esialgsed andmed) ja moodustas 105% sama aasta Eesti keskmisest palgast. Õpetajate palgakasv on jätkuvalt riigi strateegiline eesmärk. Sihiks on, et aastaks 2020 on õpetajate keskmine palk võrdne kõrgharidusega töötaja keskmise palgaga või sellest suurem ning 120% riigi keskmisest palgast. Arvestades riigi keskmise palga kiiret tõusu, on selle eesmärgi saavutamine väljakutse. Märkimisväärselt madalam on lasteaiades töötavate õpetajate palk. 2016. aastal oli munitsipaallasteaiade õpetajate keskmine brutokuupalk 819 eurot, mis oli üle 300 euro ehk enam kui veerandi võrra vähem kui riigi keskmine. Alates 2017. aastast eraldatakse omavalitsustele täiendavat toetust, et motiveerida neid tõstma lasteaiasõpetajate palku. Toetust saavad omavalitsused, kes on tõstnud kõrgharidusega lasteaiasõpetaja palga 1. septembriks 80%-ni kehtivast kooliõpetaja alampalgast. Lasteaiasõpetajate keskmine brutokuupalk 2017. a esialgsel andmetel oli 936 eurot, mis on 285 eurot riigi keskmisest palgast madalam. Sama teemaga seoses on sihiks seatud, et tööjõukulude osakaal valitsussektori hariduskuludest oleks 2020. aastal 60%. Aastal 2016 moodustasid tööjõukulud 67,4% e oleme sihi saavutanud. Väike positiivne muutus on toimunud õpetajakoolituse konkursinumbrites, mis 2016. a oli 0,9 (võrreldes kõigi õppekavade keskmisega – 1,0) ja 2017. a 1,0 ehk keskmine. Konkurss kasvas nii koolieelsete lasteasutuste õpetajakoolituse õppekavadel kui ka üldhariduse ja kutsehariduse õpetajakoolituse õppekavadel. 2017. aastal on käivitunud uued algatused õpetajaameti väärtustamiseks ja selle atraktiivsuse suurendamiseks.
- 10) **Eri- ja kutsealase hariduseta täiskasvanute (25–64-aastased) osakaal** oli 2017. aastal 28,6% ning on püsinud sarnasel tasemel viimased 3–4 aastat. Tööturul on kõige haavatavamad need, kes on jäänud põhihariduse või sellest madalama haridusega. Selliseid inimesi on 25–40-aastaste eri- ja kutsealase hariduseta täiskasvanute hulgas rohkem kui pooled. Eri- või kutsealase hariduseta inimeste osakaalu vähendamiseks on oluline vähendada formaalhariduses katkestajate arvu ja tõsta täiskasvanute osalust kutse- ja kõrghariduses. Viimaste aastate positiivne trend on täiskasvanute (25+ vanuses) osaluse kiire kasv kutseõppes: 2017. aastal oli neid juba 37% – 8866 õppijat (5a tagasi, 2012. a 23% – 6101 õppijat). Samuti on vähenenud katkestajate osakaal kutseõppes,

põhi- ja üldkeskhariduses. Katkestajate osakaal õpingute alguses (22% eelmisel aastal) on kõrghariduses püsinud muutumatuna. Elukestva õppe strateegias on aastaks 2020 sihiks seatud eri- ja kutsealase hariduseta täiskasvanute osakaalu vähendamine 25 protsendini, mis on raskesti saavutatav.

Täiskasvanute (25–64) osalus elukestvas õppes tegi eelmisel aastal taas rõõmustava hüppe ning oli kõigi aegade kõrgeim. Eesti tööjõu-uuringu³ küsitlusele eelnend 4 nädala jooksul õppis 2017. a tasemeõppes või osales koolitustel 17,2% täiskasvanutest, aasta varem – 15,7%. Elukestvas õppes osalemise määr on kasvanud eelkõige mitteformaalõppes osalemise arvel. Viimase viie aastaga on osalus kasvanud 30%, keskmisest enam madala haridustasemega (põhiharidus ja madalam) inimeste hulgas, mis on väga positiivne. Madala haridustasemega täiskasvanute suuremale osalusele elukestvas õppes aitasid kindlasti kaasa ka HTMi pakutavad ESFist kaasrahastatud tasuta täienduskoolitused. 2017. aastal omandas tasuta kursustel uusi oskusi üle 13 000 täiskasvanu, kellest sai tunnistuse 93%.

- 11) **Eesti keelt vähemalt tasemel B1 valdavate vene õppekeelega põhikooli lõpetajate** osakaal on võrreldes 2011. aastaga küll pisut paranenud (56% – 2011, 57% – 2017), kuid aastaks 2020 seatud sihi (90%) saavutamine pole reaalne. Et kajastada paremini kõigi eesti keelest erineva emakeelega noorte eesti keele oskuse arengut, sõltumata sellest, kas nad õpivad eesti või vene õppekeelega koolis või eesti keelekümbuses, jälgime lisaks eeltoodule ka **eesti keelest erineva emakeelega põhikoolilõpetajate** eesti keele oskust – 2017. aastal saavutas neist eesti keeles vähemalt B1-taseme 65,7%. Häid tulemusi annab osalus keelekümbusprogrammis (2017. aastal saavutas keelekümbuses põhikooli lõpetanutest 86% eesti keeles B1-taseme) ja hariduse omandamine eestikeelses keskkonnas (99%). 2017/18. õppeaastal õpib keelekümbuses või eesti õppekeelega põhikoolis kokku 30% kõikidest põhihariduse statsionaarses õppes õppivatest eesti keelest erineva emakeelega õpilastest, viimasel aastal kasvas enam just eesti õppekeelega koolides õppijate arv.

Pärast gümnaasiumide eestikeelsele õppele üleminekut on gümnaasiumilõpetajate eesti keele oskus paranenud. Kui siis jäi B2-keele taseme saavutamata 23% lõpetajatest, siis 2017. aasta lõpetajatest vaid 17 protsendil.

2017/2018. õppeaastal töötab Eesti üldhariduskoolides ligi 15 000 õpetajat, kellest 93% keeleoskus vastab keeleoskuse nõuetele⁴, kutseõppeasutustes vastab keeleoskuse nõuetele 2 062 õpetajast 93% keeleoskus ning koolieelsetes lasteasutustes 7 909 õpetajast 91% keeleoskus.

Noortevaldkond

Noorte osalus noorsootöös kasvab ja rahulolu on kõrge. Probleemiks on organiseeritud osalusvõimaluste loomine KOVides, mida peale haldusreformi on oluliselt vähem kui enne.

- 1) Noortevaldkonna hetkeolukorra hindamisel tuleb silmas pidada, et noorte arv ja osakaal elanikkonnas väheneb. Kui 2012. aasta alguses elas Eestis umbes 303 000 noort, siis viis aastat hiljem, 2017. aasta alguses oli neid ca 279 000. Statistikaameti prognoosijärgi jätkub noorte osakaalu vähenemine kogurahvastikust kuni 2020. aastani. Kuigi rändesaldo on viimastel aastatel positiivne, pole hüppelist noorte arvu kasvu oodata.
- 2) Noorsootöö tulemused on viimasel viiel aastal olnud positiivsed. Kasvanud on näiteks **noorte osalemine noorsootöös** ehk nende noorte osakaal, kes võtsid osa huviharidusest, laagritest, malevatest või osalesid aastatoetust saanud üleriigiliste noorteühingute tegevuses või osaluskoogudes vms. Aastal 2010 oli neid 37%, aastal 2017 – 54% ja 2020. aasta eesmärk on 60%. Üle poole kõigist noortest huvikooliõppuritest õpivad spordi valdkonna õppekavadel, ligi kolmandik muusika ja kunsti valdkonna õppekavadel. Teistes valdkondades on osalus väiksem. Eriti madal on tehnika ja looduse valdkonna õppekavadel osalejate määr – vaid veidi üle 3% kõigist huvikooliõppuritest.
- 3) Oluliselt on **paranenud noorsootöö piirkondlik kättesaadavus**, mida mõeldakse noorte arvuga huvikooli (428 noort) ja noortekeskuse kohta (996 noort). 2020. aasta sihid on vastavalt 400 ja 1000. Väljakutseks on organiseeritud osalusvõimaluste (noorte volikogud jms) arv. 2017. aastal oli neid

³ Uuringuga hinnatakse Eesti tööturu olukorda. Kogutud andmeid kasutatakse majanduse ja tööturu olukorra jälgimiseks ja riiklike poliitikate mõju hindamiseks.

⁴ Eesti õppekeeles või eesti keelt õpetavad õpetajad – vähemalt C1, kõik muud õpetajad – vähemalt B2.

70 (2020. a siht on 200), mis on 20 võrra vähem kui 2016. a. Vähenemise põhjuseks on KOVide liitumine.

- 4) 2015. aastal mõõdeti esmakordselt noorte rahulolu noorsootööga. Rahulolu kõigi noorsootöö tegevustega keskmiselt on 86% (rahul või väga rahul olijate osakaal), kitsamalt **huviharidusega on rahul 91% (sh väga rahul 64%) noortest**. 2017. a tehtud kordusuuring näitas, et rahulolu püsib samal tasemel.

Teadus

Teaduses on mitmeid näitajaid, mis peegeldavad **Eesti teadlaste töö head taset**. Euroopa Liidu (EL) teadus- ja arendustegevuse raamprogrammis Horisont 2020 võideti kolme aasta keskmisena elaniku kohta 1,3 korda enam teadusraha kui ELis keskmiselt. Eesti teadus on tugev, koostöö ettevõtlusega ning ettevõtete innovatsioonisuutlikus aga jätkuvalt madal. Nii avalikust kui erasektoriga tulevate TA investeeringute tase suhtena SKP-sse on viie aasta taguse seisuga võrreldes langenud, erasektori panus on viimasel kolmel aastal püsinud stabiilsena. Doktorikraadi kaitsmist arv on viimastel aastatel kasvanud tulenevalt kõrgetest vastuvõtunumbritest 2010. a paiku. Kasv ei ole jätkusuutlik, sest doktoriõppesse vastuvõtt väheneb.

- 1) Teadlaste aktiivsust ja teaduse kõrget taset näitav **publitseerimisaktiivsus** on suurenenud (2016. a üle 1600 kõrgetasemelise artikli miljoni elaniku kohta). Sellega on 2020. aastaks seatud eesmärk (1600 artiklit) täidetud. Eesti teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni strateegias (TAI strateegia) on aastateks 2014–2020 seatud eesmärk jõuda tasemele, kus 11% Eesti kõrgetasemelistest teadusartiklitest kuuluks 10% maailmas enim tsiteeritud teadusartiklite hulka. Viimasel viiel aastal on see olnud 7,4–8,2%, 2016. aastal 8,0% (Euroopa innovatsiooni tulemustabel, ingl European Innovation Scoreboard, 2017).
- 2) Alates 2012. aastast on **Eesti teadus- ja arendustegevuste (TA) investeeringute tase** olnud languses: 2,31%-lt SKP-st (2011) oleme langenud 1,28%-ni (2016), sh on ettevõtlussektori investeeringud langenud 1,48%-lt 0,68%-le. Aastaks 2020 on seatud eesmärgiks, et erasektori TA kulutuste osakaal moodustaks vähemalt 2/3 ehk 67% TA kogukulutustest. Osakaaluna SKPst on vähenenud ka avaliku sektori panus (0,6%), mis varasematel aastatel on olnud 0,7–0,8%. Võrreldes 2015. aastaga, kasvas ettevõtlussektori TA tellimus avalikule sektorile ning moodustas 2016. aastal 6,3% avaliku sektori TA mahust. 2020. aasta siht on 7%. Eesti TA süsteemi eripära on kõrge projektipõhisus (baasrahastuse väike osakaal) ja välismaiste rahastusallikate (tõukefondid ja Horisont 2020) suur osakaal teaduse rahastamises, eriti avaliku sektori teadus- ja arendustegevuse puhul.
- 3) **Kõrgtehnoloogiliste toodete ja teenuste ekspordi osakaal** on viimasel neljal aastal on olnud üle 14% kogu ekspordist (2015 – 15,4%) ning 2014. aastal ületasime ELi keskmist ja endale 2020. aastaks seatud sihti – 15%. Kõrg- ja keskkõrgtehnoloogiliste sektorite hõive osakaal koguhõives on viimase viie aastaga kasvanud 6,7%-lt 8,3%-ni (2016), 2020. aasta eesmärk on 9%. Kaudselt näitab teaduse panust majandusse ettevõtete tootlikkus hõivatu kohta (% ELi keskmisest), mis 2016. aastal oli 71,8% ning jääb maha 2020. aastaks seatud sihist (80%)⁵.
- 4) **Doktorantuuri lõpetajate arv** oli 2017. aastal 253. See on küll viimase viie aasta kõrgeim näitaja, kuid 2020. aasta siht – 300 lõpetajat aastas – on kaugel. Üheks doktoriõppe tulemuslikkuse tõusu aluseks võib saada viimase viie aastaga hüppeliselt kasvanud välisdoktorantide arv ja osakaal: 2017. aastal olid 17% doktorantidest ja iga kolmas doktorantuuri sisseastujatest välismaalased. Tähelepanu tuleb pöörata sellele, kuidas kasutada nende potentsiaali pärast lõpetamist.
- 5) **Eesti koht Euroopa innovatsiooni tulemustabelis** on viimasel viiel aastal olnud suhteliselt stabiilne – oleme olnud 13.–15. kohal. Seejuures on Eesti positsioon tabelis pigem nõrgenenud – oleme langenud nn „mõõdukate innovaatorite“ gruppi ning 2017. aasta tabeli 15. koht on madalam kui eelmistel aastatel. See on aga osaliselt seletatav sellega, et 2017. aastal muudeti tabeli koostamise aluseid ning metoodikat indeksite arvutamisel. Ei ole kuigi tõenäoline, et Eesti jõuaks 2020. aasta eesmärgiks seatud 10. kohani.

⁵ Eesti Panga 2017. a tootlikkuse kasvu prognoos on siiski positiivne (vt <https://www.eestipank.ee/press/prognoos-est-majandus-joudmas-kasvutsukli-haripunkti-19122017>).

Eesti keel ja eestlus

Eesti keele kui emakeele oskus püsib stabiilsena, oluliselt pole paranenud eesti keele kui teise keele oskus. Eesti keele õpe välismaal või selleks võimaluste loomine Eestis on oluline nii tagasipöördumise motivatsiooni loomiseks-hoidmiseks kui selleks, et tagasipöördujail oleks lihtsam Eesti koolis hakkama saada. Võõrkeelte oskus gümnaasiumilõpetajate hulgas paraneb, muret tekitab suur vahe eesti ja vene koduse keelega inimeste inglise keele oskuses, mis on tööturul oluline konkurentsiaargument.

- 1) **Emakeeleoskuse** näitajad on stabiilsed: nii gümnaasiumi kui ka põhikooli eesti keele lõpueksami tulemused on pikas perspektiivis parenenud, kuigi viimasel aastal toimus väike tagasimineku.
- 2) **Eesti keele õppes väljaspool Eestit** on viimastel aastatel olnud stabiilne väliskõrgkoolides eesti keelt õppivate üliõpilaste arv (2017/2018. õa – 950), kasvanud on välismaal eesti keelt õppivate laste arv (3500), samuti välismaal eesti keelt õpetavate üldharidus- ja pühapäevakoolide, seltside, lasteaedade, mudilasringide ja keelekursuste arv (80). Eesti keele ja kultuuri õpet toetatakse 30 erinevas kõrgkoolis, sh üheksa Eestist saadetud lektoriga. Hinnanguliselt võib öelda, et praegu elab välismaal ligikaudu 150 000–200 000 eestlast. Statistikaameti andmeil on alates 2015. aastast hüppeliselt kasvanud sisse- ja väljarändajate, sh Eesti kodakondsusega ja/või Eestis sündinud sisse- ja väljarändajate arv. 2017. aastal HTMi tellitud tagasipöördujate uuring tõi välja, et tagasipöördujate kõige suuremad probleemid nii nende enda kui õppeasutuste hinnangul on seotud laste eesti keele oskusega.
- 3) **Eesti keelt oskavate mitte-eestlaste osakaal** on küll kümne aasta jooksul kasvanud, kuid viimastel aastatel jäänud suhteliselt samale tasemele. Paranenud on peamiselt kuni 30-aastaste mitte-eestlaste eesti keele oskus. Eesti tööturul edukaks toimetulekuks on vaja aga väga head eesti keele oskust. Aktiivseid keelekasutajaid on mitte-eestlaste hulgas 41%, väga hea keeleoskusega aga üle kahe korra vähem (2012. a 15%).
- 4) **Võõrkeelte oskus paraneb, kuid lõhe eestlaste ja venelaste inglise keele oskuses on suur.** Riigieksamil saavutasid 2017. aastal vähemalt B2-taseme 57,4% noortest, mis on 8 protsendipunkti võrra enam kui 2016. a ja rohkem kui 2020. a seatud siht. Paranenud on nii inglise, vene kui saksa keele oskus. Esimese võõrkeele õppimine on Eesti üldhariduskoolides kohustuslik alates kolmandast klassist. Viimase viie aastaga on hüppeliselt kasvanud nende laste osakaal, kes alustavad vähemalt ühe võõrkeele õpinguid esimeses klassis (2017 – 11,9%,) või teises klassis (2017 – 41,7%).

Eesti koolides (nagu mujalgi Euroopas) on võõrkeeltest populaarne inglise keel – seda õpib kokku üle kahe korra enam õpilasi kui sellele järgnevat vene keelt (2016/2017. õa). 2018. a alguses valminud võõrkeelteoskuse mõju uuring näitas, et inglise keel tasub end ka tööturul kõige enam ära, väga hea inglise keele oskus annab enamikus valdkondades olulise palgalisa. Tähelepanu vajab muukeelse elanikkonna võõrkeelte oskus. Kui PIAACi andmetel oli noorimas uuritud vanusegrupis (16–24) inglise keele mitteoskajaid eestlaste hulgas vaid 4%, siis vene kodukeelega inimeste hulgas rohkem kui iga neljas (27%).

Riigivalitsemine (arhiivindus)

Rahvusarhiivi uue peahoone Noora avamine tõi kaasa palju positiivseid muutusi nii arhiivaalide hoidmise kui nende kättesaadavaks tegemise vallas. Ka arhiivaalide kättesaadavus veebis on suurenenud plaanitust kiiremas tempos.

- 1) Ajaloolise muutuse tõi **Rahvusarhiivi uue peahoone Noora kasutuselevõtt 2017.** a. Taastus arhiivi võimekus asutustelt dokumente vastu võtta, lõppes aastaid kestnud olukord, kus vaba hoidlapind puudus. **Säilitustingimused paranesid hüppeliselt, praeguseks on 85% arhiivaalidest nõuetekohastes hoidlatingimustes.** Kasutuse valdkonnas rakendati mitmeid uudseid töökorralduslikke ja tehnilisi lahendusi, mis muutsid klienditeeninduse kiiremaks ja paremaks. Noora on muutnud kogu organisatsiooni kompaktsemaks ja ka nähtavamaks. 2017. aastat märgistab ka arhiivipedagoogika jõuline areng, Noora ja teiste majade avamine nii üldhariduskoolide kui ülikoolide õppuritele.
- 2) Arhiivinduse valdkonnas on **pidevalt kasvanud arhiivaalide kättesaadavus veebis** (kättesaadavad on 18,5 miljonit kujutist, 2020. aasta eesmärk on 20 miljonit), viimasel aastal on

tõusnud digitaalarhiive üle andnud arhiivimoodustajate arv (kokku 8, varem 5) ja kasvanud nende arhiivimoodustajate osakaal, kelle põhitegevuse dokumendid on hinnatud (96,4%). Reaalne on jõuda selleni, et aastaks 2020 on hinnatud kõigi arhiivimoodustajate põhitegevus- ja juhtimisfunktsioonide dokumendid.

- 3) Tallinna keskuse (filmiarhiivi) rajamise ettevalmistustööd on jõudnud sarnaste ülesannetega asutustega koostöövõimaluste analüüsimise faasi. Tõenäoliselt jõuab see protsess investeerimistaotluse koostamiseni 2018. aasta algul. **2018. a sihiks on alustada Rahvusarhiivi Tallinna keskuse rajamistöid.**
- 4) 2017. a suurim väljakutse oli veebiteenuste – erinevate otsi- ja infosüsteemide tööshoidmine ja arendamine ning digitaalsena sündinud teabe vastuvõtmise ja säilitamisega seonduvate tarkvaraliste lahenduste pakkumine, töö jätkub 2018. aastal.

Eesti elukestva õppe strateegia 2020 tulemusaruanne

2014. aastal vastu võetud Eesti elukestva õppe strateegia 2020 (EÕS) üldeesmärk on, et „kõigile Eesti inimestele on loodud nende vajadustele ning võimetele vastavad õpivõimalused kogu elukaare jooksul, et tagada neile isiksusena väärrika eneseteostuse võimalused ühiskonnas, töö- ja pereelus“.

Üldeesmärgi elluviimiseks on seatud viis strateegilist eesmärki:

- 1) muutunud õpikäsituse⁶;
- 2) pädevad ja motiveeritud õpetajad ning koolijuhid;
- 3) elukestva õppe võimaluste ja töömaailma vajaduste vastavus;
- 4) digipööre elukestvas õppes ning
- 5) võrdsed võimalused elukestvaks õppeks ja õppes osaluse kasv.

1. Strateegia eesmärkide täitmine

Üldeesmärk

Üldeesmärgi saavutamiseks on vaja kõigi strateegia programmide meetmete koostöö – ainult üheskoos on need soovitud muutuse saavutamiseks piisavad. Samas mõjutab üldeesmärgi näitajate sihttasemete saavutamist ka Eesti üldine konkurentsivõime, sh olukord tööturul ja majanduse seis, samuti demograafilised muutused.

Indikaator ¹	2012	2013	2014	2015	2016	2017		2018	2019	2020
						siht	tege-lik			
Erinevate osapoolte rahulolu elukestva õppe toimumisega ²						metoodika väljatöötamisel		1. mõõtmine		
Eri- ja kutsealase hariduseta täiskasvanute (25–64-aastaste) osakaal (%) ³	29,9 ^{P4}	29,1 ^{P4}	29,4 ^{P4}	28,9 ^{P4}	28,5 ^{P4}	27	28,6	26	25,5	25
Täiskasvanute elukestvas õppes osalemise määr (%) ⁴	12,8	12,6	11,6	12,4	15,7 ^{P1}	16,5	17,2	18	19	20
Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-aastaste osakaal (%), sh mehed, naised ⁴	10,3	9,7	12,0 ^{P2}	12,2 ^{P2}	10,9 ^{P2}	<10,0	10,8	<10,0	<9,5	<9
	13,3	13,6	16,0	14,2	14,3		14,2			
	7,3	5,8	7,9	10,0	7,4		7,3			
1–3 aastat tagasi õpingud lõpetanud 20–34-aastaste tööhõive määr ^{3,5}	74,7	76,8	80,9 ^{P3}	80,4 ^{P3}	77,1 ^{P3}	79	81,7	80	81	82
Digipädevustega 16–74-aastaste inimeste osakaal (%) ⁶	65	-	76	87	87	-	88	-	-	95 ⁹
Tiip tasemel oskustega (PISA uuringus 5. ja 6. taseme saavutanud) õpilaste osakaal (%), sh										

⁶ Muutunud õpikäsituse kesksed märksõnad on õppijakesksus, võtmepädevuste olulisus, vajadus siduda õppeprotsessis uued teadmised olemasolevatega, loimida erinevaid aine- ja eluvaldkondi, õppida/õpetada mitte ainult faktiteadmisi, vaid õppida õppima ja probleeme lahendama ning teha seda meeskonnas. Muutunud õpikäsituse toetab iga õppija individuaalset ja sotsiaalset arengut, loovust ja ettevõtlikkust kõigil haridustasemetel ja -liikides (EÕS 2020 (2014), 6-7) Vt täpsemalt www.hm.ee/opikasisus ja infot järgmisest peatükist.

funktsionaalne lugemisoskus	-	8,4	-	-	11,1	-	-	10	-	-
matemaatiline kirjaoskus	-	14,6	-	-	14,2	-	-	16	-	-
loodusteaduslik kirjaoskus	-	12,8	-	-	13,5	-	-	14,4	-	-
Üldhariduskoolide õpetajate keskmine töötasu võrreldes kõrgharidusega töötaja keskmise töötasuga Eestis ⁷	0,84	0,83	0,88	0,94	selgub 2018	-	-	-	1,0	≥1,0
Munitsipaalkoolide õpetajate keskmine palgatase, võrreldes riigi keskmise palgaga (%) ^{7,8}	92	98	102	107	105	105	105	110	120	120

¹ Siin ja edaspidi vastavad indikaatorite sihttasemed aastatel 2016–2019 selleks perioodiks kinnitatud programmide sihttasemetele ning 2020. aasta sihttasemed 2017–2020 perioodiks kinnitatud programmide sihttasemetele.

² 2017. a toimus üldhariduskoolides, lasteaiadades ja kutsekoolides eri osapoolte (õppijad, vanemad, õpetajad) rahulolu esmakordne mõõtmine võrreldaval viisil. Indikaatori täpne metoodika on veel väljatöötamisel.

³ Eesti Statistikaameti (edaspidi SA) andmed.

⁴ EUROSTATi andmed. Indikaatorite arvutamisel lähtutakse Eesti tööjõu-uuringust. Alates 2014. aastast on andmed ISCED2011 haridustasemete järgi ümber arvutatud.

⁵ ISCED2011 tase 3–8.

⁶ EUROSTATi andmed, tabel isoc_sk_dskl_i, http://ec.europa.eu/eurostat/web/products-datasets/-/isoc_sk_dskl_i

⁷ EÖS 2020 programmi „Pädevad ja motiveeritud õpetajad ning haridusasutuste juhid“ tulemusindikaatorid.

⁸ Vabariigi Valitsuse tegevusprogrammi indikaator.

⁹ Sihttase korrigeeritud (alates 2018), et tagada vastavus infoühiskonna arendamise indikaatoriga „Interneti mittekasutajate osakaal 16–74-aastaste Eesti elanike seas“ (sihttase 5%).

¹⁰ Siin ja edasi tekstis '-' – sel aastal ei mõõdetata.

^{P1} Statistikaameti arvutused EUROSTATi metoodika põhjal. EUROSTATi avalikustatud esialgsetel andmetel, mis põhinevad 2016. a I–III kv ja 2015. a IV kv andmetel, on indikaatori saavutustase 14,8%.

^{P2} Statistikaameti arvutused EUROSTATi metoodika põhjal. EUROSTATi avalikustatud esialgsetel andmetel, mis põhinevad ISCED97 haridustasemete klassifikaatoril, on indikaatori saavutustasemed 11,4; 11,2; 9,9.

^{P3} Statistikaameti arvutused EUROSTATi metoodika põhjal. EUROSTATi avalikustatud esialgsetel andmetel, mis põhinevad ISCED97 haridustasemete klassifikaatoril, on indikaatori 2014–2016 saavutustasemed 81; 80,6; 77, 1 (2016. a saavutustase põhineb Statistikaameti arvutustel, hetkel avalikustamata).

^{P4} HTMi arvutused Statistikaameti andmetel. 2012.–2015. aasta andmed on ISCED2011 haridustasemete järgi ümber arvutatud 21.02.2017. 2012–2015 aegrida on ISCED97 klassifikaatoril vastavalt 30,2; 29,6; 29,7; 29,2.

Eri- ja kutsealase hariduseta täiskasvanute (25–64) osakaal oli Eestis 2017. aastal 28,6%, mis on hinnanguliselt rohkem kui 200 000 inimest⁷. Tervikuna on nende inimeste osakaal püsinud viimasel paaril aastal samal tasemel. Tööturul on kõige haavatavam täiskasvanute grupp põhi- või keskhariduseta inimesed.

Elukestvas õppes osalemise määr⁸ on Eestis viimasel kahel aastal kiirelt kasvanud, 2017. aastal oli see 17,2%, mis on rohkem kui 5 protsendipunkti võrra suurem kui kaks aastat tagasi. Elukestvas õppes osalemise määr on kasvanud eelkõige tööalases mitteformaalõppes jm koolitustel osalemise arvelt. Kiirelt on kasvanud nooremate (25–44) osalus, võrreldes eelmise aastaga on isegi kahanenud vanemate (45+) osalus. Naiste ja meeste ning eestlaste ja mitte-eestlaste vahe osaluses on jäänud samaks, naised osalevad 1,5 korda sagedamini kui mehed ja eestlased 2 korda sagedamini kui mitte-eestlased.

Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-aastaste noorte osakaal⁹ on viimase üheksa aasta jooksul langenud 14,4%-lt 2007. aastal (kõige kõrgem tase aegreals) 10,8%-ni 2017. aastal, viimastel aastatel on see püsinud stabiilsena. Muret tekitavad soolised erinevused: madala haridustasemega mitteõppivaid mehi on endiselt rohkem kui naisi, kuigi suur paranemine on toimunud just meeste hulgas. Eestlaste hulgas on madalama haridusega mitteõppivate noorte osakaal viimastel aastatel olnud veidi kõrgem kui mitte-eestlaste hulgas.

⁷ Sh need, kes on asunud erialast haridust omandama, kuid on õpingud katkestanud.

⁸ Mõõdetakse Eesti tööjõu-uuringu andmete ja metoodika põhjal viimase nelja nädala jooksul.

⁹ Madala haridustasemega noorte osakaal leitakse Eesti tööjõu-uuringu andmete põhjal, mistõttu tuleks vaadata pigem trende kui üksikaastaid.

Viimasel viiel aastal on 1–3 aastat tagasi õpingud lõpetanud 20–34-aastaste **tööhõive näitaja** paranenud ning oli 2017. a ca 82%, mis on aastaks 2020 seatud siht. Ennekõike on paranenud hõive näitajad kutse- ja keskhariduse taseme lõpetanutel.

2016. aastal avaldati 2015. aastal läbiviidud **PISA testi tulemused**, mille põhjal Eesti õpilased kinnitasid taas meie **põhihariduse väga kõrget taset**. Riikide võrdluses paigutusid Eesti õpilased keskmiste tulemuste järgi loodusteadustes Singapuri ja Jaapani järel maailmas 3. kohale. Euroopa riikide seas on Eesti koos Soomega 1.–2. kohal. Eelmise PISA uuringuga võrreldes on meil kasvanud ka tippsooritajate osakaal (lugemises ja vähemal määral loodusteadustes). Matemaatilises kirjaoskuses on tippsooritajate osakaal langenud ja 2015. aasta siht jäi saavutamata.

Digipädevustega 16–74-aastaste inimeste osakaal on viimasel aastatel samuti paranenud. Eurostati andmetel on 88%-l täiskasvanutest vähemalt madal digipädevus. Eestis on probleemiks liiga lihtne ja ühekülgne arvutikasutus ning suur lõhe eri põlvkondade arvutikasutusoskustes ja -harjumustes: tehnoloogiarikas keskkonnas hea või väga hea probleemilahendusoskusega inimesi on 16–25-aastaste hulgas üle kolme korra rohkem kui 45–65-aastaste hulgas¹⁰.

Suureks väljakutseks on õpetajate keskmise palga tõus. Viimasel viiel aastal (2012–2017) on munitsipaal- ja riiklike õpetajate palk kasvanud pea 60% ehk 480 euro võrra, ületades 2017. aasta riigi keskmist palka esialgse hinnangu järgi 5% (1281 eurot¹¹). **Kutsekoolide õpetajate palk** (2017 – 1235 eurot) on üldiselt olnud lähedane riigi keskmisele ja üldhariduskoolide õpetajate keskmisele brutokuupalgale. Märkimisväärselt madalam on **lasteaedades töötavate õpetajate** palk. 2017. aastal oli lasteaiaõpetajate keskmine brutokuupalk esialgsetel andmetel 936 eurot.

Kokkuvõtteks võib öelda, et pooled üldeesmärgi indikaatoritest on kavandatud või paremal tasemel¹². Lõpetanute hõive ning täiskasvanute osalus elukestvas õppes kasvab, õpilaste oskused põhikooli lõpus on maailma tipptasemel. Täiskasvanute osakaal, kel on olemas vähemalt madalad IKT oskused, on ligi 90%, mis on hinnanguliselt ka töökohtade osakaal, kus läheb arvu tühjaks, samas heade oskustega täiskasvanuid on vähe. **Õpetajate keskmise palgatasemega seotud indikaatorite järgmiste aastate sihttasemeid pole võimalik saavutada ilma täiendavate ressurssideta**, sh on oluline tõsta ka koolieelsete lasteasutuste ja kutsehariduse õpetajate ning kõrghariduse õppejõudude palka. Probleemiks on **kõrghariduse rahastamine**, mis vaatamata kõrgharidusreformist tulenenud riigi osaluse suurendamisele ei võimalda hoida õppejõudude palku konkurentsivõimelisena. Kõrgharidusreformi mõju hindab Riigikontroll 2018. a.

Eri- ja kutsealase hariduseta täiskasvanute (25–64-aastaste) osakaal on olnud stabiilne. Ülejäänud indikaatorite puhul on 2020. a sihttasemete täitmise prognoos pigem optimistlik tingimusel, et elukestva õppe strateegia raames käivitatud meetmed on tulemuslikud, väliskeskkond soodne ja teiste ministeeriumide eesmärkide saavutamisse panustavad meetmed käivituvad edukalt. 2017. a alustati rahulolu hindamisega eri haridustasemetel.

Strateegia eesmärkide saavutamisse panustavad lisaks Haridus- ja Teadusministeeriumile ka Kultuuriministeerium, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeerium, Siseministeerium ning Sotsiaalministeerium.

1.1. Muutunud õpikäsitlus

Elukestva õppe strateegia peab oluliseks probleemiks, et teoreetiliselt omaksvõetud ja dokumentides kinnitatud õpikäsitlus, õppijate eri tüüpi andekuste väärtustamine ning erivajaduste märkamine ei ole muutunud õppeprotsessi lahutamatuks osaks. Ühiskonnas keskendutakse hariduse ja koolide kvaliteedi puhul liialt riigieksamite tulemustele. Samuti võiks liiga kõrget väljalangevust (eriti meessoo hulgas) kõikidel haridustasemetel ja -liikides leevendada individuaalsemad reaalse eluga seostatunud ja probleemipõhisemad õppimisviisid.

¹⁰ Pruulmann-Vengerfeldt, P. jt (2015). Tehnoloogiarikas keskkonnas probleemilahendusoskuse tase ja IKT kasutus Eesti elanike hulgas. PIAAC uuringu temaatiline aruanne nr 5. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium. https://www.hm.ee/sites/default/files/ikt_final_parandatud.pdf.

¹¹ Üldhariduskoolide õpetajate keskmine brutokuupalk (ainult kohalike omavalitsuste koolid)

¹² Ühe indikaatori (rahulolu) meetodika on hetkel väljatöötamisel.

Eesmärk on iga õppija individuaalsed ja sotsiaalsed arengut toetava, õpioskusi, loovust ja ettevõtlikkust arendava õpikäsituse rakendamine kõigil haridustasemetel ja -liikides.

Strateegia esimese eesmärgi kolme näitaja sihttasemetel saavutamise panustavad samaaegselt järgmised programmid: „Pädevad ja motiveeritud õpetajad ning haridusametuste juhid“, õppe- ja karjäärinõustamise programm, kutseharidusprogramm, kõrgharidusprogramm ja üldharidusprogramm.

Indikaator	2012	2013	2014	2015	2016	2017		2018	2019	2020
						siht	tege-lik			
Madalal tasemel oskustega õpilaste osakaal (%), ¹ sh										
funktsionaalne lugemisoskus	9,1	-	-	10,7	-	-	-	7,5	-	-
matemaatiline kirjaoskus	10,5	-	-	11,2	-	-	-	8,0	-	-
loodusteaduslik kirjaoskus	5,0	-	-	8,7	-	-	-	5,0	-	-
Põhikoolist väljalangevus statsionaarse õppe kolmandas kooliastmes (%), sh	0,5	0,6	0,5	0,5	0,3	<0,5	0,3	hoida taset (<0,5)		<1
Poisid	0,6	0,7	0,6	0,7	0,4		0,4			
Tüdrukud	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3		0,3			
Õppetöö katkestajate määr gümnaasiumis (väljalangevus gümnaasiumi 1. õppeaastal) (%) ²	1,4	1,1	1,1	0,9	0,9	<1,0	0,8	<0,9	<0,9	<0,8
Õppetöö katkestajate määr kutseõppeasutustes (kutsekeskhariduse tasemel 1. õppeaastal) (%) ²	26,2	25,8	25,6	24,7	22,4	22	22,4	22	21	<20
Õppetöö katkestajate määr kõrghariduses (%) ^{2,3}	21,3	22,5	23,1	21,3	22,3	19	21,2	18	15	<15

¹ PISA uuringus alla 2. taseme saavutanud 15-aastaste õppijate osakaal.

² Allikas: EHIS, 2016. aasta all on näidatud 2015/2016. õa katkestamine. Arvud on EÕSiga ühe aasta võrra nihkes, kuna EÕSis näidati 2013/2014. õa katkestamisi 2013. aasta all.

³ Õpingute katkestamine kõrghariduses õpingute alguses, %. Nt 2014. a näitaja on leitud järgmiselt: perioodil 11.11.2012–10.11.2013 õppima asunud, kes seisuga 10.11.2014 ei olnud lõpetanud ega õppinud samal õppekohal. Mõningatel juhtudel (need, kes on õppima asunud 2012. aasta lõpust 2013. aasta suveni) võrreldakse staatust peaaegu 2 aasta pärast. Teiste puhul (õppima asunud 2013. aasta sügisel) vaadatakse staatust 1 aasta pärast. Siiski langeb valdav osa (98%) õppima asumise vahemikku 1.07.2013–10.11.2013 ja nende puhul on 10. novembriks 2014 tegemist 2. aasta õpingutega ning seega võib katkestamise puhul tinglikult rääkida 1. aasta katkestamisest.

Vaatamata kõrgele kohale PISA riikide pingereas ja teiste riikidega võrreldes suurepärasele tulemustele, on Eesti puhul siiski murettekitav **madalal tasemel oskustega õpilaste osakaalu kasv**.

Viimastel õppeaastatel on **väljalangevus üldhariduskoolide päevasest õppes** olnud suhteliselt madal, põhikooli kolmandal astmel on see stabiliseerunud 0,3%-l ja gümnaasiumi esimesel õppeaastal 0,8%-l.

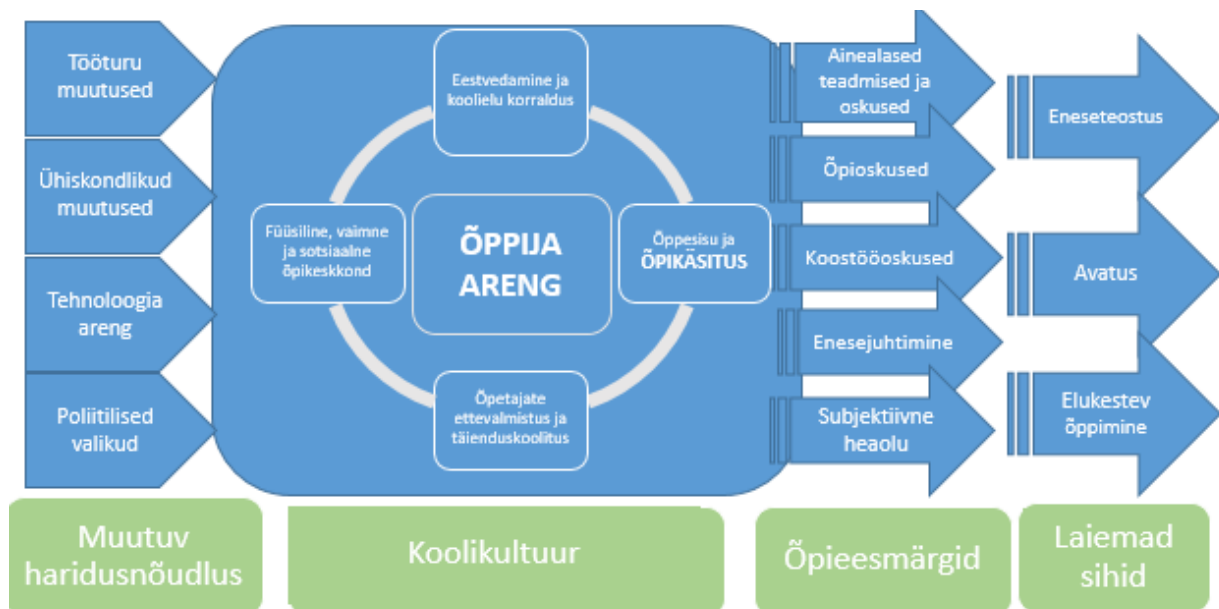
Positiivne on **katkestamiste vähenemine kutsekeskharidusõppes**, 2016/2017. õppeaastal oli see sama, mis eelmisel aastal, mis on viimase viie aasta madalaim tase. Katkestamise vähendamisele on kaasa aidanud väljalangevuse kui probleemi teadvustamine ja sellega kooli tasandil tegelemine.

Kõrgharidusõppe katkestas aastatel 2012–2017 õpingute alguses 21–23% sisseastunutest (2017 – 21,2%). 2017. aasta sihttase jäi saavutamata.

Kokkuvõttes on katkestamise vähendamine kutsekeskharidus- ja kõrgharidusõppes endiselt väljakutse¹³. Ilma täiendavate tugimeetmeteta kutsehariduses pole samas tempos langus järgnevatel aastatel tõenäoline. 2018. a valmib analüüs tugimeetmetest kutsehariduses, mille baasil on võimalik kavandada katkestamist vähendavaid toetussüsteeme. Teiste eesmärkide saavutamise prognoos on optimistlik.

2017. aasta olulisemad meetmed ja tegevused

„Eesti elukestva õppe strateegia 2020“ võttis käibele termini „õpikäsitus“, seades eesmärgiks selle muutumise. Nii koolid, ülikoolid kui HTM on ellu viinud erinevaid tegevusi selle toetuseks, kuid polnud laialdast kokkulepet, millised aspektid koolielus ennekõike muutuma peavad ja kuidas muutusi mõõta. Ainult katkestamise vähendamine, mis on strateegias kokkulepitud indikaator, polnud ilmselgelt piisav. Viimastel aastatel (2015–2017) on Eesti ülikoolides tehtud mitmeid õpikäsituse teemalisi uuringuid ning koostatud kaks teaduskirjanduse ülevaadet¹⁴, mis on aidanud tuua sellesse teemasse selgust. 2017. a töötasid HTM ning Tallinna ja Tartu ülikool koostöös välja õpikäsituse muutumise raamistiku (vt joonis 2), mille eesmärk on pakkuda taustsüsteemi ja tuge õpikäsituse rakendajatele, ennekõike haridusasutustele ja nende partneritele, et aidata mõista suurt pilti, kuhu nende erinevad tegevused asetuvad. Samuti on see abiks hindamisel, milliste õpikäsituse aspektidega on meil paremini, millega halvemini ning milliseid muutusi tuleks ennekõike toetada. Raamistik koos seda toetavate alusmaterjalidega on kättesaadav: www.hm.ee/opikasisus nii eesti, inglise kui vene keeles. Samal teemal valmisid ka kolmes keeles trükised.

Joonis 2. Õpikäsitus, selle muutumise põhjused, muutumist toetavad tegurid koolikultuuris ning muutuste eesmärgid ja laiemad sihid¹⁵

Esmakordselt katsetati nii lasteaedades, üldhariduskoolides kui kutsekoolides ka erinevate **õpikäsituse muutumise aspektide mõõtmist**. Õpilaste hulgas hinnati seda, kui võrd nad tunnevad, et õpetusse kaasatakse neid aktiivselt, ning kui võrd nad saavad arengut toetavat tagasisidet¹⁶. Õpetajate hulgas hinnati koostööst õpetamist, õppetöö mitmekesistamist ja õppijate aktiivsuse toetamist. Kõigist koolielu aspektidest olid õpilased kõige kriitilisemad just aktiivsust toetava õpetamise osas. Vt ka üldharidusprogrammi aruannet. 2018. a on kavas õpikäsituse muutumise mõõtmist koostöös ülikoolidega edasi arendada.

Mitmeid olulisi tegevusi tänapäevase õpikäsituse juurutamiseks jätkati programmis „**Pädevad ja motiveeritud õpetajad ning haridusasutuste juhid**“, sh töö õpetajate koostöövõrgustikega,

¹³ Katkestamise põhjuste analüüsi vt ptk 2.7. ja 2.8.

¹⁴ Tartu Ülikool (2017). Uurimisprojekti “Süsteemaatiline kirjanduse ülevaade õpikäsituse nüüdisaegsuse hindamiseks sobivate mõõtvahendite leidmiseks” raport. Tartu: TÜ. <http://hdl.handle.net/10062/55715>; Heidmets, M. (2017). Õpikäsitus: teooriad, uurimused, mõõtmine. Analüütiline ülevaade. Tallinn: TLÜ, Haridusteaduste Instituut. <http://hdl.handle.net/10062/55716>

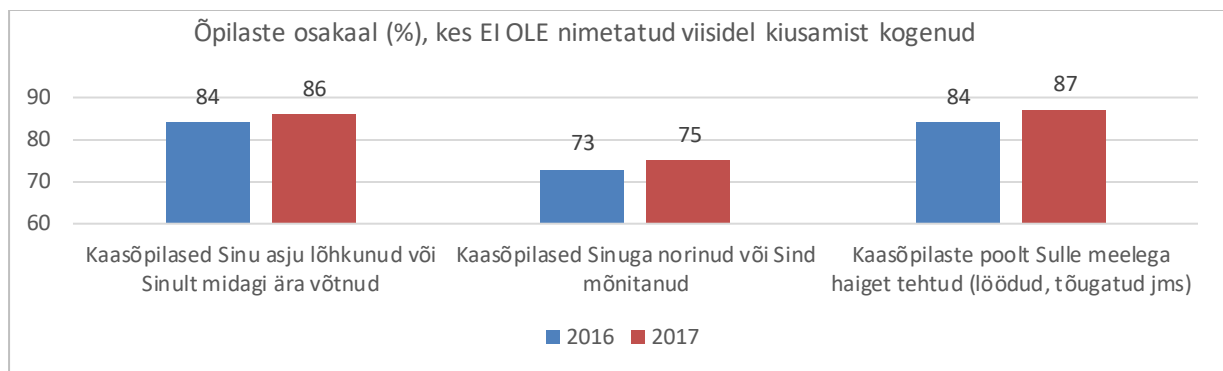
¹⁵ Joonis põhineb artiklil: Heidmets, M. jt. (2017). *Kokkuvõtte. Järeldused*. Heidmets, M. (toim), *Õpikäsitus: teooriad, uurimused, mõõtmine. Analüütiline ülevaade* (120-127). Tallinn: TLÜ, Haridusteaduste Instituut, (120-127), <http://hdl.handle.net/10062/55716>.

¹⁶ Esimest aspekti mõõdavad küsimused nagu *Õpetajad laseravad õpilastel üksteist hinnata*, teist aspekti küsimused nagu *Õpetajad selgitavad mulle, mida ma saaksin paremini teha*.

haridusasutuse juhi kompetentsimudeli uuendamine ja tutvustamine, koolijuhtide järelkasvuprogrammide loomine ja läbiviimine, õpikogukondade toetamine, ülikoolide ja koolide koostööprojektid ning koolimeeskondade ühine õppimine haridusuuenduste rakendamiseks (sh nii maakonna piires kui ka eri maakondade haridusasutuste vahelised õpiüritused kaasava hariduse põhimõtete rakendamiseks).

Üldharidusprogrammist toetati muutunud õpikäsituse rakendamisse panustavate koostöövormide loomist ja juurutamist, sh algatus Huvitav Kool ning turvalisuse ja väärtusarenduse programmid. Täiel määral rakendus Tartu Ülikooli liikumislabori koordineerimisel liikuma kutsuvate koolide võrgustik VUNK!

2017. aastal kinnitati kiusamisvaba haridustee kontseptsioon, sõlmiti lepingud koalitsioonipartneritega, sh olid prioriteediks venekeelsed koolid ja programmide parem levik. 2018. aastal jätkatakse eraldistega, et tagada programmide arendustegevused, sh mõju-uuringud, kättesaadavus ning seeläbi ka madalam hind vahetule kasutajatele ehk haridusasutustele. Võrreldes 2016. aasta rahulolu-uuringu tulemustega, on vägivalda kogenud õpilaste osakaal 2017. a langenud, siiski tuleb koolides vägivalda vähendamisele jätkuvalt tähelepanu pöörata. Ootuspäraselt on õpilased, kes tunnevad ennast kiusatuna, kooliga ka vähem rahul.

Joonis 3. Õpilaste osakaal, kes EI OLE nimetatud viisil kiusamist kogenud, 8. klass

Allikas: Üldhariduskoolide rahuloluküsitlus 2016, 2017

2018. a jõustus põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse muudatus, mille eesmärk on pakkuda õpilastele vajalikku tuge ja luua paremad võimalused võimetekohase hariduse omandamiseks. Selleks et last koolis paremini toetada, suurendatakse kohalike omavalitsuste ja eraüldhariduskoolide pidajate rahalist toetust. Omavalitsustele ja eraüldhariduskoolide pidajatele antakse juurde enam kui 23 miljonit, sh 6 miljonit eurot tugispetsialistide teenuse kättesaadavuse tagamiseks. Samuti saavad tugispetsialistid alates 2018. aastast taotleda lähteotust. Õppetöö katkestamise ennetamiseks ja kaasava hariduse edendamiseks toimib Rajaleidja keskuste võrgustik, mis pakub lastele ja noortele õppenõustamis- ja karjääriteenuseid. Kõikides maakondades töötavad nõustamiskomisjonid, lisaks ka üleriigiline nõustamiskomisjon.

2017. aastal valminud kutseõppeasutuse seaduse muutmise seaduse eelnõu väljatöötamiskavatsuses seatakse eesmärgiks kutseõppele parema ligipääsu ning individualiseerituma õppekorralduse tagamine, sh katkestamist ennetavate meetmete parem rakendamine ning seeläbi ka lõpetajate konkurentsivõime tõstmine ja edasiõppimis valmiduse toetamine.

Üldharidusprogrammist, kutseharidusprogrammist ja kõrgharidusprogrammist toetatakse õppurite toimetulekut formaalhariduses, sh tagatakse sotsiaaltoetused ja -teenused.

1.2. Pädevad ja motiveeritud õpetajad ning koolijuhid

Ühiskonnas ja õpilaste arvus toimunud ja toimuvad muudatused ei jäta puudutamata ka õpetajaid, õppejõude ja haridusasutuste juhte. Arutelude fookuses on õpetajakutse, õpetajate ja koolijuhtide professionaalse arengu võimalused, vääriline töötasu ning õpetaja ja koolijuhi ametikoha väärtustamine. Strateegilise visiooni kohaselt töötavad aastal 2020 Eesti õppeasutustes ennast väärtustavad väärivad motiveeritud ja asjatundlikud õpetajad ning haridusasutuste juhid. Selleks on vaja tähelepanu pöörata eelkõige nende professionaalset arengut toetavatele tegevustele. Enesetäienduses osalemine on oluline kõikidele õpetajatele ja koolijuhtidele, kuna olenemata sellest, kui tõhus on olnud ettevalmistus põhiõppes, ei suuda ülikoolid tulevasi õpetajaid ette valmistada kõikideks väljakutseteks, millega nad oma karjääri jooksul kokku puutuvad. Elukestva õppe strateegia toob selle valdkonna olulisemate

probleemidena välja õpetaja elukutse vähese atraktiivsuse, mille tõttu on üldhariduskoolis vähe noori ja meesõpetajaid, konkurss õpetajakoolituse õppekavadele on väike ning õpetajaks õppinud ei lähe kooli tööle.

Eesmärk on viia õpetaja/õppejõu ja koolijuhhi töö hindamine ja tasustamine vastavusse nende ametikohtadele esitatavate nõuete ja töö tulemuslikkusega.

Strateegia teise eesmärgi näitajate sihttasemed saavutatakse programmi „Pädevad ja motiveeritud õpetajad ning haridusasutuste juhid“ kaudu.

Indikaator	2012	2013	2014	2015	2016	2017		2018	2019	2020
						siht	tege-lik			
30-aastaste ja nooremate õpetajate osakaal (%) üldhariduskoolides ¹	10,3	10,3	10,3	10,6	10,7	12	10,6	12,5	täpsus- tub 2018	12,5
Konkurents õpetajakoolituse õppekohtadele ²	-	-	-	-	0,91	hoid a taset	1	-	täpsus- tub 2018	konkurs s on kasvanu d
Õpetajate sooline struktuur naised/mehed (%) üldhariduskoolides ¹	85,7; 14,3	85,9; 14,1	85,8; 14,2	85,7; 14,3	85,8; 14,2	80: 20	85,8; 14,2	75: 25	täpsus- tub 2018	75: 25

¹ Allikas: EHIS.

² Indikaator näitab konkurssi õpetajakoolituse õppekavadele suhtes konkursiga kõigile kõrghariduse õppekavadele. Konkurss on arvatud SAISI andmete põhjal, jagades kandidaatide arvu õppimatulekut kinnitanute (mis ei pruugi kajastada kõiki õppimaasujaid) arvuga ning võrreldes seda sama näitajaga kõikide õppekavade lõikes. Arvesse on võetud vaid ülikoolide andmed, kõik õppevormid ja õppeastmed (v.a doktoriõpe). Õpetajakoolituse õppekavadeks on arvestatud hariduse õppevaldkonda kuuluvad õppekavad, v.a need, mis ei anna pedagoogilist väljundit. Keskmiseks konkursiks on arvestatud üks.

30-aastasi ja nooremaid õpetajaid on Eestis napilt üle 10% – viimasel viiel aastal on see näitaja püsinud enam-vähem muutumatuna. 2017. a oli noori õpetajaid 10,6%. Viimasel kahel aastal on 30-aastaste ja nooremate õpetajate osakaal püsinud samal tasemel, kuid 2017. aastaks seatud sihttase jäi saavutamata ning veel ei ole jõutud ka 2008/2009. õa näitaja tasemele (noorte õpetajate arv oli siis 1666, s.o 11,3% kõigist õpetajatest).

2016. aastaga võrreldes on **kasvanud konkurents õpetajakoolituse kohtadele**.

Üldhariduskoolide õpetajaskonnast moodustavad jätkuvalt valdava enamiku naised (85,8%). Kutsehariduses oli 2008/2009. õppeaastal meesõpetajate osakaal 34,4%. Kümne õppeaastaga on toimunud märkimisväärne muutus ning 2017/18. õppeaastaks on kutsekoolide meesõpetajate osakaal tõusnud 39,2%-ni. Kõrgkoolide õppejõudude seas on sooline jaotus tasakaalus – viimasel seitsmel õppeaastal olid üle 50% kõigist õppejõududest mehed (2017/2018. õppeaastal – 50,6%).

Kokkuvõttes pole olukord eelmiste aastatega võrreldes oluliselt muutunud, seega on sihttasemete saavutamise prognoos nii 2018. aastaks kui ka 2020. aastaks pigem pessimistlik.

2017. aasta olulisemad meetmed ja tegevused

Õpetaja ja haridusasutuse juhi ameti atraktiivsuse suurendamise eeltingimuseks on **väärikas palk**. Riigi eesmärk on viia õpetajate keskmine palk 120 protsendini Eesti keskmisest ehk võrdseks kõrgharidusega spetsialisti keskmise palgaga. 2017. aastal oli üldhariduskoolide õpetajate keskmine brutopalk (ainult KOV koolid) 1281 eurot (2016. a – 1204 eurot), üldhariduskoolide õpetajate miinimumpalk oli 2017. aastal 1050 eurot. 2018. aastaks on kokku lepitud miinimumpalga tõus 1150 euroni.

Programmi „Pädevad ja motiveeritud õpetajad ning haridusasutuste juhid“ vahendite toel käivitati õpetajaameti väärtustamise ja atraktiivsuse suurendamise tegevuskava.

2018. aastal jõustus põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse muudatus, mis võimaldab tunnustada haridustöötajaid elutööpreemiaga ja määrata riiklikke aastapreemiaid ja stipendiume. Alates 2018. aastast on

kavas anda igal aastal välja üks elutööpreemia ja kaks aastapreemiat õpetajatele, üks aastapreemia õppejõule ning üks aastapreemia tugispetsialistile. Lisaks on õpetajatel võimalik taotleda stipendiumi. Igal aastal antakse välja kuni viis stipendiumi hariduspoliitika seisukohalt oluliste arendustegevuste toetamiseks. See võimaldab nt õpetajal kasutada vaba semestrit koostööks ülikooliga, minna enesetäiendamisele välisriiki, osaleda hariduspoliitika kujundamises vm.

1.3. Elukestva õppe võimaluste ja töömaailma vajaduste vastavus

Ühiskonna jätkusuutlikuks toimimiseks on oluline, et iga inimene oleks tööturul rakendatud oma võimete kohaselt ning suudaks tööturul toimuvatele muutustele kiiresti ja paindlikult reageerida. Elukestva õppe strateegia järgi on selle valdkonna olulisemaid probleeme liiga suured erinevused elukestva õppe raames pakutava ja tööturul vajaliku vahel. Õppeasutused ja töömaailm ei tee elukestva õppe süsteemi arendamiseks aktiivset koostööd, info tööturu ja majanduse arengute kohta pole süsteemne ning karjäärinõustamisteenused on ebaühtlase kvaliteedi ja kättesaadavusega; tööturu jaoks ei valmistata ette piisaval arvul sobilikku kvalifikatsiooniga oskustöötajaid.

Eesmärk on luua kvaliteetsed, paindlikud ja mitmekesiste valikutega ning tööturu arenguvajadusi arvestatavad õppimisvõimalused ja karjääriteenused, et suurendada erialase kvalifikatsiooniga inimeste arvu erinevates vanuserühmades ja regioonides.

Eesmärgi kahe sihttaseme¹⁷ saavutamine sõltub viie programmi koostööst: üldharidusprogramm, koolivõrgu programm, õppe- ja karjäärinõustamise programm, tööturu ja õppe tihedama seostamise programm ja kutseharidusprogramm. Üliõpilaste mobiilsuse ja LTT (loodus- ja täppisteadused, tehnika, tootmine ja ehitus) erialade lõpetajate osakaalu sihttasemete saavutamisse panustab kõrgharidusprogramm¹⁸ ning karjäärinõustamise läbinud põhikoolilõpetajate osakaalu saavutamisse (eesmärk 100% aastaks 2020) õppe- ja karjäärinõustamise programm.

Indikaator	2013	2014	2015	2016	2017		2018	2019	2020
					Siht	tege-lik			
LTT erialade lõpetajate osakaal (%) kõrghariduses (ISCED 11 järgi) ¹	27,1	26,4	26,5	27,4	27,7	28,9	28	28,5	29
Karjäärinõustamise läbinud põhikoolilõpetajate osakaal (%) [*]	-	-	-	-	-	-	-	-	100
Kutsehariduse statsionaarses õppes õpinguid jätkavate põhikoolilõpetajate määr (%)	26,7	27,5	26,6	26,2	-	25,2	-	-	35
Keskhariduse tasemel õppurite jagunemine (%) üldkeskhariduse ja kutsekeskhariduse vahel ²	67: 33	67,8: 32,2	68,9: 31,1	69,9: 30,1	-	71,5: 28,5	-	-	60: 40
Üliõpilaste lühiajaline õpiränne (%)	3,6	3,3	1,4 ³	1,8	6	2,2	8	10	10

¹ Allikas: EHIS. 2017. aastast hinnatakse ISCED 11 klassifikaatori järgi

² Allikas: EHIS, arvestatud üld- ja kutsekeskhariduse õppekavade järgi õppijaid.

³ Kuni 2014. a allikad: rahvusvahelistumise strateegia vahearuanne, 2012; SA Archimedes; EHIS. Üliõpilaste mobiilsuse puhul mõõdetakse Eesti üliõpilaste lühiajalist õpirännet, täpsemalt mobiilsusstipendiumide arvu kõigi üliõpilaste kohta. Alates 2014/2015. õa arvutatakse näitaja EHISe andmete alusel, andmed ei ole varasemate õppeaastatega võrreldavad.

¹⁷ Kutsehariduse statsionaarses õppes õpinguid jätkavate põhikoolilõpetajate määr (%) ja keskhariduse tasemel õppurite jagunemine üldkeskhariduse ja kutsekeskhariduse vahel.

¹⁸ Nii üliõpilaste õpirände kui ka LTT lõpetajate osakaalu näitajate saavutamisse panustavad ka teaduse tulemusvaldkonda kuuluvad meetmed ja tegevused.

Osakaal 10.11.2014 seisuga õppijatest, kes on 2014/2015. õa jooksul (01.10.2014–30.09.2015) viibinud lühiajaliste õpingute eesmärgil välisriigis (arvestused on tehtud õppekohapõhiselt, arvestatud on kõiki mobiilsuundumusi, olenemata perioodi pikkusest või kogutud ainepunktidest).

* Näitaja arvutamise meetodika täpsustatakse koos andmekogumise korraldamisega.

Loodus- ja täppisteaduste, tehnika, tootmise ja ehituse valdkond (LTT) on Eesti kõrghariduses hästi edenenud. LTT erialade lõpetajate osakaal kõrghariduses on kasvanud perioodil 2012–2017 25%-lt 29%-ni. 2017. aastal oli see näitaja 28,9%, mis on lähedal aastaks 2020 seatud sihile. 2017. aastast muutus seoses üleminekuga uuele õppekavade klassifikaatorile (ISCED 11) LTT valdkondadesse kuuluvate õppekavade loetelu, millega paranes näitaja ca 2% võrra. Näitaja hea edenemise ja ISCEDi muutuse tõttu tõstisime eelmisel aastal 2020 sihti 29%-ni (enne oli 25%).

Õppurite jagunemine üldkeskhariduse ja kutsekeskhariduse vahel kohe peale põhikooli lõppu pole viimastel aastatel muutunud, noorte haridusvalikud on jäänud samaks. Kuna Tallinna ja Tartu põhikoolilõpetajatest läheb oluliselt suurem osakaal üldkeskharidusse kui mujalt ja just nendes linnades kasvab õpilaste arv, siis võib näitaja samaks jäämist vaadata positiivse arenguna. Samas teevad paljud põhikooli- ja gümnaasiumilõpetajad valiku kutseõppe kasuks hiljem, 3 a jooksul peale põhikooli lõpetamist läheb kutseõppesse 37% noortest. HTM kaalus 2017. a lävendi kehtestamist noorte haridusvalikute suunamiseks, kuid sellega kaasnevaid riske on hinnatud praegu kõrgemaks kui kasu. 2016. aasta analüüs põhikoolijärgsetest valikutest¹⁹ näitas, et kutsekeskhariduses õppijate osakaalu suurendamine üldkeskhariduses õppijate arvel ei ole parim lahendus majanduskasvu eesmarke silmas pidades ja haridussüsteemi väliseid tingimusi arvestades. Kutsekeskharidus annab tööturule sisenemisel üldkeskhariduse ees väikese sissetulekueelise, kuid edasine töökogemus võrdsustab sissetulekud. Tööturg näitab sügavalt kasvavat nõudlust kutseharidusega inimeste järele, mis peegeldub viimastel aastatel nii kiirelt kasvanud hõive- kui palganäitajates. Kui need trendid jätkuvad, on loota, et ka noorte eelistused muutuvad.

Karjäärinõustamise läbinud põhikoolilõpetajate osakaalu pole hetkel veel võimalik seirata. Perioodil 2014–2017 on Rajaleidja võrgustiku kaudu individuaalseid karjääriteenuseid saanud põhikooli 3. kooliastmel üle 39 349 õpilase ning gümnaasiumis ja kutseõppeasutustes on karjääriteenuseid saanud ligi 21 000 õppijat. Lisaks sellele on teenust saanud ka u 2167 varakult haridussüsteemist lahkunud noort (SA Innove andmed).

Eesti üliõpilaste lühiajaline õpiränne on aastatel 2015–2017 veidi kasvanud, kuid aastaks 2020 seatud siht (10%) jääb väga kaugele. 2015. aasta meetodika muutus tõi näitaja olulise languse (3,3%-lt 1,4%-le). 2017. aastal viibis välisriigis lühiajaliste õpingute eesmärgil 2,2% üliõpilastest aastas. St, et lõpetajate seas on välisriigis õppimise kogemusega inimesi oluliselt rohkem²⁰. Õpirände võimaluse vähesel kasutamisel põhjustena toodi kõrgkoolide värskes vilistlasuuringus²¹ välja rahalisi kulutusi, töö käimist ning õppekava ühildumisprobleeme. Raha ja õppekava/õppeainete ühildumise probleemid olid suuremaks takistuseks integreeritud õppes, töö käimine magistriõppes. Ligi poolte vastanute jaoks takistas välismaale õppima ja praktikale minekut lahusolek lähedastest või töö käimine. Peaaegu kolmandik tõi välja, et neil puudus motivatsioon välismaale õppima või praktikale minemiseks.

2017. aasta olulisemad meetmed ja tegevused

Tööturu ja õppe tihedama seostamise programmi raames viiakse ellu meetmed **praktikasüsteemi arendamiseks kutse- ja kõrghariduses, sh õpetajakoolituse koolipraktika, kutsehariduse maine parendamiseks ning õpipoisiõppe²² laiendamiseks**. Eesmärgiks on, et 2020. a lõpuks on töökohapõhises õppes õppinud 7200 õppurit. 2017. aasta lõpu seisuga on töökohapõhises õppes tööturu ja õppe tihedama seostamise programmi toel osalenud 2631 õppijat ja 377 ettevõtet. **Töökohapõhises** õppes väljalangemine on vähenenud. Alustatud on töökohapõhise õppe piloteerimist kõrghariduses. Programmi toel korraldati kutsemeistrivõistlused 33 erialal ja koolitati kokku 1533 praktikajuhendajat. Ettevõtjate huvi toetuseks korraldati Eesti Tööstus- ja Kaubandusliku Keskliidu eestvedamisel **parima praktika ettevõtte ja praktikandi konkursid**.

¹⁹ Järve, J. jt. (2016). Põhikoolijärgsed valikud. Tartu: Eesti rakendusuuringu keskus CentAR, Haridus- ja Teadusministeerium, https://www.hm.ee/sites/default/files/haridusmin_pohikoolijargsed_haridusvalikud_30112016.pdf

²⁰ 2016. a Eurostudenti uuringu tarbeks kogutud andmetel oli välisriigis õppimise kogemus 7%-l I ja II astme üliõpilastest. Erinevalt riiklikust statistikast, mis fikseerib ühe konkreetse aasta seisu, näitavad ES andmed üliõpilaste mobiilsuskogemust kogu õpinguteaja vältel.

²¹ Ernst & Young (2017). Eesti kõrgkoolide 2015. aasta vilistlaste uuring. https://www.hm.ee/sites/default/files/uuringud/vil2015_aruanne.pdf

²² Õpipoisiõppe sünonüüm on kasutusel ka töökohapõhine õpe. Seda õppevormi võib kasutada nii kutse- kui kõrghariduses.

Jätkati ka **ettevõtlikkuse ja ettevõtlusõppe arendamist**. 2017. a lõpuks on valminud ettevõtlusõppe moodulid nii üld-, kutse- kui kõrgkoolidele. Moodulid lähtuvad ettevõtluspädevuse mudelist, mille töötasid välja Eesti ülikoolide teadlased, võttes aluseks Euroopa Komisjoni ettevõtluspädevuste raamistiku EntreComp. Uusi õppe- ja juhendmaterjale piloteeritakse järgmisel aastal pea kolmekümnes koolis, eelkõige on fookuses ettevõtlusõppe rakendamine kutsekoolides ja rakenduskõrgkoolides. Ettevõtlusõppe programm on aidanud kaasa õpilasfirmade arvu kiirele kasvule. 2017. aastal oli Eestis rekordiliselt 337 õpilasfirmat, 2016. aastal 299, enne ettevõtlusõppe programmi käivitumist aga 200 ja alla selle.

Oskuste koordinaatsioonisüsteem OSKA annab infot tööturul vajaminevate olulisemate ametite ja oskuste kohta. 2017. aasta lõpu seisuga on valminud OSKA raportid üheteistkümnes valdkonnas (IKT, arvestusala, metsandus ja puidutööstus, metalli- ja masinatööstus, sotsiaaltöö, ehitus, energeetika ja kaevandamine, keemia-, kummi-, plasti- ja ehitusmaterjalitööstus, põllumajandus ja toiduainetööstus, tervishoid, transport, logistika, mootorsõidukite remont ja hooldus).

LTT lõpetajate osakaalu kõrghariduses on mõjutanud erialastipendiumid, IT Akadeemia programm, sh sektori ettevõtete toetus programmile, LTT ja teaduse populariseerimise meetmed ning kõrghariduse rahvusvahelistumist, mobiilsust ja järelkasvu toetatavad meetmed²³.

Täiskasvanuharidusprogrammist on käivitatud meetmed põhi- ja keskhariduseta inimeste tasemekoolitusse tagasitoomiseks, 2017. a viidi selleks läbi 16 projekti täiskasvanute gümnaasiumides. 2017. aastal omandas programmi toel korraldatud tasuta tööalastel kursustel uusi oskusi üle 13000 täiskasvanu, nendest 93% sai tunnistuse. Koolitustellimuses on arvestatud OSKA raportites toodud soovitusetega. Prioriteetsed sihtrühmad on need, kes osalevad elukestvas õppes vähem – ilma keskhariduseta täiskasvanud, erialase hariduseta täiskasvanud ja aegunud oskustega täiskasvanud. 2017. aastal alustati 8 projekti, mille raames pakuti täiskasvanutele võimalust osaleda võtmepädevuste koolitustel.

1.4. Digipööre elukestvas õppes

Uue põlvkonna digitaristu (isiklikud digiseadmed, kooli digitaristu, koosvõimelised infosüsteemid, veebiteenused, pilvelahendused, avaandmed) ja selle kasutamise meetodikad loovad võimaluse uue õpikäsituse kiireks rakendamiseks ja õppekvaliteedi tõusuks. Digitaalse õppevara kasutamine õppetöös aitab õppimist kõitvamaks muuta ning avardab elukestva õppe võimalusi. Kogu elanikkonna parem tehnoloogia kasutamise oskus ja innovaatus aitavad kaasa tootlikkuse kasvule majanduses. Elukestva õppe strateegia toob selle valdkonna olulisemate probleemidena välja asjaolu, et pea kolmandikul Eesti tööealisest elanikkonnast puuduvad minimaalsed digioskused ning tööks vajalikud IKT oskused on ebapiisavad; lisaks on õppijate ligipääs digitaristule ja digitaalne õppevara puudulik ja ebahütlane.

Eesmärk on rakendada õppimisel ja õpetamisel kaasaegset digitehnoloogiat otstarbekamalt ja tulemuslikumalt, parandada kogu elanikkonna digioskusi ning tagada ligipääs uue põlvkonna digitaristule.

Digipöörde eesmärgi elluviimiseks on ellu kutsutud digipöörde programm, mille rakendamise tulemusel saavutatakse ka strateegias kinnitatud digipöörde tulemuslikkust mõõtvate näitajate sihttasemed.

Indikaator	2013	2014	2015	2016	2017		2018	2019	2020
	alg-tase				siht	tege-lik			
Nende õppijate osakaal erinevatel haridustasemetel, kes kasutavad õppetöös (õppetunnis) arvutit vm personaalset digivahendit (%)	-	-	-	48 (G) 36 (P) ³	-	43 (G); 34 (P)	95	-	100
Nende 8. klassi õpilaste osakaal kõigist 8. klassi õpilastest, kes õpivad digitoega koolides ¹ (%)	33 (11/1 2 õa)	-	-	-	-	-	80	-	100

²³ Täpsemalt vt teaduse tulemusvaldkonna aruandest.

Nende 8. klassi õpilaste osakaal kõigist 8. klassi õpilastest, kes õpivad virtuaalse õppekeskkonnaga koolides ² (%)	54 (11/12 õa)	-	-	-	-	-	90	-	100
Põhikoolilõpetajate osakaal, kellel on tõendatult olemas IKT baasoskused (%) ⁴	-	-	-	80	-	82	-	-	100

¹ Allikas: EL (2013). Survey of Schools: ICT and Education. Digitaalselt toetavateks koolideks loetakse õppeasutusi, kus pakutakse õpetajatele toetusmeetmeid IKT kasutamiseks õpetamisel ja õppimisel (haridustehnoloogiline tugi, õpetajate koolitus jne).

² Allikas: EL (2013) Survey of Schools: ICT and Education. Virtuaalne õpikeskkond võib sisaldada erinevaid võimalusi nagu õppetöö ja testide läbiviimine, hindamine, kodutööde tegemine jne ning võib sisaldada viiteid erinevatele materjalidele ja allikatele.

³ Andmed 2016. aastal üldhariduskoolide õpetajate ja õpilaste seas läbiviidud tegevusnäitajate küsitlusest. Indikaator näitab õpilaste (8. kl ja 11. kl) osakaalu, kes viimase kuu jooksul kasutasid digilahendusi vähem kui pooltes, kuid enam kui ühes tunnis. Kuna küsitakse digilahenduse kasutamist vaid õppetundides, peegeldab see vaid osa ja tõenäoliselt väiksemat osa digilahenduste kasutamisest. Üle pooltes tundidest kasutasid digilahendusi 18% gümnaasiumiõpilastest.

⁴ Andmed 2016. ja 2017. aasta rahulolu-uuringust üldhariduskoolide õpetajate ja õpilaste seas. Mõõdeti 8. klassi õpilaste osakaalu, kes hindasid oma IKT oskuste (sh seadmete kasutamine, digitaalne infootsing ja info analüüs, digimaterjalide loomine, probleemide lahendamine digiseadmete abil, aga ka arvutiga seotud turvalisus ning privaatsuse kaitse) taset üle keskmise. IKT baasoskusi hakatakse tõenduspõhiselt mõõtma 2018. a kevadest digioskuste tasemetööga, seni on tegemist õpilaste eneste hinnangul põhineva oskuste mõõtmisega.

Kahe indikaatori saavutustasemetes hindamiseks kasutati õpetajate ja õpilaste seas läbiviidud tegevusnäitajate küsitlusuuringu tulemusi. Teiste näitajate seire aluseks olev Euroopa Komisjoni tellitud uuring „Survey of Schools: ICT and Education“ viiakse uuesti läbi aastatel 2018–2019.

Üldhariduskoolide õpetajate ja õpilaste seas läbiviidud tegevusnäitajate küsitluses hindasid gümnaasiumi- ja põhikooliõpilased õppimise ja õpetamisega seotud **digilahenduste (seadmed, tarkvara vmt) kasutamise sagedust**. 43% gümnaasiumi ja 34% põhikooliõpilastest kasutasid digilahendusi vähem kui pooltes, kuid enam kui ühes tunnis. Sama küsitlusuuringuga mõõdeti ka 8. klassi õpilaste **digioskuste taset** nende enda hinnangu põhjal. 82% õpilastest hindasid oma oskuste taset (nt seadmete kasutamine, infootsing internetis ja info analüüs, digimaterjalide loomine) üle keskmise. Enesehinnanguline digioskuste tase on 2 protsendipunkti võrra kasvanud, õppetundides arvuti kasutamine veidi langenud.

2017. aasta olulisemad meetmed ja tegevused

2017. a töötati välja digipädevuste tasemetöö, mis võimaldab 2018. a esmakordselt mõõta põhikooli ja gümnaasiumi lõpetajate digioskusi. Väljatöötamisel on suures mahus **digitaalset õppematerjali**. See ei ole läinud raskusteta, osa hankide ebaõnnestus ning kõik valminud materjalid pole aktiivselt kasutusel.

Paralleelselt toimub **digitaalsete hindamisvahendite**, harjutusvara, testide jms väljatöötamine ja rakendamine. Edukalt on käivitunud toetusmeede, mille raames koolidel on koostöös vähemalt kahe teise kooliga võimalik taotleda toetust uuendusliku õppevara soetamiseks, väljatöötamiseks ja kasutamiseks. Esimeses taotlusvoorus laekus kokku 50 taotlust 7 miljoni euro eest, toetatakse 12 projekti. 2017. a hindas valdav enamik koolidest oma **digivõimekust** „digipeegliga“, mis on aluseks edasiste koolituste jm arendustegevuse planeerimisel, samuti koolide IT-taristu toetuste eraldamiseks.

IKT huviringid tegutsevad 70% koolides ja 30% lasteaedades.

1.5. Võrdsed võimalused elukestvaks õppeks ja õppes osaluse kasv

Eesti riik peab tagama kõikidele inimestele võrdsed võimalused saada võimetekohast kvaliteetset haridust. Samas on rida sotsiaalseid, keelelisi ja soolisi, aga ka majanduslikke ja piirkondlikke takistusi, mis neid võimalusi piiravad. Endiselt on probleemiks võrdsete haridusvõimaluste tagamine erivajadustega lastele ja noortele. Täiendus- ja ümberõpe ei jõua sageli seda vajavate sihtgruppideni. Vaatamata paranemise märkidele, on koolist väljalangevus Eestis endiselt kõrge. Eesti haridusvaldkonna rahastamise osakaal avaliku sektori eelarvest on võrreldav edukate riikidega. Et saavutada elukestvas õppes osaluse kasv, peaks rahastamine senisest rohkem arvestama sihtrühmade võimaluste, vajaduste ja eripäradega. Rahastamisotsused peavad lähtuma riigi prioriteetidest ja võimalustest, olema avalikud ja selged – nagu ka eri sihtrühmadele mõeldud tugiteenused.

Eesmärgi indikaatorite sihttasemete saavutamisse panustavad mitu programmi. Üldharidusprogrammis on planeeritud tegevused, mille toel peaks aastaks 2020 osalema alushariduses vähemalt 95% lastest vanuses 4 aastat kuni koolikohustuse ea alguseni ning 90% eesti keelest erineva emakeelega põhikooli lõpetajatest valdama eesti keelt tasemel B1. Üldharidusprogramm, kutseharidusprogramm ja kõrgharidusprogramm aitavad saavutada eesmärki, et vähemalt 40% 30–34-aastastest omandab kolmanda taseme hariduse.

Ressursikasutuse efektiivsust iseloomustab tööjõukulude osakaal valitsussektori hariduskuludes (%), sh õpetaja tööjõukulude osakaal valitsussektori üldhariduskuludes (%). Koolivõrgu programmi ja programmi „Pädevad ja motiveeritud õpetajad ning haridusasutuste juhid“ on planeeritud tegevused, mille tulemusena kasvab hariduskulude see osa, mida kasutatakse õpetajatele palga maksmiseks. Eesmärk on saavutada koolimajades parem pinnakasutus ning loobuda halduskulusid suurendavast mittevajalikust pinnast.

Indikaator	2012	2013	2014	2015	2016	2017		2018	2019	2020
						siht	tege-lik			
4-aastaste kuni kooliealiste laste osakaal alushariduses, sh põhikoolis õppivad 6-aastased (%) ¹	90	90,5	91,7	91,7	selgub 2018	94	-	95	95	95
Nende vene õppekeelega põhikooli lõpetajate osakaal, kes valdavad eesti keelt tasemel B1 (%) ² ; vene õppekeel/ koos keelekümblusega	56,5	63,9	63,2	64	61,1 ^{P1}	76	57 / 62,6	80	82	90
Nende eesti keelest erineva emakeelega põhikooli lõpetajate osakaal, kes valdavad eesti keelt vähemalt tasemel B1 (%) ²	-	-	67	67,5	68,7 ^{P1}	74	65,7	78	82	90
Kolmanda haridustasemega 30–34-aastaste osakaal earihmas (%) ³	39,5	42,5	43,2	45,3	45,4 ^{P2}	40	48,4	40	40	40
Tööjõukulude osakaal valitsussektori üldhariduskuludest, (%) sh õpetaja tööjõukulude osakaal valitsussektori üldhariduskuludest (%) ⁴	62,6 39,7	62,8 44	67,5 46	68,4 47	67,4 41,7	58,9 44	selgub 2019	59,4 46	59,9 48	60 50
Haridusvaldkonna pinnakasutuse optimeerimine (m ²)	3,5 milj	-	3,5 milj	-	-	-	3,4 milj	väheneb	väheneb	3 milj

¹ Allikas: EUROSTAT.

² Allikas: Innove ja EHIS. 2017. a kohta on näidatud eraldi vene õppekeel/ koos keelekümblusega

³ Allikas: EUROSTAT.

⁴ Allikas: Statistikaamet, saldoandmik.

^{P1} Uus arvutusmetoodika. Seoses üleminekuga koolipõhiselt analüüsile isikupõhisele vaadatakse 2016. aastast eesti keele kui teise keele eksamil (mis on ühitatud eesti keele B1-taseme eksamiga) B1-taseme saavutanud lõpetajate osakaalu kõikidest põhikoolilõpetajatest (sõltuvalt kooli õppekeelest või õppija emakeelest). Varasemalt mõõdeti B1-taseme saavutanud lõpetajate osakaalu ainult nendest lõpetajatest, kes on sooritanud eesti keele kui teise keele B1-taseme eksami või eesti keele kui emakeele eksami tingimusel, et lõpetaja õppis eestikeelses põhikoolis. Lõpetajate üldkogumist jäid seega varem välja need lõpetajad, kes lõpetasid põhikooli eesti keele kui teise keele koolieksamiga ja kellel puudus B1-taseme keeleoskust tõendav sertifikaat.

^{P2} 2017. a saavutustase – Statistikaameti arvutused EUROSTATi metoodika põhjal.

Alushariduses osaleb Eurostati andmetel Eestis üle 90% 4–6-aastastest lastest, mis on veidi madalam tase kui EL keskmine. EHISe andmete põhjal (2015/2016. õa osales koolieelsetes lasteasutustes 93,6% 4-aastastest kuni kooliealistest lastest ja 77% 1,5–3-aastastest lastest) on näha, et osalus alushariduses on

viimase 5 a jooksul 1–2 protsendipunkti võrra kasvanud ning võime loota, et aastaks 2020 indikaatori sihttase saavutatakse.

Eesti keelest erineva emakeelega põhikooli lõpetajate osakaal, kes valdavad eesti keelt vähemalt tasemel B1²⁴, kukkus viimasel aastal 3 protsendipunkti võrra, mis muudab niigi raskesti saavutatava sihi (2020. a 90% B1 tasemel) ebareaalseks. Häid tulemusi annab osalus keelekümbelusprogrammis ja hariduse omandamine eestikeelses keskkonnas. Viimasel aastal kasvas muu emakeelega õpilaste arv mõlemas õppes, sh üle paljude aastate ka eestikeelses õppes, ca 10 protsendipunkti võrra, võrreldes aastaga 2015/16, mis annab lootust keeleoskuse taseme paranemiseks tulevikus. 2017. aasta seisuga õpib eestikeelses õppes, sh keelekümbeluses 30,3% kõikidest põhihariduse statsionaarses õppes õppivatest eesti keelest erineva emakeelega õpilastest. Samas võime jätkuvalt öelda, et gümnaasiumis tehtud üleminek eestikeelsele õppele, mis algas 2007. aastal ja mille esimesed täismahus läbinud õppijad lõpetasid 2014. aastal, on hakanud vilja kandma. Oluliselt on kasvanud hea või väga hea keeleoskusega gümnaasiumilõpetajate osakaal.

Võrreldes 2012. aastaga, on kasvanud **kolmanda haridustasemega (kõrgharidus) 30–34-aastaste osakaal** – nad moodustavad 2017. aastal 48,4% (2012 – 39,5%) vanuserühmast.

Ressursside kasutamisel hariduses on sihiks seatud, et **tööjõukulude osakaal valitsussektori üldhariduskuludest** oleks aastal 2020 60%. Eesmärk on saavutada koolimajades parem pinnakasutus ja loobuda halduskulusid suurendavast mittevajalikust pinnast. Aastal 2016 oli tööjõukulude osakaal 67,4%, mis on sarnane kui viimasel kolmel aastal. **Õpetajate tööjõukulude osakaal valitsussektori üldhariduskuludest** (41,7%) kukkus viimasel aastal.

Kokkuvõttes on kolmanda haridustasemega 30–34-aastaste osakaal selgelt tõusutrendiga ja pigem on küsimus selles, milline kolmanda taseme haridusega inimeste osakaal oleks tööturu olukorda arvestades optimaalne. Tööjõukulude osakaal valitsussektori üldhariduskuludest on samuti viimastel aastatel tõusnud. 4–6-aastaste laste osalus alushariduses on olnud stabiilne. Eesti keele kui teise keele õpetamise valdkonnas on indikaatori sihttasemete saavutamine endiselt keeruline.

2017. aasta olulisemad meetmed ja tegevused

Kohalike omavalitsuste reform pidurdab suure tõenäosusega lähiaastatel muudatuste tegemist koolivõrgus, kuid loob eeldused suuremateks muutusteks tulevikus. Viimase 5 a jooksul loodud riigigümnaasiumidel on hea maine ning KOVidel on huvi riigigümnaasiumi loomiseks oma territooriumile.

Haridusvaldkonna pinnakasutuse vähenemine on seni tulnud riigi enda peetavate koolide arvelt. Seatud eesmärgini jõudmine eeldab siiski järgmistel aastatel suuremahulisi muutusi haridustaristus. Eesmärgini liikumist toetab mh koolivõrgu programmi põhikooli meede, mille I vooru investeeringute kavad kinnitati 2017. a alguses, 2017. a sügisel kuulutati välja II voor.

Kõikides ülikoolidega sõlmitud halduslepingutes aastateks 2016–2018 on seatud ühised eesmärgid kolmes valdkonnas: kõrgharidustaseme õppe läbiviimine ja kvaliteet, õppe tõhus korraldus ja seos ühiskonnaga; vastutusvaldkondade arendamine. Ülikoolid peavad toetama üliõpilasi, et õppimine oleks tulemuslik ja katkestamist vähem. Samuti tuleb ülikoolidel luua tihedam seos õppe ja ühiskonna, sh tööturu vajaduste vahel ning tagada erinevate vajadustega õppuritele juurdepääsu võimalused kõrgharidusele. 2017. aastal jätkusid konsultatsioonid partneritega **kõrgharidusseadustiku muudatuste** ettevalmistamiseks. **Kutsehariduse valdkonnas** jõustus alates 01.01.2018 **uus kutsehariduse rahastamismudel, mida valmistati ette 2016–2017**. Uus rahastamismudel tagab paremini koolide jätkusuutlikkuse ning võimalused ellu viia kooli arengukavas sätestatud eesmärgid. Kasvas tugiteenuste rahastamine, mis suurendab koolide võimekust toetada õppijaid, sh erivajadustega õpilasi.

2018. aastal suurendatakse koolilõuna toetust 78 eurosendilt ühe euronile õpilase kohta päevas. See loob senisest paremad võimalused tervisliku koolilõuna pakkamiseks.

²⁴ Eesti keelest erineva emakeelega põhikooli lõpetajad – kõik põhikooli lõpetajad, kelle emakeel ei ole eesti keel ning kes on põhikooli lõpetanud kas eesti õppekeeles, vene õppekeeles või eesti keelekümbeluses. Vene õppekeelega põhikooli lõpetajad – põhikooli lõpetajad, kes on põhikooli lõpetanud vene õppekeeles nende emakeelest sõltumata. Kuna vene õppekeeles põhikooli lõpetajate eesti keele oskus on keskmiselt kehvem kui keelekümbeluses või eesti keeles põhikooli lõpetanud eesti keelest erineva emakeelega noorte eesti keele oskus, on selle erisuse väljatoomiseks vaja seirata mõlemat indikaatorit.

2. Ülevaade strateegia täitmisest programmide kaupa

2.1. Pädevad ja motiveeritud õpetajad ning haridusasutuste juhid

Programmi eesmärk on viia õpetajate ja haridusasutuse juhtide hindamine ja arendamine vastavusse õppija vajadusi arvestava, loovust ja innovaatilisust arendava õpikäsitusega.

Programm aitab kaasa järgmiste elukestva õppe strateegia näitajate saavutamisele:

Indikaator	2013	2014	2015	2016	2017		2018	2019	2020
					siht	tege-lik			
Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-aastaste osakaal (%), sh mehed, naised	9,7/ 13,6/ 5,8	12,0/ 16,0/ 7,9	12,2/ 14,2/ 10,0	10,9/ 14,3/ 7,4	<10,0	10,8/ 14,2/ 7,3	<10,0	<9,5	<9
Tiip tasemel oskustega (PISA uuringus 5. ja 6. taseme saavutanud) õpilaste osakaal (%): funktsionaalne lugemisoskus; matemaatiline kirjaoskus; loodusteaduslik kirjaoskus	PISA 2012 8,4 14,6 12,8	-		PISA 2015 11,1 14,2 13,5	-		PISA 2018 10 16 14,4	-	-
Munitsipaalkoolide õpetajate keskmine palgatase, võrreldes riigi keskmise palgaga (%)	98	102	107	105	-	105*	110	120	120

* Esialgssed andmed

2.1.1. Olulisemad muutused ja trendid

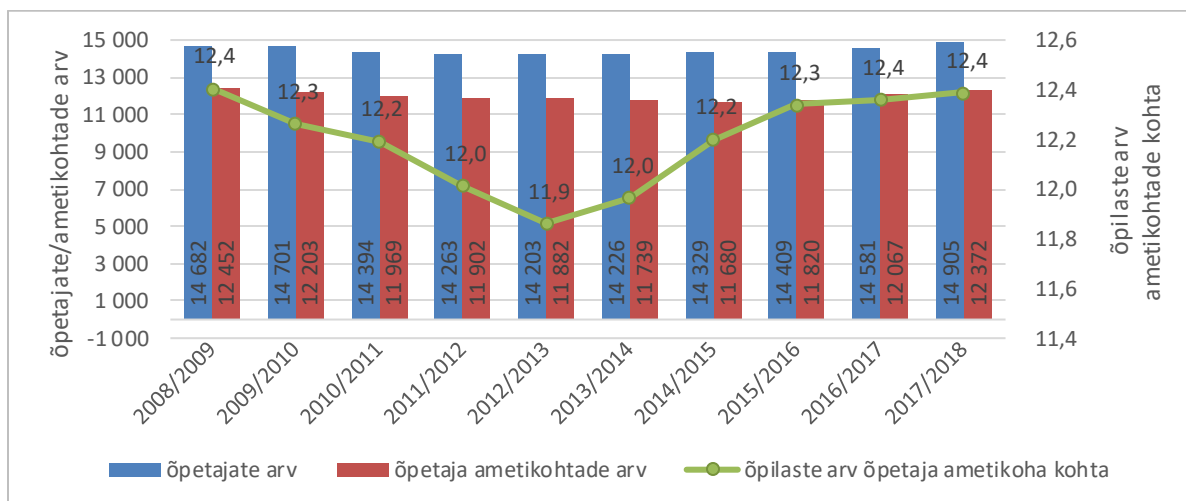
Rõõmu teeb, et õpetajakoolituse konkurss ehk ka õpetajaameti atraktiivsus on veidi tõusnud. Probleemiks on osakoormusega töötavate õpetajate osakaal, eriti kutseõppes, kus omakorda on saavutatud oluline kasv efektiivsuses – õpilaste-õpetajate suhtarvus. Jätkuvalt on probleemiks noorte õpetajate ning meesõpetajate väike osakaal.

- Üldhariduskoolide õpetajate ja õpetajate täistööajale taandatud ametikohtade arv on kasvutrendis, seda siiski vaid kahes maakonnas. Õpetajaid nagu ka õpilasi tuleb juurde Harjumaale (sh Tallinn) ja Tartumaale. Alushariduses on viimasel kolmel aastal õpetajate ja õpetajate ametikohtade arv vähenemas. **Kutsehariduses on viimase kümne aastaga õpetaja ametikohtade arv kahanenud ligi 30% võrra**, õpilaste arv on samal ajal vähenenud kolm korda vähem, mis tähendab oluliselt efektiivsemat tööd: õpilaste ja õpetajate ametikohtade suhtarv, mis 10 a tagasi oli 14, on nüüd ligi 18. Tõenäoliselt pole siit enam väga palju efektiivsemaks võimalik minna.
- Õpetajate profiilis domineerivad jätkuvalt naisõpetajad (u 86% üldhariduskoolide õpetajatest) ja pigem vanemad/kogenumad. Noorte (30 a ja nooremad) õpetajate osakaal on viimasel kolmel aastal stabiliseerunud u 10%-le. Noorte õpetajate osakaal on madalaim neil aastatel (2011–2014), kus ametikohti oli vähem. On selge, et **laste arvu kasv ning koos sellega õpetaja ametikohtade arvu kasv toob koolidesse uusi õpetajaid**.
- **Huvi õpetajakoolituse erialade vastu on jätkuvalt pigem väike**, kuid võrreldes 2016. aastaga **kasvanud**. 2017. aastal oli konkurss õpetajakoolituse õppekavadele sama suur kui kõigi õppekavade keskmine konkurss (arvestuslikult 1), ent kui jätta kõrvale koolieelsete lasteasutuste õpetajakoolituse õppekavad (konkursinäitaja 1,6), on üldhariduse ja kutsehariduse õpetajakoolituse õppekavadel konkurss keskmisest väiksem (konkursinäitaja 0,8). 2016. a olid vastavad näitajad 1,3 ja 0,7. Ametit alustavate või kooli naasvate õpetajate arv oli eelmisel aastal 1568, mis on ca 100 võrra enam kui aasta varem.

- Eesti õpetajate palgakasv, sh võrdluses keskmise palgaga oli viimastel aastatel kiire, kuid siiski pole õpetajate palga suhe keskmise palka viimase aastaga enam tõusnud – 2017. a moodustas õpetajate keskmine palk **105% keskmisest, 2020 eesmärk on 120%**. Õpetajate palkades torkavad silma suured erinevused – kõige enam see, et alushariduses on palgad oluliselt madalamad (2017. a esialgsetel andmetel alushariduse keskmine 936 eurot, samas kui üldhariduses 1281 eurot), aga ka see, et Tartumaal ja Harjumaal on palgad märkimisväärselt kõrgemad kui mujal.

Õpetajate arv ja õpetajate täistööajale taandatud ametikohtade arv

- Viimasel neljal-viiel aastal on koos õpilaste arvu kasvuga üldhariduskoolides **kasvanud nii üldhariduskoolide õpetajate kui ka õpetajate täistööajale taandatud ametikohtade arvud**. Õpetajate arv on juba ületanud kümne aasta taguse seisuga, täistööajale taandatud ametikohtade arv aga on sellest madalam (ka õppeasutuste arv on 2017/2018. õa 52 kooli e 9% võrra väiksem kui 2008/2009. õa, vt joonis 4). Õpetajate keskmine koormus on kõikunud 0,82–0,85 vahel, kuid võrreldes 10 a taguse ajaga veidi langenud, st, et rohkem on osakoormusega töötavaid õpetajaid. Kui osakoormusega töötamine pole vaba valik, siis on see mitmes mõttes probleemne. Üldhariduskoolide rahuloluküsitlusest²⁵ ilmnes, et osakoormusega õpetajad on küll oma tööga samavõrra rahul kui täiskoormusega õpetajad, kuid oluliselt vähem rakendavad nad õpikäsituse muutumisega seonduvaid tegevusi nagu koostöös õpetamine ja õppetöö mitmekesistamine. OECD pilootuuringus õpetaja pedagoogilistest teadmistest²⁶ selgus, et teatud teemadel (õpilaste motiveerimine ja emotsioonid) said kõrgemaid tulemusi need õpetajad, kes töötasid täiskoormusega.
- Õpetajate arvu kasv on toimunud eeskätt nooremate kooliastmete arvelt, kus on parasjagu ka suurem õpilaste arvu kasv. Nii õpilaste kui õpetajate arvude kasvud on 2017/2018. õa jõudnud II kooliastmesse. Seejuures on piirkondlikud erinevused suured. Kasvanud on nii õpilaste kui õpetajate arvud põhiliselt Harjumaal, sh Tallinnas (Harjumaal on arvestuslikult 40% kogu Eesti täistööajale taandatud õpetajate ametikohtadest). Vaadates aga õpilaste arvu, on näha, et Harjumaal on õpilaste arv õpetaja ametikoha kohta Eesti keskmine, samas kui nt Järva- ja Jõgevamaal on õpilasi õpetaja ametikoha kohta ligi kolmandiku võrra vähem kui Tartumaal (vt Joonis 5). Pannes siia kõrvale aga ka õpetajate koormuse näitajad, selgub, et ka maakondades, kus õpilaste arv õpetajate täistööajale taandatud ametikohtade kohta ei ole alla Eesti keskmise, on õpetajate alakoormus suurem – st, et õpetajaid on täistööajale taandatud ametikohtade kohta isikutena töölt rohkem kui keskmiselt.

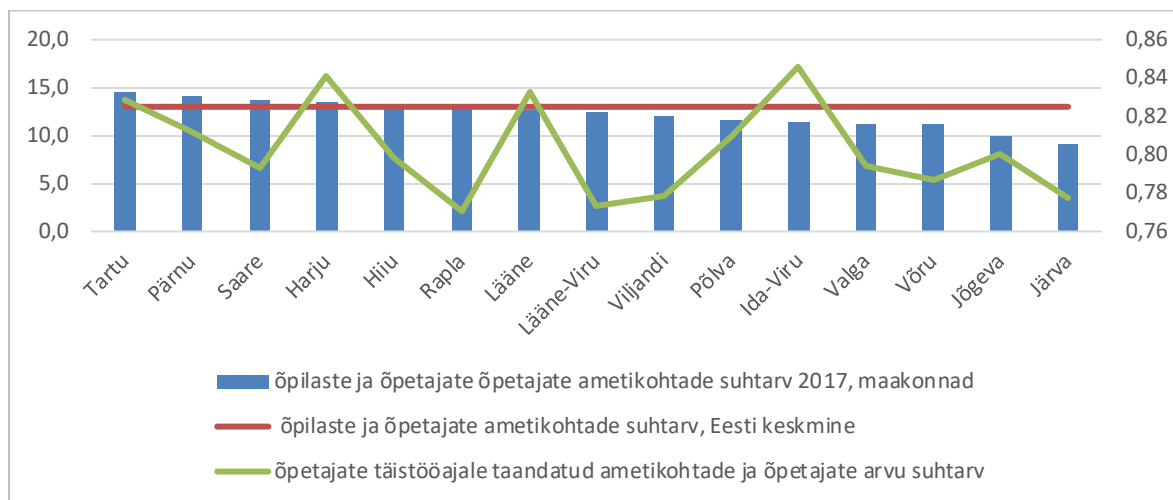
Joonis 4. Üldhariduskoolide õpetajate ja õpetaja täistööajale taandatud ametikohtade arv ning üldhariduskoolide õpilaste ja õpetaja täistööajale taandatud ametikoha arvude suhe

Allikas: EHIS

²⁵ Kesksest rahuloluuuringust lähemalt, vt <https://www.hm.ee/et/rahulolu>

²⁶ Malva, L. jt (2018). OECD õpetaja pedagoogiliste teadmiste pilootuuringu Eesti raport. Tartu: HTM.

https://www.hm.ee/sites/default/files/uuringud/oecd_opetaja_pedagoogiliste_teadmiste_pilootuuringu_cesti_raport_002.pdf

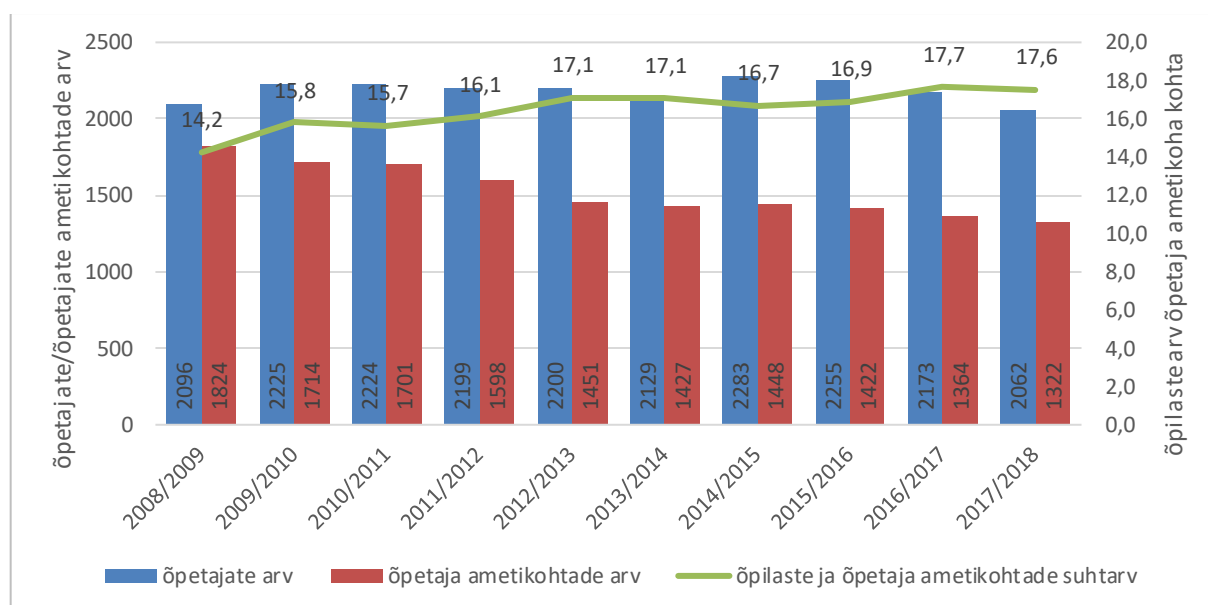

Joonis 5. Õpilaste ja õpetajate ametikohtade suhtarvud üldkeskhariduses (vasak telg) ja õpetajate koormus (täistööajale taandatud ametikohtade arv/õpetajate arv) maakonniti 2017. aastal

Allikas: EHIS

Märkus: Maakonnad on reastatud õpilaste ja õpetajate ametikohtade suhtarvu alusel

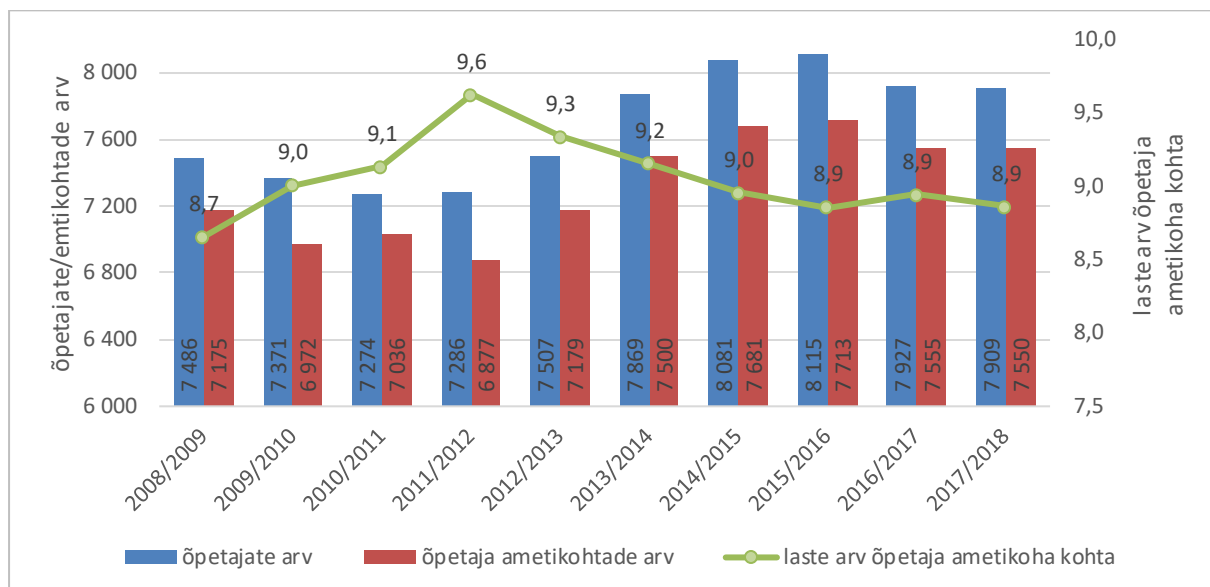
- 2016/2017. õa-l oli võrreldes eelmise, 2015/2016. õa-ga, veidi tõusnud üldhariduskooli naasnud või õpetajaametit alustavate uute õpetajate arv (1442-lt 1461-le). See näitaja jätkab tõusutrendi – 2017/2018. õa töötab Eesti üldhariduskoolides 1568 õpetajaametit alustavat või kooli naasnud õpetajat.
- Kutseõppeasutustes on viimasel kümnel aastal õpetajate arv jäänud samaks, kuid ametikohtade arv kahanenud ligi 30% (vt joonis 6). Õpilaste arv on samal perioodil vähenenud 11%, mis tähendab oluliselt efektiivsemat tööd: õpilaste ja õpetajate ametikohtade suhtarv, mis 10 a tagasi oli 14, on nüüd ligi 18.

Joonis 6. Kutseõppeasutuste õpetajate ja õpetaja täistööajale taandatud ametikohtade arv ning õpilaste arv õpetaja täistööajale taandatud ametikoha kohta

Allikas: EHIS

- **Alushariduses** on õpetajate ja laste suhtarv püsinud 9 lapse ringis õpetaja kohta. Viimasel kümnel aastal on nii laste kui õpetajate ja õpetajate ametikohtade arvud kasvanud, viimasel kolmel aastal aga veidi kahanenud. Need arvud näitavad, et lasteaiad reageerivad tundlikult laste arvu muutusele ning et tõenäoliselt on selline laste-õpetajate suhtarv optimaalne ning suuri muutusi pole siin põhjust oodata. (vt joonis 7).

Joonis 7. Alushariduse õpetajate ja õpetaja täistööajale taandatud ametikohtade arv ning laste arv õpetaja täistööajale taandatud ametikoha kohta

Allikas: EHIS

- Vaadates töötavate õpetajate ja nende täistööajale taandatud ametikohtade arvu suhet (e **õpetaja keskmist koormust**²⁷), siis 10.11.2017 seisuga töötas õpetaja üldhariduses keskmise koormusega 0,83, kutsehariduses 0,64 ning koolieelses lasteasutuses 0,95 ametikoha. Viimasel 10 aastal on õpetaja ametikoha keskmine töökoormus veidi langenud: alus-, üld- ja kutsehariduses kokku 0,9-lt 0,87-le. Kõige suurem on neil aastatel koormuse vähenemine kutsehariduses – 0,87-lt 0,64-le.
- **Osalise koormusega**²⁸ töötab 2017/2018. õa keskmiselt kokku 35% õpetajatest, üldhariduskoolides 42%, kutseõppeasutustes 59% ning koolieelsetes lasteasutustes 17%. Kõik nimetatud näitajad on langenud kaks protsenti, võrreldes eelmise, 2016/2017. õa-ga.
- **Soolisest aspektist vaadatuna** moodustavad õpetajaskonnast jätkuvalt valdava enamiku naised. Koolieelsetes lasteasutustes on viimasel kümnel aastal meesõpetajate osakaal olnud alla 1%, üldhariduskoolides – pisut üle 14%. Märgatav muutus on toimunud viimase 10 aasta jooksul kutseõppeasutustes, kus meesõpetajate osakaal on tõusnud 34%-lt 39-le.

Noorte õpetajate arv ja osakaal ning õpetajaameti populaarsus

- Viimasel aastatel on peatunud noorte õpetajate²⁹ (30-aastaste ja nooremate) arvu ja osakaalu vähenemine üldhariduskoolides. Kümme aastat tagasi oli noori õpetajaid 11,3% kõigist õpetajatest, siis see langes, kuid viimasel viiel aastal on taas vaikselt kasvanud: 2017/2018. õa on **noori õpetajaid 1581 ehk 10,6%**.
- Lasteaegades on noorte õpetajate osakaal eelmise aastaga võrreldes vähenenud 15,3-lt 13,8%-le.
- Kutseõppeasutustes on noorte õpetajate osakaal möödunud 10 aastal olnud 8% ja 10% vahel: käesoleval, 2017/2018. õa-l on kutseõppeasutustes 178 noort õpetajat e 8,6% kõigist kutseõppeasutuste õpetajatest.
- Arvestades seda, et 42% haridusvaldkonnas õppivatest üliõpilastest on juba üle 30-aastased, tuleb see indikaator tõenäoliselt ümber mõtestada.
- Vaatamata õpetajate ametikohtade ja õpetajate arvu kasvule, ei ole **õpetajate elukutse** väga populaarne. 2016. aastal EMORi poolt läbiviidud uuringus³⁰ ilmnis, et 35–50-aastaste sihtrühmast kolmandik ja tudengitest 41% arvasid, et tahaksid kindlasti või pigem töötada tulevikus õpetajana. Samas gümnasistide

²⁷ Keskmise koormuse arvestamisel haridustasemetel üleselt arvestatakse kõiki õpetajaid ühekordselt – nt võib õpetaja töötada nii üldhariduskoolis kui kutseõppeasutuses, aga õpetajate arvust kajastub selline õpetaja ühekordselt.

²⁸ Osakoormusega töötavateks on arvestatud õpetajad, kelle koormus on alla 1,0. Juhul kui õpetaja töötab rohkem kui ühes koolitüübis, on teda õpetajate arvust arvestatud mitmekordselt.

²⁹ Noorte õpetajatena on käsitletud 30-aastasi ja nooremaid õpetajad. Seejuures üldhariduskoolide ja kutseõppeasutuste õpetajate vanused on seisuga 10. november, lasteaiaõpetajate vanus aga seisuga 31. detsember.

³⁰ EMOR (2016). Õpetajaameti kuvand ja atraktiivsus 2016. Uuringuaruanne.

<https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/51771/%D5petajaameti%20kuvand%20ja%20atraktiivsus%202016.pdf?sequence=5>.

seas, kes igapäevaselt õpetajate ja õpetajatööga rohkem kokku puutuvad, oli see näitaja vaid 16%. Õpetajatest valiks ka täna oma elukutseks õpetajaameti veidi üle poolte (55%). PISA 2015 andmetel soovis Eesti 15-aastastest õpilastest tulevikus õpetajana koolis või lasteaias töötada vaid 1,5%, mida on oluliselt vähem kui mujal³¹.

- Jätkuvalt on ühiskonnas tundlikuks teemaks õpetajaameti maine, mida sageli seostatakse suure stressi ja vastutuse ning vähese väärtustamisega (viimast eeskätt õpetajate endi hinnangul)³². Üldhariduskoolide 2017. a rahuloluküsitlus näitas siin väikest nihet paremuse poole. Vaadates Eesti õpetajate ja õpilaste arvu suhet, on tõenäoliselt probleemiks pigem koormuse ebaühtlane jaotus eri koolides ja piirkondades. Keskmiselt on üldhariduskoolide õpilaste ja õpetajate ametikohtade suhtarv nüi võrreldes 20 aasta taguse ajaga (19 õpilast õpetaja ametikoha kohta) kui ka OECD keskmisega (2015. aastal – 13)³³ madal – 2016/17. ja 2017/2018. õa on see keskmiselt 12,4 õpilast õpetaja ametikoha kohta ning viimastel aastatel ei ole see oluliselt muutunud. Eesti õpetajate aastane koormus tundide andmisel on samuti alla EL21 (Euroopa Liitu kuuluvad OECD riigid) ja OECD keskmise, kuigi nädalakoormus on veidi suurem – 21 tundi, samas kui TALISes osalenud riikides oli see keskmiselt 19 tundi³⁴. Võrreldes aga õpetaja aastast täistööaega töötaja aasta jooksul töötatud täistööajaga, saab nentida, et õpetaja täistööaeg (1540 h) on ca 20% väiksem tavatöötaja tööajast (1920 h). Õpetajaameti eeliseks on lühendatud täistööaeg ehk 35 tundi nädalas ning pikendatud puhkus.
- Õpetajaameti suhteliselt madalale atraktiivsusele osutavad ka ülikoolidesse sisseastumise konkursside andmed, mis samas eelmise aastaga võrreldes on veidi paranenud. 2017. aasta SAISI andmete põhjal³⁵ oli õpetajakoolituse õppekavade konkurss keskmisega samal tasemel, mis näitab väikest tõusutrendi, võrreldes eelneva aastaga, kui õpetajakoolituse õppekavade konkurss oli keskmisest väiksem (suhtarv 2016 – 0,9). Seejuures on **keskmisest kõrgem koolieelsete lasteasutuste õpetajakoolituse õppekavade konkurss** (keskmisega võrreldes 1,6, mis on omakorda kõrgem 2016. aasta näitajast 1,3), üldhariduse ja kutsehariduse õpetajakoolituse õppekavadel oli see aga 0,8 (2016. aastal – 0,7).

Õpetajate palgad

- **Viimasel neljal-viiel aastal on õpetajate palk kasvanud märkimisväärselt** – 2016. aastal olid nüi õpetajate keskmine brutokuupalk kui ka töötasu alamäär 49% kõrgemad kui samad näitajad 2012. aastal.³⁶
- Võrreldes Eesti keskmise brutopalgaga, on **üldhariduskoolide õpetajate keskmine brutokuupalk olnud kõrgem alates 2014. aastast (2017. a õpetajate palga osakaal 105% Eesti keskmisest palgast)**. Samas jääb see OECD andmetel kõrgharidusega 25–64-aastaste töötajate keskmisele palgale mõnevõrra alla (2015. aasta andmetel õpetajate palk 90% kõrgharidusega töötajate keskmisest palgast), mis on aga iseloomulik enamiku OECD riikide palgastatistikale³⁷.
- **Õpetajate palgad on maakonniti erinevad** – 2016. aastal varieerus KOV üldhariduskoolides õpetajate keskmine brutokuupalk 1102 eurost Hiiumaal ja Läänemaal kuni 1266 euroni Tartumaal³⁸.
- **Kutseõppeasutuste õpetajate palk** on olnud lähedane riigi keskmisele ja üldhariduskoolide õpetajate palgast veidi madalam (2014–16), 2017. a aga jõudis see mõlemale järele (vt tabel).
- Märkimisväärselt madalam on **lasteaiadades töötavate õpetajate palk**, mis jääb alla munitsipaal- ja riigikoolide õpetajate ja riigi keskmisele brutopalgale. Võrdluses teiste OECD riikidega, on

³¹ Tõre, G. jt. . jt (2016). PISA 2015 Eesti tulemused: Eesti 15-aastaste õpilaste teadmised ja oskused loodusteadustes, funktsionaalses lugemises ja matemaatikas. Tallinn: SA Innove.

https://www.hm.ee/sites/default/files/pisa_2015_final_veebivaatamiseks_0.pdf

³² Vt ka: EMOR (2016). Õpetajaameti kuvand ja atraktiivsus 2016. Uuringuaruanne, 39.

<https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/51771/%D5petajaameti%20kuvand%20ja%20atraktiivsus%202016.pdf?sequence=5>.

³³ Ernst & Young (2016), Õpetajate tööaja kasutuse ja töö lisatasustamise praktikate uuring.

[dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/54795/õpetajate tööaja kasutamise uuringu lõpparuanne_2016.pdf?sequence=1&isAllowed=y](https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/54795/õpetajate_tööaja_kasutamise_uuringu_lõpparuanne_2016.pdf?sequence=1&isAllowed=y).

³⁴ OECD EAG 2017, tabel D2.2, <http://dx.doi.org/10.1787/eag-2017-table189-en>

³⁵ OECD (2014). TALIS 2013 Results: An International Perspective on Teaching and Learning. OECD Publishing. DOI:<http://dx.doi.org/10.1787/9789264196261-en>

³⁶ Kesksel Sisseastumise Infosüsteemi e SAISI kasutatav tänaseks 34 haridusasutust üle Eesti, sh kõik avalik-õiguslikud ülikoolid, kus on võimalik õppida õpetajakoolituse õppekavadel. Õpetajakoolituse õppekavade konkursi väljaarvutamiseks kasutasime ülikoolide andmeid, arvestatud on kõigi kõrghariduse õppevormide ja õppeastmetega (va doktoriõpe). Tegemist on konkursipõhiste andmetega (st üks isik võib olla esitanud rohkem kui ühe avalduse, rohkem kui ühes kõrgkoolis (teda loetakse kandidaadina andmetes mitmekordselt). Õpetajakoolituse õppekavadeks on arvestatud hariduse õppevaldkonda kuuluvad õppekavad, v.a need, mis ei anna pedagoogilist väljundit.

³⁷ HTM (2017). Õpetajate palgakasv, 10 https://www.hm.ee/sites/default/files/uuringud/opetajate_palgakasv.pdf

³⁸ OECD EAG 2017, joonis D3.1, http://www.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance-2017/indicator-d3-how-much-are-teachers-paid_eag-2017-31-en

³⁹ HTM (2017). Õpetajate palgakasv, 10 https://www.hm.ee/sites/default/files/uuringud/opetajate_palgakasv.pdf

alushariduses töötavate õpetajate palk Eestis kõrgharidusega töötajate palgaga võrreldes eriti madal. 2015. aasta andmetel oli see 63% täisajaga ja kogu aasta töötava kõrgharidusega töötaja keskmisest palgast, samas kui OECD riikides keskmiselt on see 78%.³⁹

Tabel. Õpetajate keskmine (ja miinimum-) brutokuupalk (€) eri haridustasemetel ja üldhariduskoolide õpetajate palga võrdlus Eesti keskmise palgaga

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Üldhariduskoolide õpetajate keskmine brutokuupalk (ainult KOV koolid)	797	812	930	1 025	1 135	1 206	1281**
Üldhariduskoolide õpetajate miinimumpalk	644	644	715	800	900	958	1050
Eesti keskmine brutokuupalk (SA)	839	887	949	1 005	1 065	1 146	1221*
Üldhariduskoolide õpetajate (KOV koolid) keskmine palk osakaaluna Eesti keskmisest palgast	95%	92%	98%	102%	107%	105%	105%**
Kutseõppeasutuste õpetajate keskmine brutokuupalk	847	827	898	1 006	1 108	1 143	1285***
Alushariduse õpetajate keskmine brutokuupalk (ainult KOV lasteaiad)	572	590	640	686	753	819	

Allikas: SA, saldoandmik, EHIS.

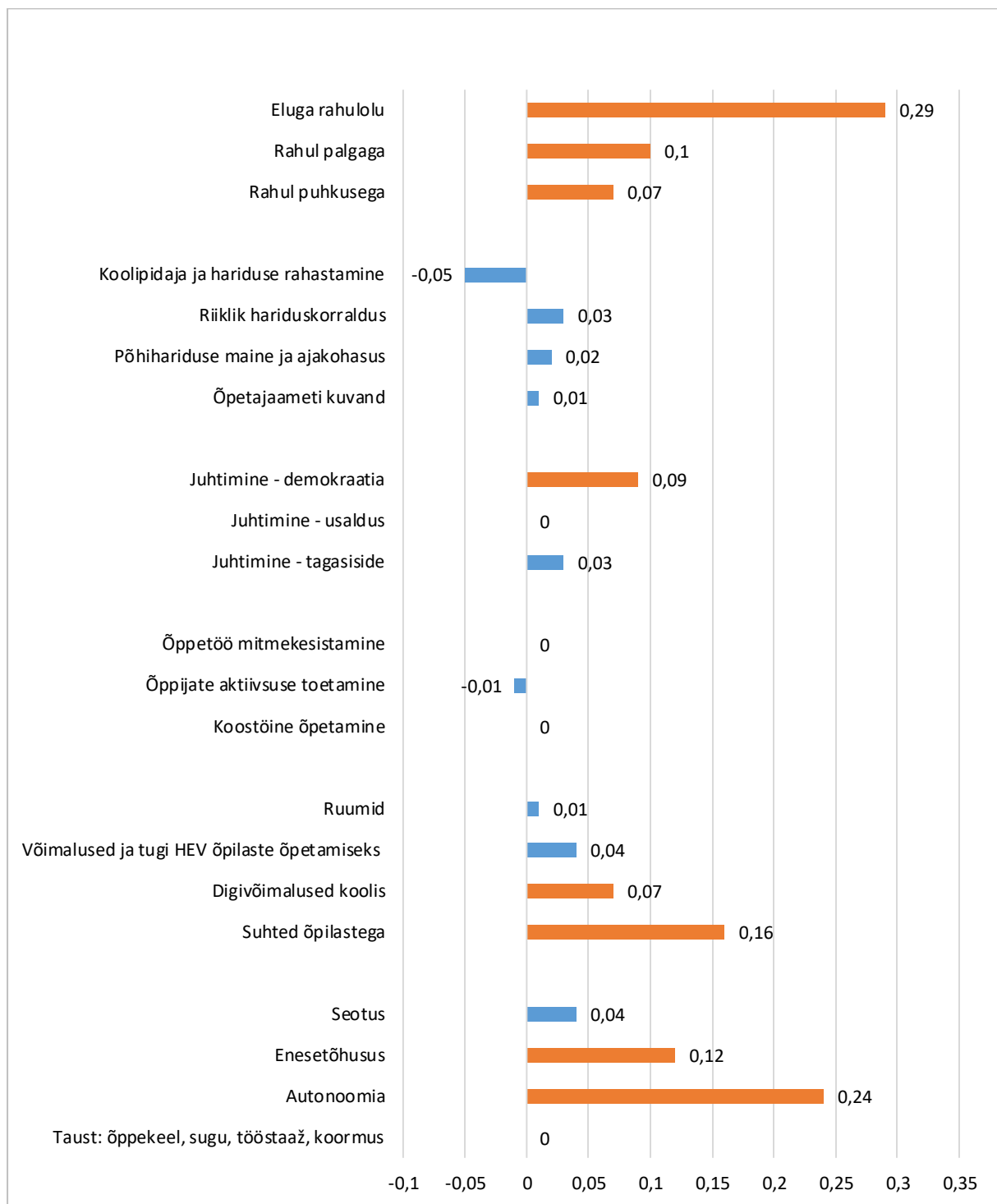
* Eesti keskmine brutokuupalk näitaja 2017. aasta kohta Statistikaameti 01.03.2018 andmetel.

** Üldhariduskoolide õpetajate keskmine brutokuupalk (ainult KOV koolid) näitaja 2017. aasta kohta esialgsetel andmetel.

*** Kutseõppeasutuste (KOV ja riik) õpetajate keskmine brutokuupalk näitaja 2017. aasta kohta esialgsetel andmetel. Ainult KOV kutseõppeasutuste palk on 1205.

- 2017. a kaasati üldhariduskoolide rahuloluküsitlusse esmakordselt ka õpetajad. Õpetajate rahulolu tööga on üldiselt kõrge. Seda aitab ennustada mh ka rahulolu palgaga, rahulolu puhkusega ning eluga laiemalt. Koolikeskkonna teguritest on olulisemad demokraatlik juhtimine koolis (õpetajate kaasamine ja kõigi võrdne kohtlemine), suhted õpilastega ning ennekõike sisemist motivatsiooni toetavad tegurid: autonoomia – võimalus ise otsustada, kuidas oma tööd teha, ning enesetõhusus – tunne, et tuleneb tööga toime. Rahulolu kooliväliste teguritega, nt hariduskorralduse ja rahastusega ei ennusta õpetajate tööga rahulolu. Vt joonis 8.

³⁹ OECD EAG 2017 andmed (www.oecd.org/education/education-at-a-glance-19991487.htm; tabel D3.2a, <http://dx.doi.org/10.1787/eag-2017-31-en>) baseeruvad 2015 andmetel.

Joonis 8. Õpetajate tööga rahulolu ennustavad tegurid regressioonanalüüsis

Allikas: üldhariduskoolide rahuloluküsitlus 2017

Märkus: Joonisel on regressioonikordajad, statistiliselt olulised tulemused on tähistatud oranži värviga. Kokku selgitab mudel 61% õpetajate tööga rahulolu

2.1.2. Ülevaade programmi meetmete elluviimisest

Meede 1: Õpetajate ja haridusasutuste juhtide täiendusõppesüsteemi kujundamine, sh kompetentsikeskuste väljaarendamine õpetajakoolituse ning kasvatusteaduste arengu eest vastutavate Tallinna Ülikooli ja Tartu Ülikooli juures.

Meetme eesmärk: Õpetajate ja haridusasutuste juhtide täiendusõppe keskne eesmärk on tagada nüüdisaegse õpikäsituse rakendamine ning juhi ja õpetaja rolli mõtestamine sellest lähtuvalt.

Indikaator	2013	2014	2015	2016	2017		2018	2019	2020
					siht	tege-lik			
Madalal tasemel oskustega (PISA uuringus alla 2. taseme saavutanud) õpilaste osakaal (%): funktsionaalne lugemisoskus; matemaatiline kirjaoskus; loodusteaduslik kirjaoskus.	PISA 2012 9,1 10,5 5,0	-		PISA 2015 10,7 11,2 8,7	-		PISA 2018 7,5 8,0 5,0	-	-
Põhikoolist väljalangevus statsionaarse õppe kolmandas kooliastmes (%)	0,6	0,5	0,5	0,3	hoida taset	0,3	hoida taset	hoida taset	hoida taset
Õppetöö katkestajate määr gümnaasiumis (väljalangevus güm. 1. õppeaastal) (%)	1,1	1,1	0,9	0,9	<1,0	0,8	<0,9	<0,9	<0,8
Õppetöö katkestajate määr kutseõppeasutustes (kutse-keskhariduse tasemel 1. õppeaastal) (%)	25,8	25,6	24,7	22,4	22	22,4	<22	<21	<20
Osakaal koolitustel (maht vähemalt 30 akad t) osalenud õpetajatest ja haridusasutuse juhtidest, kes said koolituse lõppedes kvalifikatsiooni ⁴⁰ (%)	95	-	100	97	97		97	97	97
Koolijuhtide osakaal (%), kes võtsid ette meetmeid, toetamaks õpetajate koostööd uute õpetamispraktikate väljaarendamiseks (TALIS)	58	-	-	-	-		75	-	-
Õpilaste osakaal (%), kes väidavad, et on koolis õnnelikud (PISA)	66 ¹	-	-	-	-		72	-	-
Õpilaste osakaal (%), kelle heaolu koolis on üle keskmise: 4. klassis/8. klassis/11. klassis ²						87,5/ 69,7/ 80,9			

¹ PISA 2012 andmed, PISA 2015 uuringus sama küsimust ei küsitud. Edaspidi muudame indikaatorit ja hakkame edaspidi kasutama üldhariduskoolide rahuloluküsitlust.

² Allikas: üldhariduskoolide rahuloluküsitlus 2017.

Katkestamine on vähenenud nii üldhariduses kui kutsehariduses ning põhjust on loota, et 2020 sihttasemed täidetakse. Ületäituvus võib tekkida indikaatoriga „osakaal koolitustel osalenud õpetajatest ja haridusasutuste juhtidest, kes said koolituse lõppedes kvalifikatsiooni“, sest praegune osaluse ja lõpetamise protsent on kõrge. Esmakordselt mõõtsime õpilaste heaolu koolis. Oodatult oli see madalaim 8. klassis ning kõige kõrgem 4. klassis.

Olulisemad tegevused

- Alates programmi käivitamisest, on 2017. aasta lõpuks täiendusõppes osalenud kokku ca 9000 õpetajat ja ligi 2600 (osaluskordade arvestuses) haridusasutuse juhti, sh Tartu Ülikooli ja Tallinna Ülikooli kompetentsikeskuste arendamise tegevuse raames koolituse läbinud õpetajad ja haridusasutuse juhid. Haridusasutuste juhtide koolitustel osalemise 2018. a sihttase on enam kui

⁴⁰ Ühtekuuluvuspoliitika fondide rakenduskava 2014 – 2020 prioriteetse suuna 1 „Ühiskonna vajadustele vastav haridus ja hea ettevalmistus osalemaks tööturul“ eesmärgi 2 „Õpetajate, õppejõudude, koolijuhtide ja noorsootöötajate õpetamispädevuse parandamine, et rakenduks iga õppija individuaalset ja sotsiaalset arengut toetav, õpioskusi, loovust ja ettevõtlikkust arendav õpikäsitlus kõigil haridustasemetel ja -liikides“ tulemusindikaator. Arvestatakse kõiki pikematel (vähemalt 30 akad t) koolitustel osalenuid, kes lõpetasid positiivse tulemusega (said tunnistuse või kvalifikatsiooni). Arvutatakse suhtarvuna kumulatiivselt, kui palju kõigist perioodi jooksul pikematel koolitustel alustanud on aruandeaasta lõpu seisuga edukalt lõpetanud ja saanud kvalifikatsiooni. Arvutuskäik: vähemalt 30-tunnised kursused edukalt lõpetanud (kvalifikatsiooni saanud) arv / vähemalt 30-tunnistel kursustel selleks hetkeks õppima asunud koguarv.

kahekordselt ületatud. Seevastu õpetajate 2018. a sihttaseme (17 000) saavutamiseks on vaja osalemist oluliselt suurendada.

- Loodud on võimalused õpetajate võrgustike tegevusvõimekuse ja jätkusuutlikkuse suurendamiseks, et kujundada välja nende roll ja ülesanded õpetajate ja haridusasutuste juhtide professionaalse arengu toetamisel, et aidata kaasa õppekava rakendamisele, uueneva õpikäsituse õppeprotsessi juurutamisele ning professionaalse kapitali arendamisele. Läbi viidi haridusühenduste suveseminar „Kohalolek ja mõju“.
- Toimivad ülikoolide ja koolide koostööprojektid. Koolimeeskondadele on loodud võimalused viia läbi koolipõhiseid arendusprojekte muutuvat õpikäsitust toetava organisatsioonikultuuri arendamiseks, ühiseks õppimiseks koostöös teiste koolidega ja kaasava hariduse põhimõtete rakendamiseks oma koolis. Koolimeeskondade ühine õppimine haridusuuenduste rakendamiseks: 1) viidi läbi mitu taotlusvoorust nii maakonna piires kui eri maakondi hõlmavate haridusasutuste vaheliste õpiürituste elluviimiseks kaasava hariduse rakendamiseks; 2) viidi läbi taotlusvoorud kogukonda kaasavate õpiürituste elluviimiseks igas maakonnas ning Tallinna, Tartu, Narva ja Pärnu linnas; 3) viidi läbi konverents teemal "Kompetentsikonverents 2017 – Teel maailma parimaks haridusjuhiks". Kokku viidi läbi 4 kompetentsikonverentsi "Kiirteel maailma parimaks haridusjuhiks".
- Lõppes TALIS 2018 testuuring. Aprill-mai 2017 toimus testuuringu tulemuste analüüs, mille põhjal koostatakse Eesti siseriiklik lisaküsimus põhiuuringu jaoks. Võrreldes 2013. aastaga, oli koolide motiveerimine TALIS 2018 põhiuuringus osalema mõnevõrra komplitseeritum, kuna koolides viiakse läbi suurel hulgal uuringuid, koolide töötajate töökoormus on suur ning uuringus osalemist ei tasustata. 200 kooli andis nõusoleku TALIS 2018 põhiuuringus osalemiseks.
- Õppealajuhatajate arenguprogramm ja erialakirjanduse tõlkimise tegevuse käivitamine on edasi lükatud.
- Läbi viidi kompetentsikeskuste (TÜ ja TTÜ) vahetamine.

Meetme 1 kinnitatud lõplik eelarve 2017. aastal on 4,5 miljonit eurot. Meetme tegevustesse panustatakse vahendeid Euroopa Sotsiaalfondi (ESF) 2014-2020 meetmest 1.2. Õpetajate, koolijuhtide ja noorsootöötajate professionaalse arengu toetamine. Tekkepõhised kulud moodustasid 3,4 miljonit eurot, sh 1,7 miljonit eurot Sotsiaalfondi meetmest. Eelarve alataitmine on seotud asjaoluga, et 2017. aastasse kavandatud täiendusõppe ja arendustegevused liikusid 2018. aastasse. Avatud taotlusvoorud liikusid 2018. aastasse või avanevad kavandatud hiljem. Lisaks sellele jäi kutseõppeasutuste õpetajate täiendusõppe pakkumus oluliselt alla oodatu.

Meede 2: Õpetaja ja haridusasutuse juhi ameti atraktiivsuse suurendamine/ väärtustamine.

Meetme eesmärk on luua õpetajate ja haridusasutuste juhtide hindamis- ja tasusüsteem(-id), mis võimaldavad nii töö- kui ka arengulase tagasiside andmist ning mille toel muutub õpetajaamet kõitvaks valikuks nii võimekatele noortele kui ka tööelus pööret kavandavatele teise valdkonna töökogemustega inimestele.

Indikaator	2014	2015	2016	2017		2018	2019	2020
				siht	tege-lik			
30-aastaste ja nooremate õpetajate osakaal (%) üldhariduskoolides	10,3	10,6	10,7	12	10,6	12,5	täpsus-tub 2017	12,5
Konkurents õpetajakoolituse õppekohtade ¹			0,91	hoida taset	1	täpsus-tub	täpsus-tub	on kasva-nud
Õpetajate sooline struktuur naised/mehed (%) üldhariduskoolides	85,8/14,2	85,7/14,3	85,8/14,2	80/20	85,8/14,2	75/25	täpsus-tub 2017	75/ 25
Õpetajate osakaal (%), kes leiavad, et amet on ühiskonnas väärtustatud (TALIS) ²	13,7	-	-	-	16,1	20	-	-

¹ Indikaator näitab konkursi õpetajakoolituse õppekavadele suhtena konkursiga kõigile kõrghariduse õppekavadele. Konkurs on arvatud SAISI andmete põhjal (vt ka märkus 34), jagades kandidaatide arvu õppimatulekut

kinnitanute arvuga ning võrreldud seda sama näitajaga kõikide õppekavade lõikes. Õpetajakoolituse õppekavadeks on arvestatud hariduse õppevaldkonda kuuluvad õppekavad, v.a need, mis ei anna pedagoogilist väljundit. Keskmiseks konkursiks on arvestatud üks.

² 2014 tase on mõõdetud TALIS 2013 uuringuga (vt

https://www.hm.ee/sites/default/files/talis2013_eeesti_raport.pdf). Uus TALIS uuring viiakse läbi 2018. a kevadel, tulemused avalikustatakse 2019. Vahepealne, 2017. a tase on hinnatud üldhariduskoolide rahuloluküsitlusega.

Õpetaja soolise struktuuri indikaator on püsinud muutumatuna, soovitud taseme saavutamiseks tuleks rakendada jõulisi positiivselt diskrimineerivaid meetmeid. See aga oleks vastuolus tööturu hea tavaga.

Alatäituvus võib tekkida indikaatoris, mis mõõdab õpetajate osakaalu, kes leiavad, et amet on ühiskonnas väärtustatud. Põhjuseks on asjaolu, et vastavad tegevused ei ole oodatud mahus õigeaegselt käivitunud ning uuring toimub juba 2018. a kevadel. 2017. a läbiviidud üldhariduskoolide rahulolu-uuring näitas, et väike areng on siiski toimunud: 16,1% 7.–9. klassis õpetavatest õpetajatest (sama sihtgrupp, mis TALIS uuringus) leidis, et Eestis väärtustatakse õpetajaid.

Konkurss õpetajakoolitusse näitas viimasel aastal (2016–2017) väikest nihet paremuse poole. Noorte õpetajate osakaal on püsinud muutumatuna hoolimata sellest, et kasvanud on õpetajate ametikohtade arv.

Kvalitatiivseid muutusi (nende õpetajate osakaal, kes leiavad, et amet on ühiskonnas väärtustatud) on plaanis mõõta 2018. aastal. On alust arvata, et kvalitatiivsed muutused tulevad aeglasemalt, sest mainekuvandit tõstvad algatused käivitati kavandatud hiljem. Varem algatatud tegevustega (noore õpetaja lähtetoetus, õpetajakoolituse stipendium ja algaja õpetaja kutseasta) jätkati nagu eelmistel aastatel. Lisaks sellele peab arvestama, et õpetaja ja haridusasutuse juhi ameti atraktiivsuse suurendamise eeltingimus on ka väärikas palk. Riigi eesmärk on tõsta 2019. aasta lõpuks õpetajate keskmine palk 120 protsendini Eesti keskmisest ehk võrdseks kõrgharidusega spetsialisti keskmise palgaga. Eesmärgi saavutamine ei ole aga ilma täiendavate vahenditeta võimalik. Õpetajate ja teiste koolitõtajate töötasu kasv on viimastel aastatel valdavalt olnud kiirem kui õppeasutuste juhtide oma. Trendi jätkudes nihkub tasakaal juhile seatavate ootuste, vastutuse ulatuse ja töötasu vahel veelgi enam paigast. Seetõttu võib kasvada ametist lahkujate arv ja väheneda nende, sh õpetajate arv, kes soovivad juhiametisse asuda.

Olulisemad tegevused:

- **Õpetajatele väärrika töötasu tagamine**; selleks toetuse suurendamine koolipidajatele, et tagada õpetajate palga tõus. 2017. aastal oli munitsipaalüldhariduskoolide õpetajate keskmine brutopalk 5% võrra Eesti keskmisest palgast kõrgem. Kuna keskmine brutopalk on kasvanud kiiresti, on õpetajate palga suhe riigi keskmisesse kahjuks juba mitmendat aastat püsinud paigal.
- 2016 oli **haridusasutuse juhi kompetentsimudeli** tutvustamise ja juurutamise ettevalmistamise aasta. Ülikoolid on uuendanud haridusjuhtidele mõeldud magistriõppe õppekavad kompetentsimudeli alusel. Kompetentsimudeli kasutuselevõtt oli üks 2017. aasta olulisematest saavutustest.
- Jätkati **alustavate juhtide programmi** ja juhtide **järelduskasvuprogrammi** elluviimist. Alustavatele juhtidele pakutakse vajaduse korral mentorit, muudatuste juhtimisel arengupartnerit vajaval direktoril on võimalik saada *coach*i tuge. Järelduskasvuprogrammi eesmärk on tutvustada ametit haridussektori väliste isikutele, meelitada ligi ja hoida võimekaid inimesi ning luua karjääriperspektiiv haridussektoris juba töötavatele inimestele ja tekitada koolidirektorite reserv. 2017. a alustas Koolidirektorite järelduskasvuprogramm 2017–2018, kokku on läbi viidud 5 moodulit, sh on läbi viidud õppevisiit. Koolijuhtide järelduskasvuprogrammis (2017–2018) on kokku 11 osalejat.

Keskelt korraldatavad juhtide ja õpetajate täienduskoolitused on leitavad **e-kalendrist**, kus saab koolitusele registreeruda, anda tagasisidet, tutvuda õppematerjalidega jne. Kasutuselevõtu valmiduses on töölaavaaadet koolijuhile ja haridusametnikule. 2017. aastal viidi läbi arenduse 4. etapp, sh loodi valmisolek liidestamiseks ülikoolide täiendusõppe süsteemidega. Kalender on saanud head tagasisidet ja selle kasutuselevõtt on huvitatud ka teised valdkonnad ja asutused.

Välja on töötatud õpetajaameti maine ja kuvandi kontseptsioon (sh kommunikatsiooniplaan). Põhinedes elukestva õppe strateegial, on Haridus- ja Teadusministeerium algatanud kontseptsiooni koostamise õpetajaameti väärtustatuse tõstmiseks ja atraktiivsuse suurendamiseks.

Kommunikatsioonistrateegiast ja -plaani tuleneva üleriigilise kampaania korraldamine ja teiste iga-aastaste tegevuste teostamine: Lõpetanud on „Õpetaja – hariduse kõneisik“ I ja II lend. Käivitatud on „Õpetaja – hariduse kõneisik“ III lennu värbamine.

Jätkati õpetajakoolituse stipendiumide ja noore õpetaja lähtetoetuste väljamaksmist ning algaja õpetaja kutseasta läbiviimise toetamist.

Meetme 2 kinnitatud lõplik eelarve 2017. aastal oli 290,8 miljonit eurot, sh kohalike omavalitsuste haridustoetus, mis kajastub riigieelarves Vabariigi Valitsuse eelarves toetusfondi koosseisus. Meetme tegevustesse panustatakse Euroopa Sotsiaalfondi meetmest 1.2 Õpetajate, koolijuhtide ja noorsootöötajate professionaalse arengu toetamine. Tekkepõhised kulud moodustasid u 292 miljonit eurot, sh 1,9 miljonit eurot Sotsiaalfondi meetmest. Täitmine on suurem eelmisest aastast ülekantud vahendite võrra.

2.1.3. Kokkuvõte ja hinnang programmi tulemuslikkusele

Programmi tegevused on aidanud kaasa muutuva õpikäsituse ja kaasava hariduse põhimõtete juurutamisele koolikultuuri. Kaasava hariduse valdkond vajab endiselt tähelepanu (pakutavate täienduskoolituste kvaliteet ja kättesaadavus), et tagada õpetajate valmisolek minna kaasa PGSi muutustega kaasava hariduse korralduses. Suurim väljakutse on endiselt õpetajatele väärrika palga tagamine. Lisandub surve teiste haridusvaldkonna töötajate, sh asutuste juhtide, õppejõudude ning alushariduse õpetajate töötasude tõstmiseks. Palgakasvu kõrval muutub üha aktuaalsemaks õpetajate hoiakute ja töö kvaliteedi teema.

Tallinna ja Tartu Ülikooli kompetentsikeskuste vahehindamine näitas, et keskused panustavad muutunud õpikäsituse eesmärgi saavutamisse ja on koolidele head koostööpartnerid. Põhilisteks riskikohtadeks on tegevuste jätkusuutlikkus peale programmi lõppu ja koordineerimise korraldus ülikoolide sees, nende vahel ning teiste haridusvaldkonna arendustegevuste ja algatustega. Täiendavat tähelepanu soovitatakse pöörata sihtgruppidele (koolijuhid, kutsekoolide õpetajad, õppejõud kõrghariduses) ning teadustöö tulemuste suuremale rakendamisele ja juurutamisele õpetaja igapäevatoos.

TALIS 2018 aitab seirata muutusi nii õpetajate ja koolijuhtide professionaalses arengus kui ka koolikultuuris.

2.2. Digipöörde programm

Eesmärk: rakendada õppimisel ja õpetamisel kaasaegset digitehnoloogiat otstarbekamalt ja tulemuslikumalt, parandada kogu elanikkonna digioskusi ja tagada ligipääs uue põlvkonna digitaristule.

Programm aitab kaasa järgmiste elukestva õppe strateegia näitajate saavutamisele:

Indikaator	2013	2014	2015	2016	2017		2018	2019	2020
					siht	tege-lik			
LTT (loodus- ja täppisteadused, tehnika, tootmine ja ehitus) erialade lõpetajate osakaal (%) kõrghariduses (ISCED11 järgi)	27,1	26,4	26,5	27,4	27,7	28,9	28	28,5	29
Digipädevustega 16–74-aastaste inimeste osakaal (%), (sh madalate oskustega)	65 (2012)	76	88(23)	86(26)	-	87(27)	80	-	80
Õppijate osakaal erinevatel haridustasemetel, kes kasutavad õppetöös iga päev arvutit vm personaalset digivahendit (%)	33 (11/12. õa)	-	-	48 (G) 36 (P)*	-	43 (G); 34 (P)*	95	-	100
Põhikoolilõpetajate osakaal, kellel on tõendatult olemas IKT baasoskused (%)	-	-	-	80**	-	82**	-	-	100

* Andmed 2016. ja 2017. aastal läbiviidud rahulolu-uuringust. Indikaator näitab õpilaste (8. kl ja 11. kl) osakaalu, kes viimase kuu jooksul kasutasid digilahendusi vähemalt kuni pooltes õppetundides. Kuna küsitakse digilahenduse kasutamist vaid õppetundides, siis peegeldab see vaid osa ja tõenäoliselt väiksemat osa digilahenduste kasutamisest.

** Andmed 2016. ja 2017. aastal läbiviidud rahulolu-uuringust. Mõõdeti 8. klassi õpilaste osakaalu, kes hindasid oma IKT oskuste (sh seadmete kasutamine, digitaalne infootsing ja info analüüs, digimaterjalide loomine, probleemide lahendamine digiseadmete abil, aga ka arvutiga seotud turvalisus ning privaatsuse kaitse) taset üle keskmise. IKT baasoskusi hakatakse mõõtma 2018. aasta kevadest (tasemetööna), seni on tegemist õpilaste enesehinnangulise oskuste mõõtmisega.

2.2.1. Olulisemad muutused ja trendid

Väga rõõmustav on, et LTT lõpetajate osakaal kõrghariduses kasvab, samuti IKT lõpetajate arv. Plusspoolel on see, et õpilaste ligipääs digivõimalustele on paranenud ja õpilaste enesehinnangulised digioskused samuti, samas digilahenduste kasutamine koolides pole laienenud. 2018–2019 peaks tooma lahenduse mitme digiteemalise indikaatori mõõtmisel, mis seni pole hinnatavad.

- Õpilaste ligipääs arvutitele on paranenud nii kodudes kui koolides, kolmandik lastest kasutab koolitöös nutiseadmeid. Praktiliselt kõigi lastega perede kodudes on internetiühendus. Lisaks on koolides tänu põhikooli toetusmeetmele paranenud valmisolek e-hindamiseks.
- Õpetajate osakaal, kes kasutavad õppetöös digilahendusi, on viimasel kahel aastal püsinud samal tasemel. Kasutuse sagedusest olulisemaks peame kasutuse mitmekesisust ja sisukust. Õppijate osakaal, kes kasutavad õppetöös digilahendusi on vähenenud.
- Põhikooli lõpetajate osakaal, kellel on enesehinnanguliselt olemas IKT baasoskused, on võrreldes 2016. aastaga tõusnud. 2018. a hakatakse õpilaste digioskusi ka esmakordselt tasemetööga mõõtma.
- IKT erialade lõpetajate arv on viimase 5 aastaga kasvanud 1,5 kordseks, sama kiiresti on kasvanud IKT magistrantide arv. Mõlemad arengud järgivad OSKA soovitusi.
- Digipädevustega 16–74-aastaste osakaalule 2020. aastaks seatud eesmärk on ületatud (80% vs 88%)⁴¹.

⁴¹ Samas on Euroopa Komisjon seda indikaatorit mõõtnud ning nüüd hinnatakse kõrgema (baastase või kõrgem) tasemega digioskustega inimeste osakaalu. Uue mõõdiku järgi on Eestis 2016. a 60% vähemalt IKT baasoskustega 16–74-a täiskasvanuid, 2015. a oli neid isegi rohkem – 65%. Oleme selle näitajaga EL riikide hulgas üle keskmise, meist eespool on Põhja-maad, Madalmaad ja saksa keelsed riigid Saksamaa ja Austria.

Juurdepääs internetile ja digiseadmed koolis

- PISA 2015 andmetel veedavad Eesti 15-aastased õpilased suhteliselt palju aega internetis ning seda nii koolis kui ka kodus. Pooled õpilastest alustasid interneti kasutamist 7–9-aastaselt. Interneti tähtsusele Eesti ühiskonnas viitavad ka Eesti Statistikaameti andmed, mille kohaselt oli 2017. aastal vähemalt **99,5%-l lastega leibkondadest kodus internetiühendus** ⁴².
- 2017. aasta andmed õpilaste kasutuses olevate arvutite kohta näitavad, et **Eesti koolides on keskmiselt üks arvuti 10 õpilase kohta**. Võrreldes 2016. aastaga, on koolides õpilaste ligipääs arvutitele paranenud – siis oli ühe arvuti kohta keskmiselt 11 õpilast. Mida suurem on kool, seda rohkem õpilasi arvutit jagab (tabel). Samas ei ole kohane vaadata ainult arvutite kättesaadavust, sest IKT loimimisel õppetegevusse on oluline alternatiiv ka tahvelarvuti või nutitelefon. Ühe kooli omanduses oleva nutiseadme kohta on koolides keskmiselt 18 õpilast.
- Aina enam kasutatakse koolides aga ka õpilaste enda seadmeid (arvuteid, nutiseadmeid), mistõttu EHISes arvutite kohta toodud andmed ei kajasta kindlasti kõiki õppetegevuses õpilaste kasutuses olevad seadmeid. 2017. aastal avaldatud EMORi uuringu tulemustest lähtuvalt kasutab 84% 6–14-aastastest nutiseadmeid. 50% lastest kasutavad seadmeid mh selleks, et vaadata eKoolist või mujalt oma hindeid ja kodutöid ning **36% lastest kasutab nutiseadmeid oma koolitöös**.

Tabel. Õpilaste arv arvuti ja nutiseadme kohta Eesti koolides lähtuvalt koolide suurusest ja omandivormist.
Allikas: EHIS (13.11.2017)

Õpilaste arv koolis	Õpilaste arv arvuti kohta	Õpilaste arv nutiseadme kohta
alla 20	2,9	9,1
20–99	5,2	8,0
100–199	7,0	10,2
200–299	7,5	16
300–399	10,7	29,9
400–499	9,8	11,7
üle 500	12,2	26,1
Kooli omandivorm		
Eraomand	12,4	8,4
Munitsipaalomand	9,9	19,9
riigiomand	5,7	11,0
Keskmiselt	9,8	17,9

Õpilaste digioskused, -kasutus ja huvi IKT valdkonna vastu

- 2016. ja 2017. aastal mõõdeti rahulolu-uuringus 8. klassi õpilaste enesehinnangulisi digioskusi (sh seadmete kasutamine, infootsing ja info analüüs internetis, digimaterjalide loomine, probleemide lahendamine digilahenduste (seadmed, tarkvara vmt) abil, aga ka IT seadmete ja rakenduste kasutamisega seotud turvalisus ning privaatsuse kaitse). **82% õpilastest hindasid 2017. aastal oma oskuste taset üle keskmise** (2016. aastal 80%). **2018. aasta kevadel viiakse koolides läbi digioskuste hindamine tasemetööna**. Tulemused annavad edaspidi täiendavat infot õpilaste digioskuste kohta ning võimaldavad võrrelda õpilaste enesehinnanguliste oskuste ning tasemetööga tuvastatud oskuste vastavust. Õpilaste enesehinnanguliste digioskuste tulemused lubavad väita, et liigume aastaks 2020 seatud eesmärgi suunas.
- Rahulolu-uuringuga küsiti õpilastelt 2016. ja 2017. aastal ka digilahenduste kasutussagedust koolitundides. Digilahendusi kasutasid 2017. aastal rohkem kui pooltes tundides 13% gümnaasiumiõpilastest (11. kl) ja 8% põhikooliõpilastest (8. kl). 43% gümnaasiumi ja 34% põhikooliõpilastest kasutasid digilahendusi vähemalt kuni pooltes õppetundides. Näitaja on nii 8. kui ka 11. klassi õpilaste osas eelmise aastaga võrreldes veidi langenud (2016. aastal vastavalt 48% ja 36%). Kuna küsitakse digilahenduse kasutamist vaid õppetundides, siis peegeldab see vaid osa ja tõenäoliselt väiksemat osa digilahenduste kasutamisest, sest tihti suunavad õpetajad õpilasi digilahendusi kasutama

⁴² Sõltub lastega leibkonna tüübist, näitaja varieerub 99,5%–100%.

just kodutöö tegemisel (nt uurimistöö, esitluse koostamine vmt). Selleks et saada täpsemat infot, muudetakse antud küsimust 2018. aastal selliselt, et koonduks ka info õppetegevuse kohta väljaspool klassitundi (sh nt õuesõpe, kodutöö jne). **Kõige enam digilahendusi kasutatakse õpilaste hinnangul loodusainete ning eesti keele ja kirjanduse tundides.** Kõige sagedamini otsivad õpilased õpetaja ülesandel internetist infot, vormistavad kirjalikke töid ja lahendavad digikeskkonnas ülesandeid (tunnis ja/või kodutööna). Tegevused varieeruvad vastavalt õppeaine eripärale nii tegevuse sisu kui ka kindlasti seadme osas.

Õpetajate digilahenduste kasutus

- 2017. aastal läbiviidud rahulolu-uuringu tulemused andsid ülevaate ka digilahendustest, mida õpetajad õppetöö läbiviimisel kasutavad (tabel).

Tabel. Gümnaasiumiastme õpetajate poolt õppetöö läbiviimisel kasutatavad digilahendused

Õpetajate poolt õppetöö läbiviimisel kasutatavad digilahendused	Õpetajate osakaal
Lihtsamad tegevused	
INFOOTSING: Olen suunanud õpilasi otsima Internetist infot (nt tekste, pilte, skeeme, videoid).	94%
KORRALDUS: Kasutan õpilastele hinnete, kodutööde ja sõnumite edastamiseks kooli infosüsteemi (nt eKool, Stuudium).	92%
KIRJALIKUD TÖÖD: Õpilased on minu ülesandel teinud arvutiga kirjalikke töid (nt kirjutanud kirjandi, referaadi, arutluse).	76%
ESITLUSED: Olen lasknud õpilastel teha oma töö tulemustest arvutiga slaidi- või videositluse.	67%
Keerukamad tegevused	
ÜLESANDED: Olen andnud õpilastele tunnis või kodutööna digikeskkonnas lahendatavaid ainealaseid ülesandeid.	69%
NÕUSTAMINE: Olen digikeskkonnas (nt õpi- või suhtlemiskeskonnas) andnud õpilastele nõuandeid õppimiseks.	45%
JOONISED, VIDEOD: Õpilased on pidanud minu tundides või kodutööna tegema skeeme või graafikuid, looma või töötleva pilte, heli- või videofaile.	39%
KONTROLLTÖÖ: Olen teinud õpilastele arvutis tunnikontrolli või kontrolltöö.	38%
RÜHMATÖÖ: Olen lasknud õpilastel teha rühmatööd digikeskkonnas (nt õpi- või suhtlemiskeskonnas).	33%
HINDAMINE: Õpilased on hinnanud enda õppimise tulemusi digikeskkonnas (nt blogis, e-portfoolios vm õpikeskkonnas).	17%

Allikas: Rahulolu-uuring 2017

- Digilahenduste abil tehtavad tegevused liigitusid kolme gruppi – lihtsamad tegevused (nt esitus, tekstiloomed vmt), administratiivsed tegevused (nt e-päeviku kasutamine) ning keerukamad tegevused. Keerukamate digilahendustest kasutab 67% õpetajatest vähemalt kahte kuuest väljapakutud tegevusest. Võrreldes 2016. aastaga, on näitaja ühe protsendipunkti võrra langenud. Keerukamad tegevused eeldavad näiteks, et õpetaja on kursis digikeskkonnas leiduvate õppematerjalide ning ainealaste ülesannetega, oskab juhendada, kuidas neid kasutada, ja oskab neid ka ise luua. Kõige enam kasutatavaks keerukamaks tegevuseks on õpilastele tunnis või kodutööna digikeskkonnas lahendatavate ainealaste ülesannete andmine (69% õpetajatest, 2016. aastal 66%).
- Enim on vähemalt kahte keerukat digilahendust kasutavate õpetajate seas sotsiaalainete (75,5%), kunstiaainete (73,8%) ja loodusainete õpetajad (71,9%).

IKT oskused tööturul

- IKT oskused ei ole tööturul vajalikud mitte ainult IKT sektoris, vaid igal pool. Seda teadmist kinnitas ka 2016. aastal avaldatud OSKA IKT valdkonna analüüs.⁴³ Selles viidatakse uuringutele, mille järgi eeldavad **90% kõikidest ametikohtadest aastal 2020 elementaarsete digioskuste olemasolu.**

⁴³ Mets, U., Leoma, R. (2016). Tulevikuvaade tööjõu- ja oskuste vajadusele: Info- ja kommunikatsioonitehnoloogia, uuringu terviktekst. SA Kutsekoda. <http://oska.kutsekoda.ee/wp-content/uploads/2016/04/IKT-Raport-Ioplik.pdf>.

OSKA analüüsist lähtuvalt on IKT valdkondlik ekspertkogu koostanud viis sõnumit⁴⁴: 1) Eesti majanduse konkurentsivõime hoidmiseks ja tõstmiseks on vaja tänasega võrreldes 1,5 korda enam IKTspetsialiste; 2) jätkuvalt kasvab vajadus suuremat lisandväärtust loovate magistrikraadiga IKTspetsialistide järele; 3) IKT valdkond vajab laiapõhjaliste valdkondlike ja valdkonnaülesteadmiste ning oskustega kõrg- ja kutseharidusega spetsialiste; 4) õpe kõrg- ja kutsekoolis peab andma IKTspetsialistidele paremad praktilised tööoskused; 5) Eesti majandus vajab igas valdkonnas spetsialiste, kes osakavad tellida ja rakendada uusi IKT lahendusi.

- Nagu siinse aruande kõrgharidusprogrammi osast näeme, **IKT lõpetanute arv ka kasvab. 2017. a oli 1,5 korda enam lõpetanuid (717) kui 5 a tagasi (485)**. Õppijate arvestuses on IKT olnud ainuke valdkond, kus üliõpilaste arv on kasvanud – 2017/2018. õa on IKT valdkonnas õppimas 20% rohkem üliõpilasi kui 10 aastat tagasi (2008/2009. õa), samal ajal kui tervikuna on sel perioodil üliõpilaste arv vähenenud ühe kolmandiku võrra. Ka teine OSKA sõnum ehk kasvav vajadus IKT magistrите järele liigub õiges suunas: **viie aastaga on IKT magistrantide arv kasvanud 1,5-kordseks**, samal ajal kui sama valdkonna bakalaureuse- ja doktoriõppe üliõpilaste arv on stabiilne ja rakenduskõrgharidusõppe üliõpilaste arv kahaneb.
- Loodus- ja täppisteaduste, tehnika, tootmise ja ehituse ning IKT ehk kokkuvõtvalt LTT erialade lõpetajate osakaal on ka tervikuna viimasel kümnel aastal stabiilselt tõusnud (23%-lt 29%-le). LTT lõpetajate osakaalule 2020. aastaks seatud eesmärk on tänaseks põhimõtteliselt juba saavutatud. Rahvusvahelises võrdluses on Eesti LTT alal hariduse omandanud inimeste osakaalult üle keskmise. Kui 2015. aasta andmete põhjal oli Eestis 25–64-aastastest kõrgharidusega inimestest 30% omandanud eriala LTT valdkondadest, siis OECD vastav näitaja oli 26% ja EL näitaja 27%.⁴⁵
- Vähemalt madalate digipädevustega 16–74-aastaste Eesti elanike osakaal kasvab jõudsalt. Kui 2012. aastal oli nimetatud vanusegrupis digipädevustega elanike osakaal 65%, siis viis aastat hiljem, 2017. aastal, oli osakaal tõusnud 88%-ni. Antud tulemus ületab aastaks 2020 seatud eesmärgi – 80%. Samas on väga paljudel vaid madalad oskused. Siin tasub kaaluda indikaatori muutmist nii, et hindaksime kõrgema taseme omandamist.

2.2.2. Ülevaade programmi meetmete elluviimisest

Meede 1: Digikultuuri lõimimine õppeprotsessi

Meetme eesmärk: Õppijate ja õpetajate digipädevuse arendamine.

Indikaator	2013	2014	2015	2016	2017		2018	2019	2020
					siht	tege-lik			
Nende 8. klassi õpilaste osakaal kõigist 8. klassi õpilastest, kes õpivad digitoega koolides ⁴⁶ (%)	33 (11/12 õa)	-	-	-	-	-	80	-	100

Indikaatorit ei ole alates 2013. a mõõdetud. Kordusuuring toimub 2018–2019. aastal.

Olulisemad tegevused

- 1) Töötati välja **digipädevuste tasemetöö**, mis võimaldab 2018. a esmakordselt mõõta põhikooli ja gümnaasiumi lõpetajate digioskusi.
 - 2) **IKT huviringid** tegutsevad 70% koolides ja 30% lasteaiadades.
 - 3) Valmisid soovituslikud **IT oskuste süvaõppe moodulid**.
- Õpilaste digipädevuste arengu seiramiseks arendati 2017. aastal koostöös Tartu Ülikooli ja Tallinna Ülikooliga välja digipädevuse mõõtmisvahend (nn **digipädevuste tasemetöö** põhikooli ja gümnaasiumi lõpetajate hoiakute ja oskuste mõõtmiseks). 2018. aastal viiakse esmakordselt läbi õpilaste digioskuste ulatuslikum mõõtmine. Mõõtmisvahendi väljatöötamise käigus selgus ka vajadus

⁴⁴ Samas

⁴⁵ OECD 2017 EAG, indicator A1, <http://dx.doi.org/10.1787/eag-2017-7-en>.

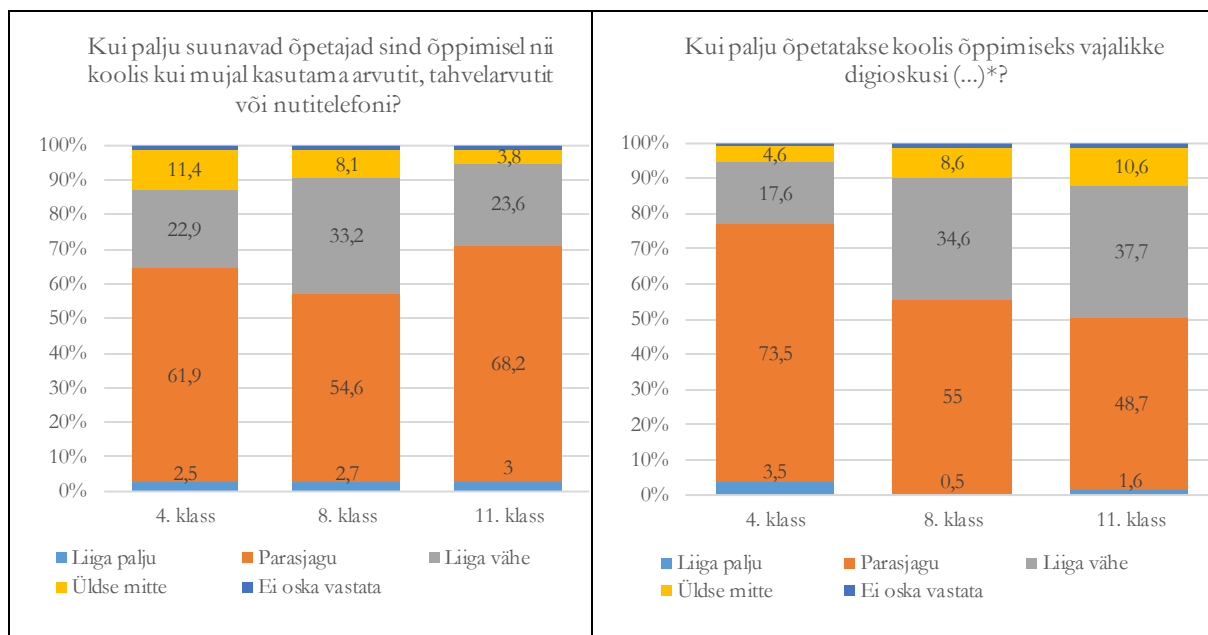
⁴⁶ Digitoega kooli all peetakse silmas kooli, kus õpilased kasutavad õppetöös erinevaid digilahendusi ning selleks vajalikud õppekeskkonna tingimused on piisavad (sh digitaristu, õppevara, õpetajate oskused).

Allikas: EL „Survey of Schools: ICT and Education“, kordusuuring toimub 2017–2018. aastal. Virtuaalne õpikeskkond võib sisaldada erinevaid võimalusi nagu õppetöö ja testide läbiviimine, hindamine, kodutööde tegemine jne ning võib sisaldada viiteid erinevatele materjalidele ja allikatele.

õpilaste digipädevuse mudelit ajakohastada ja edasi arendada. See tegevus võetakse ette pärast esimese digipädevuse tasemetöö läbiviimist 2018. aastal.

- Vastavalt õpilaste digipädevuse mudelile kohandati ka HITSA kaudu pakutavate õpetajate täienduskoolituste sisu. 2017. aastal toetas HITSA koolitustega enim **neid koole, kes digiteemalistes tegevustes aktiivsed ei ole olnud**. Pedagoogilist kompetentsust toetavaid koolitusi (sh õpetajate digioskusi arendavaid) pakuvad õpetajatele kompetentsikeskused (Tartu Ülikool, Tallinna Ülikool). Digivahendite ja -võtetega seotud koolitusi ning ka õpilaste digioskuste arendamise toetamiseks vajalikke koolitusi korraldab HITSA. Lisaks on õpetajatel ja koolidel võimalik taotleda oma arendustegevusteks toetust SA Innove avatud taotlusvoorudest. Et koolitustel omandatu igapäevategevuses kinnistatud ja rakendatud saaks, viidi 2017. a läbi toetusmeede, millega toetati põhikooli õpetajate digiseadmete ja e-hindamiseks vajalike arvutite soetamisel.
- Koolituste sisu paremaks kujundamiseks ja koolide sobivate meetmetega toetamiseks on käivitatud **tegevused õpetajate digioskuste mõõtmiseks**. 2017. aastal algutati ja viidi selles valdkonnas läbi erinevaid arendustegevusi (Erasmus+ projekt MENTEP, DIGCOMPEDU, PIAAC *online*⁴⁷). 2018. aastal lepatakse kokku ajakohases õpetaja digipädevuse mudeli sisus ja valitakse sobiv hindamiskeskendus. 2018. aastal plaanitakse piloteerida ka õpetajate digipädevuse hindamist, ulatuslikum hindamine viiakse läbi 2019. aastal.
- Lisaks digipädevusele kui infoühiskonnas edukaks toimimiseks vajalikule oskusele on digipöördega ette nähtud ka keerukamate IT oskuste arendamine – st tehnoloogiline kirjaoskus ehk oskus tehnoloogiat ise luua. 2017. aastal töötati põhikooli kõigi kooliastmete jaoks välja erinevad **soovituslikud IT oskuste süvaõppe moodulid** (digiohutus, programmeerimine ja robotika, digimeedia ja animatsioon), mida on võimalik õpetada nii erinevate õppeainete raames kui ka eraldiseisva IT õppeainena. Vajalikud õppematerjalid on väljatöötamisel ning valmivad 2018. a kevadel.
- 2017. aastal jätkati ka Progetiigri programmi rakendamise eesmärgiga jõustada ning soodustada IT ainete õpetamist lasteaedades ja koolides, et süvendada õpilaste teadmisi ning tõsta huvi LTT valdkondade vastu. **Kuigi u 70% üldhariduskoolides pakutakse õpilastele võimalust osaleda IT huviringis**, ei ole õpe siiski kõigile õpilastele kättesaadav. Digipöörde programm seab eesmärgi, et IT õpe peab olema kättesaadav kõigile õpilastele. Koostöös Kultuuriministeeriumiga toetatakse kohalikke omavalitsusi huvitegevuse kättesaadavuse parendamisel spordi ja kultuurivaldkonna kõrval ka LTT (sh IT) valdkonnas. Tänu ellu viidud meetmetele on **IKT huviringidega kaetud või ITd õppetegevusse lõimivate lasteaedade osakaal kasvanud 2017. aastal 40%-ni**.
- Üldhariduskoolide rahuloluküsitlus tõi välja, et *ca* 30–40% noortest pole rahul sellega, kui palju kasutatakse arvuteid vm digivahendeid õppimisel, rohkem tahaks neid kasutada just 8. klasside õpilased. **Digioskuste arendamise piisavusega pole rahul ligi pooled 11. klassi õpilastest ja 43% 8. klassi õpilastest**. 4. klasside õpilaste arvamus on siin pigem positiivne. Vaid väga üksikud õpilased arvavad, et arvuteid kasutatakse liiga palju või digioskusi õpetatakse liiga palju. Vt joonis 9.

⁴⁷ PIAAC *online* ehk veebitest (vt ka: <https://www.hm.ee/et/tegevused/uuringud-ja-statistika/rahvusvaheline-taiskasvanute-oskuste-uuring-piaac>). Haridus ja oskused on PIAAC uuringul baseeruv veebipõhine hindamisvahend, mis eestikeelsena valmib 2018. a kevadel. Testiga saab mh mõõta funktsionaalset lugemisoskust, matemaatilist kirjaoskust ja tehnoloogiarikkas keskkonnas probleemilahenduskust.

Joonis 9. Õpilaste rahulolu digioskuste arendamise ja digivahendite kasutamisega eri klassides

Allikas: Üldhariduskoolide rahuloluküsitlus 2017

Märkus: *Digioskuste kohta küsiti eri klassides veidi erinevalt: 4. klassis täpsustati digioskustena sulgudes – internetis info otsimine ja suhtlemine, salvestamine jms, 8. klassis – info leidmine ja kriitiline hindamine, riskid ja turvalisus, e-teenuste kasutamine jms; 11. klassis – veebilehe või video loomine, turvalisus, autoriõigused, andmeanalüüs jms?

Meetme 1 kinnitatud eelarve 2017. aastal oli 2,05 miljonit eurot. Tegevusteks kasutatakse ESF meetme 1.3 Kaasaegse ning uuendusliku õppevara arendamine ja kasutuselevõtt vahendeid. Tegelikud kulud moodustasid 2017. aastal u 0,9 mln eurot. Eelarve alatäitmine on seotud peamiselt viivitustega e-hindamise metoodikate arendamisel ja rakendamisel.

Meede 2: Eelduste loomine digikultuuri integreerimiseks õppetöösse

Meetme eesmärk: Kvaliteetse digitaalse õppevara oskuslik kasutamine muudab õppimise ja õpetamise efektiivsemaks ja õppija vajadusi enim arvestavaks.

Indikaator	2013	2014	2015	2016	2017		2018	2019	2020
					siht	tege-lik			
Valdkondade arv, milles on välja töötatud uuenduslik õppevara	-	0	-	6	-	7	8	-	12
Kutsehariduse õpetajate osakaal, kes kasutavad õppetöös digilahendusi (%)		68		-	-	-	80	-	90
Üldhariduse õpetajate osakaal, kes kasutavad õppetöös digilahendusi (%)	58 (2012)			68*	-	67*	-	80	90
Hariduse e-teenuste kasutajate rahulolu teenusega	metoodika töötatakse välja 2017. a ja 2018–2020 sihttasemed määratakse esimesel mõõtmisel								

*Indikaator näitab nende üldkeskhariduse õpetajate osakaalu, kes kasutavad/ lasevad õpilastel kasutada õppetöös vähemalt kaht keerukamat digilahendust. Keerukamad digilahendused on rühmatööde tegemine, ülesannete lahendamine ja kontrolltööde läbiviimine digikeskkonnas, enesehindamise läbiviimine ning keerukama digitaalse sisu (skeemid, pildi- ja helitöötlus) loome. Andmed rahulolu-uuringust.

Kuigi esimese indikaatori tase on kasvanud vaid ühe võrra, siis tegelikult on loodud ja loomisel õppematerjale kõigis seitsmes valdkonnas ehk indikaatorit täidetakse. Teine indikaator pärineb Euroopa Komisjoni uuringust, mille kordusuuring viiakse läbi 2018.–2019. aastal. (Keerukamaid) digilahendusi kasutavate üldhariduskoolide õpetajate osakaal on püsinud samal tasemel.

Olulisemad tegevused:

- 1) Väljatöötamisel on suures mahus **digitaalset õppematerjali**. See ei ole läinud raskusteta, osa hangetest on ebaõnnestunud ning kõik valminud materjalid pole aktiivselt kasutusel.
 - 2) Paralleelselt toimub **digitaalsete hindamisvahendite**, harjutusvara, testide jms väljatöötamine ja rakendamine.
 - 3) 2017. a hindas valdav enamik koole oma **digivõimekust** „digipeegliga“, mis on aluseks edasiste koolituste jm arendustegevuse planeerimisel, samuti koolide IT-taristu toetuste eraldamiseks (<https://digipeegel.ee/>).
- 2016. aastal selgitati õppevara kaardistamise raames välja õppeteemad, õpitulemused ja/või pädevused, mille paremale saavutamisele/omandamisele aitab kaasa just digitaalne õppevaralahendus, kuid mille kohta õppevara puudub. 2017. a koondati õppematerjalide arendusettepanekud ekspertidelt nii üldhariduse kui ka kutsehariduse valdkonnas ja 2018. a jätkatakse õppevara arendamisega. **2017. aastal alustati digitaalsete õppematerjalide tellimist gümnaasiumile**, mis võimaldab alates 2019. aastast gümnaasiumi riikliku õppekava kursusi soovi korral läbi viia e-õppena matemaatika-, loodusainete-, kunsti- ja sotsiaalvaldkonnas. Kahes valdkonnas (keel ja kirjandus, võõrkeeled) hange ebaõnnestus ja kuulutatakse välja uuesti 2018. a esimeses kvartalis. Samuti tellitakse 2018. aastal veel mitmed valikkursused.
 - Tulemuslikult on läbi viidud toetusmeede põhikoolidele õpetajate digiseadme kui töövahendi ja e-hindamisvõimekuse kasvatamiseks.
 - Koolides praktilist ning uutset õpet toetav ja omavahelise koostöö parendamisele suunatud toetusmeede **Klass+** (õppevara ühiskasutuskorraldus vähemalt 3 kooli vahel) äratas suurt huvi. Toetust saavad 2017. aastal läbiviidud taotlusvooru raames 12 projekti, mis hõlmavad rohkem kui 50 kooli.
 - Alates 2015. aastast, peab ilmuv õppekirjandus olema tehtud kättesaadavaks ka digitaalsel kujul. Kuna erasektoris ei ole interaktiivse digitaalse õppekirjanduse loomine ootuspäraselt käivitunud ega ka koolide digiõpikute kasutamise aktiivsus tõusnud, analüüsisime 2017. a erinevaid lahendusi. 2018. aastal on kavas toetada **põhikoolidele digitaalse õppekirjanduse litsentside** soetamist alates 2018/2019. õppeaastast. Kui esimene piloot on edukas, planeeritakse toetusmeetmega jätkata ka järgmistel õppeaastatel.
 - 2017. aastal telliti kontoritarkvara õppeprogrammid, alustati eesti keele õppimise kui prioriteetses valdkonnas **eesti-vene-eesti veebisõnastiku väljatöötamist** (valmib 2018. a lõpuks), samuti eesti keele õppeks veebiplatvormi ja selle õpisisu arendamist.
 - Kutsehariduse valdkonnas on kaardistatud ja hinnatud simulaatorite vajadus ning läbi viidud esimesed hanked. Edaspidi on kavas simulaatorite ostmist korraldada toetuse lõppsaaajale edasiandmise kaudu. Samuti viidi kutsehariduses läbi **8 kursuse/digitaalse õppematerjali hange, mis ebaõnnestus** erinevatel põhjustel (pakkumisi ei laekunud või ei vastanud ootustele). Hanke ebaõnnestumise põhjusi analüüsiti 2017. a lõpus. Kuna on teada, et kutsehariduse valdkonnas on pakkujad ennekõike koolid ise, on kaalumisel avatud taotlusvooru korraldamine.
 - E-hindamise valdkonnas **valmisid 2017. aastal digipädevuse tasemetööd põhikooli ja gümnaasiumi lõpuklassidele**. Jätkati ka teiste (3) üldpädevuse hindamisvahendite arendustegevusega. Lisaks valmisid loodusainete valdkonna tasemetööd kõigile kooliastmetele ja gümnaasiumile, testide katsetamisega jätkatakse 2018. aastal. Matemaatikas oodatud tulemused viibivad, kuna töövõtulepinguga kaasatud arenduspartner ei teostanud töid kokkulepitud tingimustele vastavalt. Töid arendab Innove edasi koos teise partneriga (Tartu Ülikool). **Viibinud on sotsiaalvaldkonna, võõrkeelte ja emakeele e-testide arendus**, kuna tegemist on keeruka ja uudse arendustegevusega, milleks vajalik kompetents on Eestis vähene. Seniste plaanide kohaselt valmivad kõigi nende valdkondade testid katsetamiseks 2018. aasta lõpuks.
 - Arendustegevus jätkus ka e-ülesannete kogude valdkonnas. E-ülesannete kogude eesmärk on pakkuda piisaval hulgal harjutusvara e-testideks valmistumiseks ja anda õpetajale diagnoosivat tagasisidet õpilaste võimete ja oskuste kohta. **Harjutusvarana on ülesandeid loodud neljas valdkonnas**: loodusainete (keemia, füüsika, loodusõpetus, bioloogia, geograafia), matemaatika, võõrkeelte ja sotsiaalvaldkonnas (ajalugu, inimeseõpetus, ühiskonnaõpetus).
 - Partner HITSA eestvedamisel töötati välja **alus- ja üldhariduse valdkonnas tunnikavad infotehnoloogia lõimimiseks erinevatesse õppeainetesse/õpiteemadesse**. Materjalid on tasuta kättesaadavad portaalis Koolielu ja e-Koolikott ning avaldatud Creative Commons'i litsentsi alusel. Kokkuvõttes töötati välja 69 tunnikava.

- Olulise jätkusuutlikkuse panustava tegevusena on 2017. aastal alustatud koostööd õpetajate ühendustega. Õpetajate ühendused teostavad **seiret digitaalse õppematerjali kvaliteedi üle** e-Koolikotis. Ühtlasi süstematiseerivad ning toovad e-Koolikoti platvormi uusi õppematerjale juurde. 2018. aastal on plaanis koostöös õpetajate ühendustega jätkata kogumike loomist, mis oleksid alternatiivid traditsioonilise professionaalse õppekirjanduse kõrval.
- 2017. a jätkati **hariduspilve projekti** elluviimiseks vajalike analüüsidega, viidi lõpule EHIS2 ärianalüüs ning Haridusportaali ärianalüüs koos prototüübi loomisega. Mõlema süsteemi arendus algab 2018. aastal. Realiseeriti jätkuarendused Eesti Teadusinfosüsteemis ja keskses repositooriumis e-koolikott, jätkusid õppeinfosüsteemi ÖIS2 arendused.
- Alustati haldusala **IT-taristu konsolideerimistegevustega**, kinnitati baasnõuded IT-taristule ning moodustati haldusala ülene töörühm konsolideerimise elluviimiseks. Tegevused jätkuvad 2018. aastal HTSAs.

Meetme 2 kinnitatud eelarve 2017. a oli 7,8 miljonit eurot. Meetme tegevustesse panustatakse ESF meetme 1.3 Kaasaegse ning uuendusliku õppevara arendamine ja kasutuselevõtt vahendeid. Tegelikud kulud moodustasid 2017. aastal 6,5 miljonit eurot, sest osad digitaalse õppevara hanked luhtusid.

2.2.3. Kokkuvõte ja hinnang programmi tulemuslikkusele

Programmis ettenähtud ja senised ning planeeritud tegevused on jätkuvalt asja- ja ajakohased ning panustavad EÕS 2020 eesmärkide saavutamisse. Erinevad õpilaste oskuste arendamiseks vajalikud eeldustegevused on rakendunud ja rakendumisel (teadlikkus õpilaste digipädevuse mudelist, digitaristu toetusmeede koolidele, õppematerjalide väljatöötamine, e-hindamine põhikoolis). Programmi tegevuste elluviimiseks viidi eelmisel aastal läbi mitmeid hankeid (õppematerjalid ja hindamisvahendid), mis on aga mitmel juhul ebaõnnestunud, kuna Eesti turul on pakkujaid ja vastava valdkonna kompetentsi vähe. 2018. aastal pööratakse rohkem tähelepanu õpetajate oskuste ja kooli võimekuse arendamisele õppematerjali loomisel. Samuti on senisest enam vaja pöörata tähelepanu, et koolides digilahendused kasutusele võetaks, mis tähendab nii väljatöötatud materjalide laiemat rakendamist kui õpetajate valmisolekut digilahendusi metoodiliselt korrektselt kasutada. Erinevatele kitsaskohtadele programmi rakendamisel on viidanud 2017. a lõppenud Riigikontrolli audit.⁴⁸

Mitmete indikaatorite algtase on arvatud Euroopa Komisjoni poolt läbiviidud uuringu „Survey of Schools: ICT and Education“ põhjal, mille kordusuuringu tulemused selguvad 2018.–2019. aastal.

Kolme indikaatori taseme hindamiseks kasutati 2017. aastal läbiviidud tegevusnäitajate küsitlusuuringu tulemusi.

⁴⁸ Riigikontroll (2017). Riigi tegevus laste digioskuste tagamisel. Tulemuste tutvustus, <https://www.riigikontroll.ee/Suhtedavalikkusega/Pressiteated/tabid/168/ItemId/968/View/Docs/amid/557/language/et-EE/Default.aspx>

2.3. Tööturu ja õppe tihedama seostamise programm

Eesmärk: viia õppimisvõimalused suuremasse vastavusse tööturu arenguvajadustega

Programm aitab kaasa järgmiste elukestva õppe strateegia ja programmi näitajate saavutamisele:

Indikaator	2013	2014	2015	2016	2017		2018	2019	2020
					siht	tege-lik			
Eri- ja kutsealase hariduseta täiskasvanute (25–64) osakaal (%)*	29,6	29,4**	28,9**	28,5	27	28,6	26	25,5	25
1–3 aastat tagasi õpingud lõpetanud 20–34-aastaste tööhõive määr (ISCED11 tase 3–8)*	76,8	80,9	80,4	77,1	79	81,7	80	81	82
naised;	69,7	79,0	76,5	69		74,7			
mehed.	82,5	83,0	85,5	87,7		88,9			
Tööandjate rahulolu elukestva õppe toimimisega**				-	-		Rahulolu on kasvanud		
Eesti keeles toimuva õppe osakaal (%) kutsekeskhariduse õppekavadel (vastaval õppeaastal sisseastujatele) ^{49**} ; allikas: EHIS	-	üks kohustuslik moodul ⁵⁰ (14/15)		-	40 (17/18)		-	60	60

Märkus: *Elukestva õppe strateegia näitaja, **programmi näitaja. ***2014. ja 2015. aasta andmed on ISCED 2011 haridustasemete järgi ümber arvutatud.

2.3.1. Olulisemad muutused ja trendid

On rõõmustav, et kutse- ja kõrghariduse lõpetanute hõive paraneb ja töötus langeb. Probleemiks on see, et 10 a peale lõpetamist on iga viies kutsehariduse ja iga kuues kõrghariduse lõpetanu Eesti tööturult kadunud. Viimasel kahel aastal pole vähenenud erialase või kutsealase hariduseta täiskasvanute osakaal.

- Eri- ja kutsealase hariduseta täiskasvanute osakaalu näitaja on püsinud viimastel aastatel samal tasemel (2017. aastal 28,6%), sihttasemeni jõudmine ei pruugi olla saavutatav.
- Lõpetanute hõive paraneb. Hiljuti hariduse omandanud 20–34-aastaste tööhõive näitaja kõigub (peamiselt tõenäoliselt väikese valimi tõttu), kuid on viimasel viiel aastal siiski paranenud ja saavutas 2017. a taseme (81,7%), mis on ligilähedane 2020. a sihile. Edukus tööturul andmed (registriandmed) näitavad, et lõpetanute töötus lõpetamisjärgsel aastal on aastatel 2010–2016 kaks korda vähenenud.
- Samas on ka 6–7% neid, keda lõpetamise järgsel aastal pole Eesti registrites üldse kajastatud, kellest suur osa on suure tõenäosusega välismaal. Kui vaadata pikemat perspektiivi, siis on 10 a peale lõpetamist kas välismaal või muus mõttes Eesti tööturu jaoks kadunud koguni 17%, sh 22% kutsehariduse ja 14% kõrghariduse lõpetanutest. Erialati on kutsehariduse lõpetanutest „kadunud“ kõige enam (31%) ehituse valdkonnas, kõrghariduses bioloogias ja sellega seotud teadustes ning keeltes ja kunstides.
- Äsjalõpetanute edukus tööturul erineb nii haridusliikide kui tasemete lõikes – üldiselt on kõrgemate sissetulekutega kõrgharidusega, sh eriti IKT valdkonnas hariduse omandanud. Kutse- ja kõrghariduse vilistlased ise on valdavalt omandanud haridusega rahul.
- Lisaks haridusele on oluliseks tööturul edasilükkumise faktoriks keeleoskus. Eestis on oluline nii eesti kui inglise keele oskus. Vene keele oskus annab suurema võimaluse olla hõives, palgalisa saab vene keele oskuse eest vaid majutuse ja toitlustuse valdkonnas. Kutsehariduse lõpetajate eesti keele oskus on

⁴⁹ Vene õppekeeleaga kutsekeskhariduse õpperühmades eesti keeles toimuva õppe osakaal (vastaval õppeaastal sisseastujatele)

⁵⁰ Karjääri planeerimise ja ettevõtluse aluste moodul mahuga 6 Eesti kutsehariduse arvestuspunkti

üldiselt kehvem kui gümnaasiumi lõpetajatel, kuigi nende vene keeles kutsekeskharidust lõpetanute osakaal, kes oskavad eesti keelt erialasele tööle asumist võimaldaval tasemel, on pisut viimastel aastatel kasvanud (2016/17 kutsekeskhariduse vene keeles lõpetanutest 36,6%). Viimastel aastatel (2016 ja 2017) on märgatavalt kasvanud nende arv ja osakaal kutsehariduses, kes õpivad eesti keelt teise keelena (kasv u 2900-lt 2014 ja 2015 rohkem kui neljale tuhandele. 2013–2015 oli eesti keelt teise keelena õppijaid 12% kutsehariduse õppijatest, 2016 – 18% ja 2017 – 17%) Sealhulgas õpib EHISe andmetel eesti keelt teise keelena 2017/18. õppeaastal 58% vene keeles kutsekeskhariduse tasemel õppijatest.

- Kutsehariduses töökohapõhises õppevormis õppijate arv kasvab. Ettevõtjad näevad töökohapõhise õppe pakumises ennekõike mitterahalist kasu.
- Tööandjate rahulolu elukestva õppe toimimisega praegu veel ei mõõdeta, andmete kogumise viisid ja läbiviimise metoodika on väljatöötamisel (võimalusel kaalumisel tööandjate rahulolu uurimine muude uuringute/küsitluste käigus).

Lõpetanute hõive ja sissetulek

- Lõpetanute tööhõive on viimastel aastatel jõudsalt kasvanud, ületades üldiselt kriisieelse taseme. Peamiseks teguriks on siin üldine tööhõive kasv. Kiiresti on paranenud just kesk- ja kutsehariduse lõpetanute hõive, mis viimase viie aastaga (2012–2017) on tõusnud 68%-lt 80%-ni, eriti kõrge on kutsehariduse lõpetanute hõive (86%). Kõrghariduse lõpetanute hõivenumbrid kõiguvad, kuid pole viimase viie aastaga selgelt muutunud, 2017. a oli kõrghariduse lõpetanute hõive 83%. Andmete suured kõikumised on peamiselt metoodiline eripära, indikaatori aluseks olevad andmed tuginevad Eesti tööjõu-uuringule (ETU), mille valimid on suhteliselt väikesed. Täpsemaid muutusi saame jälgida „edukus tööturul“ ehk eri registrite andmeid kasutades.
- Kutse- ja kõrgkoolide vilistlased hindavad oma konkurentsivõimet tööturul üldiselt heaks (2015. ja 2016. aasta kutsehariduse vilistlastest⁵¹ 80% ja 2015. aasta kõrghariduse vilistlastest⁵² 79% pidasid ennast tööturul konkurentsivõimeliseks). Kutsehariduses eristuvad veidi venekeelsed vastajad, kes hindavad oma konkurentsivõimet madalamalt – 20% hindavad seda madalaks (keskmiselt 13%).

Tabel. 1–3 aastat tagasi õpingud lõpetanud 20–34-aastaste inimeste tööhõive määr ISCED11 tasemete kaupa 2005–2015

ISCED11	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Üldkeskharidus ja põhiharidusjärgne kutseõpe; 2. taseme järgne 3. taseme eelne haridus; 3. taseme haridus (ISCED11 tase 3–8):	75,1	84,6	86,4	82,3	67,7	64,5	75,1	74,9	76,8	80,9	80,4	77,1	81,5
naised;	67,0	77,1	83,6	75,7	60,2	57,6	68,5	66,8	69,7	79,1	76,5	69,0	74,8
mehed.	88,8	94,4	89,8	89,5	75,4	72,1	81,8	81,4	82,5	82,8	85,2	87,7	88,5
Üldkeskharidus ja põhiharidusjärgne kutseõpe; 2. taseme järgne 3. taseme eelne haridus (ISCED 11 tase 3–4):	68,5	78,5	81,4	81,5	65,2	48,7	68,9	65,5	68,0	75,2	73,4	78,7	80,1
üldharidus;	-	-	-	-	-	-	-	-	-	66,6	47,2	71,2	60,9 ¹
kutseõpe;	-	-	-	-	-	-	-	-	-	79,6	83,2	82,1	86,2
naised;										73,7	67,1	73,4	73,2
mehed.										76,5	77,9	83,6	84,9

⁵¹ Ernst & Young (2017a). Eesti kutseõppe 2015.–2016. aasta vilistlaste uuring. Lõpparuanne.

https://www.hm.ee/sites/default/files/uuringud/lopparuanne_0.pdf

⁵² Ernst & Young (2017b). Eesti kõrgkoolide 2015. aasta vilistlaste uuring.

https://www.hm.ee/sites/default/files/uuringud/ey_htm_korgkoolide_vilistlased_aruanne.pdf

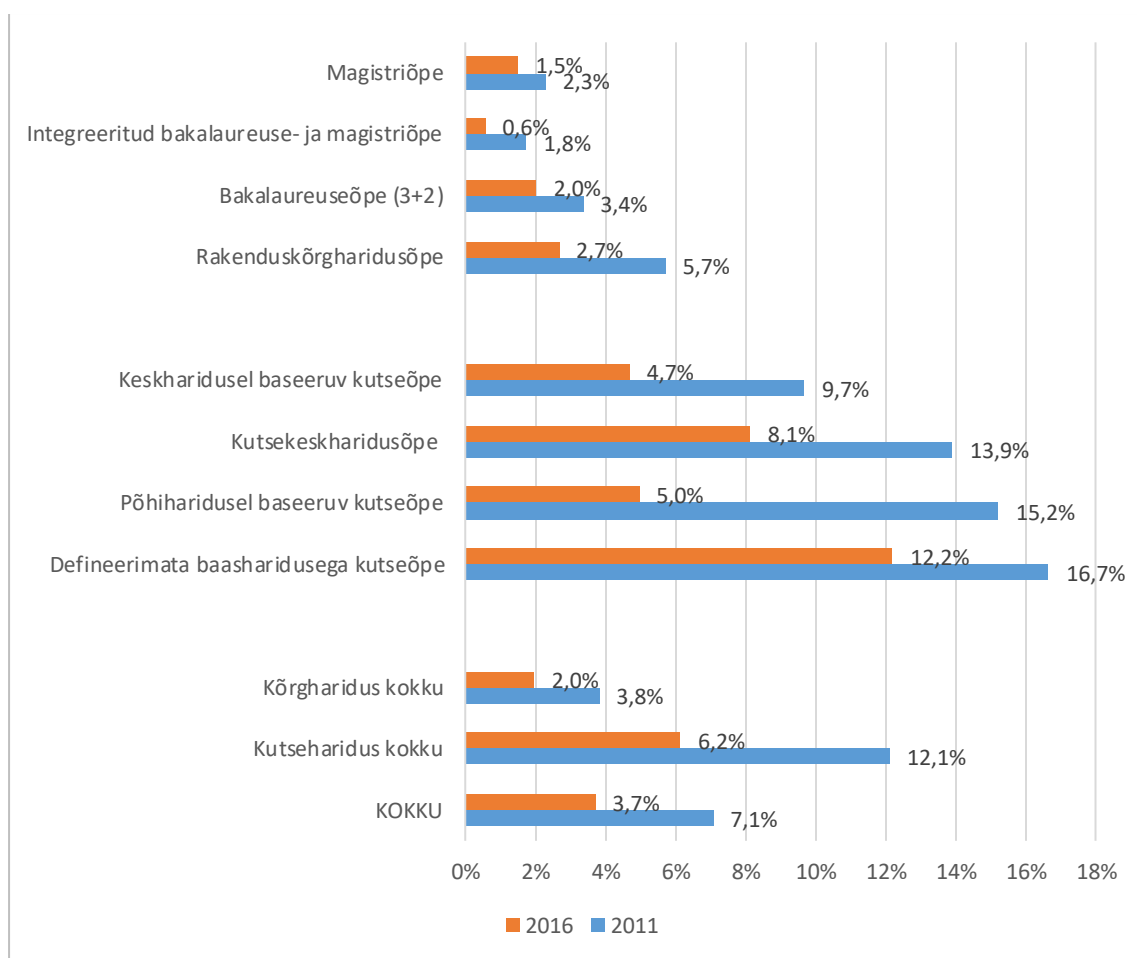
Kolmanda taseme haridus (ISCED11 tase 5–8).	80,6	89,9	90,5	83,0	70,5	76,3	81,0	84,3	85,5	86,7	86,1	75,5	83
---	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	------	----

Allikas: EUROSTAT (21.12.2017)

Märkus: Info põhineb Eesti tööjõu-uuringu (ETU) andmetel, mis omakorda lähtub rahvusvahelisest metoodikast ja valimi määramisest. Seejuures võivad erinevates osades valimid jääda üsna väikesteks. Näiteks 2016. aasta kolmanda taseme hariduse omandanute hõivenäitaja, mis on eelneva aastaga võrreldes hüppeliselt madalam, tulenes lastega kodus olevate naiste arvu kasvust, kuivõrd aga valimi rühm on suhteliselt väike (u 100 inimest), mõjutab ka väike kasv lapsehoolduspuhkusele olevate noorte naiste hulgas hõivenäitajat vastupidises suunas nähtavalt.

¹ — Madala usaldusväärsusega andmed.

- Kuigi EÕSis ja ka rahvusvaheliselt on kokku lepitud hõive jälgimine ETU baasil, siis saame oluliselt täpsemalt hinnata nii hõivet kui sissetulekut, analüüsides **kutse- ja kõrghariduse omandanute edukust tööturul eri registreeritud andmeid kasutades**⁵³. Vt joonised 10, 11 ja 12. Kui vaadata 2011–2016 toimunud muutusi, siis jääb silma, et lõpetanute töötus (lõpetamisjärgsel aastal) on kõigil haridustasemetel vähenenud: kutsehariduses 12%-lt 6%-le, kõrghariduses 4%-lt, 2%-le. Vt joonis 10. Kiiresti on kasvanud lõpetanute sissetulek, kiirem on kasv olnud kutseõppe lõpetanutel. Vt kutseharidusprogrammi aruannet p 2.6.

Joonis 10. Kutse- ja kõrghariduse lõpetanute töötus lõpetamisjärgsel aastal

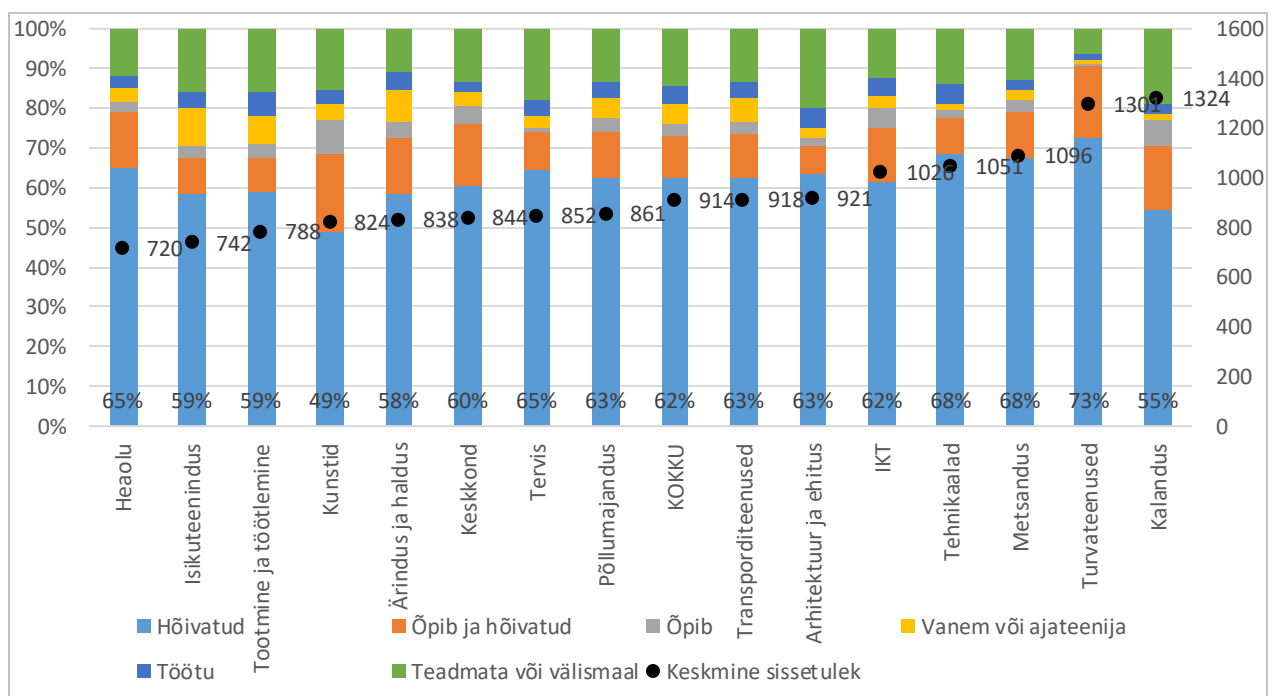
Allikas: *Edukus tööturul andmed*, www.haridussilm.ee

Märkus: Vaadatud on 2010. a lõpetanute töötust 2011. a ja 2015. a lõpetanute töötust 2015. a

- Kui vaadata aastatel **2005–2015 lõpetanute** tööturu seisundit ja sissetulekut 2016. a, siis ilmneb, et:

⁵³ Varasemalt Statistikaameti poolt läbiviidud analüüsi teeb alates 2016. aastast Haridus- ja Teadusministeerium. Lisaks kokkuvõtlikule analüüsile on Haridussilmas (http://www.haridussilm.ee/?leht=edukus_0) avaldatud kõigi kutse- ja kõrgkoolide 2005.–2015. a lõpetanute hõive- ja sissetulekuandmed aastate 2011–2016 kohta õppesuundade lõikes. Need andmed annavad võimaluse hinnata ka tööturunõudlust ja selle muutust erinevate kvalifikatsioonide puhul. Lisaks andmete avalikustamisele Haridussilmas koostatakse igal aastal kokkuvõtlik analüüs (2017 analüüsi vt https://www.hm.ee/sites/default/files/edukus_tooturul.pdf).

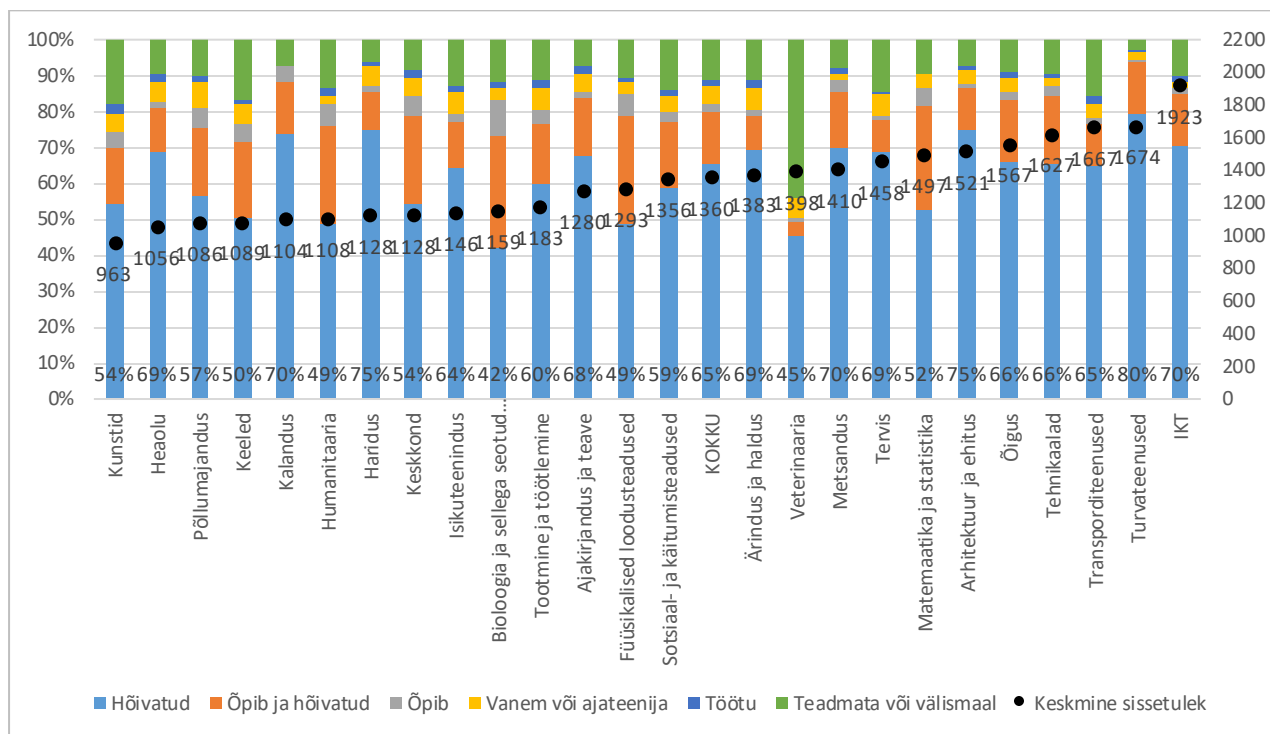
- 11% kõrghariduse ja 15% kutsehariduse lõpetanutest on Eesti tööturult eemal, nad ei tööta, ei ole töötud, ei tegele väikese lapse kasvatamisega ega ole ka kaitseväes, sh 1/3 neist on rahvastikuregistri andmetel välismaal. Kui lõpetamisele järgneval aastal on kadunud 6%, siis 10 a varem lõpetanute hulgas on neid juba 17%.
- Edasiõppijaid on kõrghariduse lõpetanute hulgas veidi enam – 17%, kutsehariduses 14%.
- Kõrgem haridustase on Eesti tööturul väärtustatud. Iga järgnev haridustase suurendab sissetulekut. Keskmiselt on kõrghariduse lõpetanu sissetulek kutsehariduse lõpetanust 50% kõrgem.
- Samuti suurendab sissetulekut töökogemus: analüüsist tuleb välja oluline vahe äsja lõpetanute ja üheksa aastat tagasi lõpetanute sissetulekus.
- Sissetulekud varieeruvad omandatud õppesuundade lõikes palju. Konkurentsituult kõrgeima sissetulekuga on kõrghariduses IKT õppesuund, kutsehariduses kalandus ja turvateenused, samas tuleb arvestada, et kalanduses on vaatluste arv väike ja hõive madal. Nii kutse- kui kõrghariduses saavad kõrgemat palka veel transporditeenuste, tehnikalade ning arhitektuuri ja ehituse lõpetanud. Keskmisest madalamad on humanitaaria ja kunstide ning hariduse valdkonna lõpetanute sissetulekud, aga ka mitmed loodusteaduste õppesuunad (nt füüsikalised loodusteadused, bioloogia ja keskkond). Samas on neil õppesuundadel sageli kõrge edasiõppijate osakaal, mis tähendab, et nende erialade lõpetajad ei asu õppimise kõrvalt tööle või töötavad väiksema koormusega, mis osaliselt seletab ka väiksemaid sissetulekuid. Kutsehariduse kõrgeimad sissetulekud on kõrghariduse keskmiste sissetulekute tasemel.
- Vahetult peale lõpetamist on kitsama suunitlusega haridus (kutsekesk- ja rakenduskõrgharidus) tulusam kui üldise suunitlusega haridus (üldkeskharidus ja bakalaureuseõpe), kuid aja jooksul erinevus taandub või muutub isegi vastupidiseks. Sarnane tendents on ka kutsehariduse siseses võrdluses. Kuni neli aastat peale lõpetamist on keskhariduse baasil kutseõppe lõpetanute palk 50–150 eurot kõrgem kui kutsekeskhariduse lõpetanutel, kuid aja jooksul see vahe kaob (2016. aastal oli nii kutsekeskhariduse kui keskhariduse baasil kutsehariduse 2010. a lõpetanute teine sissetulek ca 860 eurot). Seega pole suurt vahet, millal kutseharidus omandatakse, kas koos keskharidusega või pärast seda.
- Töötuid on nii kutsehariduse kui kõrghariduse lõpetanute hulgas vähe, vastavalt 4% ja 2%. Vt joonis 11 ja 12.

Joonis 11. Perioodil 2005–2015 kutsehariduse (kõrgeima haridustasemena) omandanute seisund ja keskmine sissetulek 2016. aastal õppesuundade lõikes

Allikas: HTM, *HaridusSilm.ee*

Märkus: õppesuunad on reastatud keskmise sissetuleku alusel

Joonis 12. Perioodil 2005–2015 kõrghariduse (kõrgeima haridustasemena) omandanute seisund ja keskmine sissetulek 2016. aastal õppesuundade lõikes

Allikas: HTM, *HaridusSilm.ee*

Märkus: õppesuunad on reastatud keskmise sissetuleku alusel

Eesti keele ja võõrkeelteoskus kui võimalus tõsta konkurentsivõimet

- Keeleoskus on üks üldpädevustest, mis aitab kaasa erialaste oskuste rakendamisele ning vähendab hariduse ja tööturunõudluse mittevastavust.
- Nagu ülal viidatud, tunnevad vene keeles õppinud kutsehariduse lõpetanud end tööturul vähem konkurentsivõimelisemana.
- PIAACi uuring⁵⁴ näitas, et kehv või keskmine eesti keele oskus tähendab Eestis ca 15% palgalõhet, väga hea eesti keele oskuse puhul pole eesti- ja venekeelsete töötajate vahel palgaerinevust.
- Eesti keele oskus pole võrdselt oluline kõigis ametites ja palgajaoituse kõigis osades ning samuti mitte võrdselt kõigis piirkondades – väga hea eesti keele oskus annab palgalisa vaid 2/3 kõrgema palga saajate hulgas ning eesti keele oskus tasub end enam ära piirkondades, kus elab vähem eestlasi. Hea eesti keele oskusega vene koduse keelega inimeste palgad ei erine PIAACi andmetel eesti koduse keelega inimeste palgast üheski piirkonnas.
- PIAACi andmete tuginev võõrkeelteoskuse ja palga seoseid vaadelnud analüüs⁵⁵ toob välja võõrkeelte, eelkõige inglise keele oskuse kasulikkuse. Inglise keele oskus tasub end ära enamikus valdkondades, enam majutuse ja toitlustuse, info ja side, kinnisvaraalse tegevuse, kutse-, teadus- ja tehnikaalase tegevuse, halduse ja abitegevuste, tervishoiu ja sotsiaalhoolekande, kunsti, meelelahutuse ja vaba aja valdkondades.
- Simmuli analüüsist paistab välja, et Soome tööturg mõjutab oluliselt Eesti inimeste oskuste rakendumist, nii võib soome keele oskusest saadav kasu olla osades valdkondades isegi kõrgem kui inglise keelel.
- Vene keele oskuse mõju palgale ilmneb vaid ühes ametirühmas: teenindus- ja müügitöötajate hulgas. Samas annab vene keele keskpärane oskus eesti keelt emakeelena kõnelevale inimesele suurema võimaluse saada tööd, võrreldes inimesega, kes vene keelt ei valda. Töövõimalus võib olla isegi kuni kaks korda suurem. Vt täpsemalt antud uuringu tulemuste kohta keeleprogrammi aruandest.

⁵⁴ Halapuu, V. (2015). Infotöötlusoskuste roll soolise ja keelelise palgalõhe selgitamisel Eestis. PIAAC uuringu temaatiline aruanne nr 4, <http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/46964/PALGALOHE.pdf?sequence=1>

⁵⁵ Simmul (2017). Võõrkeelte oskuse roll tööturul. Tartu: HTM.

https://www.hm.ee/sites/default/files/uuringud/keelteoskuse_roll_tooturul_veebr2018.pdf

Töökohapõhine õpe

- Programmi üheks oluliseks tegevuseks on **töökohapõhise õppe laiendamine**. 2016/17. õppeaastal kasvas töökohapõhises õppes nii õppurite kui ka lõpetajate arv, programmi väljundnäitaja saavutamiseks on õppijate arvu kasv stabiilne (7200 õpipõisiõppes osalenut aastaks 2020). Tegevuse väljundnäitaja madala saavutamise peamiseks põhjuseks on programmi hiline käivitumine – programmi raames võeti esimesed õpipõisiõppesid vastu 2015/2016. õa. Ja teisalt ettevõtete madal huvi töökohapõhise õppe pakkumise vastu. Õpipõisiõppet pakkus 2017. aastal 3/4 kutseõppeasutustest ning üle 350 ettevõtte. 2017. aastal alustati töökohapõhise õppe piloteerimist kõrghariduses, esialgu kahel rakenduskõrgharidusõppe õppekaval tervishoiu ja isikuteeninduse õppekavagruppides.
- 2017. aastal viis Poliitikauuringute Keskus Praxis läbi uuringu „Töökohapõhise õppe läbiviimise maksumus ja tasuvus“, mille olulisema tulemusena võib välja tuua, et töökohapõhine õpe läheb esimestel aastatel ettevõtetele rohkem maksma kui toob otsest tulu. Samas hinnatakse väga kõrgeks sellega kaasnevat mitterahalist tulu, mistõttu hindavad ettevõtjad õpipõisiõppet pigem investeringuks ja mitte niivõrd kuluks. Positiivne mõju on ettevõtte kuvandile potentsiaalse tööandjana, oma töötajate motiveeritusele ja produktiivsusele, samuti ettevõtte toimimisele ja konkurentsivõimele. Samas tuleb nentida, et õpipõisiõppe korraldamises, sh sellekohase info kogumises ja säilitamises on rida kitsaskohti, millega peab tegelema, et saada paremat ülevaadet programmi tegelikust toimimisest ja mõjust.⁵⁶

Tabel. Töökohapõhine õpe. Allikas: EHIS

	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18
Õpilasi	564	566	551	583	617	678	1381	1718
sh mehi	329	357	340	301	382	348	578	589
sh naisi	235	209	211	282	235	330	803	1129
ESFi meetme toel õppivate õpilaste arv						30	997	1349
Katkestanute osakaal 10.11. seisuga	31,4%	29,2%	25,8%	24,7%	26,6%	21,4%	15,5%	
Lõpetas	180	166	258	260	351	420	214	

2.3.2. Ülevaade programmi meetmete elluviimisest

Meede: Õppe seostamine tööturu vajadustega

Meetme eesmärk: Õpe kutse- ja kõrghariduses vastab suuremal määral tööturu arenguvajadustele.

		2014 alg-tase	2015	2016	2017		2018	2019	2020
Tegevus	Näitaja				siht	tege-lik	Sihttase		
Tööjõuvajaduse seire- ja prognoosisüsteemi loomine	Loodud ja tegutsevate kogude (valdkonnanõukogud ja koordinatsioonikogu) arv.	0	3+1	8+1	10+1	14+1	13+1	18+1	23+1
	Koordinatsioonikogu poolt Vabariigi Valitsusele esitatav tööturuoskuste analüüsi ülevaade.	0	0	1	1	1	1	1	1
Ettevõtlikkuse ja ettevõtlusõppe süsteemne arendamine kõigil haridustasemetel	Õppeasutuste arv, kes osalevad ettevõtlusprogrammis, et võtta kasutusele ettevõtlusmoodul.	0	0	178	40	296	180	200 (2020)	240 (2023)
	Osalenud õppeasutuste osakaal (%), kes on ettevõtlusmooduli kasutusele võtnud	0	0	-	25	50	50	75	90 (2023)

⁵⁶ Praxis (2017). Töökohapõhise õppe läbiviimise maksumus ja tasuvus tööandjale. <http://www.praxis.ee/tood/tookohapohise-oppe-tasuvus/>

	Ettevõtlusõppe täiendusõppes osalenud õppetööd läbiviivate spetsialistide arv	0	0	641*	600	1456	650	800	800
Kutsehariduse kvaliteedi tõstmine	Kutseõppeasutuste ja kutseõpet andvate rakenduskõrgkoolide õppekavarühmade akrediteerimiskordade (hindamisühikute) arv (kumulatiivselt)	0	56	71	90	85	150	180	270
Kutsehariduse maine tõstmine	Kutsemeistrivõistluste erialade arv	31	tegevust ei käivitatud	32	32	33	33	34	35
Praktikasüsteemi arendamine kutse- ja kõrghariduses, sh õpetajakoolituse koolipraktika	Koolitatud praktika-juhendajate arv	0	0	185	2450	1533	3900	5100	5350
	Programmis osalevate õppeasutuste osakaal kõigist vastavatest õppeasutustest (%): kutsekoolid/kõrgkoolid	0	100/68	84/79	70	79 (87/62)	80	90	90
Töökohapõhise õppe laiendamine	Töökohapõhises õppes ESFi meetme toel osalenute arv ⁵⁷	0	42	1356	3000	2631	4200	6200	7200
	Töökohapõhises õppes osalenutest edukalt lõpetanute määr (%)**	50 (2013)	-	12/78,6	-	34/84,5	70	-	75
	Töökohapõhises õppes osalevate ettevõtete arv	n/a	-	352	200	377	250	300	330
Keeleõpe	Tegevuses osalenute arv	0	tegevust ei käivitatud	860	1400	1199	2000	2500	2500
Uuringud seiramaks hariduse ja tööturu seoseid (kumulatiivne) ⁵⁸	Läbi viidud uuringuid-analüüse	1	-	3	4	4	6	7	8
	Oskuste, hariduse ja tööturu seoseid kaardistavate aruannete arv	8	8	8	8	8	8	10	10

Märkus: * Metoodika muudatus aastal 2017; ** Kaks erinevat metoodikat. Esimene number näitab kumulatiivset lõpetamist kõikidest alustanutest (rakenduskava tulemusnäitaja metoodika). Teine number näitab jooksvat õpingute lõpetamise määra EHISE andmete põhjal.

Olulisemad tegevused, õnnestumised ja väljakutsed

1. **OSKA** indikaatorid on täidetud. **OSKA** tegevusi viiakse läbi vastavalt tegevuskavale, uuringud valmivad tähtaegselt. Valdkondlike prognoosidokumentide ja üldraporti metoodika on 2017. a. ajakohastatud. Uue tegevusena lisandus valdkondlikes uuringutes tehtud ettepanekute rakendumise seire. Jätkunud on OSKA nõunike kogu tegevus, kelle ettepanekuid on arvestatud OSKA tegevuste läbiviimisel. Koordinaatsioonikogu on heaks kiitnud OSKA kuue valdkonna uuringute tulemuse, üldraporti ja selle uuendatud metoodika, valitud on 2018–2020 uuringuvaldkonnad. Esimest korda esitati VV kabinetiarutelule tööturu oskuste ülevaade. OSKA tegevusi pikendati kuni aastani 2020, loobuti kompetentside enesehindamise keskkonna väljaarendamisest, korrigeeriti ka valdkondlike uuringute valmimise ajakava ja uuringute arvu, vajalikuks osutus ning alates 2018. a lisandub tegevustesse virtuaalse keskkonna väljatöötamine uuringute tulemuste ja ettepanekute tutvustamiseks.
2. **Ettevõtlusõppe** indikaatorid on ületäidetud. Huvi ettevõtlusõppe vastu on võrdlemisi suur, seda suuresti tänu programmi efektiivsele teavitustegevusele ja positiivsetele näidetele (näiteks Eesti õpilasfirma Festera võit Euroopa võistlusel 2017. a). Kuid huvi ei pruugi kasvada, kuna aktiivsemad koolid on juba liitunud ja uute koolide kaasamine on üha keerulisem. **Ettevõtlusprogrammi** elluviimine on olnud üldjoontes plaanipärane, takistused ja tõrked tegevuskava elluviimisel on

⁵⁷ Igal aastal 31.12 seisuga, kumulatiivselt. Sihttasemed 2018–2020 muutusid seoses rakenduskava sihttaseme vähendamisega 2017. a.

⁵⁸ Mõõdikute all peetakse silmas Edukus tööturul andmete avalikustamist HaridusSilmas ning PIAAC uuringut ja aruandeid.

edukalt ületatud. Kõikide tegevuste elluviimine ja ettevõtlusõppe rakendamine sõltub metoodika ja moodulite väljatöötamisest. See võttis enam aega ja kujunes töömahukamaks kui algselt planeeritud. Näiteks töötati lisaks algselt planeeritule välja ettevõtlikkuspädevust puudutavad täiendused, mis lisati üldhariduse riikliku õppekava kõikide õppeainete protsessikirjeldustesse. Indikaatorite alataitmist see üldjoontes siiski põhjustanud ei ole. 2018. aastal on lisaks tegevuskava elluviimisele oluline ja ajamahukas väljakutse ka jätkutegevuste kavandamine 2019.–2020. aastaks. Peamine probleem on olnud vajaliku kvalifikatsiooniga töötajate leidmine – teaduritel on lisaks programmi ülesannetele ka muud ülesanded (õppe- ja teadustöö) ülikoolis.

3. **Kutsehariduse kvaliteedi tõstmise indikaator** – akrediteerimiskordade arv sõltub kutseõpet pakkuvate koolide õppekavarühmade koguarvust Eestis konkreetset aastal. Akrediteerimiskordade arv aastatel 2016–2017 on planeeritud mõnevõrra väiksem seoses mitme kutseõppeasutuse liitmisega või tasemeõppe läbiviimise lõpetamisega koolide vastavas õppekavarühmas.
4. **Kutsemeistrivõistluste erialade arv on kasvanud 33-ni ja indikaator ühe eriala võistluse võrra ületäidetud.** Kutsehariduse maine tõstmise tegevused viidi ellu vastavalt tegevuskavale. Vaatamata pingutustele, pole senised tegevused siiski suutnud suurendada kutseõppes jätkavate põhikoolilõpetajate osakaalu. Elluviidud tegevused on aidanud suurendada kutseõppeasutuste endi kommunikatsioonivõimekust, mistõttu on kavas alates 2019. a vähendada elluviija kesksete teavitustegevuste mahtu ning suurendada toetust koolide jt partnerite (sh erialaliitude) tegevustele. 2017. aastal valmisid kommunikatsioonistrateegiad 29-le koolile ja virtuaaltuurid 31-le koolile. Oskuste aasta raames korraldati 10 inspiratsiooniüritust üle Eesti, millest võttis osa 1237 õpilast 70 erinevast üldhariduskoolist ning lisaks toimus noortele suunatud videokonkurss „Mina oskan!“. Valmisid kutseharidust tutvustav video ning neli töökohapõhise õppe videot. Suurürituse Noor Meister 2017 raames toimusid 31 eriala kutsemeistrivõistlused, lisaks korraldati kolmel erialal eraldi võistlused. Kajastati Eesti võistlejate edukat osalemist WorldSkillsil. Valmis kutseõppevõimalusi tutvustav trükkis „Abiks Otsustajale 2017/18“ (tiraaz 16 000 eks) ning lisaks toetati koolide tegevuskavasid kutsehariduse populariseerimiseks. Eesti Tööandjate Keskliidu eestvedamisel korraldatud **parima praktikaettevõtte ja praktikandi** konkursid õnnestusid, mõlema konkursiga kaasnes meedia tähelepanu.
5. **Praktikasüsteemi arendamine kutse- ja kõrghariduses, sh õpetajakoolituse koolipraktika.** Käimas on 2016. a avanenud avatud taotlusvooru „ettevõtte ja koolide koostöö“ tegevused, mille raames on taotlejatel kohustus koolitada ettevõtte poolseid praktikajuhendajaid. Õppeasutustel on madal huvi praktikajuhendamise koolitustel osalemiseks. 2017. aastal analüüsis elluviija toimunud koolitusi ja koolituste ärajäämisi – kõik, kes osalesid koolitusel, jäid koolitustega rahule. Samuti laiendati 2017. aastal koolitajate ringi, et pakkuda erineva rõhuasetusega koolitusi. Kuna koolid soovivad juhendamiskoolitusi pigem ise teha või kaasata koolitusele juhendajaid nii ettevõtetest kui koolist, siis kaalumisel on suunata PRÕMi koolituste eelarve avatud vooru tegevusse „ettevõtete ja koolide koostöö praktikasüsteemi arendamisel“. Alatäidetud on ka praktika sõidu- ja majutustoetuste kasutajate arv. Praktika sõidu- ja majutustoetused on edukalt käivitunud Tartu Tervishoiu Kõrgkoolis, Tallinna Tervishoiu Kõrgkoolis ja Ida-Virumaa Kutsehariduskeskuses. 2018. a viiakse läbi analüüs toetuste kasutamisest ja kasutajatest, et saada sisendinfot edasiste tegevuste kujundamiseks. Õpetajakoolituses olid ülikoolid planeerinud mahukad tegevuskavad, mida ei suudetud täita. Tallinna Ülikoolil on lisandunud uusi õpetajakoolituse praktikalepinguid. 2018. aastal HTM analüüsib tegevuse mõju.
6. **Keeleõppe indikaator** on täitmata, kuid koolid on koostanud keeleõppe tegevuskavad ning 2017 a lõpu seisuga on tegevused käivitunud ning graafikus.
7. **Teadlikkus töökohapõhisest õppst on** tööandjate seas kasvanud ning meedias kajastatakse õppevormi pidevalt, 2018. aasta lõpuks on reaalne indikaator täita. Stabiilselt kasvab töökohapõhisest õppes õppijate arv. 2017. aastal alustati töökohapõhise õppe piloteerimisega kõrghariduses. Töökohapõhise õppe laiendamise tegevused on ellu viidud vastavalt tegevuskavale. Töökohapõhisest õppes õppijate osakaal kõigest kutsehariduse tasemeõppe õppijatest on 7%.

Meetme 1 (ehk kogu programmi) kinnitatud eelarve 2017. aastal oli 10,9 miljonit eurot. Tegelikud kulud moodustasid 2017. aastal ligikaudu 7,8 miljonit eurot, sh 5,7 miljonit eurot ESF meetmest 1.5 Õppe seostamine tööturu vajadustega. Eelarve alataitmine on tingitud sõidu- ja majutustoetuse ning töökohapõhise õppe vahendite alakasutamisest, keeleõppe tegevuste hilisemast käivitumisest ning praktikasüsteemi arendamisel tööandjate ja õppeasutuste koostöö toetamise tegevuse alguse viibimisest.

2.3.3. Kokkuvõte ja hinnang programmi tegevuste tulemuslikkusele

Tööturul on suur nõudlus töökäte järele, mis peegeldub ka lõpetanute hõives ja palgas. On positiivne, et kutsehariduse lõpetanute lõpetamisjärgne palk kasvab, seejuures kiiremini kui kõrghariduse lõpetanute vastav näitaja. See viitab, et kauaräägitud tööturu nõudlus peegeldub ka reaalses valmiduses maksta kõrgemat palka. Nii kutse- kui kõrgkoolide vilistlased hindavad oma konkurentsivõimet tööturul üldiselt heaks. Kutsehariduses eristuvad veidi venekeelsed vastajad, kõrghariduses välisüliõpilased. Lisaks erialastele oskustele on samavõrra tähtsad lõpetanute üldised oskused, sh ennekõike keelteoskus. Nii eesti kui võõrkeelte oskuse nõrgem tase jätab vene koduse keelega noored täna tööturul kehvemasse olukorda. Keeleõpe vajab jätkuvalt tähelepanu.

OSKA analüüsid ja ettepanekud on saanud laialdast tähelepanu, 2018. a on kavas hinnata programmi esmast mõju.

Ettevõtlusprogrammi tulemusel on kasvanud koolide algselt tagasihoidlik valmisolek ettevõtlust õpetada. Ettevõtlusõppe rakendamisel on võti olnud koostöö erinevate osapooltega, sh ettevõtjad ja ettevõtjate organisatsioonid, ministriumid, koolid, EAS ja paljud teised.

Senised kutsehariduse maine tõstmise tegevused ei ole suutnud suurendada noorte huvi kutsehariduses jätkamise vastu, mistõttu on kavas alates 2019. aastast kesksete teavitustegevuste mahtu oluliselt vähendada ning jätkata tegevusi avatud taotlusvooru projektide kaudu. Eesmärgiks on koolide ja erialaliitude tegevuste kaudu paremini kaasata potentsiaalseid õpilasi ning tutvustada vähepopulaarseid erialasid/ valdkondi (sh OSKA raportides kaardistatud valdkondi). 2018. a põhikooli- ja gümnaasiumiõpilaste, lapsevanemate ja õpetajate hulgas läbiviidavasse rahuloluküsitlusele on lisatud küsimused kutsehariduse maine kohta, et hinnata sihtrühmade teadlikkust ja hoiakuid kutsehariduse suhtes.

2.4. Koolivõrgu programm

Eesmärk: demograafiliste muutustega arvestav ja kaasava hariduse põhimõtetest lähtuv koolivõrk, mis tagab võrdse ligipääsu kvaliteetsele haridusele kõigis Eesti piirkondades.

Programm aitab kaasa järgmiste elukestva õppe strateegia näitajate saavutamisele:

Indikaator	2013	2014	2015	2016	2017		2018	2019	2020
					siht	tege-lik			
Tööjõukulude osakaal valitsus-sektori üldhariduskuludes, (%), sh õpetaja tööjõukulude osakaal valitsussektori üldhariduskuludes (%)	62,8	67,5	68,4	67,4	58,9	Selgub 2019	59,4	59,9	60
	44,0	46	47,0	41,7	44		46	48	50
Gümnaasiumiastmega koolide arv (tk)	202	183	171	168	160	164	155	-	~100
Haridusvaldkonna pinnakasutuse optimeerimine (m ²)	3,5 milj (2012)	3,5 milj	-	-	väheneb	3,4	väheneb	3 milj	
HEV koolide arv (riigi ja KOV koolid)	36	33	31	32	28	32	27	27	26

Programm aitab kaasa järgmise mõõdiku saavutamisele:

Indikaator	2013	2014	2015	2016	2017		2018	2019	2020
					siht	tege-lik			
Raskete hariduslike erivajadustega (HEV2) õpilaste osakaal, kes on kaasatud tavaõppesse (%)*	28 (2012)	27	27	25	31	20	-	-	-

* Indikaatori meetoodika muutub seoses seadusandluse muutusega alates 2018. a.

2.4.1. Olulisemad muutused ja trendid

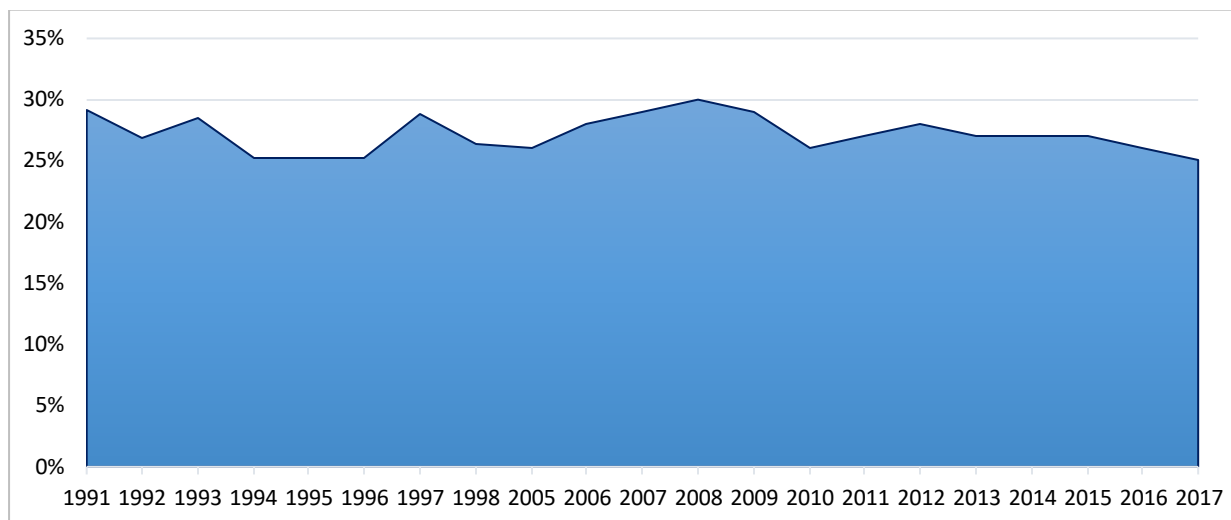
- Gümnaasiumide arv väheneb, kuid seatud eesmärgi täitmine on keeruline. Kohalike omavalitsuste reform muutis koolivõrgu muudatuste elluviimist esialgu isegi keerukamaks, võtmekohaks on koolivõrgu korrastamine Tallinnas.
- Jätkub kergemate hariduslike erivajadustega laste kaasamine tavakooli, see on juba 100% lähedal, samas raskete hariduslike erivajadustega laste kaasatus on vähenenud. 2017. a valmistati ses vallas ette mitmed seadusemuudatused ja täiendavad toetusmeetmed, mille mõju peaks avalduma lähiaastail.
- Pinnakasutusele ja haridusressursside jaotusele seatud eesmärgid on täitumas.

Keskhariduse tasemel õppurite jagunemine⁵⁹

- Peale põhihariduse omandamist jätkab valdav osa õpilastest õpinguid gümnaasiumis (2017. aastal 70% põhikooli lõpetajatest). Kuigi aastate jooksul on loodetud parandada kutsehariduse mainet ning seeläbi suurendada ka põhihariduse omandamise järgselt kutseõppeasutusse suundujate osakaalu, ei ole tehtud tööd saatnud edu ning paari protsendi võrra on aastate jooksul gümnaasiumis jätkajate osakaal isegi suurenenud. Seetõttu ei ole loodetud suunas liikunud ka õpilaste keskhariduse tasemel jagunemist iseloomustav indikaator ning vaid tänaste meetmetega jätkates on vähe reaalne jõuda aastaks 2020 seatud eesmärgini (60% õpilastest üldkeskhariduse tasemel ja 40% kutsekeskhariduse tasemel, 2017. aasta näitaja 71,5:28,5).

⁵⁹ Keskhariduse tasemel õppurite jagunemist on käsitletud ka kutseharidusprogrammis.

- Centari 2016. aastal koostatud analüüs põhiharidusejärgsetest haridusvalikutest⁶⁰ jõudis tõdemuseni, et seatud eesmärk, suurendada põhiharidusejärgselt kutseõppeasutustesse suunduvate õpilaste osakaalu, ei ole mõistlik, sest praeguse teadmise kohaselt ei ole võimalik näidata, et kutseharitutel läheks elukaare jooksul tööturul paremini kui üldisema hariduse saanutel ning samuti ei leia eesmärk meie akadeemilise kõrghariduse usku ühiskonnas toetust.

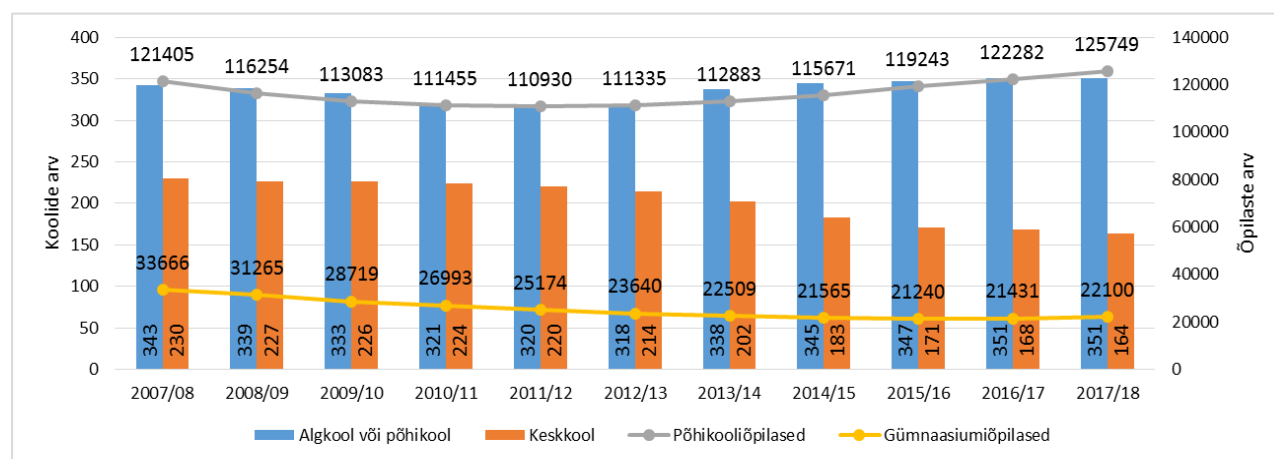

Joonis 13. Põhiharidusejärgselt kutseõppeasutuses õpinguid jätkavate õpilaste osakaal 1991–2017

Allikas: Eesti Statistikaamet ja EHIS

Gümnaasiumivõrk

- 2017/18. õppeaastal tegutseb kokku 530 üldhariduskooli – 164 neist on keskkoolid ja gümnaasiumid (sh 21 kooli, kus on ainult gümnaasiumiaste) ning lisaks tegutseb ka 15 täiskasvanute gümnaasiumi.
- Lähtuvalt õpilaste arvu langusest on üldhariduskoolide arv vähenenud. Peamiselt on vähenemine aset leidnud gümnaasiumiastmega munitsipaal-koolide arvelt, millest tänaseks on alles 2/3 kümne aastat tagasi tegutsenud koolidest. Samal ajal on juurde loodud riigigümnaasiume ning samuti on viimastel aastatel märkimisväärselt tekkinud uusi erakooli. Hoolimata uute koolide asutamisest, on keskkoolide ja gümnaasiumide koguarv langenud viimase kümne aasta jooksul 66 võrra (29%).

Joonis 14. Õpilaste ja koolide arv arv statsionaarses õppes 2007–2017

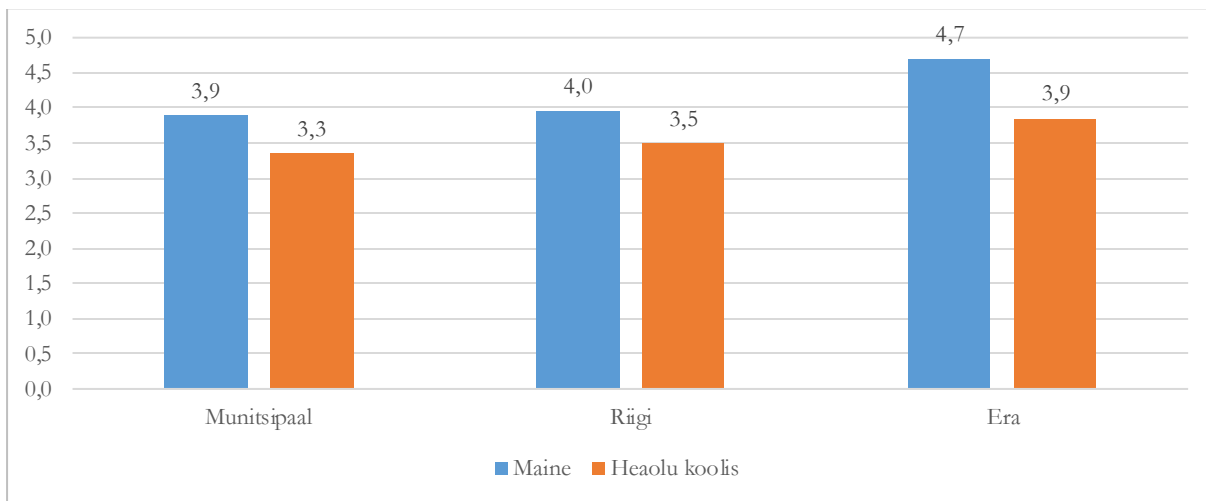
Allikas: EHIS

- 2017/18. õppeaastal tegutsevate gümnaasiumiastmega koolide arv on liikunud soovitud suunas ning oodatud tempos. Gümnaasiumivõrgu korrastamine toimub suuresti koos maakondadesse riigigümnaasiumide loomisega. Riigigümnaasiumides saab käesoleval õppeaastal õppida kümnes

⁶⁰ Järve, J. jt. (2016). Põhikoolijärgsed valikud. Tartu: Eesti rakendusuuringu keskus CentAR, Haridus- ja Teadusministeerium, https://www.hm.ee/sites/default/files/haridusmin_pohikoolijargsed_haridusvalikud_30112016.pdf.

maakonnas. 2018. aasta sügisest on võimalik riigigümnaasiumidesse õppima asuda ka Järva-, Rapla- ja Harjumaal. Ka Lääne-, Viru- ja Saaremaale luuakse lähiaastail riigigümnaasiumid. Suurimad muutused gümnaasiumivõrgus peaksid eelduste kohaselt lähiaastail aset leidma just neis maakondades, kus täna veel riigigümnaasiume ei ole. Kõige suurem muutus peaks aset leidma eelduslikult Harjumaal, sest sinna luuakse kõige enam riigigümnaasiume ning seal asub ka lõviosa tänastest gümnaasiumiastmega koolidest (164-st 70). Siiski võib aastaks 2020 gümnaasiumiastmega koolide arvule seatud eesmärgi saavutamine osutuda keerukaks, sest kõik Tallinna riigigümnaasiumid valmivad peale 2020. aastat ning ilmselt leiavad riigigümnaasiumide loomisest tulenevad lõplikud ümberkorraldused Tallinna gümnaasiumivõrgus samuti aset mõned aastad peale 2020. aastat. Läbirääkimised koolivõrgu ümberkorraldamiseks Tallinnaga käivad, esmane leping on sõlmitud.

- 2017. aastal läbiviidud üldhariduskoolide rahuloluküsitlus näitab, et riigigümnaasiumides õppivate 11. klassi õpilaste heaolu koolis on veidi parem kui munitsipaalkoolides õppijatel, kooli maine osas erinevusi ei ole. Erakoolides on kõrgem nii õpilaste heaolu kui kooli maine. KOV koolidest eristab riigigümnaasiume veel õpilaste kõrgem rahulolu kooli õppekeskkonnaga ja parem distsipliin. Riigigümnaasiumides õppijad hindavad koos KOV koolidega erakoolidest paremaks kooli toitlustust. Samuti peavad riigigümnaasiumides õppijad erakoolidega võrreldes paremaks sportimisvõimalusi koolis ja kooli raamatukogu. Erakoolides õppijad hindavad seevastu kõrgemalt muutuva õpikäsituse aspekte nagu õppetöö mitmekesistamist, õppijate aktiivsuse toetamist, samuti on neil kõrgem tunnetatud autonoomia ja enesetõhusus. Vt joonis 15.

Joonis 15. Kooli maine ja heaolu koolis 11. klassi õpilaste hinnangul munitsipaal-, era- ja riigigümnaasiumides, 2017. a

Allikas: Üldhariduskoolide rahuloluküsitlus 2017, küsitluses osalesid õpilased 6 riigigümnaasiumist, 3 erakoolist ja 25 munitsipaalgümnaasiumist, kokku 1265 õpilast

Hariduslike erivajadustega (HEV) õpilased üldhariduskoolides

- Viimase kümne aastaga on õpilaste arv riigikoolides langenud pea 1000 õpilase võrra (23%). Seetõttu on mitmed koolihooned jäänud liiga suureks – on koole, kus õpilase kohta on ebamõistlikult palju ruumi ja on koole, kus ruumi napib. 2017/18. õppeaastal tegutses Eestis kokku 39 HEV õpilaste kooli (neist 18 riigi-, 14 munitsipaal- ja 7 erakooli). HEV koolide arv pole viimase õppeaastaga muutunud. Täiendavaid tugimeetmeid ja tingimusi vajavatest õpilastest on 2017/18. õppeaastal tavaõppesse kaasatud 98%, raskete hariduslike erivajadustega õpilastest – 20%. On murettekitav, et võrreldes eelmise õppeaastaga on kaasatud raskemate erivajadustega õpilaste osakaal vastupidiselt ootustele vähenenud. Centari 2016. aastal avaldatud uuringus⁶¹ kaardistati kaasamise takistusi. Üheks väljakutseks kaasamisel nimetati vastuolu kodulähedase kooli füüsilise keskkonna ja õpilase spetsiifilise vajaduste vahel. 2018. aasta 1. veebruarist kehtima hakanud põhikooli- ja gümnaasiumiseadusega muudeti oluliselt HEV valdkonna rahastamise põhimõtteid ning hariduslike erivajadustega õpilaste õppesse suunatud lisarahastus aitab seniseid takistusi vähendada ning parandada koolide kaasamise võimekust.

⁶¹ Räis, M. L. jt (2016). Haridusliku erivajadusega õpilaste kaasava hariduskorralduse ja sellega seotud meetmete tõhusus. Tallinn: CentAR. http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/55400/Pohiraport_final_korr.pdf?sequence=17&isAllowed=y

Pinnakasutus ja haridusressursside jaotus

- Tänu koolivõrgu programmi tegevustele, mille tulemusel optimeeritakse koolide pinnakasutust, on võimalik hariduses pikaajaliselt enam ressursse suunata õpetajate ja tugispetsialistide palkadesse, mitte pinna haldamisse. Seatud siht, kasutada 60% valitsussektori üldhariduskuludest personalikulude katteks, on saavutatud (2016. aastal 67,4%). Õpetajate tööjõukulude osakaal valitsussektori üldhariduskuludes oli 2016. aastal 41,7%.
- Oleme liikumas ka pinnakasutusele seatud eesmärgi suunas – 2017/18. õppeaastal on kasutuses 3,4 mln m² taristut⁶². Põhiline pinnakasutuse vähenemine on seni tulnud riigikoolide arvelt. Seatud eesmärgini jõudmine eeldab siiski järgmiste aastate jooksul suuremahulisi muutusi haridustaristuses. Eesmärgini liikumist toetab mh koolivõrgu programmi põhikooli meede, mille I vooru investeeringute kavad kinnitati 2017. a alguses, 2017. a sügisel kuulutati välja II voor.

2.4.2. Ülevaade programmi meetme elluviimisest

Meede: Koolivõrgu korrastamine

Indikaator	2013	2014	2015	2016	2017		2018	2019	2020
					siht	tege-lik			
Riigigümnaasiumide arv	5	5	9	12	12	12	15	16	18
Nüüdisajastatud riigi ja munitsipaalkutseõppeasutused (tk)	-	17	-	-	-	-	-	-	24
Üldhariduskoolide kaasajastatud pind (m ²)	-	-	-	6619	-	9550	36000	-	115 000
HEV õpilaste integreerimiseks toetust saavate koolide arv	-	-	-	0	-	0	20	-	60
Ruutmeetrid õpilase kohta üldharidusvõrgu korrastamisel toetust saanud objektidel (m ²)	14,8 (2012)	-	-	9,3	11,5	8,6	11,5	11,5	11,5

Riigigümnaasiumide käivitamine toimub kavakohaselt ning sellega seoses on korrastumas ka piirkonna koolivõrk. Loodud riigigümnaasiumide hea maine on tekitanud olukorra, kus omavalitsuste huvi riigigümnaasiumide loomiseks ja koolivõrgu korrastamiseks on oodatust suurem. Gümnaasiumiastmetega koolide arv on vähenenud kavakohaselt. Üldharidusvõrgu korrastamisel toetust saanud objektidel on ruutmeetrid õpilase kohta kavandatud tasemel.

Olulisemad tegevused, õnnestumised ning väljakutsed

1. 2017. aasta alguses käivitus põhikoolide taristu uuendamise 1. voor. Kui kõik läheb plaanide kohaselt, siis 2018. a lõpuks on valmis põhikoolide 37 662 m² ning riigigümnaasiumide 14 390 m². Seega 2018. a vahetase on saavutatav. Üldharidusvõrgu korrastamisel toetust saanud objektidel on ruutmeetrid õpilase kohta kavandatud tasemel. 2017. aasta sügisel viidi läbi ka teine voor.
2. Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse ning rahastamise aluste muutmisega loodi eeldused riigi ja KOV vastutuse selgemaks jaotamiseks, samuti HEV koolide arvu vähenemiseks ja HEV õpilaste kaasamiseks. Nimetatud muudatuste tõttu vajas uuendamist HEV koolide toetusmeede ning kaasava hariduse toetusmeetme printsiibid. Uuendatud meetmed rakenduvad alates 2018. aastast ning sekkumise tulemusi saab tõendus põhisel hinnata alates 2022. aastast.
3. Üldhariduskoolide pinna kaasajastamine toimub kavandatud aeglasemas mahus, kuid eeldused näitaja parandamiseks on loodud nii põhikoolide, gümnaasiumide, HEV koolide meetmest kui ka kaasava hariduse meetmest.
4. Valmistati ette kolme riigigümnaasiumi õppetöö alustamine 2018. aastal ja liiguti edasi koolivõrgu korrastamise kokkulepetega piirkondades, kus seni oldud edutud (Tallinn, Rakvere, Kuressaare, Narva) ning mille mõju koolivõrgu korrastamisele ja seadusest tuleneva kohustuse täitmisele on suur. Kuigi gümnaasiumiastmetega koolide arv on vähenenud kavakohaselt, on muutuste tegemine koolivõrgus seoses kohalike omavalitsuste reformiga lähima 4 aasta jooksul keerukas. Samas on

⁶² Ei sisalda teadusasutusi jt HTM allasutusi, mis ei ole koolid.

kohalike omavalitsuste liitumine loonud eeldused koolivõrgu suuremaks korrastumiseks peale selle perioodi lõppu.

Koolivõrgu programmi 2017. aasta eelarve oli kokku 28,5 mln eurot, millest struktuurivahendid (Euroopa Regionaalarengu Fond e ERF) moodustavad 21,3 mln eurot. Eelarve täitmine oli kokku 7,9 mln eurot. Osad projektid on edenenud kavandatud aeglasemas tempos (mh KOV haldusreformi tõttu), samuti tuli HEV õpilaste kaasamise aluste muutmise tõttu uuendada HEV koolide toetusmeetme tingimusi ja edasi lükata kaasava hariduse väikelahenduste toetusmeetme käivitumist.

2.4.3. Kokkuvõte ja hinnang programmi tulemuslikkusele

2017. aasta oli gümnaasiumivõrgu korrastamise seisukohalt edukas. Põhisaavutuseks saab lugeda loodud riigigümnaasiumide head mainet ning sellest tulenevalt ka KOVide suurt huvi luua oma territooriumile riigigümnaasium ja valmisolekut koolivõrgu korrastada. Kohalike omavalitsuste reform küll pidurdab lähiaastatel muudatuste tegemist koolivõrgus, kuid loob eeldused suuremateks muutusteks tulevikus.

HEV koolide arvu vähendamine ja HEV õpilaste kaasamine pole liikunud kavandatud tempos. 2017. a ette valmistatud ning 1.02.2018 jõustunud põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse muudatused ja muutused rahastamises loovad eeldused positiivseteks muutusteks HEV õpilaste kaasamises.

Programmi tegevuste tulemusena liigutakse pinnakasutuse vähendamisele seatud eesmärgi suunas, mis seni on suures osas toimunud riigikoolide arvelt. Kolme meetme avamine 2018. aastal toetab just kohalike omavalitsuste pinnakasutuse optimeerimist ja taristu kohandamist, mistõttu võib eeldada, et edaspidi väheneb pinnakasutus ka omavalitsustele kuuluvates koolides. Tänu koolivõrgu programmi tegevustele, mille tulemusel optimeeritakse koolide pinnakasutust, on võimalik hariduses enam ressursse suunata pinna haldamise asemel õpetajate ja tugispetsialistide palkadesse. Seatud siht, kasutada 60% valitsussektori üldhariduskuludest personalikulude katteks, on saavutatud.

2.5. Õppe- ja karjäärinõustamise programm

Eesmärk: lastele ja noortele võimetekohases õppes osalemiseks ja karjäärivalikute toetamiseks haridustugiteenuste tagamine

Programm aitab kaasa järgmiste elukestva õppe strateegia näitajate saavutamisele:

Indikaator	2013	2014	2015	2016	2017		2018	2019	2020
					siht	tege-lik			
Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-aastaste osakaal (%)	9,7	12	12,2	10,9	<10,0	10,8	<10,0	<9,5	<9
Põhikoolist väljalangevus statsionaarses õppes kolmandas kooliastmes (%)	0,6	0,5	0,5	0,3	hoida taset	0,3	hoida taset	hoida taset	<1
Õppetöö katkestajate määr (%):									
- gümnaasiumides*	1,1/	1,1/	0,9/	0,9	<1/	0,8/	<0,9/	<0,9/	<0,8/
- kutseõppeasutustes**	25,8	25,6	24,7	22,4	22	22,4	22	21	<20

* 1. õppeaastal

** kutsekeskhariduse tasemel 1. õppeaastal. Õppeaasta jooksul õpilaste nimekirjast välja arvatud õpilaste osakaal (%) õpilaste koguarvust 10. nov seisuga. Katkestajate hulka ei loeta sisseastujaid, kes realselt õppetööle ei ilmunud (kuulusid õppurite nimekirja alla 31 päeva), samuti selliseid õpilasi, kes õppeasutuse siseselt samas õppekavariühmas eriala vahetasid.

Rakenduskavas sätestatud EL vahendite kasutamise eesmärgi „1. Kvaliteetsete hariduslike tugiteenuste abil varase koolist ja haridussüsteemist lahkumise vähendamine ning karjäärivalikute toetamine“ näitajad:

Indikaator	2013	2014	2015	2016	2017		2018	2019	2020
					siht	tege-lik			
Osakaal õppuritest, kes on põhikooli 3. astmes saanud tugimeetmest karjääri-infot ja/ või individuaalnõustamist ning osalevad peale põhihariduse lõpetamist järgmise kalendriaasta 10. novembri seisuga järgmise taseme õppes ⁶³ (%)	93,8	93,5	94,1	93,9	-	94,4 ⁶⁴	95	-	96
Osakaal väikekoolidest (alla 150 õpilase), kes kasutavad ESFist toetatud piirkondlike õppenõustamiskeskuste pakutavaid teenuseid ⁶⁵ (%)	-	-	87,6	92,5	-	90,4	82	-	85
Keskhariduse omandanute osakaal 4 aastat pärast põhikooli lõpetamist (%)*				75,5	77	79,5	78	80	82

* uus lisandunud indikaator alates 2017. a programmist. Ei sisaldu EL vahendite rakenduskavas.

2.5.1. Olulisemad muutused ja trendid

- Tuge vajavate õpilaste arv ja nende kaasatus tavakooli kasvab.

⁶³ Põhikooli kolmanda astme lõpuks (7.–9. kl) peavad kõik õpilased olema saanud vähemalt korra individuaalset karjäärinõustamist, seega näitaja katab kõiki põhihariduses toetust saanud õpilasi. Väljalangejate arv järgmise õppetase esimesel aastal väheneb tänu põhikoolis saadud tugiteenustele ja karjäärinõustamise tõhususele (noored teevad kaalutletumaid otsuseid tuleviku suhtes ja valivad võimetekohaseid õpiteid).

⁶⁴ 2016. aastal RÕK ja LÕK statsionaarse õppe lõpetajad. Õpib 10.11.2017 gümnaasiumis või kutseõppes (kõik õppekavatasemed).

⁶⁵ Õppenõustamisteenuste hulka kuuluvad eripedagoogide, psühholoogide, sotsiaalpedagoogide ja logopeedide teenused.

- Koolides töötavate tugispetsialistide arv küll mõnevõrra kasvab, ent koolide osakaal, kus tugispetsialistid kohapeal töötavad on endiselt alla poole.
- Õppetöö katkestajate osakaal on langenud nii põhikooli III kooliastmes, gümnaasiumi statsionaarses õppes I õppeaastal kui ka kutsekeskhariduses ning kutseõppes põhihariduse baasil.
- Põhikooli lõpetamisele järgneval õppeaastal õpinguid mittejätkanud õpilaste osakaal on jäänud eelmise aastaga võrreldes samaks, ent kasvanud on keskhariduse omandanute osakaal 4 aastat pärast põhikooli lõpetamist.

Õpingute katkestamise vähendamine

- Programmi elluviimise oodatavaks mõjuks (koostöös teiste programmidega) on madala haridustasemega mitteõppivate noorte osakaalu ja õpingute katkestamise vähendamine. Eelduseks on, et katkestamise ning väljalangevuse oluliseks mõjutajaks on teadlikud karjääri- ja erialavalikud, mida toetab süsteemne õppe- ja tööturualase informatsiooni jagamine ning individuaalne karjäärinõustamine, samuti vajalike tugimeetmete rakendamine õpiraskustes õpilastele, et nad saaksid võimete kohaselt õppes osaleda. Väljalangevuse üheks oluliseks põhjuseks 3. kooliastmes on raskused õppetöös ja motivatsiooni puudumine. Õppetöös esinevate raskuste puhul on kasu individuaalsest nõustamisest (õppenõustamine) ning vajadusel ka muude hariduslike tugimeetmete rakendamisest. Katkestamist erinevatel haridustasemetel on analüüsitud üldharidus-, kutseharidus- ja kõrgharidusprogrammide tulemusaruannetes.
- Eestis on põhikooli III kooliastme katkestanute osakaal aastate jooksul vähenenud. **2017. a oli katkestajaid 0,3% (ca 100 õpilast).** Põhikoolist väljalangejate valdav enamik – ca 90% (2016/2017 – 92%) õppis riikliku õppekava (RÖK) alusel (st neil ei olnud lihtsustatud, toimetuleku- või hooldusõppe õppekava). 16,2% õppis küll RÖK alusel, kuid eriklassis. Väljalangejatest 60% on mehed ja 40% naised. Vaid üksikud väljalangejad jõuavad lähiaastatel põhihariduse omandamiseni. See näitab, et katkestamist tuleb ennetada ning selleni viivate teguritega tegeleda võimalikult vara.
- Põhikooli statsionaarses õppes riikliku õppekava alusel lõpetajatest ei jätka lõpetamisele järgnenud õppeaastal õpinguid ca 3% (297 noort), kui vaadata kõiki põhikoolilõpetajaid (ka mittestatsionaarne õpe ning lihtsustatud, toimetuleku- ja hooldusõpe), siis on mittejätkajaid 4% (465 noort). **Edasi ei õpi madalamate põhikooli lõpuhinnetega noored: 64%-l statsionaarse õppe lõpetanud mittejätkajatest on põhikooli lõputunnistuse keskmine hinne 3,8 või madalam;** 24% lihtsustatud, toimetuleku- või hooldusõppe õppekava alusel õppinud lõpetajatest ei jätka põhikooli lõpetamisele järgneval õppeaastal õpinguid. Statsionaarses õppes RÖK alusel õppinud lõpetajad moodustasid kõigist statsionaarse õppe lõpetanud mittejätkajatest 64% ja RÖK eriklassides õppinud lõpetajad 13%. Gümnaasiumi statsionaarse õppevormi esimesel õppeaastal on katkestajate arv vähenenud. Kui viimastel aastatel on katkestajaid olnud ca 1% (ca 100 noort aastas), siis 2016/17. õa 0,8% ehk 61 noort. Need on noored, kes langevad gümnaasiumist välja ega jätka õpinguid keskhariduse tasemel. Vt kutsehariduse katkestamise ülevaadet kutsehariduse programmi aruandest.
- Koolist väljalangemist käsitlevad uuringud liigitavad väljalangemise põhjusi eri viisidel, kuid sageli jagatakse riskifaktorid kolme-nelja gruppi: 1) individuaalsed (nt õpioskuste ja -harjumuse puudumine); 2) perega seotud (nt kodu ja kooli vaheline puudulik kontakt); 3) kooliga seotud (nt sage puudumine, akadeemiline ebaedu, madal õpimotivatsioon jt) ning 4) kogukonna või sõprade ja eakaaslastega seotud tegurid (nt halvad suhted klassikaaslastega, mis võivad põhjustada koolist puudumist). Väljalangemise põhjuste hulgas on mitmeid, mida on võimalik õigeaegse märkamise ja tugisüsteemide rakendamisega ning kvaliteetse õppe- ja karjäärinõustamise abil leevendada. Seega on programmi oluline sihtrühm lisaks lastele ja noortele ka lapsevanemad, kohaliku omavalitsuse spetsialistid ja juhid, haridusasutuste juhid, õpetajad ja tugispetsialistid ning haridustugiteenuste osutamise ja arendamisega seotud isikud.

Tuge vajavad õpilased

- Ligikaudu 23% põhikooli õpilastest vajab õpingute vältel tuge. Enamasti õpivad tuge vajavad õpilased tavakooli tavaklassis (78%), eriklassis on neist 10 %. Kõigist põhikooli õppuritest 2,6 % käib erikoolis.
- Analüüsides HEV õpilaste jaotust kooliastmete lõikes, ilmneb, et **enamik HEV õpilasi on algklasside õpilased.** Suurim on HEV õpilaste osakaal 2.–4. klassini, kus enam kui veerandile

õpilastest on märgitud HEV. Esimeses, viiendas ja kuuendas klassis on ligi viiendikul HEV ning põhikooli kolmandas astmes on ligi 18% HEV-iga.

- **Poistel on oluliselt sagedamini (27–28%) hariduslikke erivajadusi** kui tüdrukutel (16–17%) või neid pannakse sagedamini tähele ja märgitakse üles. **Eesti keelt emakeelena rääkivate õpilaste seas on HEV õpilasi 23%, vene emakeelega õpilaste hulgas 20%.** Erinevuse põhjuseks võib olla, et muu emakeelega õpilaste hariduslikud erivajadused on alaregistreeritud.
- Maakonniti on HEV õpilaste osakaal kõikidest maakonna põhikoolis õppivatest õpilastest väga erinev, **kõikudes kuni 2 korda: 16%-st Ida-Viru- ja Harjumaal kolmandiku või rohkemani Lääne-, Võru- ja Jõgevamaal.** HEV õpilaste osakaalu piirkonnas võivad mõjutada ka piirkonniti erinevad sotsiaalmajanduslikud olud. Halvemate sotsiaalmajanduslike olude korral on enam lapsi, kellel puudub vajalik kodune toetus ja kes seetõttu vajavad lisaressursse koolist.

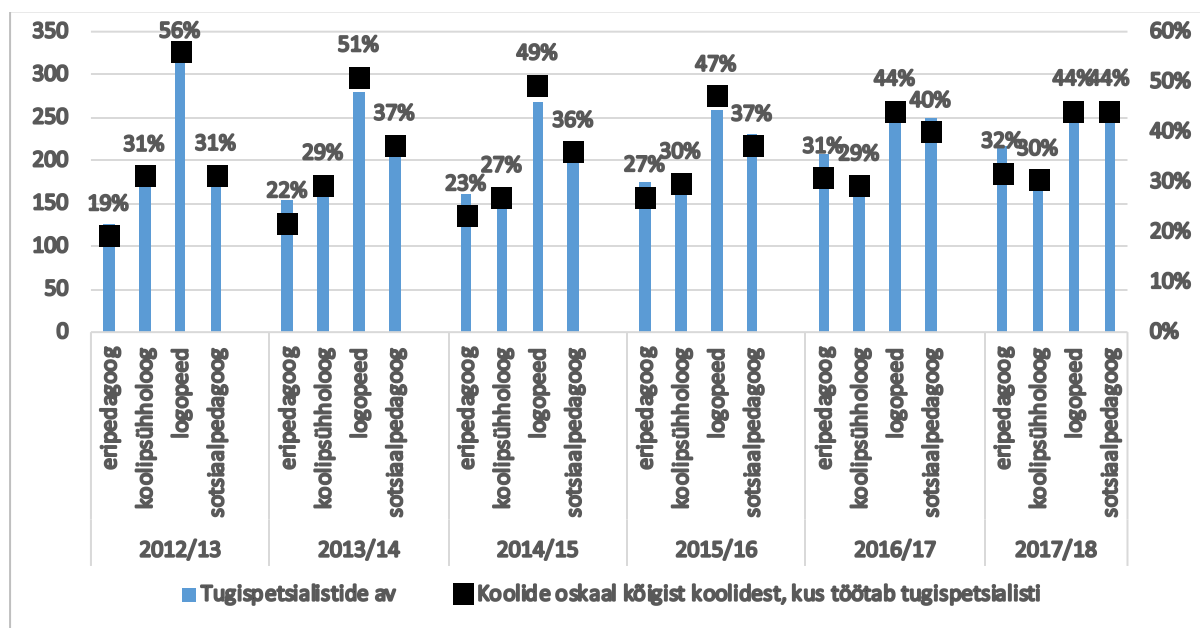
Toe pakkumine ja kaasamise tulemuslikkus

- Õpilase toevajaduse ilmnemisel peab esmane üldine tugi, sh võimetekohast õpet toetavad tingimused, olema kohe tagatud. Keerulisematel juhtudel, st tõhustatud ja eritoe vajaduse ilmnemisel, mida vajab ca 5% erivajadustega lastest, tuleb toevajaduse hindamisel arvestada kõiki õpilase toimetulekut pärssivaid asjaolusid ning kaasata protsessi erinevate valdkondade spetsialistid, sh Rajaleidja keskuste nõustamismeeskonna spetsialistid.

Toe pakkumine ja selle kättesaadavus koolis ja keskustes

- Esmased toe märkajad ja pakkujad hariduses on õpetajad ja koolide tugispetsialistid. Centari⁶⁶ uuringu kohaselt on **HEV õpilastega oma töös kokku puutunud valdav osa, ligi 80% tavakooli õpetajatest.** Kusjuures peaaegu pooled kõikidest õpetajatest on kokku puutunud õpilastega, kellele polnud õpetajate hinnangul ametlikult HEV-i määratud ja kellele seetõttu tugisüsteem (vähemalt täiel määral) ei rakendunud. Ligi 40% tavakooli õpetajatest on õpetanud tavaklassis HEV õpilasi, kes on hiljem siirdunud eriklassi, mida võib lugeda ebaõnnestunud kaasamiseks, kusjuures ebaõnnestumise põhjusena on üle pooltel juhtudel välja toodud abiõpetaja toe puudumine.
- Tugimeetmena kasutavad õpetajad enda hinnangul täiendavat selgitamist, diferentseeritud õppeülesandeid, kaasõpilaste kaasamist õppeprotsessi, tugispetsialistide abi või õpiabirühma suunamist. Vähemalt määral kasutatakse abiõpetaja tuge (15%) ning klassi õpilaste arvu vähendamist (5%). Enamasti tekitab õpetajate hinnangul raskusi klassikomplektide liigne suurus ning tugimeetmete vähene kättesaadavus. Samuti teadvustavad haridustöötajad, et vajaksid rohkem teadmisi ja oskusi HEV õpilastega toimetulekuks. Lisaks on analüüsis kaasamisega seoses väljakutsetena ära märgitud nii füüsiline keskkond kui ka õpetajate, lapsevanemate ja õpilaste hoiakud. Kui vaadata määratud meetmete tõhusust, siis leidis Centari uuring, et logopeedilistes õpiabirühmades osalemisel on seos lõpetamise tõenäosusega arvutamise- kirjutamise- või lugemiskäsitusega õpilastel, sama seos on olematu või väga väike ajutise õpiraskusega õpilaste puhul.
- Centari uuringu järgi peab ligi 75% kõikidest küsitletutest (õpetajad, koolijuhid, tugispetsialistid) tugevalt toetavaks meetmeks koolide tugispetsialistide (logopeed, sotsiaalpedagoog, eripedagoog) tuge (I tasandi nõustamine) ning ligi pooled küsitletutest õpetaja vabadust tunnis õppetööd korraldada. Intervjuudest koolitöötajatega ilmnis, et kohati võib õpetajate jaoks olla HEV õpilase õppe korraldamisel abi just tugispetsialistide otsesest nõustamisest. II tasandi nõustamist Rajaleidja keskuste kaudu tähtsustatakse kõigist teistest meetmetest kõige vähem, v.a Rajaleidja spetsialistide poolt.
- **Psühholooge ja eripedagooge on 2017/2018. õa vähem kui kolmandikus koolides, logopeede ja sotsiaalpedagooge on vähem kui pooltes koolides** (vt joonis 16). Tervikuna on tugispetsialistide arv koolides viimasel kuuel aastal veidi kasvanud: 2012/13. õa 815; 2017/18. õa 902. Kõige enam on kasvanud eripedagoogide arv (2012/13. õppeaastaga võrreldes 91 eripedagoogi rohkem), samuti on kasvanud sotsiaalpedagoogide arv (2012/13. õa võrreldes 78 sotsiaalpedagoogi rohkem). Vahepeal oluliselt vähenenud logopeedide ja koolipsühholoogide arv on 2017/18. õa mõnevõrra kasvanud. Samas kuvab EHIS vaid kooli personali koosseisus olevaid spetsialiste. Koolidele osutavad teenuseid ka keskustes töötavad spetsialistid (nt Pärnus, Tartus, Viljandis jm), seega ei anna EHIS andmed tugiteenuste kättesaadavuse kohta täit ülevaadet.

⁶⁶ Räis, M. L. jt (2016). Haridusliku erivajadusega õpilaste kaasava hariduskorralduse ja sellega seotud meetmete tõhusus. Tallinn: CentAR. http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/55400/Pohiraport_final_korr.pdf?sequence=17&isAllowed=y

Joonis 16. Tugispetsialistide arv üldhariduskoolides ja koolide osakaal, kus vastav spetsialist töötab viimasel kuuel õppeaastal

Allikas: EHIS

- Õpetajate kogemuste kohaselt pakub logopeedilist ja sotsiaalpedagoogilist abi valdavalt kool ise. Psühholoogiline ning eripedagoogiline abi on aga kooli tagatud vaid ligi 60% küsitletute kogemuste kohaselt. Samas, juhul kui kool spetsialisti palganud pole, on psühholoogiline abi tagatud kooliväliselt vaid 22% õpetajate kogemusel ning eripedagoogiline abi vaid 13% õpetajate kogemusel ning **tervelt neljandik õpetajatest peab eripedagoogi teenust oma õpilastele kättesaamatuks.**
- Centari uuringu (Räis jt 2016) järgi hindab kooli juhtkonna esindajatest ligi 70%, et tugispetsialistide palkamiseks vajalikud vahendid on tagatud. Samas mõõnab ligi 65% koolijuhtidest (ja samuti koolipidajatest), et tugispetsialistide palkamine on piiratud nende vähesuse tõttu.
- Kõige kriitilisemad olid kaasava õppe elluviimise takistuste nägemisel Rajaleidja spetsialistid. Lisaks õpetajate ajaressursile ning abiõpetaja puudumisele peab valdav osa Rajaleidja töötajatest oluliseks välja tuua eriharidusega spetsialistide puudust, klassikomplektide liigset suurust, õpetajate ebapiisavaid teadmisi ja oskusi ning vähest kogemust kaasava õppe rakendamisel HEV õpilastele. Samuti peetakse kaasamisel küllaltki takistavaks teguriks õpetajaskonna ning kooli juhtkonna hoiakuid.
- Arusaadavalt on tugispetsialistide olemasolu tagamine keerulisem väikekoolides, Rajaleidja keskuste nõustamist sai 2017. a 246 kooli ehk 90,4% väikekoolidest.

Kvaliteet

- Centari uuringus hindasid õpetajad erinevate spetsialistide tööd nii kompetentsuse, koolisisese koostöö, õpilaste tundmise kui ka kättesaadavuse poolest. Kooli enda spetsialistide tööd hinnati kõigis antud kategooriates küllaltki positiivselt. Hinnangud koolivälisele spetsialistidele kategooriates, mis puudutavad nende kättesaadavust, õpilaste ja kooli tundmist ning koostööd koolitöötajatega, olid madalamad kui vastavate kategooriate hinnangud kooli enda spetsialistide tööle. Samas hinnangud kompetentsusele kahe hinnatava grupi vahel olulisel määral ei erinenud.
- Üldiselt olid **lapsevanemad praegu pakutavate tugiteenuste valikuga rahul** ja leidsid, et koolidel ja õpetajatel on enamasti kõik võimalused olemas, et õpilasi toetada. Kahjuks **ei olnud rahulolu teenuste pakkumise kvaliteediga ühtlaselt kõrge.** Lastevanemate kriitika on suunatud konkreetselt HEV tugimeetmete pakkumisele ja eriti õpetajate puudulikule toele tavakooli tavaklassides õppivale HEV õpilasele.

- Riigikontrolli hinnangul ei asenda Rajaleidja keskuste tugiteenused kohapealset teenust koolis, samuti ei suuda üldjuhul „tugispetsialistid üksteist asendada ja väga tihti ei vasta ka spetsialistide kvalifikatsioon nõuetele.“⁶⁷
- Tööturul rakendumise analüüsil leiti, et tavakoolis õppinud tuge vajavate õpilaste tööhõive määr ei olnud põhikooli lõpetamise järel madalam kui neil, kellel hariduslikku erivajadust ei olnud. Võrreldes eriklassis õppinutega, olid kõrgemad hõivemäärad tavaklassi lõpetanud tuge vajavatel õpilastel. Seda erinevust selgitab suure tõenäosusega selektsiooniefekt, kuid mõningane mõju võib olla ka kaasamisel. Haridusliku erivajadusega õpilased lähevad rohkem õppima kutseharidusse ja vähem üldkeskharidusse.
- Kokkuvõttes võib öelda, et rohkem kui rahapuudus, on koolijuhtide ja õpetajate hinnangul probleemiks spetsialistide, eriti koolis töötavate eripedagoogide ja psühholoogide puudus. **Koolipõhiste tugiteenuste kättesaadavusega on eri allikate hinnangul probleeme 40–60% koolidest.** Koolides on probleemiks ka võimaluse puudus moodustada väiksemaid klasse või rakendada abiõpetajat. Rajaleidjat nähakse enam kaudse toena ehk kooli ja õpetajate, mitte niivõrd otse laste nõustajana.

Programmi vahehindamise kokkuvõte

2017. a viidi läbi õppe- ja karjäärinõustamise programmi vahehindamine⁶⁸, milles toodi välja nii valdkonna kitsaskohad kui tugevused.

Probleemidena nimetati:

- Karjääriõppe korraldamisega seotud ametikoha puudumine haridusasutustes; arvestatav osakaal lastest leiab, et karjääriteemat võiks koolis rohkem käsitleda;
- Kvaliteetsete esmatasandi õppenõustamisteenuste (tugispetsialist koolis) kättesaadavus (nii haridusasutustes kui ka Rajaleidja keskustes): probleemina toodi välja nii rahapuudus, spetsialistide puudus kui ka osa koolijuhtide ja koolipidajate suhtumine, kes ei teadvusta piisaval määral õppenõustamisspetsialistide rolli olulisust. Lisaks tugispetsialistidele nähakse probleemina abiõpetajate vähesust, kes aitaksid õpetaja koormust leevendada, kui tavaklassi on kaasatud (palju) tuge vajavaid lapsi;
- Täiendavate teenuste (nt psühhiaatriline abi, pereteraapia) kättesaadavus ning endiselt vähene koostöö (sh koostöö meditsiini- ja sotsiaalvaldkonna spetsialistide ja asutuste vahel);
- Probleemide ennetamine, sh õpetajate teadmiste ja oskuste tõstmine HEV õpilastega töötamiseks, lastevanemate nõustamine ja teadlikkuse tõstmine nõustamisteenustest;
- Ligipääsu puudumine lapsega seotud andmetele, mida haldavad eri osapooled, ehk info ebapiisav liikumine asutuste vahel;
- Eesti keelest erineva suhtluskeelega laste toetamine, eriti logopeedilise teenuse pakkumine;
- Rajaleidja keskuste spetsialistide ülekoormatus ning sellega kaasnev järjekordade pikenemine.

Positiivsena toodi välja:

- Süsteem on paindlik, mis tähendab vajaduspõhist Rajaleidja töötajate rakendamist; kliendi võimalust valida keskuste vahel; kompaktset abi pakkumist. Lisandväärtuse suurendamiseks soovitati Rajaleidja keskustes pakkuda täiendavaid teenuseid (psühhiaater, pereterapeut) ning karjääri- ja õppenõustamisteenuseid enam lõimida.
- Koolide rahulolu Rajaleidja tööga karjäärivaldkonnas on märgatavalt kõrgem kui õppenõustamisteenuste valdkonnas. Rajaleidjat peetakse oluliseks partneriks ning koolid väärtustavad koostööd Rajaleidja karjäärispetsialistidega.
- Leiti, et laste ja noorte õppimise ja karjäärivalikute toetamine haridustugiteenuste osutamise kaudu loob kindlasti eeldusi, et nende haridustee ei katkeks, mistõttu võib eeldada, et ka õppe- ja karjäärinõustamise programmi tegevustel on arvestatav panus koolist väljalangevuse vähendamisele.
- Kokkuvõtvalt soovitati edasi tegeleda nii programmi kitsaskohtade (nt teatud probleemid omavahelises koostöös, II tasandi tugiteenuste mahus, kvaliteedis) kui ka programmi väliste probleemide (tugispetsialistide puudus, lapsevanemate valmisolek probleeme tunnistada ja nendega tegeleda, ebapiisavad inimressursid I tasandil) lahendamiseks.

⁶⁷ Riigikontroll (2016). Riigi tegevuslaste tervise hoidmisel ja ravimisel.
<https://www.riigikontroll.ee/tabid/206/Audit/2414/Area/1/language/et-EE/Default.aspx>

⁶⁸ Civitta (2017). Õppe- ja karjäärinõustamise programmi vahehindamine. Lõpparuanne. Tallinn: Civitta, HTM.
https://www.hm.ee/sites/default/files/aruanne_1.pdf

2.5.2. Ülevaade programmi meetmete elluviimisest

Meede 1: Karjääri- ja õppenõustamise teenuste osutamine lastele ja noortele, selle koordineerimine ning kättesaadavuse tagamine

ESF meetme „Haridustugiteenuste arendamine ja kättesaadavuse tagamine“ tegevuse „Haridustugiteenuste (karjääri- ja õppenõustamise teenuste) arendamine ja kättesaadavuse tagamine“ näitajad:

Indikaator	2014	2015	2016	2017		2018	2019	2020
				siht	tegelik			
Individuaalseid õppenõustamis- ja karjääriteenuseid saanud laste, õppurite ning noorte arv	5 141	26 654	55 627	91 540	89 243	118 550	146 230	174 930
sh põhikooli 3. kooliastmes karjääriinfot ja/või individuaalnõustamist saanud õppurite arv	1 095	8 947	23 136	-	39 349	51 000	-	75 680
Osakaal haridusasutustest, kes hindavad II tasandi haridustugiteenuste kättesaadavust piisavaks (%)	-	-	44-61%*	63	Ei hinnatud	65	67	69
Osakaal teenuste kasutajatest, kes hindavad teenust kasulikuks (%)	-	-	81,5**		86	87	88	90

* Saavutustase on leitud vahhindamise raames koolide seas läbiviidud küsitluse küsimuse „Kas Teie maakonnas saavad lapsed/lapsevanemad Rajaleidja keskusest piisavalt abi, sõltumata soost, vanusest, rahvusest, suhtluskeelest, HEVist ja elukohast“ põhjal. Hinnanguliselt 44–61% koolide vastajatest hindasid RL teenuste kättesaadavust nimetatud aspektides piisavaks. Lasteaiad küsitlusele ei vastanud.

** Ainult karjäärinõustamises. Osakaal kõigist vastanutest, kes on küsimusele „Kui palju lihtsam on sul nüüd (peale karjääriteenusel osalemist) oma töö ja õppimisega seotud valikuid teha?“ vastanud „palju lihtsam“ või „mõnevõrra lihtsam“.

Meetme näitajad:

Näitajad programmi tegevuste kaupa	2014	2015	2016	2017		2018	2019	2020 ⁶⁹
				siht	tegelik			
Individuaalseid õppenõustamis- ja karjääriteenuseid saanud laste, õppurite ning noorte arv kokku.	5141	26 654	55 627	91 540	89 243	118 550	146 230	174 930
Põhikooli 3. kooliastmes individuaalset karjääriteenust saanud õppijate arv ⁷⁰ .	1095	8947	23 136	-	39 349	51 000	-	75 680
Gümnaasiumides ja kutseõppeasutustes karjääriteenuseid saanud õppijate arv.	717	5247	13 149	-	20 999	34 500	-	50 800
Varakult haridussüsteemist lahkunud 18–24-aastastele põhihariduse või madalama haridustasemega mitteõppivatele noortele karjääriteenuste osutamine (teenust saanud noorte arv).	-	38	1 270	-	2 167	550	-	950
Õppenõustamisteenuseid saanud laste ja õppijate arv.	3329	12 422	18 072	-	26 728	32 500	-	47 500

⁶⁹ Sihttase seatud aastaks 2020 eeldusel, et igal aastal vaadatakse eelarve üle ja sätestatakse vahenäitaja.

⁷⁰ Loetakse juhtumeid. Juhtum = konkreetsele indiviidile osutatud nõustamisteenus, mis koosneb ühest või mitmest nõustamiskorrast.

Nõustamisteenuseid saanud lastevanemate, haridustöötajate ja kõrgharidustasemel hõivatud olnud noorte arv ⁷¹ .	-	19 409	37 897	-	55 214	18 000	-	30 000
---	---	--------	--------	---	--------	--------	---	--------

Individuaalsete nõustamisteenuseid saanud laste ja õppurite ning noorte arvu indikaator on alatäidetud, kuna individuaalsete karjääriteenuste osutamine nõudis programmi alguses sissetöötamisaega. Programmi alguses oli vaja viia läbi rohkelt grupitegevusi, et võita koolide usaldus. 2016. a eesmärk karjääriteenustes täideti 110% , 2017. aastal 126%. Kuna indikaatori täitmine on iga aastaga kasvanud, prognoosime indikaatori täitmist programmi lõpuks. Õppenõustamisteenustes on indikaator jätkuvalt natuke ületäidetud. Lastevanemate ja haridustöötajate nõustamiste kõrge arv viitab olulisele täiendavale (ressursi)vajadusele, mida varem on alahinnatud.

Olulisemad tegevused

- Karjääriteenuseid osutati 2017. aastal kokku 24 960 juhtumil, sh III kooliastmes 16 213 juhtumit (täitmine aasta eesmärgist 135%), gümnaasiumis 6 557 juhtumit (106%), kutseõppes 1 293 juhtumit (86% eesmärgist). Viimase eesmärgi täitmine on keeruline ennekõike suuremates linnades, kuna suurtesse kutseõppeasutustesse ei ole lihtne pääseda teenust osutama, ka on suuremates kutseõppeasutustes olemas enda karjäärinõustajad. Siiski on koostöö kutseõppeasutustega tihe, ennekõike sisseastumiste ajal, mil Rajaleidja keskuste karjäärispetsialistid on kaasatud vastuvõtukomisjonide töösse.
- Varakult haridussüsteemist lahkunud jm noorte nõustamine karjääritegevuste vallas – kokku oli aasta jooksul 886 juhtumit (607% eesmärgist).
- Esmatasandi spetsialistide vähesusest tingitud teenuse kättesaadavuse probleemi leevendamiseks värvati 2017. aastal Hiiumaa keskusesse **e-nõustamisega tegelev psühholoog**. Samuti alustati e-logopeedia teenuse arendustegevustega eesmärgiga käivitada teenuse osutamine sihtrühmadele 2018. a.

Õnnestumised

- Oluliseks sammuks nõustamisteenuste osutamisel on märtsis alustatud chati vahendusel nõustamine. Vestluskeskkonnas on tööpäeviti 10–14.00 pidevalt nii õppenõustamise spetsialist kui karjäärispetsialist. Aasta jooksul on chati vahendusel toimunud ca 1500 kliendivestlust/ nõustamist, neist 608 karjääri teemadel ja 192 õppenõustamises (ülejäänud on n-ö muud küsimused, mida ei saa liigitada ei karjääri- ega õppenõustamise alla);
- Õppenõustamise teenuse kättesaadavuse parendamiseks (samuti kliendisõbralikkuse suurendamiseks) on kasutusele võetud maakonnaülene nõustamine, st, et klient saab pöörduda abi saamiseks maakonna piires mis tahes Rajaleidja keskusesse, olenemata oma elu- või õpikohast.
- Karjääriteenuste soovitusindeks skaalal -100 kuni +100 on tõusnud 29%-lt 34%-ni.

Tähelepanu vajab

- Programmis kavandatust oluliselt rohkem nõustamist on vajanud lapsevanemad ja koolipersonal, mis on tugevalt suurendanud spetsialistide algul planeeritud töökoormust (peamiselt õppenõustamises);
- Peamine probleem on õppenõustamise valdkonna spetsialistide, eriti logopeedide puudus, ennekõike esmasandil (haridusasutustes kohapeal). Tulemuseks on olemasolevate spetsialistide suurem koormus. Lahendusena saab pakkuda e-teenuseid, kuid pikas perspektiivis on vaja Eestis suurendada õppenõustamisspetsialistide arvu;
- Lahendust vajab teenuste kättesaadavuse tagamine peale programmi lõppemist (rahastus). Programmi ümberstruktureerimine (sh karjääriteenuste viimine ühtse juhtimise alla Töötukassasse) ja sellest tingituna võimalik tegevuste lahutamine on raskendanud 2018. a ja järgnevate aastate tegevuste planeerimist. On väga oluline, et Töötukassa alla viimisel jääks alles noorte hulgas tuntud Rajaleidja kaubamärk ning et muutuste käigus ei lahkuku head spetsialistid.

Meetme 1 kinnitatud lõplik eelarve 2017. aastal oli 6,4 miljonit eurot. Tekkepõhised kulud moodustasid 6,7 miljonit eurot, sh 5,6 mln eurot ESF vahendeid.

⁷¹ Ei summeeru näitajasse 1.1.

Meede 2: Hariduse tugiteenuste arendamine ja kvaliteedi tagamine

Indikaator	2013	2014	2015	2016	2017		2018	2019	2020 ⁷²
					siht	tege-lik			
Teenusstandardites sätestatud kvalifikatsiooninõuetele vastavate spetsialistide osakaal Rajaleidja keskustes (%).	65	-	-	98,2	73	97,6	75	80	85
Täienduskoolituse läbinud isikute arv	-	-	364	604	800	834	1000	1200	1400
Kutsetunnistusega spetsialistide osakaal (%)	-	-	34	50	40	50	45	50	55

Kõigi kolme näitaja sihttasemed on täidetud. Täienduskoolituse osas on areng positiivne. Spetsialistide kvalifikatsioon Rajaleidja keskustes on kõrge, pidevalt viiakse läbi koolitusi uuenduste tutvustamiseks ja nüüdisaegsete teenuste pakkumiseks. Klientidelt küsitakse pidevalt tagasisidet (soovitusindeks) ja analüüsitakse seda, et parandada teenuste kvaliteeti.

Olulisemad tegevused

- 1) Karjäärispetsialistide arendamine. On väga oluline, et kavandatavad muudatused programmis ei tooks kaasa heade professionaalide lahkumist.
- 2) Töövahendite – juhend- ja tugimaterjalide arendus.
 - Spetsialistid on aasta vältel osalenud erinevatel erialastel koolitustel, sh välislektoritega koolitustel. Kutseomistamine on toetatud, aasta jooksul on kutse saanud 10 spetsialisti, seega on 2017. a lõpu seisuga kutsega spetsialiste 50%.
 - Viidi läbi Eesti EL eesistumise konverents, kus osales 200 eksperti 35st riigist. Tagasiside konverentsile oli väga positiivne.
 - Kutsehariduses jätkusid *Jobpics* vahendi arendustegevused.
 - On loodud uusi juhend- ja tugimaterjale nii keskustes töötavatele spetsialistidele kui ka haridusasutustele:
 - Karjääriteenuste valdkonnas näidiskavad "Kandideerimine kooli" ja "Karjääriinfo töötuba";
 - Karjääri oskuste kujundamise mudel <https://www.innove.ee/rajaleidja/karjaariope/>, mida nii koolid kui keskused saavad kasutada igapäevatoos noorte karjääri kujundamise pädevuste arengu toetamiseks;
 - Algatuse „Tööle kaasa“ üleriigilise tegevuse läbiviimiseks tugimaterjalid, sh töölehed õpilastele;
 - Koostöös Tagasi Kooli võrgustikuga osaleti külastundide metoodilise tugimaterjali koostamisel;
 - Alustati karjäärinõustamise käsiraamatu uuendamisega ja Taani e-teenuste arendamise materjali tõlkimisega ("*Chat counselling for children and youth- a handbook*"), uuendati karjääriinfo metoodilist materjali.
 - Õppenõustamise valdkonnas 1.–2. kooliastme eesti keele pedagoogilise uuringu vahend;
 - Õpimapp „Sotsiaalsete oskuste arendamine lastel“ koos vastava koolitusega Rajaleidja sotsiaalpedagoogidele ja psühholoogidele.

Õnnestumised

- Täiendkoolitused ja kovisioonid, esmatasandi spetsialistide toetamine:
 - Täienduskoolitused toimusid vastavalt kinnitatud koolitusplaanile. Täienduskoolitustel osales aasta jooksul kokku 230 spetsialisti;
 - Teenuseosutamise taseme ühtlustamiseks jätkuvad spetsialistide kovisioonid;
 - Läbi on viidud koolitused koolide karjääriõpetuse õpetajatele;
 - Võrgustikuseminarid toimusid kõigile spetsialistide gruppidele.
- Kliendihaldussüsteemi arendamine: kliendihaldussüsteemi on arendatud kasutajasõbralikumaks, et lihtsustada spetsialistide tööd ning hilisemat andmeanalüüsi, aasta lõpus arendati välja kliendihaldussüsteemi liidestus EHISega, et toetada PGSi muudatuste rakendamist.

⁷² Sihttase seatud aastaks 2020 eeldusel, et igal aastal vaadatakse üle eelarve ja sätestatakse vahenäitajad.

- Klientide tagasiside: klientidelt soovitusindeksi küsimine toimub pidevalt Recommy keskkonnas nii õppenõustamis- kui ka karjääriteenuste. Õppenõustamisteenuste soovitusindeks püsib endiselt kõrge (71,7%), paranenud on ka karjääriteenuste soovitusindeks ning tõusnud 34%ni. Aasta jooksul saadeti välja 14 259 küsitlust ning saime 4632 vastust (vastamismäär 32,5%).

Tähelepanu vajab

Mõned metoodiliste vahendite arendustööd on võtnud planeeritust kauem aega. Samuti on takerdunud KIDSCREEN-10,-27 ja 52 tõlkimine eesti ja vene keelde ning kohandamine õppenõustamisspetsialistidele kasutamiseks. Seda tegevust ei saanud kahjuks läbi viia, kuna Saksamaa partner ei andnud luba materjali adapteerimiseks. Otsetõlkena ei olnud seda aga mõistlik kasutada.

Meetme 2 kinnitatud lõplik eelarve 2017. aastal oli 1,7 miljonit eurot. Tekkepõhised kulud moodustasid 0,5 miljonit eurot, sh 0,5 mln eurot ESF vahendid.

Meede 3: Elanikkonna teadlikkuse tõstmine teenustest ning asjakohase tööturu- ja õpivõimaluste alase informatsiooni kättesaadavuse tagamine

Indikaator	2013	2014	2015	2016	2017		2018	2019	2020 ⁷³
					siht	tege-lik			
Teadlikkus teenustest ning õppimis- ja tööturvõimalustest elanike hulgas (osakaal vanuserühmast 15–64-a) (%)	81	-	-	72	-	-	85	-	87
Rajaleidja brändi tuntus: -spontaanne tuntus -aidatud tuntus				72%/92%*	-	-	10%/49%	N/A	N/A
Rajaleidja portaali unikaalsete külastajate arv**	-	288 683	320 676	288 956	142 000	303 220	156 000	168 000	

* Innove ja Rajaleidja brändide kommunikatsiooni uuring (2016)⁷⁴. Algtase on määratud teise metoodika alusel.

** 2017.–2019. a sihttasemed määratud arvestusega, et toimub üleminek uuele portaalile, mis võib põhjustada külastajate arvu vähenemist.

2017. aasta kulges populariseerimise vaatenurgast positiivselt. Rajaleidja portaali külastajate sihttaseme vähendamisel arvestasime, et suurem tähelepanu läheb uuele Haridusveebile, mitte enam Rajaleidja portaalile. Külastajate arvu kasv on ilmselt seotud *chati* avamisega ning karjääriteenuste populaarsuse suurenemisega. Grupitegevustes on portaali kasutamine oluline töövahend. Samuti oli kahe 2017. a läbiviidud meediakampaania maandumisleht rajaleidja.ee.

Olulisemad tegevused

- 1) Teavituskampaaniad
 - 2) Konverentside jm ürituste korraldamine eri sihtgruppidele, karjääriinfo jagamine messidel.
 - 3) Teavitusmaterjalide koostamine ja jagamine
- 2017 viidi läbi Rajaleidja võrgustiku ja teenuste teavituskampaania, mis oli väga selgelt suunitletud sihtgruppide järgi: karjäärinõustamine oli suunatud kuni 26aastastele (periood 11.05–18.06); õppenõustamine oli suunatud täiskasvanutele ja fookuses olid lapsevanemad (periood 04. –17.09).
 - Karjäärinõustamise teavituskampaania ajal läks 100% meediamahust internetti, õppenõustamises lisandusid ka teised kanalid (trüki, traditsiooniline meedia). Karjäärinõustamise kampaania tõi kaasa oluliselt päringute/nõustamisele registreerimise suurenemise (448 juhtumit), õppenõustamises 214 juhtumit.
 - Valmistati ette ning telliti programmi sihtgruppide jaoks Rajaleidja keskusi ning nõustamisteenuseid tutvustavad videod. Koostati ning levitati keskusi ning osutatavaid teenuseid tutvustavaid trükiseid.

⁷³ Sihttase seadus 2020 eeldusel, et igal aastal vaadatakse eelarve üle ja sätestatakse vahendajad.

⁷⁴ Kuusik, A. jt (2016). Innove ja Rajaleidja brändide kommunikatsiooni uuring: lõpparuanne.

http://haridusinfo.innove.ee/UserFiles/Rajaleidja/INNOVE%20ja%20Rajaleidja%20br%C3%A4ndide%20uuring_31.10.2016.pdf

- Keskuste spetsialistid on tihedalt kaasatud KOV-ide tegevustesse koostööpartnerina. Nii on Rajaleidja keskused esindatud kohalikel noortele suunatud üritustel ning messidel. Muud kohalikud teavitustüübid olid järgmised: karjäärinädalad Järvamaal, ideelaat Lääne-Virumaal, kolm karjäärimesi Harjumaa erinevates piirkondades, infomess Suunaja, karjääriorienteerumine Tartus, Järvamaa karjääri- ja töömess 2017. Osaleti üleriigilistel messidel Noor Meister, Intellektika 2017, jne.
- Rajaleidja keskused on läbi viinud sihtgruppidele suunatud konverentse "Kõik lapsed peavad saama võimaluse õnnestuda", „Kas on vahet mida me räägime ja teeme?“; „Varane märkamine ei võrdu diagnoosimine“; „Laps on kooliks valmis?“; inspiratsioonikonverents; karjäärikonverents „Üheskoos teineteise kõrval“ ja muid üritusi (nt lastevanemate kool „Turvalised ja armastavad suhted lastega“).
- Teavitustmaterjalid on sihtrühmadele jagatud ja 2018. a teavitustmaterjalid on tellitud. Ametite andmebaasis ja Rajaleidja kodulehel on tööturuinfo uuendatud, igakuine tööturu ülevaade koostatud ning tööturu prognoosid jm uuringud lisatud ning karjäärispetsialistidele edastatud. Alustatud on OSKA info baasi infograafikute koostamisest.
- Rajaleidja *Chati*-teenus toimib vastavalt kavandatud.

Tähelepanu vajab

- Suurenevaks probleemiks on haridusportaali valmimise edasilükkamine. Rajaleidja portaali uuendamise vajadus oli selge ja eeltoodud alustati juba 2014. aastal, kuid seoses Haridusportaali plaanidega tuli peatada kõik rajaleidja.ee arendused. Selle tulemusena on keskkond tänaseks aegunud. Noori kõnetavaid kaasaegseid lahendusi lisada ei saa, mistõttu portaali külastatavust ja klientide rahulolu hoida on väljakutse.
- 2018. aastaks näeme väljakutset karjääriteenuste Töötukassale üleandmise ettevalmistamises. Eesmärk on, et teenuse kvaliteet ja klientide rahulolu üleminekuaastatel ei langeks.

Meetme 3 kinnitatud lõplik eelarve 2017. aastal oli 0,26 miljonit eurot. Tekkepõhised kulud moodustasid 0,12 miljonit eurot, sh 0,12 mln eurot ESF vahendid.

Kogu programmi lõplik eelarve 2017. aastal oli 8,4 miljonit eurot. Tekkepõhised kulud moodustasid 7,3 miljonit eurot, sh 6,1 mln eurot Euroopa Sotsiaalfondist rahastatud meetme 1.1 Haridustugiteenuste arendamine ja kättesaadavuse tagamine vahendeid.

2.5.3. Kokkuvõte ja hinnang programmi tulemuslikkusele

Kuigi programmi otsest mõju välja tuua on keeruline, näitas ka vahehindamine, et programm on aidanud kaasa õppetöö katkestajate osakaalu vähenemisele nii põhikooli III kooliastmes, gümnaasiumi statsionaarses õppes I õppeaastal kui ka kutsekeskhariduses ning kutseõppes põhihariduse baasil. Põhikooli lõpetamisele järgneval õppeaastal õpinguid mittejätkanud õpilaste osakaal on jäänud eelmise aastaga võrreldes samaks, ent kasvanud on keskhariduse omandanute osakaal 4 aastat pärast põhikooli lõpetamist.

Sarnaselt eelmistele aastatele on probleemiks kvalifitseeritud spetsialistide puudus. Mõningast leevendust on toonud e-teenuste pakkumine sihtrühmadele. Tugispetsialistide arvu suurendamiseks otsitakse võimalusi koostöös ülikoolidega. Lisaks pakutakse õpetajatele teiste EÕS programmide toel eripedagoogiliste kompetentside omandamise võimalusi nii täiendusõppes kui ka lisaeriala omandamise näol. Alates 2018. a on tugispetsialistidel võimalik taotleda lähtetoetust sarnaselt õpetajatega.

Seoses planeeritava karjääriteenuste üleminekuga Töötukassale võib järgnevatel aastatel probleemiks kujuneda karjääriteenuste indikaatorite täitmine. 2018. a veebruari lõpuks töötati välja karjääriteenuste ja karjääriõppe vastutuse jaotus Rajaleidjate ja Töötukassa vahel, et tagada võimalikult sujuv üleminek teenuste osutamisel. Tegevuskava kinnitati aprillis ning alates 1.01.2019 on teenused konsolideeritud ja pakkujaks on Töötukassa.

2.6. Kutseharidusprogramm

Eesmärk: luua Eesti elanikkonnale nende vajadustele ja võimetele vastavad kvaliteetsed, paindlikud ja mitmekesiste valikutega kutseõppevõimalused, mis vastavad tööturu arenguvajadustele

Programm aitab kaasa järgmiste elukestva õppe strateegia näitajate saavutamisele:

Indikaator	2013	2014	2015	2016	2017		2018	2019	2020
					siht	tege-lik			
Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-aastaste osakaal (%)	9,7	12,0	12,2	10,9	<10	10,8	<10	<9,5	<9
Õppetöö katkestajate määr (%) kutseõppeasutustes (kutsekeskhariduse tasemel 1. õppeaastal)	25,8	25,6	24,7	22,4	22	22,4	22	21	<20
Eri- ja kutsealase hariduseta täiskasvanute (25–64) osakaal (%) ⁷⁵	29,6	29,4	28,9	28,5	27	28,6	26	25,5	25
Täiskasvanute elukestvas õppes osalemise määr (%) ⁷⁶	12,6	11,6	12,4	15,7	16,5	17,2	18	19	20

2.6.1. Olulisemad muutused ja trendid

Kutseõpe on kasvavalt populaarne täiskasvanute hulgas, samas noorte hulgas ei ole suudetud populaarsust kasvatada. On väga positiivne, et õpingute katkestamine on kahanenud ja töökohapõhises õppes osalus kasvanud. Viimaks peegeldub kasvav tööturunõudlus ka kutseõppe lõpetanute kiiremini kasvavas palgas.

- Kohe peale põhikooli ja gümnaasiumi lõpetamist kutseõppesse suundunute osas pole positiivset nihet toimunud ning kutsehariduses jätkajate osakaal on mõlema sihtrühma seas vähenenud. Samas teevad paljud põhikooli- ja gümnaasiumilõpetajad valiku kutseõppe kasuks hiljem, aasta või rohkem peale lõpetamist, nii jõuab 3 a jooksul peale põhikooli lõpetamist kutseõppesse 38% noortest.
- Kutseõppes kahaneb kutsekeskharidusõppe (4. taseme kutseõppe esmaõpe) ja keskhariduse baasil kutseõppe (5. taseme kutseõppe) õpilaste arv ning suureneb põhihariduse baasil õppijate arv (4. taseme kutseõppe jätkuõppe). Viimane tendents on seotud ennekõike täiskasvanud õppijate arvu ja osakaalu kasvuga neil õppekavadel ning sageli on nende õppijate eelnev haridustase tegelikult põhiharidusest kõrgem.
- Kutseõppe lõpetajate arv kasvab osalt tänu õppimisvõimaluste laienemisele lühematel õppekavadel ning katkestamise vähenemisele. Õpingute katkestamine kutseõppes tervikuna on olnud küllaltki stabiilne, ent märkimisväärne on katkestamise jätkuv vähenemine kutsekeskharidusõppes.
- Töökohapõhises õppes osalevate õppijate arv on alates 2016/17. õa hüppeliselt kasvanud, moodustades kõigest õppijatest 7%.
- Esmakordselt mõõdeti kutseõppes õppijate heaolu ja õpetajate tööga rahulolu, mis on väga kõrge.
- Kutsekoolide lõpetanute palgaskasv, mis on kiirem kui kõrghariduses, näitab tööturunõudluse kasvu oskustöötajate järele.

Noorte edasiõppimisvalikud

- **Noorte haridusvalikud peale põhikooli ja gümnaasiumi lõpetamist ei ole muutunud** (vt tabel) ning viimastel aastatel on kutsehariduses jätkajate osakaal vähenenud 1–2 protsendipunkti. Põhikoolilõpetajate haridustee jätkamise valikutes on suured soolised ja ka regionaalsed lõhed. Traditsiooniliselt jätkavad kutseõppes pigem noormehed (ca 36% põhikooli lõpetanud noormeestest vs ca 18% neidudest). Piirkondadest on keskmisest enam põhikoolilõpetajaid

⁷⁵ Eesti Statistikaamet andmed

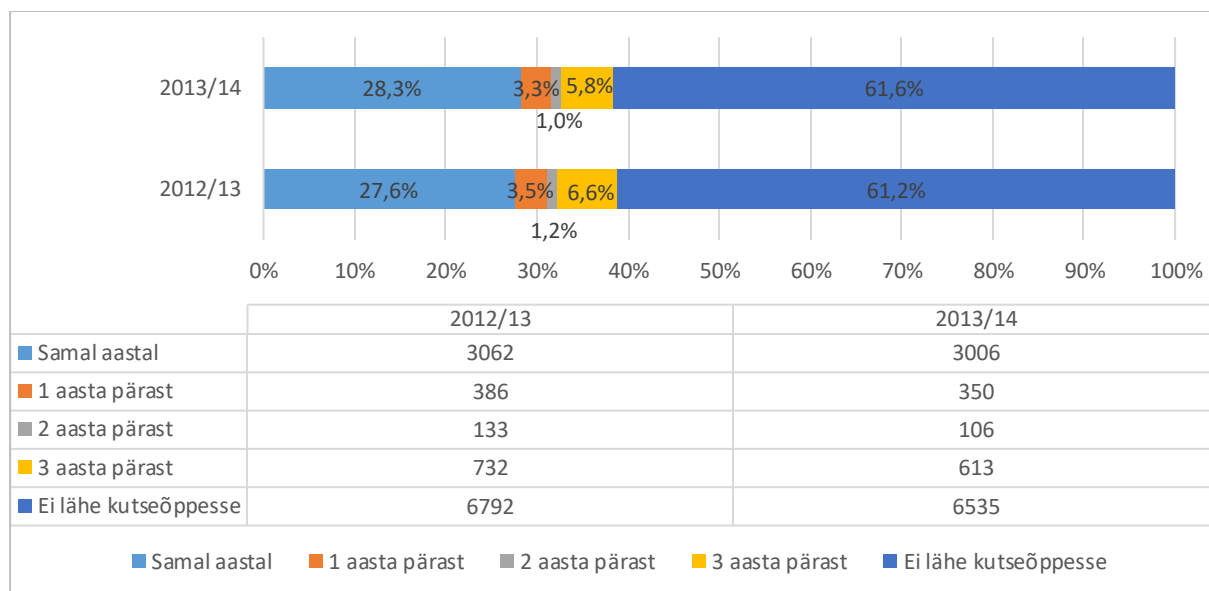
⁷⁶ Eesti Statistikaamet andmed. Mõõdiku arvutamisel lähtutakse Eesti tööjõu-uuringust ning see kajastab küsitlusele eelnenud nelja viimase nädala jooksul tasemehariduses või koolitusel osalenute osatähtsust 25–64-aastaste hulgas. Elukestvas õppes osalemise hulka loetakse nii osalemine tasemeõppes kui ka koolitustel.

kutseõppesse suundunud Ida-Virumaal, Valga-, Järva- ja Põlvamaal, kuid 2017/18. õa on vähenenud põhikooli järel kutseõppesse siirdunute osakaal pea kõikides nimetatud maakondades. Lisaks on vähenenud kutseõppesse suundujate osakaal Harjumaal, kus elab 42% kõigist põhikoolilõpetajatest. Ligi pooled (48%) Harjumaal põhikooli lõpetanud õpilastest jätkavad oma haridusteed samas koolis, üheski teises Eesti piirkonnas ei ole samas koolis haridusteed jätkajate osakaal nii kõrge.

Tabel. Põhikoolilõpetajate (statsionaarne õpe, riiklik õppekava) haridusvalikud. Allikas: EHIS

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Jätkas üldhariduses	71,5%	70,0%	69,1%	70,2%	69,5%	70,5%	71,1%	72,1
Jätkas kutsehariduses	25,5%	26,8%	28,0%	26,7%	27,5%	26,6%	26,2%	25,2%
Ei jätanud samal aastal õpinguid (Eestis)	3,0%	3,2%	3,0%	3,1%	3,1%	2,9%	2,8%	2,7%

- Analüüsides põhikoolilõpetajate haridusvalikuid lõpetamisele järgneva nelja aasta jooksul (vt joonis 17), on näha, et kui kohe peale lõpetamist asus kutseõppesse *ca* 28% põhikooli lõpetajatest, siis järgnevatel õppeaastatel suundub kutseõppesse veel *ca* 1100–1300 õpilast. **Seega alustas kutseõppes õppimist põhikoolilõpetamisega samal ja lõpetamisele järgneva 3 aasta jooksul kokku *ca* 38% põhikoolilõpetajatest.**

Joonis 17. 2012/13. õa ja 2013/14. õa põhikooli (riiklik õppekava, statsionaarne õppevorm) lõpetanud õpilaste haridusvalikud lõpetamisele järgneva kolme aasta jooksul

Allikas: EHIS

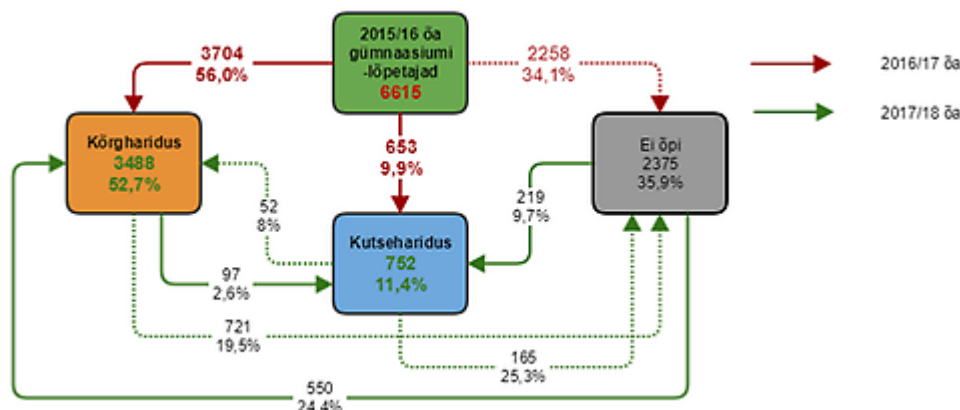
- Kutse- ja üldkeskhariduses jätkajad eristuvad selgelt selle alusel, milliste hinnetega on põhikool lõpetatud. Kõrgema keskmise hindega põhihariduse lõpetajatest siirduvad väga vähesed kutseõppesse.
- Üldkeskhariduse omandanud õppurite haridusvalikuid analüüsides ilmneb, et lõpetamisele järgneval õppeaastal on kutsehariduses jätkajate osakaal samuti viimastel aastatel veidi kahanenud (vt tabel). Keskhariduse omandamise järel jätkab kutsehariduses õpinguid *ca* 10% lõpetajatest. Samas on **pidevalt vähenenud kõrghariduses õpinguid jätkavate gümnaasiumilõpetanute osakaal** ning vastavalt kasvanud nende õpilaste osakaal (*ca* 2200 noort), kes samal aastal (Eestis) oma õpinguid ei jätka. Loodame ses teemas saada selgust 2018. a valmiva analüüsiga, mis käsitleb keskhariduse järgseid valikuid.

Tabel. Gümnaasiumi lõpetajate (kõik õppevormid) haridusvalikud. Allikas: EHIS

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Ei jätanud samal aastal õpinguid (Eestis)	28,4%	32,2%	33,6%	36,8%	34,6%	34,9%	38,0%	39,3%

Jätkas kutsehariduses	10,0%	10,9%	11,2%	12,5%	13,0%	10,9%	10,4%	9,7%
Jätkas kõrghariduses	61,6%	56,9%	55,2%	50,6%	52,4%	54,2%	51,6%	51,0%

- 2015/16. õa gümnaasiumi statsionaarse õppevormi lõpetanud õpilastest suundus 2016/17. õa ca 10% kutseõppesse, 56% kõrgkooli ning 34,1% ei jätanud samal aastal oma õpinguid (Eestis). Neist noortest, kes vahetult peale gümnaasiumi õpinguid ei jätka, alustab ca kolmandik kutse- või kõrghariduse omandamist ühe aasta möödudes (9,7% kutsehariduses, 24,4% kõrghariduses, 65,9% ei jätka õpinguid Eestis ka 1 a möödudes). Lisaks on 2016/17. õa kõrgkoolis õpinguid alustanud õpilastest ca 100 noort suundunud kutseõppesse. Samas on esimesel õppeaastal kutseõppe katkestanud (ja ei jätka õpinguid ka kõrgkoolis) 25,3% õpilastest ning 8% katkestanud ja suundunud kõrgharidusõppesse. Tervikuna on 2015/16. õa gümnaasiumi statsionaarse õppevormi lõpetanud õpilastest 2 a hiljem (2017/18. õppeaastaks) kutseõppesse suundunud 11,4% (vt joonis 18).

Joonis 18. 2015/16. õa gümnaasiumi lõpetanud noorte haridusvalikud 2016/17. ja 2017/18. õppeaastal

Õppijad ja lõpetajad

- 2017/18. õppeaastal tegutseb Eestis 33 kutseõppeasutust. Neist 26 Haridus- ja Teadusministeeriumi (HTM) haldusalas, 4 eraomanduses, 3 kohaliku omavalitsuse juhituna. Lisaks toimub kutseõpe ka 5 rakenduskõrgkoolis.
- 2013. aastani toimus kutseõpe neljas õppeliigis: põhihariduse nõudeta kutseõpe, kutseõpe põhihariduse baasil, kutsekeskharidusõpe ja kutseõpe keskhariduse baasil. **Liigitus oli n-õ sisendipõhine ehk lähtus sisseastumiseks vajalikust haridustasemest. 2013. aastal vastuvõetud kutseõppeasutuse seaduse ideoloogia on aga väljundipõhine ja sellest lähtutakse ka kutseõppe tasemete liigitamisel.** Paratamatult toovad espool kirjeldatud muudatused kaasa segadust, seda ka statistikas, sest peale kutsekeskharidusõppe ei ole teiste õppeliikide näitajad enam varasema perioodiga otseselt võrreldavad. Uutele õppeliikidele ülemineku eeldus oli ka õppekavade süsteemi ülevaatamine ning sisuline uuendamine (väljundipõhisus). Üleminek uutele õppekavadele lõpeb 2017/18. õppeaastal. Õpilaste vastuvõtt 2017. aasta 1. septembrist toimus juba ainult uutele väljundipõhistele õppekavadele.
- Õpilaste arv kutsehariduses on 2017/18. õppeaastal langenud, mis seostub ennekõike vastava eagrupiga (16–25), keda on oluliselt vähem kui veidi vanemaid. Jätkuvalt on kahanemas õpilaste arv kutsekeskharidusõppes (vt tabel), samuti kahaneb järjest keskhariduse baasil kutseõppes õppijate arv. Suureneb põhihariduse baasil õppijate arv, mis on aga seotud õppekavade liigitamise süsteemis toimunud muutustega. Paljud õppekavad, mida varem oli võimalik omandada nii kutsekeskharidusõppes kui keskhariduse baasil, paigutuvad uues õppekavade süsteemis 4. taseme kutseõppeks, kus õpingute alustamise miinimumnõudeks on omandatud põhiharidus.

Tabel. Õpilaste arv kutseõppe õppeliikides 2010/11. – 2017/18. õppeaastal. Allikas: EHIS

Õppeliik	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18
Põhihariduse nõudeta kutseõpe ¹	354	366	421	371	448	816	1 120	1 066
Kutseõpe põhihariduse baasil ²	581	655	966	1 005	2 121	4 660	6 674	7 520
Kutsekeskharidusõpe ³	16 897	15 428	14 152	13 245	12 420	11 700	11 308	10 717

Kutseõppe keskhariduse baasil ⁴	10 180	10 597	10 633	11 078	10 248	7731	5 969	4 840
Kokku	28 012	27 046	26 172	25 699	25 237	24 907	25 071	24 143
HEV õppurid	966	1 059	917	885	800	968	963	996

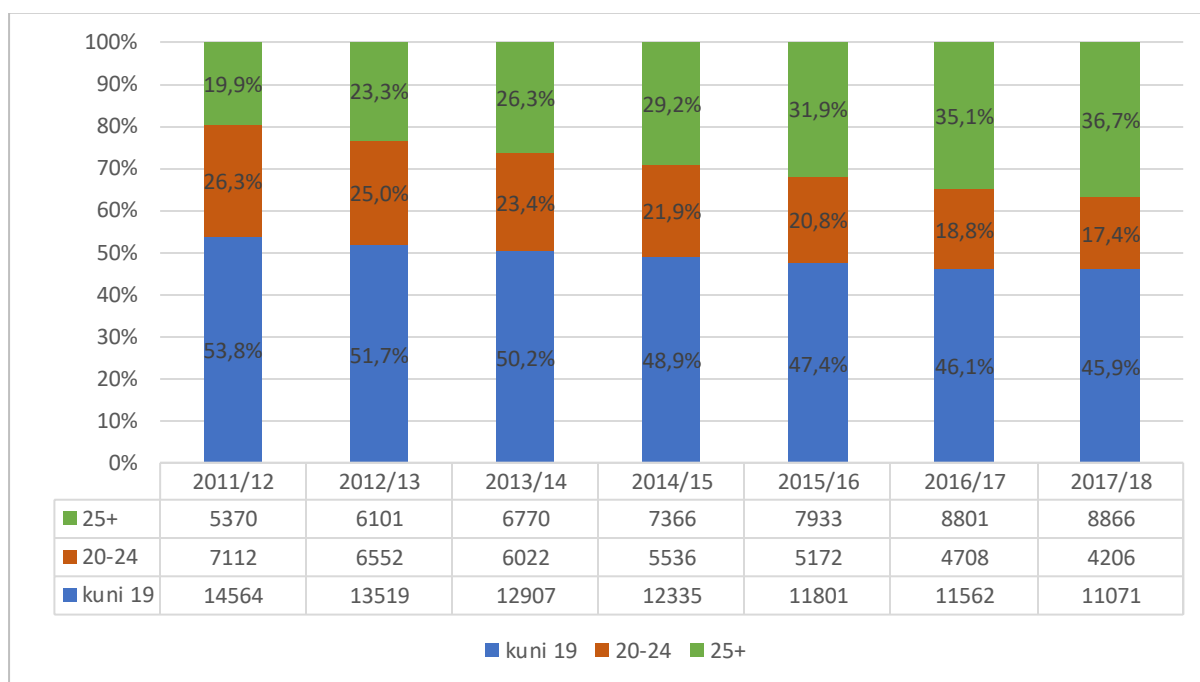
¹Põhihariduse nõudeta kutseõpe (ISCED 2C) = põhihariduse nõudeta kutseõpe + teise taseme kutseõpe + kolmanda taseme kutseõpe.

²Kutseõppe põhihariduse baasil (ISCED 3C) = kutseõppe põhihariduse baasil + neljanda taseme kutseõppe esmaõpe + neljanda taseme kutseõppe jätkuõpe.

³Kutsekeskharidusõpe (ISCED 3B) = kutsekeskharidusõpe + neljanda taseme kutseõppe esmaõpe (kutsekeskharidusõpe).

⁴Kutseõppe keskhariduse baasil (ISCED 4B) = kutseõppe keskhariduse baasil + viienda taseme kutseõppe esmaõpe + viienda taseme kutseõppe jätkuõpe.

- Nooremate õpilaste arv on aasta-aastalt vähenenud, samas on oluliselt suurenenud 25-aastaste ja vanemate õppijate huvi kutsehariduse vastu. 2017/18. õppeaastal kasvas täiskasvanud õpilaste arv, võrreldes eelmise õppeaastaga, 65 õpilase võrra ning 25-aastaste ja vanemate õppurite osakaal kutsehariduses tõusis 36,7%-ni (vt joonis 19).
- Hariduslike erivajadustega õpilaste osakaal kõigist kutseõppijaist on viimasel kümnel aastal püsinud 3% ja 4% vahel. 2017/2018 moodustavad haridusliku erivajaduse märgiga õpilased 4,2% õpilaskonnast ning trend on tõusev. Suurem osa erivajadusega õppijaist (68%) õpib kutsekeskhariduse õppekavadel. Samuti on tõusvas trendis antud sihtühma kuuluvate tüdrukute osakaal, mis ulatub 40%-ni (2014/2015. õppeaastal oli tütarlapsi 37%). Samas on põhihariduse järel kutseharidust omandavate õpilaste seas ligi 40% neid, kellel põhikoolis oli haridusliku erivajaduse märke,⁷⁷ mis viitab sellele, et tõenäoliselt on alahinnatud õppijate osakaalu, kes vajavad kutseõppes enam tuge.

Joonis 19. Kutseõppes õppijad vanuserühmade kaupa

Allikas: EHIS

- Lõpetajate arv kutseõppes oli eelmisel õppeaastal viimaste aastate kõrgeim (vt tabel). Lõpetajate arvu suurenemine tuleneb õppimisvõimaluste laienemisest lühematel õppekavadel ja ka katkestamise vähenemisest. Kutsekeskhariduse lõpetanute arv on viimase 6 aastaga vähenenud 31% võrra, mis on samas suurusjärgus üldkeskhariduse lõpetajate arvu langusega (29%).

⁷⁷ Kaska, M. & Anspal, S. (2016). Haridusliku erivajadusega õpilaste kaasava hariduskorralduse ja sellega seotud meetmete tõhusus. Teemaatiline raport: Kaasamise tulemuslikkus. Tallinn: Eesti Rakendusüuringute Keskus Centar. http://dSPACE.ut.ee/bitstream/handle/10062/55400/Teemaraport_Tulemuslikkus_final.pdf?sequence=15&isAllowed=y

Tabel. Lõpetajate arv kutseõppe õppeliikides 2010/11–2016/17. õppeaastal. Allikas: EHIS

Õppeliik	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17
Põhihariduse nõudeta kutseõpe	164	190	252	215	397	637	786
Kutseõppe põhihariduse baasil	373	408	598	662	789	1941	2969
Kutsekeskharidusõpe	3841	3564	2960	2698	2752	2501	2634
Kutseõppe keskhariduse baasil	3777	3973	4051	4063	4064	3174	2172
Kokku	8155	8135	7861	7638	8002	8253	8561

Katkestamine

- Õpingute katkestamine on eelmise aastaga võrreldes samaks jäänud. 2016/17. õppeaastal katkestas õpingud 19,5%⁷⁸ kõigist kutseõppe õpilastest (vt tabel). Samas on märkimisväärne katkestamise jätkuv vähenemine kutsekeskharidusõppes, kus see oli 2016/17. õppeaastal viimase seitsme aasta madalaimal tasemel. Katkestamine on vähenenud ka põhihariduse baasil kutseõppe õppekavadel. Küll aga on eelmise aastaga võrreldes suurenenud katkestamine nii keskhariduse baasil kutseõppe kui ka põhihariduse nõudeta kutseõppe õppekavadel. Seoses muutustega õppekavade liigitamises pole erinevate aastate statistika süüsi üks-üheselt võrreldav.

Tabel. Katkestamine kutseõppes aastatel 2010–2016. Allikas: EHIS

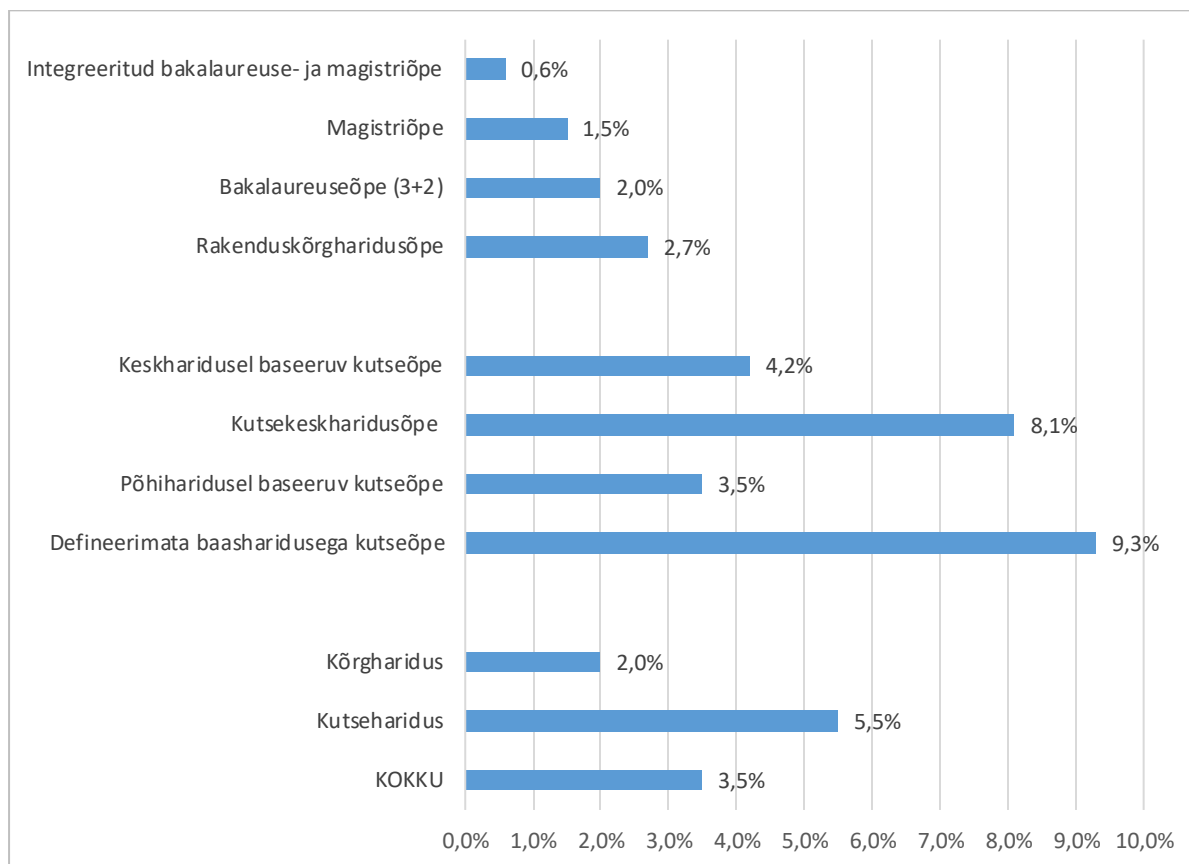
Õppeliik	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17
Põhihariduse nõudeta kutseõpe	42,7%	39,3%	34,7%	38,3%	36,4%	24,9%	30,4%
Kutseõppe põhihariduse baasil	27,2%	22,3%	24,2%	24,5%	23,2%	22,6%	21,3%
Kutsekeskharidusõpe	17,7%	17,7%	18,1%	19,4%	17,3%	16,1%	15,6%
Kutseõppe keskhariduse baasil	21,1%	22,1%	22,0%	23,8%	22,6%	21,1%	22,8%
Kokku	19,5%	19,8%	20,2%	21,8%	20,3%	19,2%	19,5%

Märkus: Tabelis on õpilaste arv, kes oleksid pidanud jätkama õpinguid, aga ei olnud 10. nov seisuga õpilaste nimekirjas, jagatud eelmise õppeaasta 10. nov õpilaste arvuga.

Lõpetanute hõive ja sissetulek

- Viimasel viiel aastal on äsjalõpetanute tööhõive näitajad oluliselt paranenud (vt täpsemalt tööturu programmi tulemusaruandest). Eesti tööjõu-uuringu andmetel oli teisel või kolmandal haridustasemel lõpetanute hõive 1–3 a peale lõpetamist 2012. a 77%, 2017. a 82%. Teisel tasemel ehk keskhariduse (sh kutseharidus) lõpetanute hulgas on see näitaja kasvanud 68%-lt 80%-ni, kõrghariduses on näitaja olnud stabiilne või isegi veidi langenud. Eriti kiire on olnud kasv 2. taseme lõpetanud naiste hulgas, kus hõive on kasvanud 49%-lt 73%-ni.
- Töötute osakaal lõpetajate seas on väike. Kutsehariduse lõpetanute töötus aasta peale kooli lõpetamist on 5,5%. Muret tekitab, et kõrgem (8,1%) on see kutsekeskhariduse lõpetanute hulgas. Vt joonis 20.

⁷⁸ Kutsehariduses loetakse katkestajaks isikut, kes enne katkestamist kuulus õppeasutuse õppurite nimekirja vähemalt 31 päeva. Katkestajate hulka ei loeta isikuid, kes 31 päeva jooksul pärast õpingute katkestamist ennistati või jätkasid õpinguid sama õppeasutuse samas õppekavarühmas.

Joonis 20. Töötuse osakaal 2015. lõpetanute hulgas 2016. a seisuga

Allikas: *Edukus tööturul andmed, www.haridussilm.ee*

- Edukus tööturul analüüs⁷⁹ näitas, et **kutsehariduse omandanute sissetulekud kasvavad peale lõpetamist kiiresti**. Eriti kiire palgaskasv on kutsekeskharidusõppe lõpetanutel, kelle palk 6 a peale lõpetamist on ligi kahekordistunud, võrreldes palgaga aasta peale lõpetamist. Sarnane kiire kasv on ka bakalaureuseõppe lõpetanutel, mis viitab sellele, et nende jaoks võib aasta peale lõpetamist olla tegemist esimese töökohaga. See on kindlasti erinev magistriõppe, aga ka põhiharidusel baseeruva kutseõppe lõpetanute jaoks, kus on sageli tegemist täiskasvanud töötavate inimestega.
- **Lõpetamisjärgne** (aasta peale lõpetamist) **sissetulek kasvab samuti kiiresti just kutseõppe lõpetanute hulgas, kasv on kiirem kui kõrghariduse lõpetanute hulgas**. Võrreldes 2010. a lõpetanute sissetulekut 2011. a ja 2015. a lõpetanute sissetulekut 2016. a sissetulekuga, on see kutseõppes kasvanud 55%, kõrghariduses keskmiselt 40%. See võib peegeldada palju räägitud tööturu nõudlust. Töökäte puudus on eriti terav oskustöötajate hulgas, kus on ka enam neid, kes läinud välismaale tööle. Teisalt on kutsehariduses kiiresti kasvanud täiskasvanud õppijate osakaal, kel on õppima asudes juba töö ja seega ka vahetult peale lõpetamist kõrgem palk. Kutsekeskhariduse lõpetanute palgaskasv pole nii kiire olnud.
- Kui kuni neli aastat peale lõpetamist eristub keskhariduse baasil kutseõppe lõpetanute sissetulek kutsekeskhariduse lõpetanutest, olles 50–150 eurot kõrgem, siis hiljem enam vahet pole. 2016. aastal oli nii kutsekeskhariduse kui keskhariduse baasil kutsehariduse 2010. a lõpetanute teine sissetulek ca 860 eurot. Seega pole suurt vahet, millal kutseharidus omandatakse, kas koos keskharidusega või pärast seda.

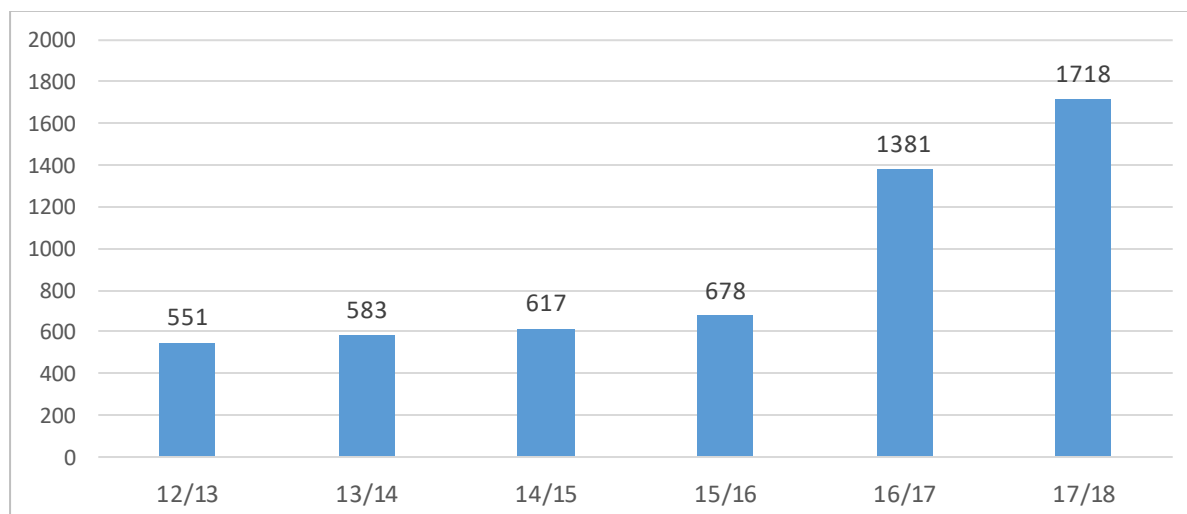
⁷⁹ HTM (2017). Kutse- ja kõrghariduse 2005.–2014. aastal lõpetanute edukus tööturul aastal 2015. Tartu: HTM.
https://www.hm.ee/sites/default/files/edukus_tooturul.pdf

- Sissetulekud varieeruvad suuresti õppesuundade lõpetajate vahel. Lõpetatud õppesuundade lõikes võib palgaerinevus ulatuda 400 euroni. Võrreldes tootmise ja töötlemise suuna lõpetanute, on enam lootust teenida turvateenuste ning IKT suuna lõpetanutel. Üldiselt on kutsehariduses mis tahes muu õppesuuna lõpetanu sissetulek tõenäoliselt kõrgem kui tootmise ja töötlemise suuna lõpetanuil. Keskmine palgaerinevus on 100 eurot.
- Kasvavast tööjõupuudusest rääkides on oluline tähele panna, et keskmiselt 15% erialase hariduse omandanud inimestest jääb Eesti tööturult eemale. Nad ei ole töötud, ei tegele väikese lapse kasvatamisega ega ole kaitseväes, sh 1/3 neist on rahvastikuregistri andmetel välismaal. Enam on neid kutsehariduse lõpetajate hulgas.
- Töötus on suurim defineerimata baasharidusega kutseõppe lõpetanute seas. Vt joonis 20. Tõenäoliselt võib ka väita, et kõrgem haridustase pakub kaitset töötuse eest.

Töökohapõhine õpe

Töökohapõhise õppe tegevusi viiakse suuresti ellu Euroopa Sotsiaalfondi tegevuse „Tööturu vajadustele vastava kutse- ja kõrghariduse arendamine“ raames.

- Viimastel aastatel on kutseõppes palju tähelepanu pööratud töökohapõhise õppe võimaluste laiendamisele. Töökohapõhises õppes osalevate õppijate arvu hüppelise kasvu (vt joonis 23) on toonud kaasa Euroopa sotsiaalfondi programmi PRÕM tegevused, mis käivitusid 2015. aasta lõpus. Õpipõisiõpet pakkus 2017. aastal 3/4 kutseõppeasutustest ning ca 350 ettevõtet.
- 2016. a viis Sotsiaalteaduslike rakendusuuringu keskus RAKE SA Innove tellimusel läbi selleteemalise uuringu⁸⁰, mille hinnangul oli Eestis kõige levinum töökohapõhise õppe koolipõhine koostöömudel (sh koolipõhine ja praktikandi mudel), ettevõttepõhiseid koostöömudeleid (sh ettevõttepõhine ja täienduskoolituse mudel) rakendati oluliselt harvem. Põhiline erinevus nende mudelite vahel on selles, kes algatab töökohapõhise õppe (kas õppeasutus või ettevõtte) ning mis vormis ja kui tihti toimub kooli ja ettevõtte koostöö. Uuringu ühe peamise tulemusena võib välja tuua, et jätkuvalt on ettevõtetel, aga ka õppeasutustel liiga vähe infot töökohapõhise õppe võimaluste kohta.
- 2017. aastal läbiviidud töökohapõhise õppe maksumuse ja tasuvuse analüüsi põhjal võib järeldada, et pikemas perspektiivis ja mitterahalist tulu arvestades, tasub õpipõisiõppe ettevõtjate hinnangul end üldiselt ära. Samas tuleb nentida, et õpipõisiõppe korraldamises, sh sellekohase info kogumises ja säilitamises on rida kitsaskohti, millega peab tegelema, et saada paremat ülevaadet programmi tegelikult toimimisest ja mõjust.⁸¹

Joonis 23. Töökohapõhises õppes õppijad 2012–2016.⁸² a

Allikas: HaridusSilm.ee

⁸⁰ RAKE (2016). Töökohapõhise õppe korraldusmodelite rakendamine kutsehariduses. Tartu.

https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/51339/Tookohapohise_õppe_uuring_lopparuanne.pdf?sequence=1&isAllowed=y

⁸¹ Praxis (2017). Töökohapõhise õppe läbiviimise maksumus ja tasuvus tööandjale. <http://www.praxis.ee/tood/tookohapohise-õppe-tasuvus/>

⁸² PRÕMi kontekstis loetakse isikuid, siin 9 kuu keskmine. Tegelikult füüsilisi õppijaid 1500

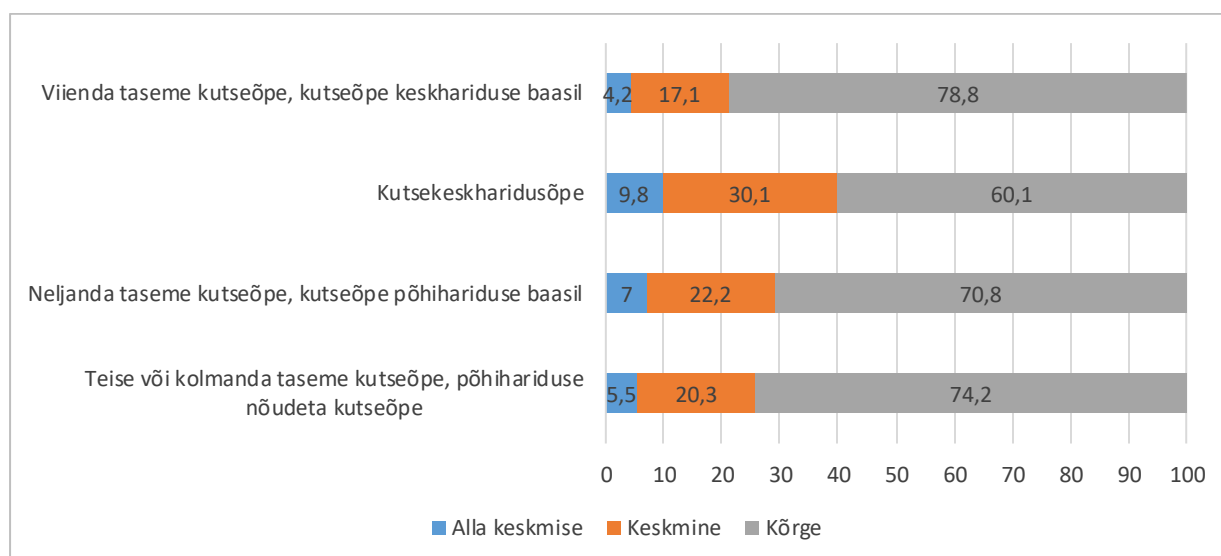
2.6.2. Ülevaade programmi meetmete elluviimisest

Meede 1: Elukestva õppe võimaluste ja töömaailma vajaduste vastavus ning õppes osaluse kasv

Meetme eesmärk: Luua Eesti elanikkonnale nende vajadustele ja võimetele vastavad kvaliteetsed, paindlikud ja mitmekesiste valikutega kutseõppevõimalused, mis vastavad tööturu arenguvajadustele.

Indikaator	2013	2014	2015	2016	2017		2018	2019	2020
					siht	tege-lik	sihttase		
1–3 aastat tagasi kutsehariduses õpingud lõpetanud 20–34-aastaste inimeste tööhõive määr (%)		79,6	83,2	82,1	määra-mata		määra-mata	määra-mata	määra-mata
Kutseharidussüsteemi osapoolte rahulolu kutseõppe toimimisega: keskmine või kõrge heaolu koolis kutsekeskharidusõppe õppijate hulgas (%) / kõrge tööga rahulolu kutseõppe õpetajate hulgas (%)						90,2/ 81,2	kasva b		

2017. aastal alustati kutseharidussüsteemi osapoolte rahulolu uurimist. Novembris valmis 2015.–2016. a kutseõppe vilistlaste rahulolu uuring, millest selgus, et 90% kutseõppe lõpetajatest on läbitud õpingutega rahul. Kõige enam ollakse rahul kooli- ja erialavalikuga ning õppetöö füüsilise keskkonnaga. Vähem ollakse rahul õppetöö korralduse ning praktikavõimalustega. Lisaks viidi läbi kutseõppe õpilaste ja õpetajate rahulolu-uuringud, mis näitavad samuti kõrget rahulolu: kutsekeskharidusõppijatest tunnevad ennast koolis hästi ja peavad õppimist huvitavaks 91% (võrdluseks gümnaasiumi 11. klassi õpilaste hulgas oli vastav osakaal 80%). Teiste haridustasemetega õppijate hulgas on rahulolu veel kõrgem. Õpetajate tööga rahulolu on samuti kõrge: 81% on tööga väga rahul.

Joonis 24. Heaolu koolis eri liiki kutseõppe õppijate hulgas

Allikas: Kutseõppe rahuloluküsitlus 2017

Olulisemad tegevused

- Üheks katkestamist ennetavaks ning õppesse sujuvat ligipääsu võimaldavaks meetmeks tuleb lugeda nn **valikuaasta piloteerimist** 2016/2017. ja 2017/2018. aastal. Valikuaasta on kutseõppeasutuste juures toimuv kuni üheksa kuud kestev õpe, mille ülesandeks on nii võtmepädevuste arendamise kui praktilise erialaõppe kaudu esmase valmisoleku kujundamine tasemeõppesse või tööturule sisenemiseks. Sihtrühmaks on nii põhikooli kui gümnaasiumi katkestajad, põhikoolilõpetajad, kes ei ole kindlad oma edasistes õpivalikutega kutseõppes, erivajadusega isikud, välispäritolu õppijad, muukeelsed õppijad jt. 2016/2017. aastal viis valikuaasta pilooti läbi Tartu Kutsehariduskeskus. Projekti sisenen õppeaasta vältel 38 noort, kellest 17 osales tegevustes projekti lõpuni. Neist

kolmandik jätkas kutseõppes ning kolmandik sisenen tööturule. Olulise järeldusena toodi esile, et antud sihtrühma õppesse kaasamine eeldab suures mahus individuaalset lähenemist, sealhulgas tõhusat koostööd koolivälise võrgustikuga. Sotsiaalministeeriumi toetusega otsustasime liita 2017/2018. a käivitunud piloodi teise etappi Astangu Kutser rehabilitatsiooni Keskuse kompetentsi. Õppeaasta vältel töötab Astangu Kutser rehabilitatsiooni Keskus koostöös Tallinna Teeninduskooliga välja rehabilitatsiooniprogrammi keerulisema erivajadusega isikute (kuid ka kutseõppeasutuse) toetamiseks valikuaastal 2017. aastal rakendatakse valikuaastat lisaks Tartu Kutsehariduskeskusele (katab Lõuna-Eesti piirkonna) Tallinna Teeninduskoolis (katab Tallinna ja Harjumaa piirkonna) ning Räpina Aianduskoolis (katab toimetulekuõppe lõpetanute sihtrühma). Tulemusi kirjeldatakse 2018. aasta augustiks.

- Oluliseks meetmeks katkestamise ennetamisel koolis on **õppijaid, õpetajaid ja juhtkonda toetav toimiv tugisüsteem**. Samas ei ole Eesti Hariduse Infosüsteemi andmetel võimalik saada ülevaadet ega teha järeldusi koolides pakutavate tugiteenuste kohta. Tugisüsteemide olemasolu ja struktuuri paremaks kaardistamiseks kutseõppeasutustes viis Poliitikauuringute Keskus Praxis 2017. aastal läbi uuringu „Eesti kutseõppeasutuste tugisüsteemide analüüs: olukorra kaardistus, võimalused ja väljakutsed tugisüsteemi rakendamisel katkestamise ennetusmeetmena“. Ilmnes, et sageli on kooli juhtkond, õpetajad ja tugisüsteemi liikmed ise vastuolulisel seisukohal nii tugisüsteemi olemasolu kui selle tulemuslikkuse kohta oma koolis. Enamasti polnud koolidel kokkulepitud strateegiat või meetmeid, mida katkestamise ennetamiseks rakendada. Uuringust ilmnes, et jätkuvalt tuleb toetada koolide omavahelist parima praktika jagamist õppijakeskse õppeprotsessi ülesehitamisel.
- 2017. aastal on tähelepanu osutatud ka **vastuvõtuprotsessi kvaliteedile**. SA Innove õppekava- ja metoodikakeskuse, karjääriteenuste metoodika keskuse, Astangu Kutser rehabilitatsiooni Keskuse ja koolide koostöös on valminud juhendmaterjal õppijakeskse sisseastumisprotsessi korraldamiseks kutseõppeasutustele ning uuendamisel on õpilase kutseõppeasutusse vastuvõtu kord.
- Vabariigi Valitsus kinnitas 21.12.2017 määruse „Kutseõppe rahastamise põhimõtted ja komponendid ning nende rakendamise tingimused ja kord“, millega alates 01.01.2018 jõustus **uus kutsehariduse rahastamismudel**. Uus rahastamismudel tagab paremini koolide jätkusuutlikkuse ning võimalused ellu viia kooli arengukavas sätestatud eesmärgid. Tegevuskulude eelarve suurenes 3,25 miljoni euro võrra, millest peamine osa on tugiteenuste rahastamine, mis suurendab koolide võimekust toetada õppijaid, sh erivajadustega õpilasi. Riiklik koolitustellimus kavandati kolmeks aastaks ning eesmärk on **tagada koolidele stabiilne rahastus pikemaks perioodiks** kui üks eelarveaasta. Eelnõuprotsessi alustamiseks eesmärgil juurutada uus kvaliteedihindamissüsteem kutsehariduses, luua rahastamismudeli raamistik seaduse tasandil ning võimaldada valikuaastat tasemeõppena koostati 2017. a sügisel väljatöötamise kavatsus ning eelnõu menetlemine toimub 2018. a kevadel.
- Olemasoleva RKT kavandamisel, mis on üks uue rahastamismudeli lähtealustest, **võeti arvesse valminud OSKA ettepanekuid** ning tööandjate ja koolide ettepanekuid. 2018. aastal lõpetatakse kutseõppe tasemeõppe tellimine riigieelarvelistest vahenditest Lääne-Viru Rakenduskõrgkoolilt, Pärnu Saksa Tehnoloogiakoolilt ja Eesti Esimeselt Erakosmeetikakoolilt.
- Koolivõrgus muutusi ei toimunud. Pärnumaa Kutsehariduskeskuse haldamisel olnud Tihemetsa õppekoht suleti, metsad anti üle Luua Metsanduskoolile ja muud kinnistud RKASile.
- Alustati kolme muusika ja balletiga tegeleva Tallinna kooli (Kolm Kaunitari) projekteerimisega ning nii maja kui struktuuri osas läbirääkimisi sihtrühmadega. Viidi lõpule Rakvere Ametikooli ühiselamu ideekonkurss ning ehitati ümber Upa õppekoht Kuressaares.
- Ülemaailmsel kutsemeistrivõistlustel **WorldSkills 2017** saavutasid Eesti esindajad esmakordselt poodiumikoha, kui maastikuehitajate võistkond (Räpina Aianduskool) võitis **pronksmedali**.

Õnnestumised

- Kutsekeskharidusõppes on katkestamine tänu õppeasutuste järjest sihiteadlikumale tegutsemisele vähenenud kolm aastat järjest, mis on väga oluline saavutus ja aitab kaasa sellele, et Eestis väheneks madala haridustasemega noorte arv. Katkestamise vähendamisele suunatud tegevustest võiks esile tuua tugiõpilasi, õpioskuste mooduli/tugiõppe pakkumist, lapsevanemate suuremat kaasamist, koolipoolseid mentoreid, tugispetsialistide töölevõtmist, koostööd Rajaleidjatega, HEV õppijate tööturule ülemineku toetamist, täiendavat keeleõpet jm.

Tähelepanu vajab

- Kui kutsekeskhariduses on katkestamine vähenenud, siis teistes õppeliikides on see veidi kasvanud, mis viitab eelkõige sellele, et täiskasvanud õppijad vajavad õpingute lõpetamiseks rohkem nii kooli kui ka tööandjate ja oma pereliikmete tuge. Probleemiks on jätkuvalt erinevad HEV õpilastega seonduvad teemad, sh info liikumine õpilase erivajaduse või õigusrikkumise kohta, nõustamine keeruliste juhtumite puhul (depressioon, sõltuvushäired), kaasava hariduse täienduskoolituste pakkumine. Jätkuvalt on vaja tegeleda põhikooliõpilaste karjäärorientatsiooni õigeaegse kujundamisega.

Kutseharidusprogrammi kinnitatud lõplik eelarve 2017. aastal oli 52 miljonit eurot. Tekkepõhised kulud moodustasid 52,3 miljonit eurot, sh kutseõppe koolitusmahtude kavandamine, õppekohtade tagamine ja õpilaste toimetuleku toetamine 46,7 mln.

2.6.3. Kokkuvõte ja hinnang programmi tegevuste tulemuslikkusele

Kutseõppes on mitmeid rõõmustavaid arenguid: katkestamine väheneb ning lõpetanute sissetulekute kasv peegeldab kasvanud nõudlust tööturul. Kutseõppes õppijate heaolu on kõrge, vilistlased on haridusega rahul ja kutseõppe õpetajate tööga rahulolu on samuti kõrge. Õpingute katkestamise vähenemine kutsekeskharidusõppes on aidanud kaasa sellele, et väheneks madala haridustasemega mitteõppivate noorte osakaal ning eri- ja kutsealase hariduseta täiskasvanute määr.

Väljakutseks on Tallinna ja Tartu põhikooliõpetajate valikute muutumine. 2018+ tuleb leida lahendus küsimusele, millised tegevused ja meetmed suunaksid kahe Eesti suurema linna noori rohkem kutsekeskharidust valima ja seda ka lõpetama. Jätkata tuleb kogu Eesti koolivõrgu planeerimist koostöös üldharidusega ning eriti riigigümnaasiumidega.

Endiselt on tugevalt vaja tegeleda eesti keelest erineva emakeelega kutseõppurite riigikeeleõppe kvaliteedi tagamisega.

Õpiraskustega noortega tegelemiseks on vaja lisaressurssi personaalse lähenemise suurendamiseks kutsekoolides (individuaalsed ja läbimõeldud õppekavad, koostöö kohalike omavalitsusega, sh sotsiaalprobleemidele lahenduste leidmisel, ettevõtetega sujuvaks üleminekuks tööellu jms). Jõuliselt tuleb hakata rakendama HEV õppurite ühelt haridustasemelt teisele üleminekut toetavaid tegevusi ning kaasata esimesed kutseõppeasutused kiusamiskäitumist ennetavatesse programmidesse. 2017. a väljatöötatud baasrahastamise mudel ei sisalda vahendeid õppeotstarbelisteks investeeringuteks (masinad), erialase hariduseta inimeste tagasitoomiseks, koostööks töömaailmaga ning arendusprojektideks. Lisaressurssidega on vaja tagada, et kutsekoolid saaksid neid funktsioone täita.

2.7. Üldharidusprogramm

Eesmärk: tagada kõigile õpilastele võrdne ligipääs kvaliteetsele üldharidusele ja valmisolek edasisteks haridusvalikuteks

Programm aitab kaasa järgmiste elukestva õppe strateegia näitajate saavutamisele:

Indikaator	2013	2014	2015	2016	2017		2018	2019	2020
					siht	tege-lik			
Madalal tasemel oskustega (PISA uuringus alla 2. taseme saavutanud) õpilaste osakaal (%): funktsionaalne lugemisoskus; matemaatiline kirjaoskus; loodusteaduslik kirjaoskus	PISA 2012 9,1 10,5 5,0	-	-	PISA 2015 10,7 11,2 8,7	-	-	PISA 2018 7,5 8,0 5,0	-	-
Tipptasemel oskustega (PISA uuringus 5. ja 6. taseme saavutanud) õpilaste osakaal (%): funktsionaalne lugemisoskus; matemaatiline kirjaoskus; loodusteaduslik kirjaoskus	PISA 2012: 8,4 14,6 12,8	-	-	PISA 2015 11,1 14,2 13,5	-	-	PISA 2018 10 16 14,4	-	-
Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-aastaste osakaal (%)	9,7	12,0	12,2	10,9	<10,0	10,8	<10,0	<9,5	<9
Erinevate osapoolte rahulolu õppekeskkonna ja õppe korraldusega: kooliga üle keskmise rahul olevate õpilaste osakaal 4. klassis/8. klassis/11. klassis						87,5%/69,7%/80,9%			
HEV1 (täiendavaid tugimeetmeid ja tingimusi vajavad õpilased) õpilastest tavakooli kaasatute osakaal (%)*	93	94	95	96	98	98	100	100	100
Raskete hariduslike erivajadustega (HEV2) õpilaste osakaal, kes on kaasatud tavaõppesse (%)*	28	27	27	25	31	20			

* HEV1 ja HEV2 arvestust edaspidi ei peeta, on tõhustatud tugi ja eritugi lastele, kes seda vajavad. Muudetud sõnastusega ja metoodikaga näitajad viiakse sisse järgmisesse programmi.

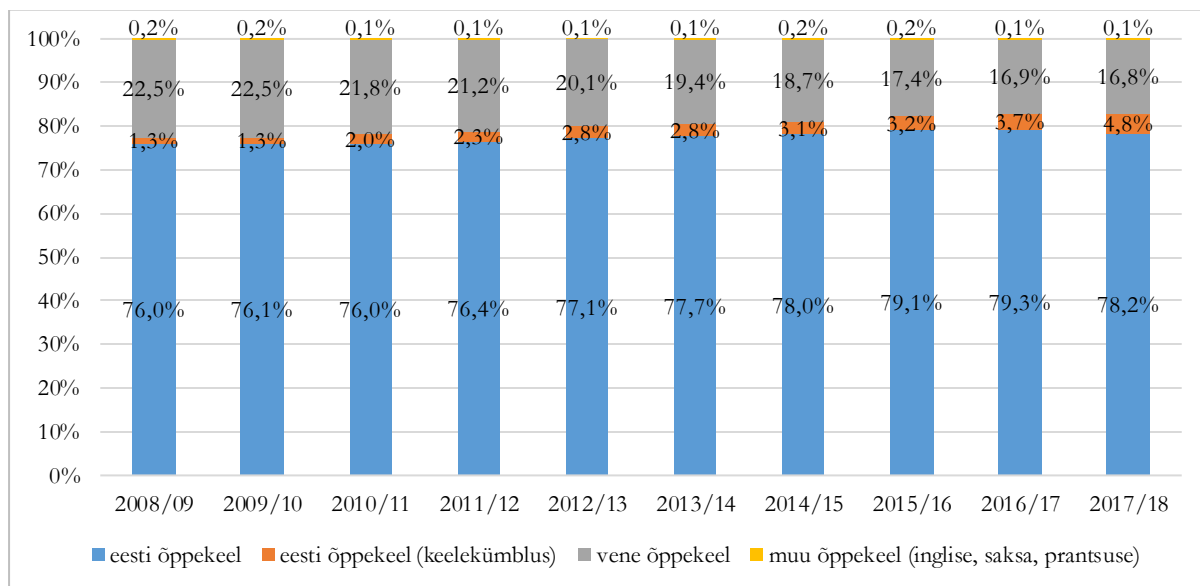
2.7.1. Olulisemad muutused ja trendid

- Õpilaste arv üldhariduskoolides kasvab, piirkonniti on muutused väga erinevad. Üldhariduse statsionaarsest õppest väljalangevus väheneb, 2020. aastaks seatud eesmärgid on suure tõenäosusega saavutatavad.
- Esmakordselt mõõdeti uute rahuloluküsitlusega võrreldavalt õppijate heaolu ja õpikäsituse muutumise eri aspekte 4., 8. ja 11. klassis. Heaolu tase varieerub kooliastmeti ning on kõrgeim noorimate hulgas. Muutuva õpikäsituse mõõtmine on veel arendamisel. End koolis kiusatuna tundvad õpilased on kooliga ka vähem rahul. Võrreldes 2016. aastaga, on end koolis kiusatuna tundvate õpilaste osakaal langenud.
- Koolieelsetes lasteasutustes keelekümbelusena eesti õppekeeles õppivate laste osakaal kasvab, mis toetab õpilaste eesti keele oskusele seatud eesmärgi täitmist põhikoolilõpuks. Selle eesmärgi saavutamine on aga tänaseid trende arvestades ebareaalne, vaja on olulisi muutusi.
- Teist aastat järjest võime julgelt öelda, et gümnaasiumis tehtud üleminek eestikeelsele õppele, mis algas 2007. aastal ja mille esimesed täismahus läbijad lõpetasid 2014. aastal, on hakanud

vilja kandma. Oluliselt on kasvanud hea või väga hea keeleoskusega gümnaasiumilõpetajate osakaal. Viimase kuue aastaga on reformi pooldajate osakaal teistest rahvustest elanike hulgas kasvanud 53%-lt 78%-le.

Alusharidus

- Kui 2000. aastate alguses algas Eestis väike sündimuse kasv, siis alates 2009. aastast on sündimus taas langema hakanud. Kui 2008. aastal sündis 16 028 last, siis 2016. aastaks oli sündimus langenud 14 053-ni. Ka laste arv koolieelsetes lasteasutustes on sündimuse langusest tulenevalt vähenenud – 68 812-lt lapselt 2014/15. õppeaastal 66 895 lapseni 2017/18. õppeaastal. Koolieelsete lasteasutuste arv on samal perioodil langenud 653-lt 628-ni.
- Elukestva õppe strateegiast tulenevalt on oluline luua kõigile lastele enne kooli võimalus käia lasteaias. EHISe andmetel ei käinud 2016. aastal esimese klassi õpilastest koolile eelnenud aastal lasteaias vaid 4,1%. Rahvusvaheliselt võrreldav (Eurostati arvatud) indikaator näitab, et Eestis osales 2016. a 4-aastastest kuni kooliealistest lastest alushariduses 92,6%. Kohaliku omavalitsuse lastekaitse peab sekkuma, kui perel puuduvad võimalused lapse alushariduseks ning KOV peab kindlustama koha lasteaias. Kohalikud omavalitsused võimaldavad sotsiaalse toimetuleku raskustega peredele osalise või täieliku vabastuse lasteaiast.
- Aasta-aastal on suurenenud lasteaias eesti õppekeeles või keelekümblusprogrammi järgi õppivate laste osakaal. Vt joonis 25. Kõige suurem keelekümblusrühmade ja vene õppekeelega rühmade osakaal on arusaadavalt lasteasutustes, mis asuvad Tallinnas ning Ida-Virumaal. Võrreldes keelekümblus- ja vene õppekeelega rühmade osakaalu, siis valdavalt on mõlemas piirkonnas vene õppekeelega rühmad – Tallinnas 29,9% ja Ida-Virumaal 55,5% lasteasutuste rühmadest, keelekümblusrühmi on vaid 4,5% Tallinna ja 24,6% Ida-Virumaa lasteasutuste rühmadest. Juba lasteaias eesti õppekeeles või eesti õppekeeles keelekümblusena õppimisvõimaluse pakkumine panustab eesti keelest erineva emakeelega laste eesti keele õppe võimalustesse ning aitab sh jõuda lähemale ka eesti keelest erineva emakeelega põhikooli lõpetajate eesti keele oskusele seatud eesmärgile.

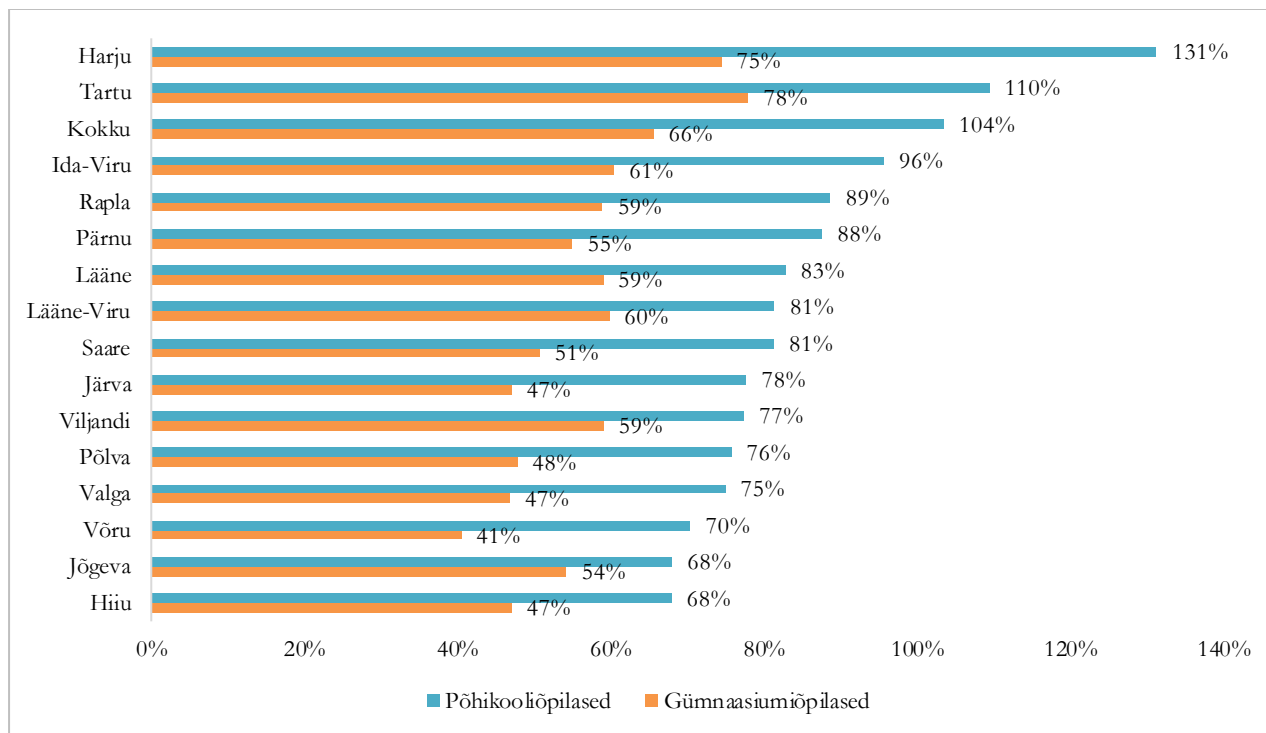
Joonis 25. Eri õppekeeles õppivate lasteaiaste osakaal (%)

Allikas: EHIS

Üldhariduskoolid ja õpilased

- 2017/18. õppeaastal õpib üldharidussüsteemi statsionaarses õppes veidi vähem kui 148 000 õpilast, mittestatsionaarses õppes veidi enam kui 5 400 õpilast. Kogu üldharidussüsteemis on õppijaid kokku üle 153 000. Võrreldes eelmise õppeaastaga, on statsionaarsesse õppesse lisandunud üle 4100 õpilase, mittestatsionaarse õppe õpilaste arv on vähenenud 20 õpilase võrra. Viimaste aastate statsionaarse õppe õpilaste arvu kasvu peamiseks põhjuseks on see, et 1. klassis alustavaid lapsi on oluliselt enam kui

- üldharidussüsteemist väljuvaid õpilasi. Lisaks on viimasel paaril aastal Eestisse naasnud märkimisväärselt palju Eestis sündinud või Eesti kodakondsusega inimesi, sh koolieas lapsi⁸³.
- Õpilaste arvu muutused sõltuvad palju piirkonnast. Põhikooliõpilaste arv on viimasel kümnendil kasvanud vaid Harjumaal ning Tartumaal – kasv vastavalt 31% (üle 13 700 õpilase) ja 9% (üle 1 400 õpilase). Kõige enam on põhikooliõpilaste arv viimasel kümnendil vähenenud Hiiu-, Jõgeva- ja Võrumaal. Vt joonis 26.
 - Gümnaasiumiõpilaste arv on viimasel kümnendil oluliselt langenud kõigis maakondades. Võrreldes kümne aasta taguse ajaga, käib sel õppeaastal gümnaasiumis 44% vähem noori, enamikus maakondades on õpilaste arv vähenenud 2 korda või isegi enam. Väikseim gümnaasiumiõpilaste arvu kahanemine on olnud Tartumaal (22%) ja Harjumaal (25%). Kõigis teistes maakondades on gümnaasistide arv langenud enam kui 33%, kõige drastilisemaks näiteks on Võrumaa, kus gümnaasistide arv on vähenenud 59%.

Joonis 26. Põhikooli ja gümnaasiumi statsionaarse õppe õpilaste arvu muutus 2007/08 vs 2017/18

Allikas: EHIS

Märkus: 2007/08=100%

- Uusi erakoole asutatakse hoogsas tempos. Ainuüksi 2017. aasta suvel loodi Eestis viis uut erakooli. Võrreldes 2007/08. õppeaastaga, on erakoolide arv kasvanud 27 võrra (29-lt 56-ni). Märkimisväärne on siiski, et uusi erakoole on loodud ka piirkondadesse, kus õpilaste arv on olnud juba pikka aega langustrendis ning kõigis neis kohalikes omavalitsustes tegutseb ka munitsipaalkool.
- Erakoolide tekkel on tõenäoliselt palju põhjusi: kodanikuühiskond on muutunud aktiivsemaks ja algatusvõimelisemaks, on aina suurem nõudlus teistsuguste lähenemiste järele, riigi tugi erakoolidele on sarnane munitsipaalkoolidega, samuti on kasvanud vanemate finantsvõimekus valikuvabaduse eest maksta.

Õpilaste oskused

- 2016. aastal avaldati järjekordsed PISA testi tulemused, kus Eesti õpilased kinnitasid meie põhihariduse väga kõrget taset eeskätt loodusteadustes. Eesti õpilaste keskmine sooritus on 2006. aastaga võrreldes jäänud praktiliselt samaks. Eesti edu on seletatav sellega, et enamik meie õpilastest on omandanud baasoskused ning võrreldes teiste riikidega on väga nõrku õpilasi vähe. Samas eelmise PISA uuringuga võrreldes on meil madalate oskustega õpilaste hulk veidi kasvanud, nagu on kasvanud ka tippsooritajate osakaal (lugemises ja vähemal määral loodusteadustes). Lähtuvalt öeldust on murettekitav, kas 2018. aastaks seatud eesmärk vähendada madalal tasemel oskustega õpilaste osakaalu on saavutatav. Samas 2018. aastaks seatud eesmärk suurendada tipptasemel

⁸³ Kui 2014. aastal naasis Eestisse kokku 2 257 Eesti kodakondsusega inimest ning varasematel aastatel veelgi vähem, siis 2015. aastal naasis 8 043 ning 2016. aastal 7 129 inimest. Allikas: Eesti Statistikaamet

oskustega õpilaste osakaalu ületati funktsionaalsele lugemisoskusele seatud ootuse poolest juba 2015. aastal, mis annab lootust jõuda ka matemaatilisele ja loodusteaduslikule kirjaoskusele eesmärgiks seatud tasemeni. Seega on objektiivne hinnang Eesti põhihariduse võrdsusele ja tulemuslikkusele hea.

- Suurem on probleem eesti ja vene õppekeelega õpilaste tulemuste erinevuses. Eesti ja vene õppekeelega õpilaste loodusteadusliku soorituse erinevus, mis oli täheldatav PISA 2006, 2009 ja 2012 uuringutes, on muutumatu (erinevus 44 punkti⁸⁴). Vene õppekeelega poiste tulemus on loodusteadustes küll veidi tõusnud, ent tüdrukute tulemus hoopis langenud. Lugemise tulemused on eesti õppekeelega tüdrukutel ja poistel oluliselt paremad kui vene keeles õppivatel poistel ja tüdrukutel. Eriti tõsine on olukord vene keeles õppivate poiste seas, kuna neist vaid veidi üle poole on saavutanud lugemises 3. või kõrgema taseme⁸⁵.
- Jätkuvalt eksisteerivad erinevused ka linna ja maa ning erinevate maakondade õpilaste vahel. Maal elavad poisid ja tüdrukud, olenemata õppekeelest, saavutasid keskmiselt oluliselt madalamaid tulemusi funktsionaalses lugemisoskuses kui linnas elavad õpilased. Samuti saavutasid sarnaselt varasemate aastatega paremaid tulemusi matemaatilises kirjaoskuses linnakoolide õpilased, erisuseks Ida-Virumaa. Siiski tuleb märkida, et erinevused Eesti maa- ja linnakoolide õpilaste tulemuste vahel on väiksemad kui OECD riikides keskmiselt⁸⁶.

Õpilaste kooliga rahulolu

Lisaks headele õpitulemustele, on oluline ka see, kuidas õpilased ennast koolis tunnevad.

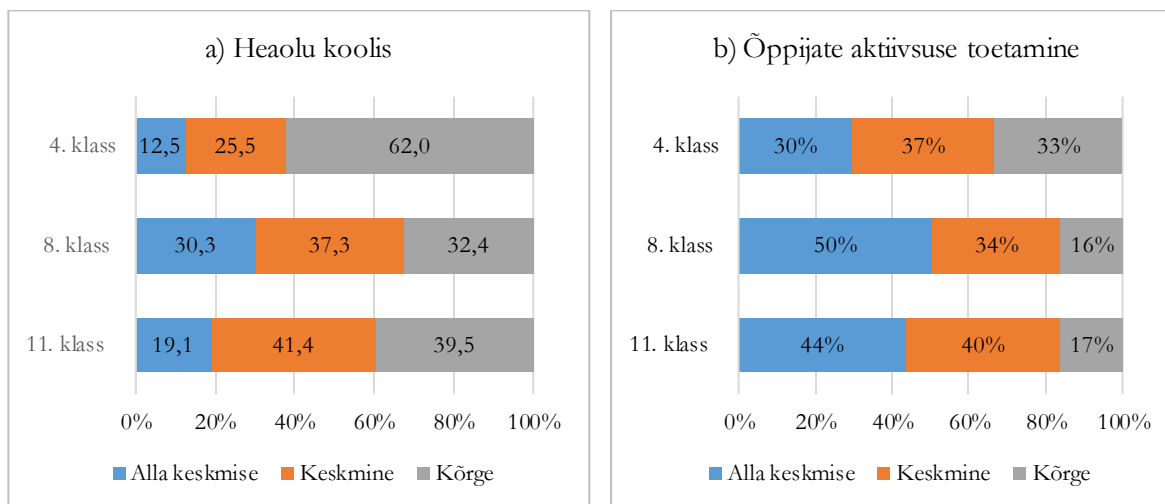
- PISA 2015 hindas **õpilaste eluga rahulolu** ja seda mõjutavaid kooliväliseid ja ka kooliga seotud tegureid. Õpilaste rahulolu OECD raport (avalikustati aprillis 2017) näitas, et Eesti kool on suutnud tagada õpilastele ühtaegu suurepärased teadmised ja oskused ning tõise ja hirmuvaba õpikeskkonna. 91% vastanud õpilastest oli eluga rahul, sealhulgas 74% neist oli väga rahul või rahul, 17 % keskmiselt rahul. Eesti 15-aastaste õpilaste eluga rahulolu on üle OECD keskmise ja Euroopa Liidu riikide hulgas seitsmendal kohal. Õppetöö hindamisega seotud hirmud ehk nn testiärevus oli meie õpilastel väga madal. Oleme Euroopa Liidu viie riigi hulgas, kus õpilaste õppetööga seotud hirmud olid väga väikesed. 9,5% uuringus osalenud õpilastest väitis, et nad on kogenud koolikiusamist. Erinevatest kiusamisliikidest (füüsiline, suuline ja suhetega seotud) on enim kogetud suulist kiusamist (narrimist). Eesti oli koolikiusamise indeksi järgi riikide järjestuses 12.–13. kohal.
- Üleriiklik rahuloluküsitlus⁸⁷ mõõdab **õpilaste heaolu koolis ehk koolirõõmu** ja sellega seonduvaid tegureid. Õpilastest on uuringu sihtgrupiks 4., 8. ja 11. klassi õpilased. 2017. aastal kasutati esmakordselt uusi Tartu Ülikooli väljatöötatud küsimustikke katseliselt alushariduses, üldhariduses ning kutsekoolides. Kuigi 2017. aastal ei osalenud veel kõik koolid, võib esindusliku valimi põhjal öelda, et üldhariduskoolide õpilastest tunneb ennast koolis (üle keskmise) hästi ligi 90% 4. klassi, ligi 70% 8. klassi ja veidi üle 80% 11. klassi õpilastest. Esmase analüüsi põhjal võib öelda, et 8. klassi õpilaste koolirõõmu toetavad sisemise motivatsiooni teguritest enesetõhusus ja seotus (tunne, et ma tulen toime ja mu kaaslased toetavad mind) ning muutuva õpikäsituse aspektidest õppijate aktiivset osalust toetav õpetamine ja arengut toetava tagasiside saamine. Oluline on ka rahulolu õppekeskkonnaga (ruumid, tunniplaan), tugisüsteemi olemasolu koolis ning õppedistsipliin. Laiem füüsiline keskkond, toitlustus koolis ning koolivälised tegurid (haigus, pere toimetulek, suhted vanematega, koolitee pikkus) koolirõõmule mõju ei avalda. Õpilased, kes on kooliga enam rahul, on ka oma eluga enam rahul. Vt joonis 27.

⁸⁴ PISA uurimises võrdsustatakse 39 punkti ühe õppeaastaga ehk kui tulemuste vahe on 39 punkti või enam näitab see ühe õppeaasta suurust mahajäämust.

⁸⁵ Tasemed jagunevad ühest kuueni. Kuues tase väljendab kõrgeimat saavutust.

⁸⁶ Tõre, G. jt (2016). PISA 2015 Eesti tulemused: Eesti 15-aastaste õpilaste teadmised ja oskused loodusteadustes, funktsionaalses lugemises ja matemaatikas. Tallinn: SA Innove. https://www.hm.ee/sites/default/files/pisa_2015_final_veebivaatamiseks_0.pdf

⁸⁷ 2016. aastal koostas Tartu Ülikooli rakendusuuringute keskus RAKE Haridus- ja Teadusministeeriumi tellimusel ühtse kontseptsiooni alusel rahuloluküsimustikud kõigile haridusega seotud sihtgruppidele, alates alusharidusest kuni täiskasvanute täienduskoolituseni. Loodud küsimustikke piloteeriti 2016. aasta sügisel. Küsimustikke hakati laialdasemalt katsetama 2017. aastast. Küsitlusi korraldab ja viib läbi SA Innove koostöös Haridus- ja Teadusministeeriumiga. Lisaks heaolule koolis mõõdetakse ka põhivajaduste rahuldatust ehk seda, kui võrd koolikeskkond toetab sisemist motivatsiooni, samuti koolisiseseid ja kooliväliseid rahuloluga seotud tegureid. Lisaks mõõdeti 2017. a muutuva õpikäsituse üksikuid aspekte. Seda osa on kavas arendada.

Joonis 27. Õpilaste heaolu koolis ning õpilaste hinnang muutuva õpikäsituse ühele aspektile – õppijate aktiivsuse toetamisele

Allikas: Üldhariduskoolide rahuloluküsitlus 2017

- Esmakordselt katsetati üldhariduskoolides ka erinevate **õpikäsituse muutumise aspektide mõõtmist**. Õpilaste hulgas hinnati, kui võrd nad tunnevad, et neid kaasatakse õpetusse aktiivselt, ning kui võrd nad saavad arengut toetavat tagasisidet⁸⁸. Õpetajate hulgas hinnati koostöös õpetamist, õppetöö mitmekesistamist ja õppijate aktiivsuse toetamist. Kõigist koolielu aspektidest olid õpilased kõige kriitilisemad just aktiivsust toetava õpetamise osas. Ligi pooled 8. ja 11. klassi õpilastest hindasid seda alla keskmise ja vaid 16–17% panid hindeks „5“ ehk hindasid õppijate aktiivsuse toetamist kõrgeks. 2018. a on kavas õpikäsituse muutumise mõõtmist koostöös Tallinna ja Tartu ülikoolidega edasi arendada.
- Üks võimalusi hinnata õpilaste heaolu ning emotsionaalset toimetulekut õppetöös on vaadata põhjusest puudumisi ning seda, kui palju õpilasi kogeb koolivägivalda. 2017. aastal läbiviidud rahuloluuuringu tulemustest nähtus, et õppetööst puudumine on küllalt levinud põhikoolides ja veel rohkem gümnaasiumides. Sama uuringu tulemustest ilmneb, et 13% küsitlusele vastanud 8. klassi õpilastest oli kogenud füüsilist vägivalda, 25% verbaalset vägivalda. Gümnaasiumides esines vägivalda kogemist harvem – verbaalse vägivalda kogemisele osutas 7% vastajatest ning füüsilise vägivalda kogemisele 4%. **Võrreldes 2016. aasta rahulolu-uuringu tulemustega, on vägivalda kogenud õpilaste osakaal langenud**, siiski tuleb koolides vägivalda vähendamisele jätkuvalt tähelepanu pöörata. Ootuspäraselt on end kiusatuna tundvad õpilased kooliga ka vähem rahul.

Haridustee katkestamine

- Väljalangevus üldhariduskoolide päevasest õppest oli juba eelnevalt võrdlemisi madal ning on aasta-aastalt veelgi langenud – põhikooli 3. kooliastmes 0,6%-lt 2010. aastal 0,3%-ni 2017. aastal ning gümnaasiumi 1. õppeaastal 1%-lt 2010. aastal 0,8%-ni 2017. aastal. **Põhikooli 3. kooliastme väljalangevuse vähenemisele 2020. aastaks seatud eesmärk (<0,5%) on juba saavutatud**. Senistest arengutest lähtuvalt on ootuspärane saavutada ka gümnaasiumi 1. õppeaasta väljalangevuse vähenemisele 2020. aastaks seatud eesmärk (<0,8%). Põhikoolist ja gümnaasiumist väljalangevuse vähendamine panustab omakorda madala haridustasemega mitteõppivate noorte osakaalu vähendamisse. Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-aastaste noorte osakaal on viimase 9 aasta jooksul langenud 14,4%-lt 2007. aastal (kõige kõrgem tase aegreals) 10,8%-ni (2017. aastal)⁸⁹.

Hariduslike erivajadustega (HEV) õpilaste kaasatus

- Kaasava hariduse põhimõte on Eestis sätestatud alates 2010. aastast ning kergemate hariduslike erivajadustega kaasatud õpilaste osakaal on aasta-aastalt mõõdukas tempos ka kasvanud – 93%-lt 2013. aastal 98%-ni 2017. aastal. Kaasatud raskete hariduslike erivajadustega õpilaste osakaal on aga vastupidiselt ootustele hoopis langenud – 28%-lt 2013. aastal 20%-ni 2017. aastal.

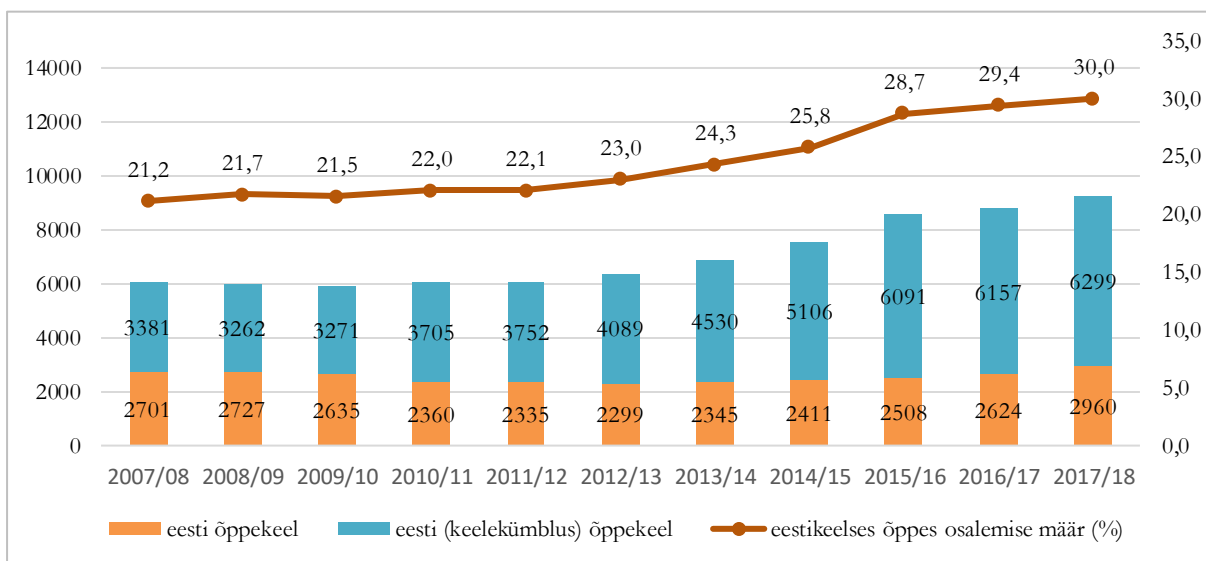
⁸⁸ Esimest aspekti mõõdavad küsimused nagu *Õpetajad lasevad õpilastel üksteist hinnata*, teist aspekti küsimused nagu *Õpetajad selgitavad mulle, mida ma saaksin paremini teha*.

⁸⁹ Eurostati andmed (tabel t2020_40). Madala haridustasemega noorte osakaal leitakse Eesti tööjõu-uuringu andmete põhjal, mistõttu tuleks vaadata pigem trende kui üksikaastaid.

- Kuigi riigi erikoolides õppivate õpilaste arv on viimaste aastate jooksul olnud pidevas languses, on samal ajal suurenenud munitsipaal- ja eraomanduses erikoolides (suuremad linnad) õppivate HEV õpilaste arv ning tavakoolide eriklassides õppivate õpilaste arv. See tähendab, et KOV tasandil on võetud omaks kohustus HEV õpilaste õpet korraldada, aga kahjuks mitte alati kaasaval moel.
- Centari poolt 2016. aastal läbiviidud uuringust (Räis, Kallaste, Sandre; 2016) nähtus, et erinevate osapoolte hinnangul on HEV õpilaste kaasamise peamiseks takistuseks eelkõige õpetajate liiga suur koormus, spetsiifilise oskusteabe puudumine ja sellest tingitud suutmatus HEV õpilastele vajalikku tähelepanu pöörata. Lisaks on peamiste takistustena välja toodud erinevate osapoolte tõrjuvaid hoiakuid kaasava hariduse põhimõtete suhtes, ressursside ebapiisavust, nõustamisteenuste ning tugispetsialistide teenuste ebaühtlast kättesaadavust. 2018. aasta algusest kehtima hakanud põhikooli- ja gümnaasiumiseadusega muudeti oluliselt HEV valdkonna korraldust ja rahastamise põhimõtteid ning hariduslike erivajadustega õpilaste õppesse suunatud lisarahastus aitab seniseid takistusi vähendada ning parandada koolide kaasamise võimekust.

Eesti keelest erineva emakeelega õpilased ja eesti keel teise keelena

- **Põhikooliõpilaste jagunemine õppekeeletüübi on viimasel kümnel aastal püsunud võrdlemisi stabiilne. Eesti keeles (sh keelekümblusprogramm) õpib ca 80% õpilastest.** Gümnaasiumiastmes õpib 99% õpilastest vähemalt 60% ainetest eesti keeles. Viimase kümne aastaga on pea viiekordseks kasvanud inglise keeles õppivate laste arv üldhariduses: kui 2007/08. õppeaastal oli neid 161, siis 2017/18. õppeaastal – 712. Inglise keeles saab 2017/18. õppeaastal õppida kokku kümnes koolis. Kas osaliselt või täielikult vene keeles on võimalik õppida kokku 84-s koolis, sh viies täiskasvanute gümnaasiumis.
- Põhihariduse statsionaarses õppes õpib ligikaudu 30 000 eesti keelest erineva emakeelega õpilast. Neist ligi 6300 (20%) osaleb keelekümbluses, ligi 3000 (10%) õpib eesti ja 21 100 (70%) vene õppekeeles. Viimase 11 aastaga (2007–2017) on keelekümblusprogrammis osalejate arv pea kahekordistunud, eestikeelses põhikoolis õppijate arv ja osakaal on olnud seni stabiilne, kuid viimasel aastal kasvas 10% võrra (vt joonis 28).

Joonis 28. Eesti keelest erineva emakeelega õpilased põhikooli eestikeelses õppes ja keelekümblusprogrammis ning nende osatähtsus kõigist eesti keelest erineva õppekeelega põhikooli õpilastest Eesti üldhariduskoolides

Allikas: EHIS

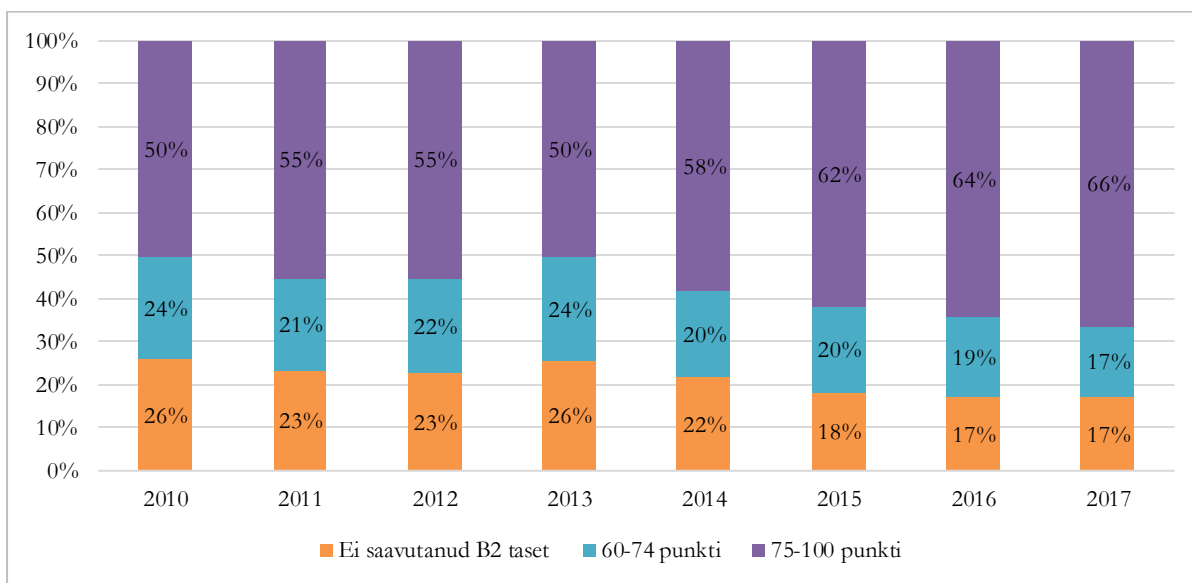
- Põhikooli lõpuks oskab vaid 67,5% eesti keelest erineva emakeelega õpilastest eesti keelt vähemalt tasemel B1⁹⁰. Seda on vähem, kui viimasel paaril aastal (2016 näiteks 68,7%). Ainult vene õppekeeles põhikooli lõpetajate⁹¹ hulgas on B1-tasemel eesti keelt oskajaid 57% (kui ka keelekümblust arvestada,

⁹⁰ Kuna järjepidevalt on kasvanud nii keelekümbluses kui ka eesti õppekeeles õppivate mitte-eesti emakeelega õpilaste arv, kellest osa teevad eesti keele kui esimese keele eksami, arutati 2015. aastast eesti keele oskuse tase kõigi mitte-eesti emakeelega õpilaste hulgas.

⁹¹ St põhikooli lõpetajate hulgas, kes teevad B1-tasemeeksami ühildatud eesti keele kui teise keele põhikooli lõpuksami.

siis 62,6%) ja nende osakaal pole viimasel paaril aastal kasvanud. **Eesti keele oskus põhikooli lõpus ei ole kõigil õpilastel praegu piisav õpingute edukaks jätkamiseks keskkooli tasemel.** Indikaatori väärtuse planeeritud pidevat kasvu arvestades on olukord järjest kriitilisem, eriti arvestades, et ka kutsekeskhariduses on alanud üleminek eestikeelsele õppele.

- HTM analüüsis 2016. aastal põhjusi, millest sõltub eesti keelest erineva emakeelega põhikooli lõpetajate eesti keele oskus põhikooli lõpus. EHISe andmetele tuginedes on põhikooli lõpu eesti keele eksami tulemus parem eelkõige neil, kelle keskmine hinne üldiselt on kõrgem, kuid eksami tulemus on seotud ka kooli üldise keeletasemega, näiteks sellega, milline on kooli õpetajate keeleoskus⁹². Klaas-Langi jt (2014)⁹³ uuringu tulemused viitavad, et põhikooliastmes riigikeele õppes edukamad koolid asuvad enamasti eestikeelses keskkonnas, koolis on teadvustatud riigikeeleõppe olulisust ning seal pakutakse kohustuslikust õppekavast enam võimalusi eesti keele õppeks. Põhikooli lõpus B1-keele taseme mitta saavutanutest kaks kolmandikku jätkab kutsekeskhariduses, mis süvendab hariduslikku segregatsiooni.
- Pärast gümnaasiumi eestikeelsele õppele üleminekut on gümnaasiumilõpetajate eesti keele oskus paranenud. Esimesed gümnaasiumis vähemalt 60% õppes eesti keeles läbinud noored lõpetasid gümnaasiumi 2014. aastal. Kui siis jäi B2-keele taseme saavutamata 22% lõpetajatest, siis 2017. aasta lõpetajatest oli selliseid noori 17%. Oluliselt on kasvanud ka nende noorte osakaal, kes sooritavad B2-eksami kõrgel tasemel (üle 75 punkti) ja võiksid teha gümnaasiumi lõpus C1-eksami – 2017 aastal oli selliseid lõpetajaid juba 2/3 kõigist neist, kes tegid eesti keel teise keelena riigieksamit.⁹⁴ Praegu saab gümnaasiumi lõpus teha vaid B2-eksami. (Vt joonis 29). Lõimumismonitooring⁹⁵ näitas, et aasta-aastalt on teistest rahvustest inimeste hoiakud kümme aastat tagasi – 2007. aastal – alanud gümnaasiumide eestikeelsele aineõppele ülemineku suhtes soosivamaks muutunud. 78% neist usub, et eestikeelne aineõpe suurendab vene koolide lõpetajate konkurentsivõimet tööturul. 2011. aasta hinnangutega võrreldes on muutus märkimisväärne, sest tollal oli selle väite pooldajaid 53%.

Joonis 29. Eesti keele kui teise keele riigieksamit tulemused – gümnaasiumi statsionaarse õppe lõpetajad 2010–2016. aastal

- Viimane lõimumismonitooring (2017), näitas, et enamik (77%) Eestis elavatest inimestest on veendunud, et osaline eestikeelne õpe peaks venekeelsetes õppeasutustes algama juba lasteaias, sest see tagab noortele parema keeleoskuse, suurema valikuvõimaluse hariduse omandamisel ja tugeva konkurentsivõime hilisemas elus. Kaks kolmandikku (67%) Eesti elanikest pooldab varianti, et ühes rühmas või klassis õpivad koos eri rahvusest või erinevat emakeelt kõnelevad lapsed, 76% teistest rahvustest elanikest arvavad, et eestikeelne aineõpe peaks algama oluliselt varem kui gümnaasiumis.

⁹²HTM (2016). Eesti keelest erineva emakeelega põhikooli lõpetajate eesti keele oskus. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium. https://www.hm.ee/sites/default/files/hmin_b1_keeletase.pdf

⁹³ Klaas-Lang, B. ja Praakli, K. (2014). Arvamusi ja hinnanguid riigikeele õppe korraldamise kohta vene õppekeele koolides – uuringu lõpparuanne. Tartu.

⁹⁴ Vähemalt 75% punktidest saanud isikud on hinnanguliselt võimelised ühe võrra kõrgemal tasemel keeleeksami sooritama.

⁹⁵ Eesti ühiskonna integratsiooni monitooring 2017. vt <http://www.kul.ee/et/EIM2017>

Tervikuna on hoiakud eestikeelse gümnaasiumi suhtes muutunud oluliselt positiivsemaks, endiselt peetakse probleemiks sellega seonduvat märkimisväärset lisakoormust õppeaine omandamisel.

2.7.2. Ülevaade programmi meetmete elluviimisest

Meede 1: Üldharidusõppe kvaliteedi tagamine

Meetme eesmärk: Üldharidusõppe sisu ja maht on viidud vastavusse riiklike õppekavade eesmärkide ja õpitulemustega, sh üldpädevustega, ning vastavalt on muudetud ka hindamis põhimõtted.

Indikaator	2013	2014	2015	2016	2017		2018	2019	2020
					siht	tege-lik			
Huvitava Kooli tegevustesse kaasatud üldhariduskoolide osakaal (%)	-	5	18	32	50	39	70	90	90
Turvalisuse ja väärtusarenduse programme rakendanud päevase õppega koolide osakaal (%)	-	24	35	42	55		65	75	85
Turvalisuse ja väärtusarenduse programme rakendanud koolieelsete lasteasutuste osakaal (%)	-	57	67	81	80	84	85	90	95

Huvitava Kooli tegevustesse kaasatud üldhariduskoolide osakaal on sihttasemes toodust madalam. 2017. a lõpu seisuga on algatusega liitunud 208 kooli so 39,3% Eesti üldhariduskoolidest. Siiski haarab algatus praeguseks kõiki maakondi, laienenud on koolide vahel kogemuste jagamise head tavad. Indikaator ei täitunud, sest suurema hulga koolide kaasamiseks ei olnud piisavalt ressursse (kommunikatsiooni ressursid ja raha) koolides rakendatavate algatuste väljaselgitamiseks. Kommunikatsioonitegevuste terviklikuks korraldamiseks sõlmiti leping Tartu Ülikooli haridusuuenduskeskusega. Algatuse raames võeti fookusesse sotsiaalne ja emotsionaalne koolikeskkonna kujundamine seoses turvalisuse tagamisega.

Olulisemad tegevused

1. Arendustöö läbivate teemade, 21. sajandi oskuste ja liikumisõpetuse nüüdisajastamiseks.
 2. Koostöös digiprogrammiga digitaalsete õppematerjalide ja e-hindamisvahendite hankimine.
 3. Õpilaste teadushuvi toetamine teaduskooli ja õpilasakadeemia, erinevate konkursside ja olümpiaadide toetamise kaudu ning erakorraliselt EL noorte teadlaste konkursi korraldamine.
 4. Kiusamisvaba haridustee kontseptsiooni kinnitamine ning lepingute sõlmimine selle elluviimiseks, prioriteediks laienemine venekeelsetesse haridusasutustesse ja programmide parem levik.
 5. Alustati ainekavade nüüdisajastamise protsessi.
- Koolijuhtide ja teadlaste töörühm esitas kontseptuaalsed ettepanekud õppimist toetava hindamise põhimõtete nüüdisajastamiseks.
 - Kirjeldatud on arenduspõhimõtted ainekavade nüüdisajastamiseks, mis lähtuvad vajadusest kujundada tulevikus õpilastes senisest rohkem 21. sajandi oskusi ja toetavad lõimitud õppe korraldamist.
 - Koostöös digiprogrammiga koostati infotehnoloogiaõppe nüüdisajastamise kontseptsioonid põhikoolile ja gümnaasiumile, kuulutati välja gümnaasiumi õppematerjalide koostamise hange. Algutati üldpädevuste arendamise ja omandatuse hindamise materjalide koostamine gümnaasiumiastmele.
 - Demokraatiapädevuse kujundamiseks algutati koostöös TLÜ-ga metoodiliste materjalide koostamine. Koostati inimõiguste hariduse kontseptsioon ja uuring inimõiguste käsitlemise kohta kooli õppekavades. Inimõiguste käsitlemise metoodika lisati õppeainete õppeprotsesside kirjeldustesse.
 - Alustati analüüsi üldpädevuste ja õppekorralduse aluste võrdlemiseks põhikooli riiklikus õppekavas ja lihtsustud riiklikus õppekavas.

- Liikumisprogrammi õppekorraldust puudutav osa on välja töötatud. Koostatud on ettepanekud põhikooli ja gümnaasiumi ainekavade muutmiseks. Jõustus Vabariigi Valitsuse 06.01.2001 määruse nr 1 lisa 8, muudatus ujumise algõpetuse nüüdisajastamiseks. Toetati liikuma kutsuvate koolide võrgustiku tegevust ja kommunikatsiooni.
- Koostatud ja piloteeritud on uued valikkursuste kavad gümnaasiumile „Arhitektuur kui elukeskkond“, „Disainiprotsess“ ja „Meediaõpetus“. Uuendati gümnaasiumi valikkursuste „Psühholoogia“ ja „Riigikaitse“ kavasid. Koostatud on „Küberkaitse“ valikkursuse kava, mis on piloteerimisel neljas gümnaasiumis.
- Õppeainete õppeprotsesside kirjeldustesse lisati ühiskondlikult oluliste horisontaalsete teemade käsitlemise meetodilised soovitusel: sooteadlikkus, inimõigused, suhtlemispädevus, liikumisõpetus, liiklusohutus, ettevõtlikkus ja ettevõtlikkuspädevus. Nüüdisajastati loov- ja uurimistööde koostamise juhendmaterjal.
- Toetati õpilaste ja õpetajate osalemist rahvusvahelistes programmides BSP (Baltic Sea Project) ja teadusprogrammis GLOBE (The Global Learning and Observations to Benefit the Environment). Programmist on toetatud ka Tartu Ülikooli teaduskooli, Tallinna Ülikooli Õpilaskadeemiat jt õpilastele suunatud tegevusi, mis on mõeldud teadusandekate õpilaste teadushuvi hoidmiseks ja arendamiseks. Toetatud on piirkondlike ning üleriigiliste **olümpiaadide korraldamist** ja Eesti noorte rahvusvahelistel olümpiaadidel osalemist ja selleks ettevalmistust. Toetati ka Tartu Keskkonnahariduse Keskuse põhikooli loov- ja uurimistööde konkurssi ja juhendajate koolitust. 29. Euroopa Liidu noorte teadlaste konkurss (EUCYS) toimus 22.–27. septembril 2017 Tallinnas. Konkursil osales 146 noort 38 riigist 89 teadusprojektiga. Põhjalikum info on leitav aadressilt <https://eucys2017.eu/>.
- 2017. a kinnitati kiusamisvaba haridustee kontseptsioon, sõlmiti eraldiselepingud koalitsioonipartneritega, sh oli prioriteediks venekeelsetesse haridusasutustesse laienemise võimekuse arendamine ja programmide leviku parandamine. Uuel aastal jätkatakse eraldistega, et tagada programmide arendustegevused, sh mõju-uuringud, kättesaadavus ning seeläbi ka madalam hind vahetule kasutajatele ehk haridusasutustele. Mõned näited 2017. a tehtust: SA Kiusamisvaba kool – vene keelde tõlgiti miniõpik (kättesaadav nii veebis kui ka paberil), toimusid grupinõustamised KiVa õpetajatele. MTÜ Lastekaitse Liidu programmi meetodikakohvrid (lasteadeadele, koolidele) on vene keelde tõlgitud ja toimetamisel. Välja koolitati kaks venekeelset programmi koolitajat, saavutati valmisolek põhikoolituste pakkumiseks vene keeles. MTÜ Vaikuseminutite programmiga liitus üheksa uut haridusasutust.
- Koolieelse lasteasutuse riiklikust õppekavast tulenevalt on alushariduses fookusesse tõstetud väärtuskasvatus ja laste sotsiaalsed oskused. 2017/2018. õa-ks on metoodikaga „Kiusamisest vaba lasteada“ liitunud 458 (75%) ja tervist edendavate lasteadeade võrgustikuga 260 (40%) lasteada. Lasteadeades kasutatakse väärtuspõhiseid metoodikaid ja programme laste suhtlemis- ja sotsiaalsete oskuste toetamiseks. Lasteaiad kasutavad veebipõhiseid keskkondi ja juhendmaterjale kiusamisest vaba metoodika ja väärtuskasvatuse toetamiseks.

Õnnestumisteks võib pidada kiusamisvaba haridustee kontseptsiooni kinnitamist ja valdkonna partneritest koalitsiooni moodustamist. Samuti on positiivne olnud õpikäsituse muutumise näidete viimine laiale sihtgrupile (120 000 lugemist kuus) Huvitava Kooli (HK) blogipostituste (39 uut postitust 2017. a) näol. Täiel määral rakendus TÜ liikumislabori koordineerimisel liikuma kutsuvate koolide võrgustik VUNK!, 11 kooli on ajakohastanud füüsilist õpikeskkonda akadeemilise õppimise ja kvaliteetse hariduse tagamiseks.

Rohkem tähelepanu on vaja pöörata õpikäsituse nüüdisajastamisele vene õppekeelega koolides ja koostööle neid ümbritsevate kogukondadega. Maakondadest vajavad HK tegevustes enamat tähelepanu Jõgeva-, Järva-, Rapla- ning Viljandimaa koolid. Kooli ümbritsevate osapoolte – tööandjad, kooli minevate laste vanemad – kaasamine ei toimunud nii suures mahus, nagu oli plaanitud.

Meetme 1 lõplik eelarve 2017. aastal oli u 5,5 miljonit eurot. Tekkepõhised kulud moodustasid 6,6 miljonit eurot, täitmine on suurem eelmisest aastast ülekantud vahendite võrra.

Meede 2: Võrdsete võimaluste tagamine ja väljalangevuse vähendamine üldhariduses

Meetme eesmärk: õppekorralduses arvestatakse õpilaste individuaalseid arenguvajadusi.

Indikaator	2013	2014	2015	2016	2017		2018	2019	2020
					siht	tege-lik			
4-aastaste kuni kooliealiste laste osakaal alushariduses, sh põhikoolis õppivad 6-aastased (%) (Eurostat)	90,4	91,7	91,9	92,6	94	Selgub 2019	95	95	95
Eesti keelest erineva emakeelega põhikooli lõpetajate osakaal, kes valdavad eesti keelt vähemalt tasemel B1 (%)	68	67	67,5	68,7	74	65,7	78	82	90
Eesti keele teise keelena põhikooli lõpuksami ja gümnaasiumi riigeksami keskmine sooritustulemus (SA Innove statistilised andmed Pk/G)	68 / 69	67 / 72	67 / 73	69 / 73	70 / 73	67 / 75	71 / 74	73 / 74	75 / 75
Tiip tasemel oskustega (PISA 5. ja 6. taseme saavutanud) õpilaste osakaal eesti keelest erineva õppekeelega koolis, võrreldes eestikeelse kooliga. loodusteadused: eesti keelest erineva õppekeelega kool/ eestikeelne kool; lugemisoskus: eesti keelest erineva õppekeelega kool/ eestikeelne kool.	PISA 2012: 6,2 / 14,5; 2,6 / 9,7	-	-	PISA 2015 5,8 / 15,7; 5,4 / 12,55	-	-	PISA 2018: 9,0 / 18,0; 4,4 / 13,7	-	-
Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-aastaste eesti emakeele ja eesti keelest erineva emakeelega noorte osakaalu (%) erinevus: eesti emakeelega / eesti k-st erineva emakeelega [%]	11 / 9,9	13 / 9,0	12,8 / 9,2	11,3 / 9,5	erinevust ei ole	11,6 / 8,0	erinevust ei ole	erinevust ei ole	erinevust ei ole

Põhikooli näitaja on langenud 2014. a ja 2015. a tasemele. Seetõttu on 2017. a lõpus võetud suund eesti keele kui teise keele õppe käsitlemisele laiemalt ning keelekümbluse kõrval asutakse teadlikumalt toetama ka teisi keeleõppe võimalusi. Katsetame uute lähenemistega, tõenduspõhiste uudsete keeleõppevõimaluste väljatöötamine on mh RITA programmist rahastatava suuremahulise rakendusliku rändeuuringu (2018–2020) üks eesmärke, mille ettevalmistused tehti 2017. a. Põhikoolilõpetajate eesti keele kui teise oskuse indikaatori täitmine on vähe tõenäoline. 60/40 keeleõppe mudelit kasutavate gümnaasiumide eesti keele oskuse tase on tõusuteel – suureneb õpilaste arv, kelle eesti keele valdamise tase kas on või on tõenäoliselt C1, väheneb noorte arv, kes ei soorita gümnaasiumi riigeksami tasemel B2. Saavutatud tase on oodatust kõrgem ning 2020. a-ks seatud eesmärk on saavutatav. 2017. a algutati uuring, et selgitada välja PISA uuringuga mõõdetavate oskuste erinevuste põhjusi keelekogukondade vahel ning kavandada sekkumismehhanisme.

Olulisemad tegevused

1. Alustati uute lähenemiste katsetamisega eesti keele kui teise keele õppe parendamisel.
2. Toetati rahvusvahelise hariduse pakkumist ja Euroopa Kooli arendust ning uussisserrändajate õpetavakoolides. Analüüsi tagasipöördumise probleeme haridussüsteemis.
3. Alushariduses analüüsi eesti keele kui teise keele õpetamisega seotud probleeme ning koostati ettepanekud ja tegevuskava.
4. 2017. a valmistati ette PGS muudatused, mille rakendumine soodustab kaasava hariduse põhimõtete veelgi ulatuslikumat levikut.

[%] Andmed rahvuseti. Allikas: Statistikaamet. Aegrida on ümberarvutatud ISCED11 järgi. ISCED97 klassifikaatorit rakendades on 2013–2016 aegrida järgmine: 9,9/9,7; 12,4/9,0; 11,8/8,1; 10,2/8,9.

- Koostöös Eesti Keele Instituudiga alustati keeleoskustasemete kirjelduste uuendamist.
- Koostöös digiprogrammiga valmistati ette eesti keel teise keelena õppevara hange.
- Kolmes Tallinna mitmekeelses gümnaasiumis käivitati pilootprogramm, mis lubab pedagoogiliselt põhjendatud paindlikkust keele- ja aineõppes koos süvendatud eesti keele õppega, mis võimaldab gümnaasiumilõpetajatel saavutada kuue aastaga eesti keele C1-tase. Koolid rakendavad omal valikul erinevaid keeleõppe viise. Programmiga alustati 2017. a oktoobris.
- Töötati välja „+1 õpetaja“ programmi põhimõtted. Programmi raames on võimalik asuda tööle Ida-Virumaa koolis täiendava õpetajana, kelle põhiülesanne on õpilaste eesti keele oskuse parendamine.
- Eesti keele kui teise keele õpetamise tegevuskava arendamiseks alushariduses kaardistati valdkonna õppematerjal, täienduskoolitus ja takistused eesti keele kui teise keele õpetamisel. Analüüsi tulemuste põhjal olid eesti keele koolitused ja nõustamine võimaldatud keelekümblusprogrammiga liitunud lasteaedadele. Samas eesti keele kui teise keele õpetajate ning eesti ja muu õppekeelela lasteaedade õpetajate koolitusvajadused eesti keele kui teise keele valdkonnas olid katmata. Analüüsi tulemusena koostati ettepanekud ja tegevuskava eesti keele kui teise keele õppematerjali ja täienduskoolituse võimaldamiseks.
- Tallinna Ülikooli ja Vaasa Ülikooli koostöös on välja arendatud rahvusvaheline moodul keelekümbluse õppe tõhustamiseks ülikoolides. Täienduskoolitus on kavandatud teemal „Kelekümblus muu õppekeelela ja eesti keele kui teise keele tugiõpet võimaldavatele rühmadele“. Briti Nõukogu programmi raames toetati Ida-Virumaa lasteaedade eesti keele kui teise keele õpet ja võrgustikutööd, mille raames on kavandatud konverents laste koolivalmiduse ja eesti keele õppe toetamiseks märtsis 2018.
- Eesti keele õppe taseme parendamiseks vene õppekeelela koolides jätkati keelekümblusprogrammi tegevustega. Õpetajatele pakutakse metoodilist tuge ja täienduskoolitusi ning lisatasu. Toimib Eesti-sisene õpilasvahetuse programm. Kõik koolid, kus asub õppima uussisserändajaid, sh rahvusvahelise kaitse saajaid ja taotlejaid, saavad SA Innove keelekümbluskeskusest ja piirkonna Rajaleidja keskusest vajaduspõhist tuge.
- Meetmest toetati IBO õppekavade rakendamist ja Tallinna Euroopa Kooli arengut. Rahvusvahelise üldhariduse võimalused, tunnustatud õppekavade rakendamine ja kvaliteet aitavad oluliselt kaasa välisriikide ja Eesti diplomaatide roteerimisele ning välisekspertide töötamisele Eestis.
- Toetati ka ligi 200 õppursportlase spordikoolituse läbimist ja üldhariduse omandamist ning tippспортlaste kutse- ja kõrghariduse ja treenerikutse omandamist.
- 2017. a valmistati ette PGS muudatused, mille rakendumine toetab kaasava hariduse põhimõtete veelgi ulatuslikumat levikut. Muudatused võimaldavad kooli tüübist ja omandivormist sõltumata pakkuda kõigile haridusliku erivajadusega õpilastele operatiivselt sobivat tuge. Esmast toevajadust hindab ja seda osutab kool. Kool tagab õpilasele täiendava pedagoogilise juhendamise, tugispetsialistide toe ning vajadusel õpiabi korraldamise individuaalselt või rühmas. Spetsiifilist õppekorraldust ja mahukamaid tugiteenuseid vajavate õpilaste vajadusi hindavad nõustamismeeskonnad, kuhu kuuluvad erinevate valdkondade spetsialistid. Koolil on õigus õppetöö läbiviimist vastavalt õpilase vajadustele kohandada. Selleks suurendatakse kohalike omavalitsuste ja eraüldhariduskoolide pidajate rahalist toetust.

Õnnestumised

Hästi toimib ja jätkuvalt laieneb kelekümblusprogramm, kuigi huvi selle vastu oleks suuremgi. Peamiseks probleemiks on sobivate õpetajate puudus ennekõike Ida-Virumaal. Toimib Eesti-sisene õpilasvahetuse programm. Suuremate tagasilöökideta on läinud uussisserändajate, sh rahvusvahelise kaitse saajate ja taotlejate haridustee alustamine.

Tähelepanu vajab

Jätkuvalt vajab tähelepanu eesti keele kui teise keele õpe nii alushariduses kui põhikoolis. Täiendavalt on vaja analüüsida, kas vene õppekeelela koolide arvu suurenemisel (21-lt koolilt 2011/12. õppeaastal 40 koolini 2017/18. õppeaastal) on mõju meetmes esitatud põhikooli lõpetajate keeleoskuse indikaatorile. Tuleb kaaluda, kas luua kooli pidajatele võimalus tellida kooli keeleõppe metoodika audit koos sellele järgneva nõustamisega. Analüüsida tuleb senist metoodikakeskuste tööd ning levitada koolilt koolile õppimise kogemusi.

Meetme 2 kinnitatud lõplik eelarve 2017. aastal on u 4,7 miljonit eurot. Tekkepõhised kulud moodustasid 5,1 miljonit eurot, täitmine on suurem eelmisest aastast ülekantud vahendite võrra.

Meede 3: Ligipääsu tagamine üldharidusele

Indikaator	2013	2014	2015	2016	2017		2018	2019	2020
					siht	tege-lik			
Põhikoolist väljalangevus statsionaarse õppe kolmandas kooliastmes (%): kokku/mehed/naised	0,6/ 0,7/ 0,3	0,5/ 0,6/ 0,3	0,5/ 0,7/ 0,3	0,3/ 0,4/ 0,3	<0,5	0,3	<0,5	<0,5	<0,5
Õppetöö katkestajate määr gümnaasiumis (väljalangevus güm. 1. õppeaastal) (%)	1,1	1,1	0,9	0,9	<1,0	0,8	<0,9	<0,9	<0,8

Väljalangevus üldharidusest on väga madal, millel on erinevad põhjused: õppekavaarendus, õpetajakoolitus ning seeläbi muutuva õpikäsituse rakendamine, mis keskendub iga õpilase isiksusele, huvidele ja potentsiaalile. Õpilaste eripäraga arvestamine aitab õpetajatel leida sobivad meetodid ning toetada iga õppijat.

Olulisemad tegevused

1. Toetati kohalike omavalitsuste, riigi üldhariduskoolide ja erakoolide õpilaste toitlustamiskulusid kehtestatud piirmäära ulatuses.
2. Riigi üldhariduskoolide õpilastele kompenseeriti sõit kodu ja kooli vahel ning toetati majutuskulude hüvitamist (ainult riigigümnaasiumide puhul). Lisaks sellele toetati kohalikke omavalitsusi ja erakoole õpilaskoduteenuse pakkumisel.
3. Meetmest rahastati ka riigi üldhariduskoolide kogueelarve (v.a õpetajate ja koolijuhtide tööjõukulud ning täienduskoolituse kulud). Munitsipaal- ja erakoolidele eraldatava haridustoetusega tagas riik olulised vahendid kvaliteetse üldhariduse kindlustamiseks, eelkõige luues eeltingimused riiklike õppekavade rakendamiseks. Haridustoetusse kuulub üldharidusprogrammi mõistes õppevaratoetus, mis toetab õpetajat ja õppijat mitmekesise ja sisuka õpikeskkonna loomisel ning õppe diferentseerimisel vastavalt õppija vajadustele.

Meetme 3 kinnitatud lõplik eelarve 2017. aastal oli u 74 miljonit eurot, sh kohalikele omavalitsustele antav haridustoetus, mis kajastub riigieelarve vaates Vabariigi Valitsuse hariduse toetusfondi koosseisus. Tekkepõhised kulud moodustasid u 76,4 miljonit eurot, sh Vabariigi Valitsuse reservist taotletud kohtukulud, HEV tegevuskulude katmiseks eraldatud vahendid ja eelmisest aastast ülekantavad vahendid.

2.7.3. Kokkuvõte ja hinnang programmi tulemuslikkusele

Programmi esimese meetme elluviimise tulemusel suurenes haridusasutuste avatus ja valmisolek koostööks – ühiskonna ja kogukonna ootusi teadvustatakse üha enam ning rakendatakse erinevaid meetmeid, et tagada õpilastele vaimselt ja füüsiliselt turvaline õpikeskkond. On väga positiivne, et kiusamist kogenud õpilaste osakaal on hakanud vähenema. Õpilaste heaolu ja õpikäsituse muutumine koolides on saanud palju tähelepanu, mh seetõttu, et neid on hakatud süsteemse(ma)lt hindama.

Teise meetme hindamine näitab, et seni rakendatud tegevused ei vii meid lähemale seatud eesmärkide saavutamisele põhikoolis ning vaja on süsteemsemat ning mitmekesisemat lähenemist eesti keele kui teise keele õppele. Probleemi tuleb teadvustada kooli pidajatele ning leida ühiselt lahendusi. Samas on rõõmustav, et 10 aastat tagasi alanud üleminek eestikeelsele aineõppele gümnaasiumides näitab selgeid positiivseid tulemusi, paranenud on ka hoiakud selle suhtes. Suur osa eestimaalasi toetab varast eesti keeles õpet ja mitmekultuurilist klassiruumi. Vajalikud on täiendavad sammud kindlustamiseks, et eakohane keeleõpe on tagatud kõikidele lastele.

Kolmanda meetme peamine tegevus 2017. aastal oli valmistada ette ja selgitada sihtgruppidele 2018. a jõustunud PGS muudatusi õpilaste toetamisel, et igal õpilasel oleks võimetekohane ligipääs haridusele. Selle tegevuse tulemusi saame hakata hindama lähiaastatel.

2.8. Kõrgharidusprogramm

Eesmärk: Kõrgharidus on rahvusvaheliselt konkurentsivõimeline, toetab Eesti majanduse kasvualdkondade ja ühiskonna arengut, valmistades ette spetsialiste nii kasvualadel kui ka riigi kultuuri ja toimimise jaoks vajalikes valdkondades. Igale motiveeritud ja võimekale üliõpilaskandidaadile on tagatud ligipääs kõrgharidusele ning igale lõpetanule väljund tööturule.

Programm aitab kaasa järgmise elukestva õppe strateegia näitaja saavutamisele:

Indikaator	2013	2014	2015	2016	2017		2018	2019	2020
					siht	tege-lik			
Kolmanda haridustasemega 30–34 aastaste osakaal eärühmas (%)	42,5	43,2	45,3	45,4*	40	48,4	40	40	40

* 2016. a saavutustase – Statistikaameti arvutused EUROSTATi metoodika alusel. EUROSTATi avalikustatud esialgsel andmetel, mis põhinevad 2016. a I–III kv ja 2015. a IV kv andmetel, on indikaatori saavutustase 46%.

2.8.1. Olulisemad muutused ja trendid

- **Üliõpilaskonnas toimuvad kiired muutused:** üliõpilaste arvu kahanemine, muutumine vanemaks (kümne aastaga on kasvanud keskmine vanus 25 aastalt ligi 27 aastani) ja rahvusvahelisemaks. Vähenenud on sooline lõhe tudengkonnas ja kasvanud on kõrgharitud meeste osakaal. Samuti on muutunud valdkondade tasakaal: kasvab IKT valdkond, kõige kiiremini on kahanenud erinevate sotsiaalteaduste, sh õpetajakoolituse lõpetanute arv.
- **Kõrgharidusega (III taseme haridusega) inimeste osakaal** on Eestis kiiresti kasvanud: 30–34-aastaste eärühmas oli neid 2017. aastal 48,4%, viis aastat varem 43%. Seejuures on eriti kiire kasv olnud just meeste seas – viie aastaga on kolmanda haridustasemega 30–34-aastaste meeste osakaal eärühmas tõusnud ligi 10 protsendipunkti.
- **IKT valdkonnas** on kasvanud nii vastuvõetute, üliõpilaste kui lõpetanute arvud erinevalt kõigi teiste valdkondade näitajatest. 2016/2017. õa oli IKT valdkonnas üle 40% võrra rohkem lõpetanuid kui viis aastat varem.
- **Rahvusvahelistumine Eesti kõrghariduses kasvab** jätkuvalt ja on 2020. a seatud eesmärgile lähedal, 2017/2018. õa on välisüliõpilaste osakaal 9,5%, sisseastujatest moodustavad välisüliõpilased juba 12%, doktoriõppes ühe kolmandiku. Välisüliõpilastest jääb Eestisse tööle ligi viiendik, aga sooviks jääda kaks korda enam. Peamiseks takistuseks saab eesti keele oskus.
- Eesti kõrghariduse suuremateks väljakutseteks on jätkuv **üliõpilaste arvu vähenemine** (2017/2018. õa on kolmandiku võrra vähem üliõpilasi kui viis aastat tagasi) ja kõrge katkestamisnäitajad. 2017. aastal **katkestamine küll mõnevõrra vähenes**, kuid on jätkuvalt liiga kõrge – keskmiselt 14,5% ja õpingute esimesel aastal 21,2%.
- 2017. aastal läbiviidud vilistlasuuring kinnitas, et lõpetanud on haridusega üldiselt rahul, probleeme on praktika ja õppetöö korraldusega. **Üle poole (58%) vilistlastest, kes õpingute ajal töötasid, tegid seda kohal, mis oli nende erialaga lähedalt või suurel määral seotud.** Viimane asjaolu viitab pigem positiivsele trendile: võimalusele õpitut vahetult rakendada ning lähtuvalt tööst ka õpinguid suunata.

Üliõpilaskonna kiire muutumine

- 2016. aastal oli Eestis 39%-l 25–64-aastastest ja 41%-l 25–34-aastastest inimestest kõrgharidus (OECD keskmised vastavalt 37% ja 43%).⁹⁷ Kui vaadata kitsamalt 30–34-aastasi, kelle haridus kolmandal tasemel on ka üks Euroopa Komisjoni seiratavaid võtmeindikaatoreid, siis Eesti on vastava vanuserühma **kolmanda haridustasemega inimeste osakaalu** poolest oma 48,4%-ga

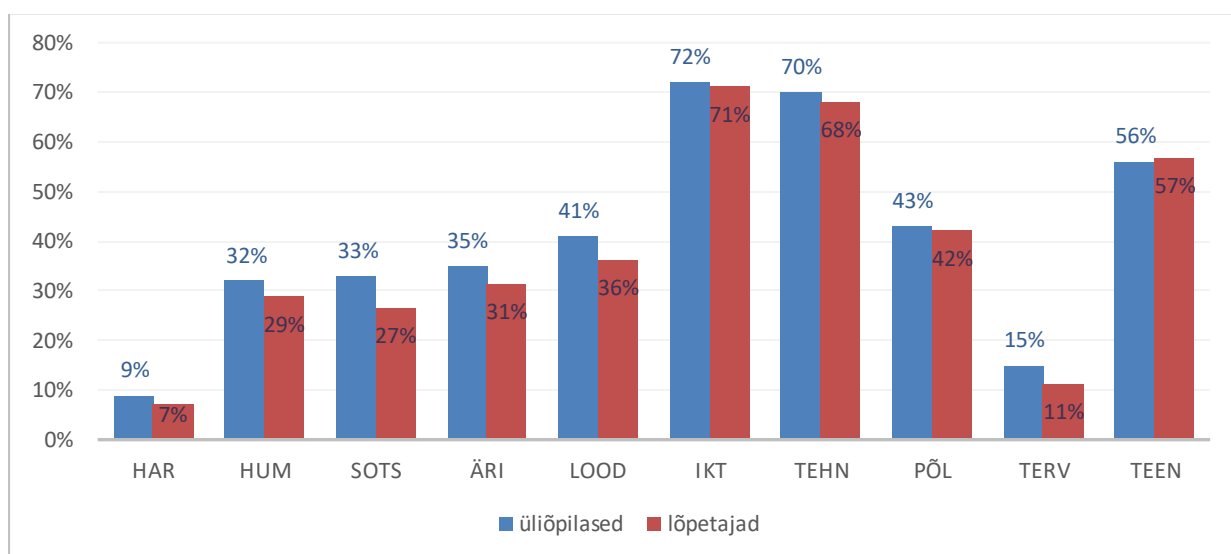
⁹⁷ See näitaja kajastab rahvusvaheliselt kasutusel olevat kolmanda haridustaseme mõistet, mis Eesti puhul sisaldab ka keskhariidusjärgset keskerihariidust. Allikas: OECD EAG 2017, <http://dx.doi.org/10.1787/eag-2017-7-en>.

2017. aastal üle nii Euroopa keskmisest näitajast (2016 – 39,1%)⁹⁸ kui ka 2020. aastaks seatud sihist – 40%.

- 2017/2018. õa õpib Eesti õppeasutustes kõrghariduse tasemel 46 154 üliõpilast 20-s õppeasutuses. Üldiselt on **üliõpilaste arv** viimasel kümnel aastal pidevalt vähenenud (vt
- Joonis 31). Nii arvuliselt kui ka suhtarvuna on langus kõige suurem olnud kõrghariduse I astmel (kui üldiselt on üliõpilaste arv 2017/2018. õa-l võrrelduna 2013/2014. õa-ga vähenenud 23%, siis bakalaureuseõppes 29% ja rakenduskõrgharidusõppes 28%, vt Joonis 32).
- Eesti üliõpilaskonnas on tervikuna naisüliõpilaste osakaal viimasel kümnel aastal olnud vahemikus 58–62% (2017/2018. õa – 59%), mis on sarnane gümnaasiumiõpilaste ja -lõpetajate jaotusega (2017. a oli lõpetajatest 57% naised). Traditsiooniliselt on naised ülekaalus hariduse ning tervise ja heaolu valdkondades (naisüliõpilaste osakaalud üliõpilaskonnast vastavalt 90–91% ja 89–85%) samas kui IKT valdkonnas valitseb meeste ülekaal (72–78% viimasel kümnendil), kusjuures aastate lõikes on meeste osakaal siin vähenenud). Lõpetanute seas on pea kõigis valdkondades meeste osakaal väiksem kui üliõpilaste seas, st **meesüliõpilased jõuavad lõpetamiseni harvem**, vt joonis 30.

Tabel. Kolmanda haridustasemega 30–34-aastaste osakaal earühmas (%) 2005–2017. Allikas: Eurostat

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Kolmanda haridustasemega 30–34-aastaste osakaal earühmas (%):	31,7	32,5	33,5	34,4	36,3	40,2	40,2	39,5	42,5	43,2	45,3	45,4	48,4
naised;	36,8	38,5	42,9	40,1	43,2	48,6	50,4	51,3	53,7	54,2	56,7	52,4	55,6
mehed.	26,5	26,7	24,4	29,0	29,6	32,2	30,6	28,3	31,8	32,8	34,5	38,8	41,6

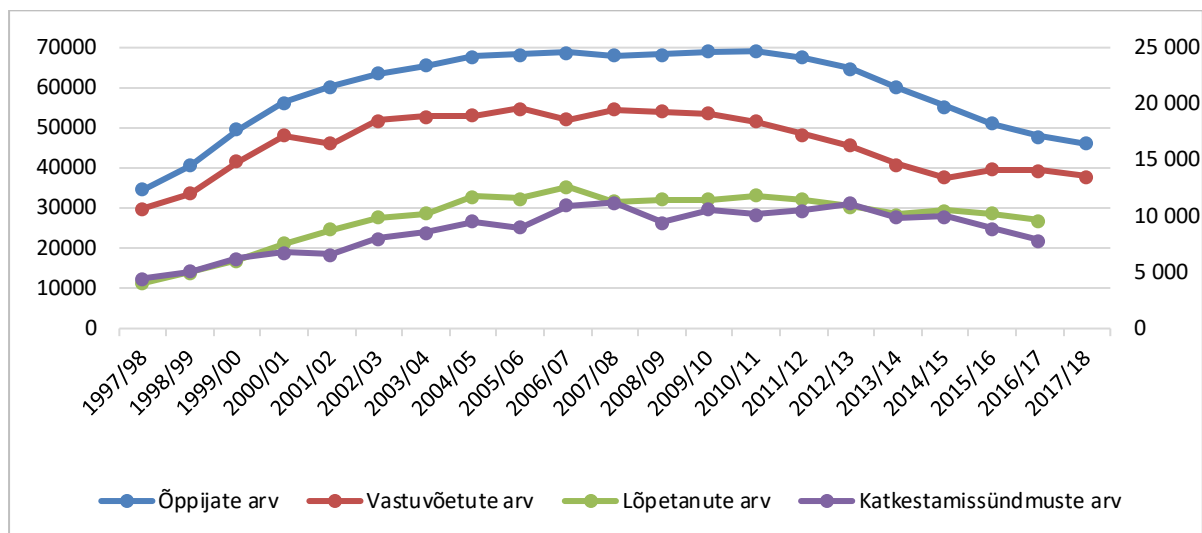

Joonis 30. Meeste osakaal 2016/2017. õa üliõpilaste ja lõpetajate seas valdkondade kaupa

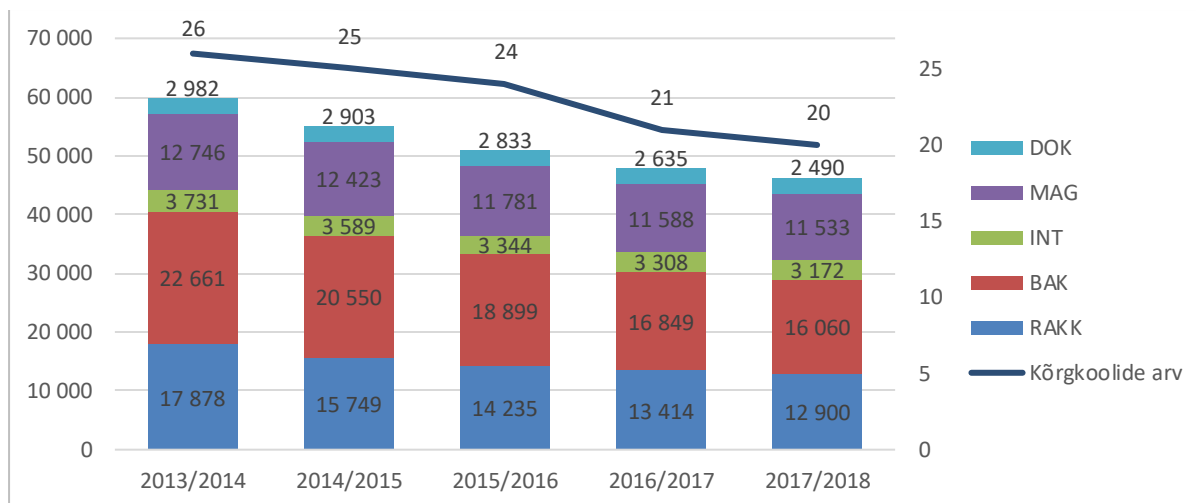
Allikas: EHIS

- **Kõrgharidusreformi tulemusena on suurenenud üliõpilaste osakaal, kes ei hüvita õppekulusid.** Kui enne reformi, 2012/2013. õa oli riigieelarvelistel õppekohtadel õppivate üliõpilaste osakaal 55%, siis 2017/18. õa õppis õppekohtadel, kus ei nõuta õppekulude hüvitamist, 81% kõigist üliõpilastest. Tasuta õppivate üliõpilaste arv on kasvanud samal ajal vähe – 35 800-lt 37 000-ni. Toimunud on suur langus tasuliste üliõpilaste arvus (29 000-lt 9000-le)

⁹⁸ Education and Training Monitor 2017, https://ec.europa.eu/education/et-monitor-2017_et

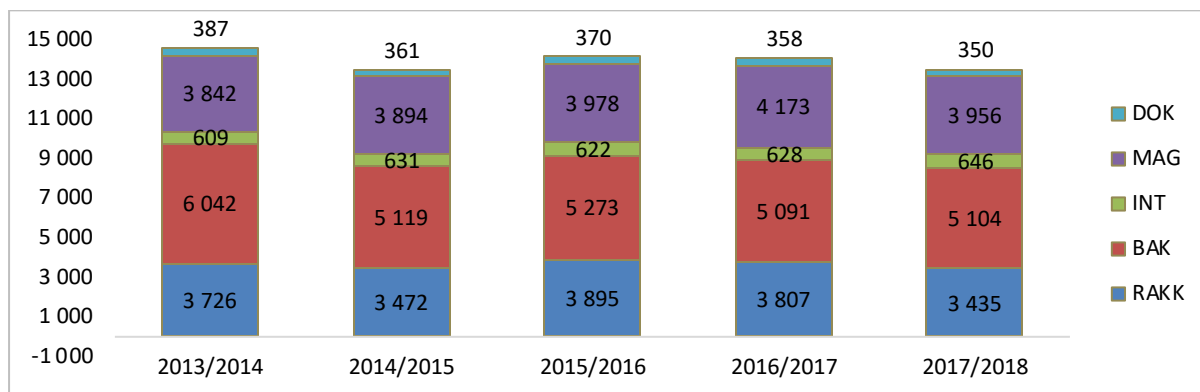

Joonis 31. Üliõpilaste (vasak telg), vastuvõetute, lõpetanute ja katkestanute arvud (parem telg)
Allikas: EHIS

Joonis 32. Üliõpilaste arv kõrgharidusõpete kaupa ja õppeasutuste arv, kus saab õppida kõrghariduse õppekavadel
Allikas: EHIS

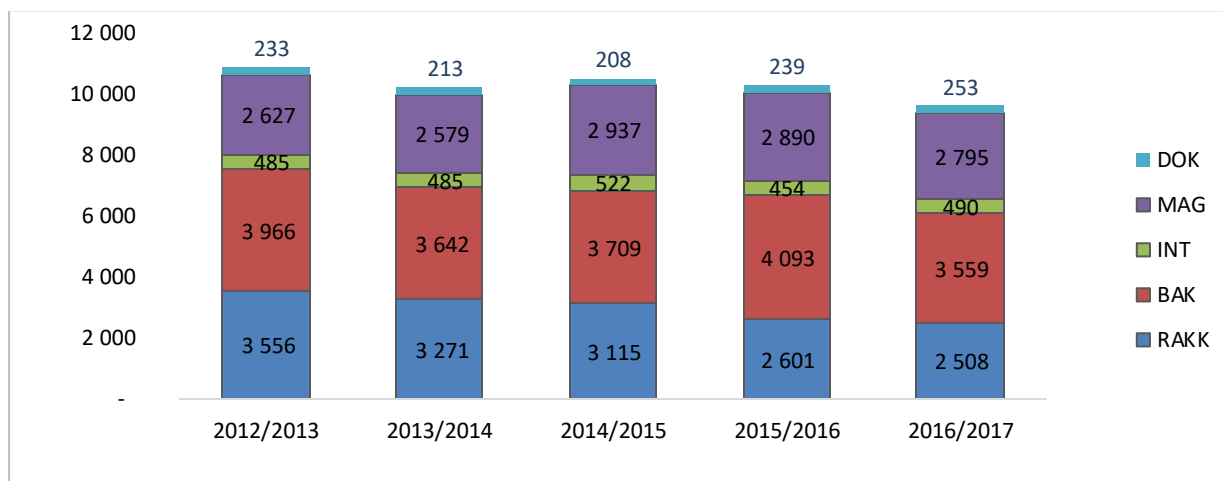
- 2017/2018. õa oli kõrgkoolide **vastuvõtt** 13 491 üliõpilast (4% võrra vähem kui eelmisel aastal). Neist kaks kolmandikku asus õppima I astmel (bakalaureuseõpe, rakenduskõrgharidus, integreeritud õpe). Võrreldes eelneva aastaga, oli vastuvõtt väiksem pea kõigis õppeastmetes, v.a integreeritud õppekavadel (vt Joonis 33). Samas tasuta kohtadele võetakse vastu veidi enam, eelmisel aastal 11 200, kõrgharidusreformi eel a 2012/13 – 9700.
- Märkimisväärselt on suurenenud 30-aastaste ja vanemate sisseastujate osakaal: kümne aasta eest oli neid 15%, nüüd üle viiendiku (21%). Seega väheneb üliõpilaskond rohkem just nooremate õppijate arvelt ja seda mitte üksnes noorte arvu vähenemise tõttu. Kui 2006. aastal jätkas gümnaasiumi statsionaarse õppe lõpetanute samal aastal Eestis kõrgharidusõpinguid 67%, siis 2016. aastal lõpetanute jätkas samal aastal 56%.

Joonis 33. Vastuvõetute arvud kõrghariduseõpete kaupa

Allikas: EHIS

- Kõrghariduse tasemel **lõpetanute arv** on viimasel kümnel aastal püsinud suhteliselt stabiilne, kuid viimase viie aasta lõikes oli 2016/2017. õa lõpetajaid kõige vähem (vt Joonis 34). Eelneva, 2015/2016. õa lõpetanute arvuga võrreldes oli lõpetanuid 6,5% võrra vähem.
- Kõrgkoolide tulemuslikkuse hindamise seisukohalt on oluline nominaalajaga lõpetanute osakaal⁹⁹. 2017. aasta kohta arvatud näitaja lähtub perioodil 2009/2010–2015/2016 sisseastunud üliõpilaste haridustest – neist lõpetas õppekava nominaalajaga 49% (arvuliselt ca 7800 isikut), mis on lähedane eelmise aasta analoogilisele näitajale (46%).
- Õpete lõikes jagunevad lõpetajad sarnaselt kogu üliõpilaste arvuga – kõige enam (37%) oli lõpetanuid bakalaureuseõppes. Ka arvude muutused peegeldavad trende üliõpilaskonnas tervikuna – kõige kiiremini on lõpetanute arvud vähenenud bakalaureuseõppes: 2016/2017. õa-l 13%, võrreldes eelneva õa-ga. Samas tuleb arvestada, et 2015/2016. õa oli bakalaureuseõppes lõpetanute arv viimase viie aasta kõige suurem. Integreeritud õppes ja doktoriõppes on aga lõpetanute arv 2016/2017. õa-l kasvanud. **Eriti paistab silma magistriõpe, kus õppijate arvu vähenemisest hoolimata on lõpetajate arvud, võrreldes viie ja kümne aasta taguste näitajatega, koguni kasvanud:** 2016/2017. õa-l oli magistriõppes lõpetanuid 6% rohkem kui viis aastat tagasi, samas kui õppijate osakaal oli 2016/2017. õa-l võrreldes viie aasta tagase ajaga 11% vähenenud.

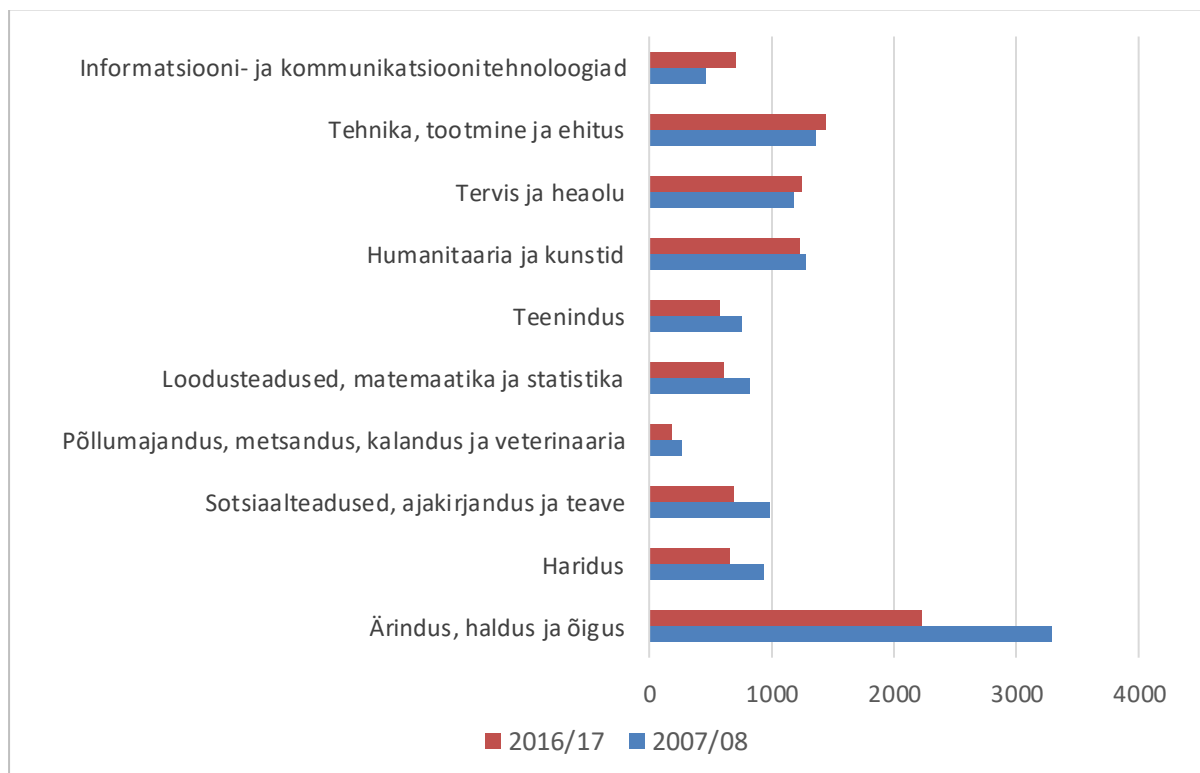

Joonis 34. Lõpetanute arv kõrghariduseõpete kaupa 2012/2013–2016/2017

Allikas: EHIS

⁹⁹ Selle arvestamiseks on HTMis välja töötatud metoodika. Nominaalajaga lõpetajate arv kajastab EHISe andmetel seisuga 10.11.2017 oma õpingud lõpetanud üliõpilasi, võttes igapähe puhul aluseks tema õppekava järgse nominaalajaga. Seejuures on lõpetanute nominaalajaks arvestatud õppimiseks ettenähtud aeg, millele on lisatud 1 või 2 aastat vastavalt õppekavade kestusele – nende õppekavade puhul, mille nominaalkestus on väiksem kui 4 aastat, on nominaalajale lisatud üks ja nende õppekavade puhul, mille nominaal on vähemalt 4 aastat, kaks aastat. Seega on nt 2-aastase õppekava puhul vaadatud alates 2014/2015. õa-l sisseastunute lõpetamisi ning 6-aastaste õppekavade puhul alates 2009/2010. õa-l sisseastunute lõpetamisi. Käsitletud on ainult ühe ja sama õppimissündmuse raames lõpetamist ning arvestusest on välja jäetud perioodi vältel reorganiseeritud õppeasutuste juures õppima asunud (EMERA; TPS; IT Kolledž).

- Kui vaadata lõpetanute arvu muutust valdkondade kaupa, siis **kõige kiiremini on kahanemine toimunud laiemalt sotsiaalteadustes**: nii äriduses, halduses, õiguses, hariduses kui sotsiaalteadustes on lõpetanute arv 10 aastaga vähenenud *ca* 30%. **Tõus on olnud üksikutes valdkondades, ennekõike IKTs.** Need trendid järgivad üldiselt, va haridusvaldkonna kiire kahanemine, riigi seatud eesmärgi. Vt ka joonis 35.

Joonis 35. Lõpetanute jaotus valdkonniti 2016/17. õa ja 10 aastat varem

Allikas: EHIS

Märkus: valdkonnad on reastatud, arvestades muutuse osakaalu 10 a jooksul

- Eesti üliõpilasi iseloomustab üldiselt veel see, et suur osa neist töötab – 2017. aastal valminud vilistlasuuringu põhjal töötas õpingute ajal 76%, kusjuures 59% küsitluses osalenutest töötas juba enne õppima asumist¹⁰⁰. Töötavate üliõpilaste osakaal pole varasemaga võrreldes muutunud, kuid kasvanud on enne õpinguid töötanute osakaal. On positiivne, et vähem töötatakse selleks, et ära elada (34%-l on see peamine põhjus, 2012 – 46%-l) ja rohkem selleks, et saada üldist või erialast töökogemust (20% vs 2012 – 14%). **Üle poole (58%) neist, kes õpingute ajal töötasid, tegid seda töökohal, mis oli nende erialale lähedane või sellega suurel määral seotud.** Viimane asjaolu viitab pigem positiivsele trendile: võimalusele õpitut vahetult rakendada ning lähtuvalt tööst ka õpinguid suunata.

Õpingute katkestamine

- Euroopa Komisjoni hariduse ja koolituse ülevaade on Eesti kõrghariduse murekohana toonud välja madala lõpetanute määra.¹⁰¹ Selle taga on Eesti kõrghariduses suhteliselt kõrgel tasemel püsinud katkestamisinäitajad, mis viimastel aastatel on siiski liikunud positiivses suunas.
- Vaadates katkestamisi EHISes kajastuvate **katkestamissündmuste** põhisel, oli katkestamisi 2016/2017. õa 7864 (lõpetajaid samal õppeaastal 9605). Kõige enam (ja rohkem kui proportsionaalselt üliõpilasi) oli katkestamissündmusi I astmel: 2016/2017. õa oli 40% katkestamistest bakalaureuseõppes ja 31% rakenduskõrghariduses.

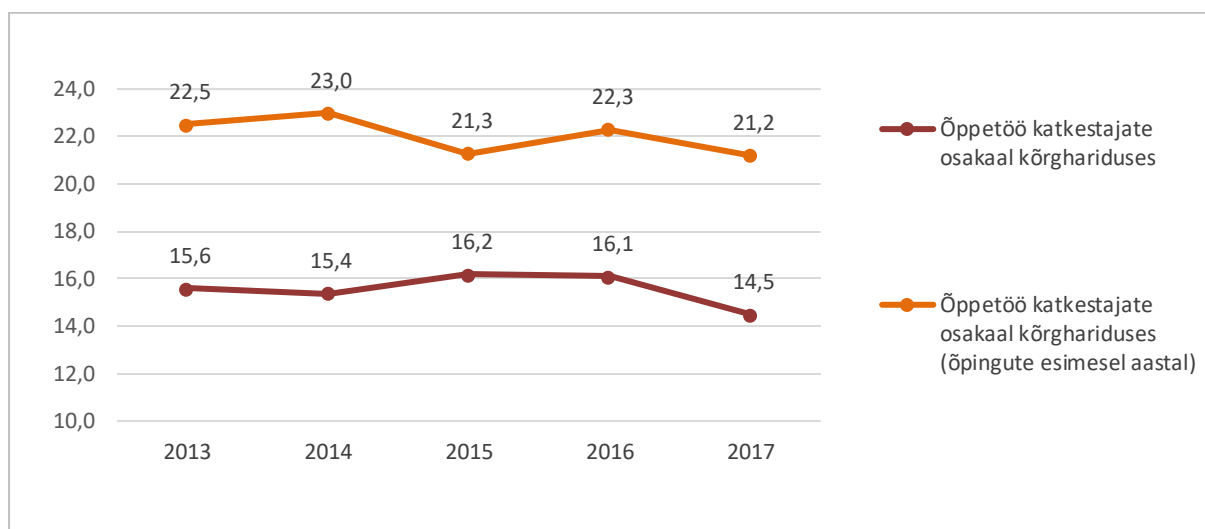
¹⁰⁰ Ernst & Young (2017). Eesti kõrgkoolide 2015. aasta vilistlaste uuring.

https://www.hm.ee/sites/default/files/uuringud/ey_hm_korgkoolide_vilistlased_aruanne.pdf

¹⁰¹ Eesti kohta ei ole küll andmeid OECD EAG *completion rate* tabelites, ent madal lõpetanute määr tuuakse välja nt ET Monitori Eesti raportis „Hariduse ja koolituse valdkonna ülevaade 2017. Eesti“

https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/monitor2017-ee_et.pdf

- Kui kõrvutada katkestamisi lõpetamistega, siis viie aasta taguse seisuga võrreldes, kui katkestamisi oli ligikaudu sama palju kui samal õppeaastal lõpetamisi, on taastunud 10 aasta tagusele sarnane olukord, mil katkestamissündmuste suhe lõpetamissündmustesse õppeaasta kohta oli 82%. Seega on viimasel paaril aastal katkestamissündmuste vaates olukord veidi paranenud.
- Lisaks katkestamissündmuste statistikale jälgib HTM katkestamist kõrghariduses ka isikupõhiselt arvutatud tulemusnäitajana nii üldiselt¹⁰² kui õpingute esimesel aastal¹⁰³. Kui üldiselt kõigub katkestamiste osakaal kõrghariduses 14–15% vahel, siis esimesel aastal katkestanute näitaja on märkimisväärselt suurem – 2017. aastal 21,2% (vt Joonis 36). Ka siin on liikumine olnud pigem positiivses suunas.
- **Valdkondadest** on kõige rohkem katkestanuid kõigil aastatel olnud IKT valdkonnas, kus viimasel viiel aastal on õpingud katkestanud üle viiendiku õppijatest. (2017. a – 20,4%). Esimesel aastal katkestamiste poolest on IKT valdkonna kõrval sarnaselt kõrge katkestamine ka tehnika, tootmise ja ehituse, loodusteaduste, matemaatika ja statistika ning põllumajanduse valdkonnas. Kõige madalamad katkestamisnäitajad nii üldiselt kui esimesel aastal on tervise valdkonnas (vt Joonis 37).
- **Katkestamine on ühelt** poolt kulu riigile ja teisalt on see probleem inimestele, kuna kõrgem haridustase tagab paremad võimalused tööturule sisenemiseks, paremad sissetulekud tööturul (vähemalt I astmel on lõpetamine kindlasti tööturu vaates kasulikum)¹⁰⁴.

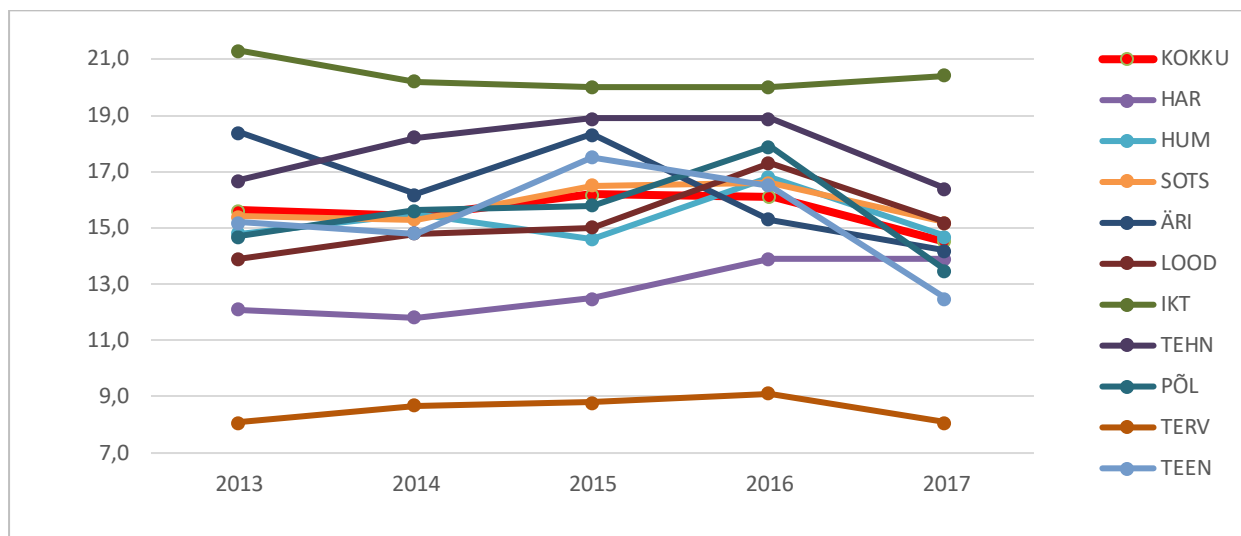
Joonis 36. Katkestamisnäitajad 2013–2017

Allikas: EHS

¹⁰² Arvutatakse, jagades perioodil 11.11.n-1–10.11.n õpingud katkestanute arvu õppijate arvuga seisuga 10.11.n-1.

¹⁰³ Arvutatakse, jagades perioodil 1.11.n-2 – 10.11.n-1 õppima asunute arvu, kes seisuga 10.11.n polnud lõpetanud ega õppinud samal õppekohal õppimaasunute arvuga seisuga 11.11.n-2 – 10.11.n-1.

¹⁰⁴ Katkestamise põhjusi ja tagajärgi on analüüsitud erinevates uuringutes: [TLÜ analüüs 2015](#), [TÜ analüüs](#), [Edukus tööturul: CEdefopi projekt](#) jt.

Joonis 37. Õppetöö katkestajate osakaal kõrghariduses 2013–2017

Allikas: EHIS

- Ligi viiendik katkestanutest jätkab õpinguid samal aastal. Nt 2015/2016. õa-l katkestas 9693 isikut, kellest perioodil 11.11.2015–10.11.2016 asus uuesti kõrghariduse õppekavadele õppima 1252, lisaks jätkas 421 isikut kutseõppeasutustes. Kokku oli samal aastal jätkajaid 17%.

LTT erialad

- Loodus- ja täppisteaduste, tehnika, tootmise ja ehituse ning IKT e nn LTT valdkondade jälgimiseks Eesti kõrghariduses on kasutusel kaks indikaatorit: **LTT erialade lõpetajate osakaal** ja **IKT lõpetajate arv**. Mõlemad näitajad on viimasel kümnel aastal stabiilselt ja kiirelt tõusnud. LTT lõpetajate osakaal kõigist kõrghariduse lõpetajatest on kasvanud 23%-lt 29%-le ja IKT valdkonna lõpetajate arv kasvanud 54% (vt ka Joonis 38). Ka õppijate arvestuses on IKT olnud ainuke valdkond, kus üliõpilaste arv on kasvanud – 2017/2018. õa-l on IKT valdkonnas õppimas 20% rohkem üliõpilasi kui 10 aastat tagasi (2008/2009. õa).
- Rahvusvahelises võrdluses on Eesti LTT alal hariduse omandanud inimeste osakaalu poolest üle keskmise: 25–64-a kõrgharidusega inimeste hulgas oli Eestis LTT valdkonna haridus 30%-l, OECD riikides keskmiselt 26% ja EL riikides 27%-l.¹⁰⁵
- LTT kolm valdkonda on õppimisstatistika ja ka tuleviku tööturu vaates erinevad. Ühelt poolt paistab silma õppijate arvu kiire kasv IKT valdkonnas ning kõrged lõpetamisjärgsed sissetulekud, samas ka suur katkestajate osakaal. Teisalt eristub loodus- ja täppisteaduste valdkond, kus palgad on madalamad ja keskmisest rohkem jätkatakse õpinguid ka kõrghariduse II ja III astmel. Vaadates kõiki 2012/2013. õppeaastal kõrgharidusetasemel lõpetanud, jätkas järgneva nelja aasta vältel oma õpinguid 33%, aga loodus- ja täppisteaduste valdkonnas on jätkajaid 59%.¹⁰⁶ Keskmisest sagedasem edasiõppimine selgitab osaliselt ka seda, miks loodus- ja täppisteaduste lõpetanutel on pärast lõpetamist väiksemad keskmised sissetulekud kui kõrghariduse omandanutel keskmiselt.¹⁰⁷ Kuid **looduse valdkonna madalamates palkades peegeldub ka väiksem tööturunõudlus**, sest enamikus looduse valdkonna õppesuundades (v.a matemaatika ja statistika) on palk alla keskmise ka magistri- ja doktoriõppe lõpetanutel.
- Õppijate ja lõpetajate arvu kasv kinnitab, et **õppijate huvi LTT erialade vastu kasvab**. Seda on ühelt poolt kinnitanud PISA analüüsid (PISA 2015 andmetel valiks 24,7% Eesti 15-aastastest õpilastest 30-aastaselt loodusteadustega seotud elukutse,¹⁰⁸ 9 a tagasi – PISA 2006 uuringus – oli

¹⁰⁵ Andmed on 2015. a kohta. OECD 2017 EAG, indicator A1, <http://dx.doi.org/10.1787/eag-2017-7-en>.

¹⁰⁶ HTM (2017). LTT erialadel õppimine Eesti kõrghariduses. https://www.hm.ee/sites/default/files/uuringud/Ltt_erialad.pdf

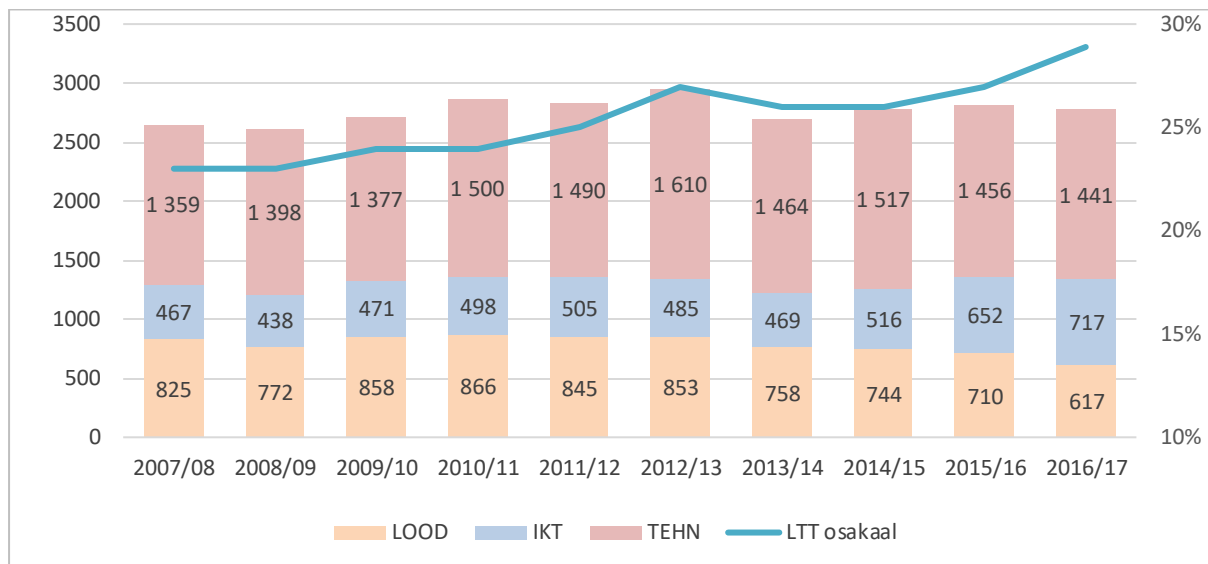
¹⁰⁷ HTM (2017). Kutse- ja kõrghariduse 2005.–2014. aastal lõpetanute edukus tööturul aastal 2015.

https://www.hm.ee/sites/default/files/edukus_tooturul.pdf, Vt ka edukus tööturul andmeid haridussilmas: http://www.haridussilm.ee/?leht=edukus_1

¹⁰⁸ PISA uuringus klassifitseeritakse laiemalt loodusteaduslikuks elukutsevalikuks noorte valitud ametid, mis seostuvad (1) loodus- ja tehnikateadustega, (2) tervishoiuga; (3) IKT-ga või on (4) loodusteadustega seotud tehnoloogia spetsialistid.

selliseid õpilasi 21,1%). Teisalt kinnitavad ka sisseastumise infosüsteemi SAISI andmed, et nii IKT kui loodus- ja täppisteaduste valdkondade õppekavadele on keskmisest suurem tung. Võrreldes SAISI kaudu esitatud avalduste ja õppima tulekut kinnitanute (keda võib võrdsustada õppimaasujatega) suhtarvu, oli **nii IKT kui loodusteaduste õppekavadele konkurss üle keskmise, samas kui tehnika, tootmise ja ehituse valdkonnas oli see alla keskmise**.¹⁰⁹

- HTMi 2017. a aasta-analüüs¹¹⁰ võtab LTT valdkondade olukorra kokku nii: „IKTs on tööturu nõudlus ja pakkumine e üliõpilaste huvi kõige paremini tasakaalus, kuigi ootused lõpetajate arvu osas on kindlasti suuremad. **Loodusteaduste puhul paistab pakkumine isegi ületavat nõudlust ja tehnikateadustes kui tulevikus kasvava nõudlusega erialade osas selgelt vastupidi.**“

Joonis 38. LTT (loodus- ja täppisteadused, tehnika, tootmine ja ehitus) erialade lõpetanute arvud ja osakaal (%) kõigist lõpetanutest kõrghariduses

Allikas: EHIS

Rahvusvahelistumine

- **Kogu õpingute ajaks Eestisse tulnud välisüliõpilaste arv**¹¹¹ on kasvutrendiga. Kümne aastaga on välisüliõpilaste arv kasvanud ligi 5 korda – 908-lt 2008/2009. õa 4395-le 2017/2018. õa. Täna on Eestis õppivate välisüliõpilaste osakaal tõusnud 9,5%-le, mis on väga lähedal 2020. aasta sihttasemele 10% (vt Joonis 39).
- **Võrreldes Euroopa Liidu riikidega**, on Eesti olnud oma mobiilsusnäitajatega keskmisest tagapool – vähemalt 2015. aasta andmetel, kus Eestis oli välisüliõpilaste osakaal 5,2% ning EL riikides 8,4%. Kui 2015. aastal oli Eestis magistriõppe üliõpilastest välisüliõpilasi 7,1% ja doktoriõppes 10,7%, siis EL vastavad keskmised näitajad olid 12,4% ja 21,7%.¹¹² Olgu öeldud, et 2017/2018. õa on Eestis välisüliõpilaste osakaal tõusnud magistriõppes 15,3%-le ja doktoriõppes 17,1%-le.
- **Valdkondadest** on 2017/2018. õa-l kõige rohkem välisüliõpilasi põllumajanduse, metsanduse, kalanduse ja veterinaaria (18,8%), äriduse, halduse ja õiguse (16,2%) ja sotsiaalteaduste, ajakirjanduse ja teabe (15,6%) valdkondades. Peaaegu üldse pole välisüliõpilasi teeninduse valdkonnas (vaid 3 isikut); alla 3% on välisüliõpilasi olnud kõigil aastatel ka tervise ja heaolu ning hariduse valdkondades.

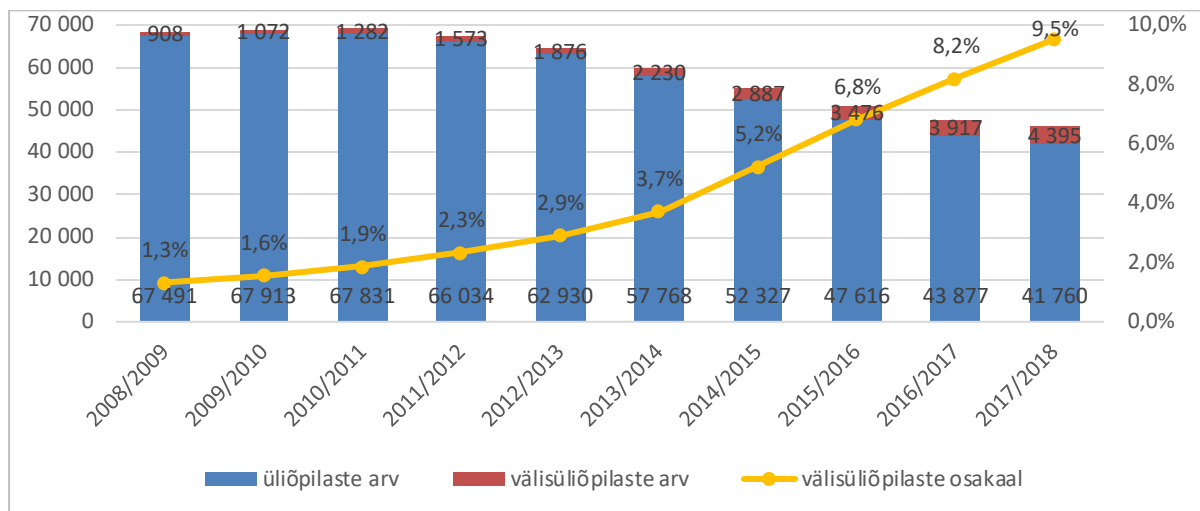
¹⁰⁹ SAISI andmed. Konkursi arvutamises lähemalt vt HTM (2017). LTT erialadel õppimine Eesti kõrghariduses.

https://www.hm.ee/sites/default/files/uuringud/ltt_erialad.pdf

¹¹⁰ HTM (2017). LTT erialadel õppimine Eesti kõrghariduses. https://www.hm.ee/sites/default/files/uuringud/ltt_erialad.pdf

¹¹¹ Välisüliõpilastena on kajastatud need üliõpilased, kelle elukohamaa ei ole EHISes "Eesti" (või "määramata" või "tühi") ning kelle ei ole samal ajal EHISe andmetel alalist elamisõigust/pikaajalise elaniku elamisloa ning kelle kodakondsus pole Eesti. Alates 2014/15. õa on välisüliõpilaste hulka lisatud ka need üliõpilased, kelle puhul õppeasutus märkis EHISesse, et tegemist on välisüliõpilasega.

¹¹² OECD 2017. EAG, Indicator C4. <http://dx.doi.org/10.1787/eag-2017-26-en>

Joonis 39. Üliõpilaste arv (sh välisüliõpilased ja välisüliõpilaste osakaal kogu üliõpilaskonnast

Allikas: EHS

- HTM koostatava uuringu „Edukus tööturul“ jaoks koondatud andmete põhjal ilmneb, et lõpetanud välisüliõpilastest **jääb Eestisse tööle ligi viiendik** (2014. aastal lõpetanud 228-st välisüliõpilasest 48 inimest ehk 21%). Näiteks Tartu Ülikoolis 2017. aasta suvel tehtud 176 vastajaga välisüliõpilaste uuringust ilmnis aga, et Eestisse sooviks jääda pärast lõpetamist 41%¹¹³, peamiseks takistuseks saab keeleoskus. Seda kinnitavad ka valdkonnapõhised erinevused – nt jääb pärast lõpetamist keskmisest rohkem Eestisse tööle siin IKT valdkonnas välistudengina õppinuid (IT Akadeemia programmi andmetel u 50%). Välistudengid ise toovad 2015. a vilistlusuuringus esile vajaduse **eesti keele õppe laiendamiseks** õppekava osana.
- **Eesti üliõpilaste lühiajalise õpirände** näitaja arvutamise metoodikat ning andmekogumist on viimastel aastatel täiustatud ning see protsess on veel töös.¹¹⁴ Uuendatud metoodika järgi arvutatuna on lühiajaline mobiilsus viimasel kolmel aastal (2015–2017) tõusnud 1,4%-lt 2,2%-le. Vilistlusuuringu järgi on iga viies üliõpilane olnud õpingute ajal mingi perioodi välismaal.
- Mobiilsus võiks olla suurem, teisalt on küsimus andmetes ja metoodikas, mis ei ole probleem ainult meil, vaid on ka rahvusvaheliselt suur väljakutse – mobiilsuse indikaatoriga tehakse jätkuvalt OECD tasandil tööd. Eurostudenti uuringus käsitleti mobiilsust üsna laialt kui igasugust õppimise ja praktika (või õpingutega seotud töö) alast välismaakogemust, sõltumata vormist ja kestusest. Tulemused näitavad, et keskmiselt oli 2016. aastal uuringus osalenud riikide üliõpilastest mingisugune välismaal õppimise/töötamise kogemus 20%-l (Eesti näitaja 22,6%), otseselt õppimisega seotud keskmiselt 6%-l, Eestis 7%-l¹¹⁵.

2.8.2. Ülevaade programmi meetmete elluviimisest

Meede 1: Võrdsed võimalused kõrgharidusõppeks ja muutunud õpikäsituse põhimõtete juurutamine

Indikaator	2013	2014	2015	2016	2017		2018	2019	2020
					siht	tege-lik			
1–3 aastat tagasi kolmandal tasemel ¹¹⁶ õpingud lõpetanud 20–34-aastaste tööhõive määr	85,5	86,7	86,1	75,5	≥87	83	≥88	≥88	≥88

¹¹³ Tartu Ülikool (2017). <https://www.ut.ee/et/uudised/valisuliopilaste-uuring-97-soovitaks-tu-d-teistele>

¹¹⁴ Mobiilsusnäitajate kohta täpsemalt vt HTM (2017). Välisüliõpilased Eesti kõrghariduses. <https://www.hm.ee/sites/default/files/uuringud/valisuliopilased.pdf>.

¹¹⁵ Eurostudent VI. Overview and selected findings.

http://www.eurostudent.eu/download_files/documents/EUROSTUDENT_VI_short_report.pdf

¹¹⁶ ISCED97 tasemed 5 ja 6; Eurostat: Employment rates of young people not in education and training by sex, educational attainment level and years since completion of highest level of education [dat_1fse_24], <http://ec.europa.eu/eurostat/tgm/table.do?tab=table&init=1&language=en&pcode=tps00053&plugin=1>

Kõrgharidusõppe vastuvõtuks avatud õppekavade arv ¹¹⁷	744	734	710	678	≤710	652	≤710	≤710	≤710
Kõrgharidusõppe õppetöö katkestajate määr (kõrghariduse tasemel õpingute alguses) (%) ¹¹⁸	22,5	23,1	21,3	22,3	19	21,2	18	15	<15

Õppetöö katkestajate osakaal on viimastel aastatel stabiilselt 21–23% vahel. Tõenäoliselt aitavad uued rahastamis põhimõtted katkestamise määra vähendada.

Olulisemad tegevused, õnnestumised ja probleemid

1. 2017. aastal jätkusid konsultatsioonid partneritega **kõrgharidusseadustiku väljatöötamiskavatsuse** (VTK) ettevalmistamiseks, et lihtsustada ja korrastada kõrghariduse regulatsioone ning seada esikohale õppur ja tema õigused ning kohustused. Aasta lõpuks sai VTK kooskõlastatud.
 2. Kõrgkoolid on **vähendanud avatud õppekavade arvu**, vaatamata sellele, et 2013. aastast jõustunud seadusemuudatus ei luba enam õppekavale mitme keele märkimist, mis omakorda tingib sarnaste, kuid erinevas õppekeeles õppekavade eraldi registreerimist.
 3. Probleemiks on **kõrghariduse rahastamine**, mis, vaatamata riigi osaluse suurendamisele kõrgharidusreformi järel, ei võimalda hoida õppejõudude palku konkurentsivõimelisena.
- Vastuvõtuks avatud õppekavade arv on jätkuvalt vähenenud. Tulenevalt üliõpilaste arvu vähenemisest tegelevad mitmed ülikoolid õppekavade reformimisega, et kõrghariduse esimesel astmel pakkuda laiapõhjalisi õppekavu, mis võimaldavad hilisemat spetsialiseerumist tulenevalt üliõpilase huvidest ja eriala sobivusest. Esimese astme õppekavade reformimise eesmärk on mh vähendada üliõpilaste katkestamist esimesel õppeaastal tulenevalt eriala/õppekava sobimatusest.
 - Alates 2017. a on rakendatud tulemuspõhist rahastamismudelit. Rahastamisel arvesse minevad tulemusnäitajad on valitud lähtuvalt strateegilistest eesmärkidest. Kaks esimest aastat näitavad õppeasutuste tulemuste paranemist enamiku näitajate osas (nominiaalajaga lõpetanute osakaal, vastutusvaldkondadesse vastuvõetud üliõpilaste osakaal, välisüliõpilaste osakaal, mobiilsuses osalenud üliõpilaste osakaal).
 - Kvaliteedi kindlustamine. Eesti Kõrg- ja Kutsehariduse Kvaliteediagentuuri (EKKA) vedamisel võttis hindamisnõukogu 2017. a vastu otsused 6 õppekavagrupi kohta. Üleminekuhindamisel tähtsajalise õppe õiguse saanud õppekavagruppides viidi kordushindamine läbi järgmiselt: usuteaduse õppekavagrupis kolmes kõrgkoolis (EEKBL, KUS, EMKTS), arhitektuuri doktoriõppes ning õpetajakoolituses ja kasvatusteadustes EKAs ning kolmes õppekavagrupis (keeled ja kultuurid, äridus ja haldus ning sotsiaalteadused) Euroakadeemias. Institutsionaalne akrediteerimine viidi läbi Eesti Kunstiakadeemias. 2017. a sügisel toimusid esimesed doktoriõppe kvaliteedi hindamised meditsiini ja spordi õppekavagruppides (TÜ), humanitaaria ning keelte ja kultuuride õppekavagruppides (TÜ, TLÜ), usuteaduse õppekavagrupis (TÜ) ning tehnika, tootmise ja tehnoloogia õppekavagrupis (TÜ, TTÜ, EMÜ). Hindamisnõukogu võtab doktoriõppe otsused vastu 2018. a algul.

Meetme 1 lõplik eelarve 2017. aastal oli u 174,2 miljonit eurot (põhiosas kõrgharidusõppe riigipoolne rahastamine). Tekkepõhised kulud moodustasid u 177,9 miljonit eurot, kulud sisaldavad ka 2016. aastast ülekantud vahendeid.

¹¹³ Vastuvõtuks avatud õppekavade arv õppekavade registris, seisuga 10.11.

¹¹⁸ Õpingute katkestamine kõrghariduses õpingute alguses, %. Näiteks 2014. a näitaja on leitud järgmiselt: perioodil 11.11.2012–10.11.2013 õppima asunud, kes seisuga 10.11.2014 ei olnud lõpetanud ega ei õppinud samal õppekohal. Mõningatel juhtudel (need, kes on õppima asunud 2012. aasta lõpust 2013. aasta suveni) võrreldakse staatust peaaegu 2 aasta pärast. Teiste puhul (õppima asunud 2013. aasta sügisel) vaadatakse staatust 1 aasta pärast. Siiski langeb valdav osa (98%) õppima asumisi vahemikku 1.07.2013–10.11.2013 ja nende puhul on 2012. a 10. novembriks tegemist 2. aasta õpingutega ja seega võib katkestamise puhul tinglikult rääkida „1. aasta katkestamisest“.

Meede 2: Kõrgharidusõppe vastavusse viimine nüüdisaegse tööturu vajadustega

Indikaator	2013	2014	2015	2016	2017		2018	2019	2020
					siht	tege-lik			
LTT (loodus- ja täppis-teadused, tehnika, tootmine ja ehitus) erialade lõpetanute osakaal (%) kõrghariduses	27,1	26,4	26,5	27,4	28	28,9	28	28,5	29
IKT valdkonna lõpetanute ¹¹⁹ arv aastas	485	469	516	652	700	717	700	750	800

Meetme 2 indikaatorid on viimastel aastatel liikunud väga positiivses suunas. Eelmisel aastal tõstisime LTT lõpetanute osakaalu sihti aastaks 2020 25%-lt 29%-le. Paariprotsendise positiivse nihke tõi kaasa ka meetodika muutus – üleminek uuele klassifikaatorile ISCED-F. Meede aitab saavutada ka elukestva õppe strateegia digipöörde alaeasmärgi indikaatorit, mille järgi aastaks 2020 on vähemalt 75% 16–74-aastastest inimestest digipädevustega.

Olulisemad tegevused, õnnestumised ja probleemid

- IT Akadeemia programmi rakendamine**, millest rahastatakse fookusõppekavu TÕ-s ja TTÜ-s. Samuti rahastati erinevaid arendusprojekte, et toetada IT pädevuste arendamist mitte-IT erialadel.
- Nutika spetsialiseerumise (NS) stipendiumid** toetavad tudengite valikuid riigile majandusarengu seisukohalt olulisemate erialade valikul ning kavandatust enam on kasvanud LTT valdkonnas õppivate tudengite osakaal.
- Üliõpilased on vastavalt vilistlasuuringu andmetele rahul omandatud kõrgharidusega ning nad tunnevad end tööturul konkurentsivõimelisena. Lisaks on head **kõrghariduse omandanute konkurentsivõime näitajad. Kõrgharidusõppega on üldiselt rahul ka IKT õppekavade lõpetanute tööandjad.**
- Probleemiks** on kõrge katkestamismäär IKT üliõpilaste hulgas. Samuti õppijate madal huvi tehnikavaldkonna vastu, kus on kõrge nõudlus ja tööjõupuudus, mis ilmneb mitmest OSKA raportist.
 - 2017. a viidi läbi Eesti **kõrgkoolide 2015. a vilistlaste uuring**. Uuringu olulisemate järelduste hulgast võib välja tuua vilistlaste kõrge rahulolu omandatud kõrgharidusega (üheksa kümnest vilistlasest on rahul) ning kaheksa kümnest vilistlasest tunneb ennast tööturul konkurentsivõimelisena. Kõrgemalt hinnatakse rahulolu isiklikest valikutest tulenevate teguritega, sh kõrgkooli ja eriala valik või töökohal toimetulek. Rahulolu on mõnevõrra madalam väliste ehk kõrgkoolist tulenevate tegurite osas. Kõige rahulolematumad ollakse praktikavõimaluste ning õppetöö korraldusega. Kõrgema sissetulekuga vilistlased on haridusega enam rahul. Uuringu läbiviimise hetkel oli 84% vilistlastest tööturul hõivatud ning kolm neljandikku lõpetanutest töötavad oma erialale lähedasel ametikohal. Õpingute ja ametikoha vastavus on eelmise vilistlaste uuringuga võrreldes veidi paranenud.
 - IKT valdkonna lõpetajate arv on jõuliselt kasvanud. Järgmiste aastate eesmärk on tagada jätkuv kasv. Aastateks 2016–2018 sõlmitud halduslepingutes on Tartu Ülikoolile, Tallinna Tehnikaülikoolile ja IT Kolledžile seatud ülesandeks suurendada lõpetanute arvu informaatika ja infotehnoloogia õppekavagrupis. 2017. aastal määrati indikaatoritele uued sihttasemed seoses üleminekuga ISCED11 klassifikaatorile.
 - HITSA viib ellu **IT Akadeemia (ITA) programmi** aastateks 2016–2020. Programmi toetus läheb IT valdkonna fookusõppekavade toetusena Tartu Ülikoolile ja Tallinna Tehnikaülikoolile ning ka erinevate IT arendusprojektide toetamiseks teistes kõrgkoolides, sh kõrgemate IKT oskuste arendamiseks mitte-IKT erialadel. Tulemusrahastuse osakaalu on plaanis tõsta järk-järgult 10%-lt 40%-ni. Tulemusrahastamise indikaatoriteks on õppekavade kaasaegsus ja vastavus tööandjate vajadustele, õppejõudude rahvusvaheline kogemus, tööandjate rahulolu õppe kvaliteediga, nominaalajaga lõpetajate osakaal, lõpetajate osakaal, Eestisse tööle jäänud lõpetanud välismaalaste osakaal ja instituudi/teaduskonna õppegevuse eelarve tõus.

¹¹⁹ Lõpetajate arv IKT valdkonnas, kõik õppeasutused, kõik kõrgharidusõpped; 2012. aasta tase on 2011/12. õa kohta, lõpetajate hulgas kajastuvad ka eksternina lõpetanud.

- 2017. a valminud **tööandjate rahulolu-uuring IKT õppekavade lõpetanutega**¹²⁰ toob välja, et kõige enam oodatakse lõpetanutelt baasteadmisi ja -oskusi tarkvaraarendusest, olulised on ka programmeerimis- ja suhtlusoskus. Uuringutulemustest selgub, et valdavalt on tööandjad ülikoolilõpetanute üldise tasemega rahul. Suurem on rahulolu magistrierialade lõpetanutega, kellel eeldatavasti on ka suurem töökogemus. Üldkompetentside arengu osas olid tööandjate ootused peamiselt seotud suhtluse, meeskonnatöö, väljendusoskuse, analüüsimise ja iseseisvalt hakkama saamisega. Lõpetajate vaates oodati rohkem üldkompetentside sidumist tehniliste ja praktiliste ainetega.
- Eurostudent 2016 andmed¹²¹ näitas, et IKT valdkonnas töötatakse keskmisest rohkem õpitava erialaga seotud töökohal – 70%, keskmiselt 55%. Ootus ülikoolile on kiiresti kaasajastada õppeaineid ning võtta kasutusele uusi tehnoloogiaid. Samuti suurendada praktilise õppe osakaalu, seda nii praktikana ettevõttes kui ka rakendades rohkem probleemõppe meetodeid ning kaasates õppetegevusse rohkem ettevõtete esindajaid. Samuti oodatakse paindlikumat õpet, et oleks kergem töö- ja koolikohustusi jagada ning õppetöösse väärliselt panustada.

Meetme 2 lõplik eelarve 2017. aastal oli u 4,7 miljonit eurot. Tekkepõhised kulud moodustasid ligi 7 miljonit eurot, täitmine on suurem eelmisest aastast ülekantud vahendite võrra.

Meede 3: Kõrghariduse rahvusvahelise konkurentsivõime edendamine

Indikaator	2013	2014	2015	2016	2017		2018	2019	2020
					siht	tege-lik			
Üliõpilaste lühiajaline mobiilsusränne (%) ¹²²	3,6	3,3	1,4*	1,8	6	2,2	8	10	10
Eestis õppivate immatrikuleeritud välisüliõpilaste osakaal (%)	3,7	5,2	6,8	8,2	>7	9,5	>9	>10	>10

*Alates 2014/15. õa arvutatakse näitaja EHISe andmete alusel, andmed ei ole varasemate õppeaastatega võrreldavad. Osakaal 10.11.2014 seisuga õppijatest, kes on 2014/15. õa jooksul (01.10.2014–30.09.2015) viibinud lühiajaliste õpingute eesmärgil välisriigis (arvestused on tehtud õppekohapõhiselt, arvestatud on kõiki mobiilsussündmusi, olenemata perioodi pikkusest või kogutud ainepunktidest).

Lühiajalise mobiilsuse eesmärgi saavutamine on keeruline, samas välisüliõpilaste osakaal on jõudsalt kasvanud. Eestis õppivate immatrikuleeritud välisüliõpilaste osakaal kasvab ja on kavandatust suurem, seega on ka täitmise prognoos antud indikaatori puhul optimistlik. Lühiajalise õpirände näitaja puhul on langus tingitud andmekorje ja meetodika muutusest. Kindlasti avaldab mõju ka töötavate tudengite suur osakaal, samuti tudengkonna vananemine, mis tähendab, et rohkem on neid, kel on õppimise kõrval ka muid kohustusi.

Olulisemad tegevused, õnnestumised ja probleemid

1. Tulemusrahastus, mis seab üheks eesmärgiks mobiilsuse kasvu.
 2. Mobiilsusstipendiumid üliõpilastele ja noorteadlastele.
 3. Välisstudengite rahulolematuse seostub praktika ja juhendamise.
- 2017. aastast käivitus kõrgkoolide tulemusrahastamise süsteem, mille kuuest tulemusnäitajast kaks on seotud õpirändega – nii üliõpilaste lühiajalise õpirände kui ka välisüliõpilaste osakaalu näitajaga. Lühiajalise õpirände arvestamine tulemusrahastuses motiveerib kõrgkooli pingutama mõõdikuga seotud tegevuste elluviimisel ja edastama korrektseid andmeid EHISesse. Kuna kõrgkoolid konkureerivad tulemusrahastuse saamisel omavahel, eeldatakse, et nad teevad ka suuremaid pingutusi rahastusega seotud eesmärkide saavutamiseks.

¹²⁰ Psience OÜ (2017). Tööandjate rahulolu-uuring IKT õppekavade lõpetanutega. Tallinn: HITSA.

http://media.voog.com/0000/0034/3577/files/%C3%9Cldraport_29.05.pdf

¹²¹ Eurostudent 2016 andmebaas:

http://database.eurostudent.eu/#topic=work_related_study5&countries=%5B%22EE%22%5D&focusgroup=e_field

¹²² Alates 2014/15. õa arvutatakse näitaja EHISe andmete alusel, andmed ei ole varasemate õppeaastatega võrreldavad. Osakaal 10.11.2014 seisuga õppijatest, kes on 2014/15. õa jooksul (01.10.2014–30.09.2015) viibinud lühiajaliste õpingute eesmärgil välisriigis (arvestused on tehtud õppekohapõhiselt, arvestatud on kõiki mobiilsussündmusi, olenemata perioodi pikkusest või kogutud ainepunktidest).

- 2017. a kinnitati ministri käskkirjaga mobiilsusstipendiumi programmi „Kristjan Jaagu programm“ tingimused perioodiks 2017–2021. Kristjan Jaagu programm pakub üliõpilastele ja noorteadlastele mobiilsusstipendiume välismaal õppimiseks ja töötamiseks. Programmi vahenditest ca 2/5 on planeeritud õpingute toetamiseks väliskõrgkoolide magistri- ja doktoriõppe tasemeõppes, ca 1/3 eelarvest kuni üks aasta kestvate õpingute toetamiseks väliskõrgkoolides ning ca 1/4 eelarvest lühiajaliste õppe- ja teadustööga seotud välislähetuste toetamiseks.
- 2015. a vilistlaste hinnangul olid rahalised kulutused peamiseks põhjuseks, miks välismaale õppima või praktikale ei mindud (oluline takistus 60% vastanute jaoks, kes välismaal õppimas või praktikal ei käinud). Poolte vastanute jaoks takistas välismaale minekut lahusolek lähedastest või töөлkäimine, mis ei võimaldanud välisriiki õppima minna. Peaaegu kolmandik välismaal mitteviibinud vilistlastest tõi välja, et neil puudus motivatsioon välisriiki õppima või praktikale minemiseks. Samas ligikaudu viiendik (22%) kõikidest vastanutest viibis seoses õpingutega kas lühi- või pikaajaliselt välisriigis. Ligi pooled (45%) nendest, kes viibisid õpingutega seoses välisriigis, viibisid lühiajalisel õppereisil, konverentsil, osalesid teadustöös, suve- või talvekoolis vms. Peaaegu neljandik (24%) välismaal viibinutest olid õppinud välisriigis ühe semestri, veidi enam kui viiendik (22%) viibis seal enam kui ühe semestri vältel.
- 2015. a vilistlasuuringu põhjal saab ka öelda, et välistudengina õppinud vilistlased on üldiselt Eestis omandatud kõrgharidusega rahul (ühiksa kümnest välistudengist on rahul), kuid rahulolematud ollakse praktikavõimaluste ning juhendamiseiga. Samuti vajaksid välistudengite arvates **parandamist kõrgkoolide pakutavad nõustamis- ja infoteenused**. Tööturule siirdumise peamise takistusena näevad välistudengid vähest eesti keele oskust (v.a infotehnoloogia valdkonnas).

Meetme 3 eelarve 2017. aastal oli u 2,8 miljonit eurot. Tekkepõhised kulud moodustasid ligi 5,8 miljonit eurot, täitmine on eelarvest suurem eelmisest aastast ülekantud vahendite võrra.

2.8.3. Kokkuvõte ja hinnang programmi tulemuslikkusele

Programm toetab otseselt EÕSi eesmärkide saavutamist. Kõrgharidusreformi tulemusena on suurenenud nende üliõpilaste arv, kes õpivad tasuta. Kõrghariduse lõpetajate tööhõive on hea, positiivne on LTTerialade lõpetajate osakaalu ja IKT erialade lõpetajate arvu jõuline kasv. Kasvab välisüliõpilaste arv, kuid keerulisem on välisüliõpilaste Eestis tööle rakendamine pärast õpingute lõpetamist. Probleemiga tegeldakse tööturu programmi praktikasüsteemi arendamise raames.

Eesmärkide saavutamist toetab 1. jaanuarist 2017 käivitunud uus kõrghariduse rahastamissüsteem, millega on kaasnud katkestamise väike vähenemine ja lühiajalises õpirändes osalemise kasv. Kõrghariduse arengut toetavad ka teaduse tulemusvaldkonna meetmed. Väljakutseks on endiselt doktorantuuri lõpetajate arvu kasv, mis eeldab nii õpingute katkestamise ennetamist kui ka võimekate kandidaatide doktoriõppesse toomist.

Vaja on edasi arendada rahastamis- ja juhtimissüsteemi, et tõsta Eesti kõrghariduse konkurentsivõimet talentide meelitamisel ja hoidmisel. Selleks tuleb tagada, et õppejõudude palk oleks tööturul konkurentsivõimeline ja doktoranditoetus tõuseks.

2.9. Täiskasvanuharidusprogramm

Eesmärk: motiveerida täiskasvanuid õppima ning luua kvaliteetsed ja paindlikud ning tööturu arenguvajadusi arvestavad õppimisvõimalused

Programm aitab kaasa järgmiste elukestva õppe strateegia näitajate saavutamisele:

Indikaator	2012	2013	2014	2015	2016	2017		2018	2019	2020
						siht	tege-lik			
Eri- ja kutsealase hariduseta täiskasvanute (25–64) osakaal (%) ^{123*} .	30,2	29,6	29,4* *	28,8* *	28,5	27	28,6	26	25,5	25
Täiskasvanute elukestvas õppes osalemise määr (%) ^{124*} .	12,8	12,6	11,6	12,4	15,7	16,5	17,2	18	19	20

**2014. ja 2015. aasta andmed on ISCED 2011 haridustasemete järgi ümber arvutatud

2.9.1. Olulisemad muutused ja trendid

- **Täiskasvanute osalus kasvab täiendusõppes ja kutseõppes** ning on stabiilne üld- ja kõrghariduses, mis viitab sellele, et täiskasvanud teevad pragmaatilisi valikuid ja vahetult konkreetsete oskuste omandamisega seotuid valikuid. Kindlasti mõjutab seda ka asjaolu, et riik pakub tasuta õppimisvõimalusi nii kutsehariduses lühikeste tasemeõppe õppekavadena kui täiendusõppena.
- **Täiskasvanute gümnaasiumides kasvab vanemate (35+) õppijate osakaal**, mis on positiivne, kuna toob kooli tagasi ka neid, kelle haridustee ammu katkenud. Võimalus omandada keskharidust ka hilisemas eas on oluline, ca 5% täiskasvanutest omandab selle haridustaseme pärast n-ö õiget aega ehk 20.–30. aastates. **Vaadates ennekõike Põhjamaade eeskujut, tuleks eesmärgiks seada täiskasvanute osaluse kasv ka kutsekeskhariduses**, mis annaks võimaluse omandada samaaegselt nii keskharidust kui kutsealased oskused.
- Esmakordselt mõõdeti (katseliselt neljas koolis) täiskasvanute gümnaasiumis õppijate heaolu koolis ja rahulolu erinevate koolielu aspektidega. **Üldiselt on täiskasvanud õppijad enamiku koolielu aspektidega väga rahul**. 2018. a viiakse küsitlus läbi kõigis koolides ning siis saame usaldusväärsemaid andmeid täiskasvanute rahulolu kohta.

Osalus elukestvas õppes

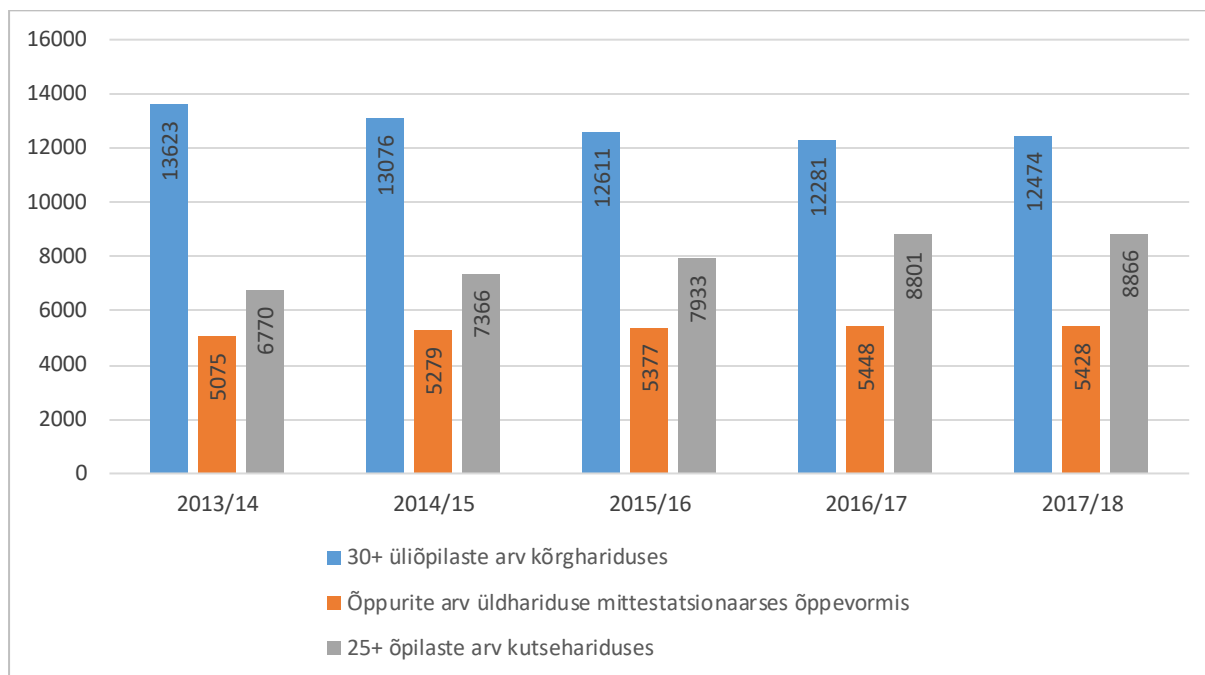
- Alates 2009. aastast on **elukestvas õppes osalemise määr** (mõõdetakse osalust viimase nelja nädala jooksul) olnud Eestis kõrgem kui 10%, 2016. aastal oli kasv 3,5 protsendipunkti, võrreldes eelneva aastaga (12,2%-lt 15,7%-le). 2017. aastal kasv jätkus: elukestvas õppes osales 17,2% 25–64-aastastest elanikest. Kõrghariduses on täiskasvanud õppurite arv (30+) viimasel viiel aastal olnud väikeses langustrendis. Jätkuvalt kasvab täiskasvanud õppijate arv kutsehariduses, olles 2017/18. õppeaastaks tõusnud 8 866 õpilaseni, mis moodustab kõigist kutseõppuritest ca 37% (vt joonis 40). Üldhariduses on täiskasvanud õppijate arv viimasel paaril aastal olnud stabiilne, kuid viie aasta taguse seisuga võrreldes 7% kasvanud.
- Täiskasvanute järjest kasvavat huvi kutsehariduse vastu võib pidada positiivseks, sest Riigikontrolli analüüs¹²⁵ täiskasvanute osalemisest kutseõppes toob esile, et kutsehariduse omandamisel on täiskasvanute tööturu olukorrale üldiselt positiivne mõju. Õpingutele järgnenud 12 kuu jooksul vähenes nende hulk, kes olid töötuna arvel olnud, ning suurenes nende hulk, kes teenisid töist tulu, keskmisest palgast suuremat tulu või tegelesid ettevõtlusega.

¹²³ Eesti Statistikaamet andmed.

¹²⁴ EUROSTATi andmed. Näitaja arvutamisel lähtutakse Eesti tööjõu-uuringust ning see kajastab küsitlusele eelnenud nelja viimase nädala jooksul tasemehariduses või koolitusel osalenute osatähtsust 25–64-aastaste hulgas. Elukestvas õppes osalemise hulka loetakse nii osalemine tasemeõppes kui ka koolitustel.

¹²⁵ Riigikontroll (2016). Ülevaade täiskasvanute osalemisest kutseõppes.

<http://www.riigikontroll.ee/Riigikontrollipublikatsioonid/Auditirauanded/tabid/206/Audit/2375/language/et-EE/Default.aspx>

Joonis 40. Täiskasvanute õppimine tasemehariduses 2014/15–2017/18

Allikas: EHS

- Elukestvas õppes osalemise määr on **kasvanud eelkõige mitteformaalõppes osalemise arvel**. Koolituse tüübi järgi moodustavad tööalased kursused 62,3% kõikidest kursustest (2016 – 57,1%). Langenud on tööalaste konverentside/seminaride ja huvialaga seotud koolituste osatähtsus (tööalased konverentsid/seminarid 2016 – 20,8% ja 2017 – 15,6%; huvialaga seotud kursused vastavalt 17,7% ja 15,6%).
- Esimest korda koguti **EHISesse ülevaade täienduskoolitusasutuste tegevusnäitajatest**, mis on käesolevast aastast alates üleval HaridusSilmas¹²⁶). 22. maist kuni 31. detsembrini 2016 toimus 35 326 täienduskoolituskursust, kus osales kokku 223 178 õppijat (HaridusSilm). Terve aasta andmed puuduvad, kuna määrus hakkas kehtima maist. Kõige enam oli täienduskoolitusel osalejaid transporditeenuste õppekavagrupis (29 243, 13,1% kõigist osalejatest), mis seostub tõenäoliselt seadustest tuleneva kohustusega ennast täiendada. Järgnesid õpetamise ja koolitamise (17 089), õpetajakoolituse ja kasvatusteaduse (üldine) (12 856), töökaitse (12 204) ning juhtimise ja halduse (10 766) õppekavagrupid. Kõige enam oli koolitustel osalejaid Tartu Ülikooli pakutataval koolitustel (16 459 – 7,4% kõigist osalejatest), järgnesid Tallinna Tehnikaülikool (14 676 osalejat) ja OÜ Autosõit (13 223 osalejat).
- **Õppes osalemist mõjutavad oluliselt vanus, kodune keel (vene koduse keelega inimesed osalevad oluliselt vähem), haridustase (mida kõrgem see on, seda rohkem osaletakse) jm sotsiaalmajanduslikud tunnused, sh töökoha karakteristikud:**
 - Viimastel aastatel on positiivne olnud madala haridustasemega (põhiharidus ja madalam) elanike järjest aktiivsem osalemine elukestvas õppes – kui veel 2010. aastal oli selle sihtrühma osalus 1,9%, siis 2017. aastal oli see üle kolme korra suurem – 6,9%¹²⁷.
 - 2017. aastal kasvas eestlaste osalemine elukestvas õppes 2016. aastaga võrreldes 1,7% ja moodustas 20,5%. Samuti kasvas mitte-eestlaste elukestvas õppes osalemine – 9,1%-lt 2016. aastal 10,3%-le 2017. aastal.
 - Eestis on õppes osalus endiselt madalam vanemates (45+) vanusegruppides. Kõige aktiivsemad on enda koolitamisel olnud 25–34-aastased inimesed (2017 – 27,6%), kelle osalus viimasel viiel aastal on järjepidevalt kasvanud, viimasel aastal koguni 4,1% võrra. Viimastel aastatel langustrends olnud 35–44-aastaste osalusprotsent on viimasel kahel aastal taas tõusma hakanud. 2017. aastal kasvas vanuserühma osalus 18,4%-ni. 44–54-aastaste vanusegrupis on 2017. aastal osalus taas langenud – 13,3%-lt 2016. aastal 12,8%-le 2017.

¹²⁶ Vt http://www.haridussilm.ee/?leht=taiskasvanud_1

¹²⁷ Siin ja edaspidi osalusprotsent viimase 4 nädala kohta.

aastal. 2016. aastal kahekordistunud 55–64-aastaste elanike elukestvas õppes osalemise määr (9,5%) on 2017. aastal pisut langenud (8,5%). (Vt tabel)

- Osalus elukestvas õppes on naiste seas kasvanud 2,1% (2016 – 18,4%; 2017 – 20,5%); meeste seas 0,8% (2016 – 12,9%; 2017 – 13,7%).
- Eestis ja ka teistes riikides ilmneb tendents, et nii formaal- kui ka mitteformaalõppes osalevad vähem need sotsiaaldemograafilised grupid, kes seda just rohkem vajaksid – madalama haridustasemega, vanemad inimesed. Madala funktsionaalse lugemisoskuse ja matemaatilise kirjaoskusega täiskasvanute uuringus¹²⁸ toodi madalamate oskustega täiskasvanute õppes osalemise takistusena välja nii sotsiaaldemograafilisest taustast tulenevaid aspekte kui ka sihtrühmale suunatud programmidega seonduvaid tegureid. Näiteks tõid madala funktsionaalse lugemioskusega täiskasvanud koolitusel osalemist takistavate põhjustena võrreldes kõrgema funktsionaalse lugemioskusega täiskasvanutega rohkem välja koolituseks vajalike eelduste puudumise, koolituse liiga kõrge maksumuse, ootamatute takistuste tekkimise vms. Lisaks võivad põhjused olla selles, et madalamate oskustega täiskasvanud ei leia oma huvidele/vajadustele vastavaid koolitusi, nad tajuvad varasemat õpikogemust negatiivsena, ei taju keskkonda õppimist soodustavana vms. Võttes arvesse, et madalamate oskustega täiskasvanud on tavaliselt ka madalama tööalase staatusega, võib oskuste pidev uuendamine olla kas tööalaselt ebavajalik või võidakse seda ebavajalikkuna tajuda. Seega vajavad madalama haridustasemega täiskasvanud eritähelepanu.¹²⁹

Tabel. Täiskasvanute osakaal, kes osalevad elukestvas õppes, 2011–2017 (%)*. Allikas: Statistikaamet

	2011	2012	2013	2014**	2015**	2016	2017
Esimese taseme haridus või madalam	3,5	4	4,6	3,2	4	4,9	6,9
Teise taseme haridus, teise taseme järgne ning kolmanda taseme eelne haridus	8,2	9	8,5	8,4	9	10,9	12,3
Kolmanda taseme haridus	19,5	20,2	20,1	18,3	18,9	25	26,1
Eestlased	13,5	14,2	14,7	13,6	14,7	18,9	20,5
Mitte-eestlased	8,5	9,7	8,3	7,1	7,4	9,1	10,3
25–34	19,7	21,3	21,7	20,2	23,4	23,5	27,6
35–44	13,8	13,9	14,3	12,3	12	15,6	18,4
45–54	8,4	9,4	8,1	7,6	7,8	13,3	12,8
55–64	4,7	5,6	5,3	4,8	4,5	9,5	8,5
Mehed	9,1	10,6	9,7	9,1	10,4	12,9	13,7
Naised	14,4	14,8	15,2	13,7	14	18,4	20,5
Hõivatud	9,6	10,4	10,3	8,8	9,3	13,7	14,2
Töötud	5,7	8,5	9	6,5	6,1	7,1	10,4
Mitteaktiivsed	1,4	2,2	1,6	1,2	2,2	3,2	4,1
Formaalõppes osalejad	4,7	4,6	4,7	4,7	5,1	4,9	5,9
Mitteformaalõppes osalejad	7,8	8,8	8,7	7,3	7,9	11,6	12,5
Kokku	11,9	12,7	12,5	11,5	12,2	15,7	17,1

*Siin on kasutatud Statistikaameti meetodikat, mis erineb EUROSTATi omast, mistõttu on koguosalus 0,2

protsendipunkti võrra erinev. Statistikaameti andmed on kogurahvastiku kohta, EUROSTATi meetodikale vastavad arvutused jäitavad välja ajateenijad ja institutsioonides viibijad.

**2014. ja 2015. aasta andmed on ISCED 2011 haridustasemetega järgi ümberarvutatud

¹²⁸ Grotlüschen, A. jt (2016), Adults with Low Proficiency in Literacy or Numeracy, *OECD Education Working Papers*, No. 131, Paris: OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/5jm0v44bnnmx-cn>.

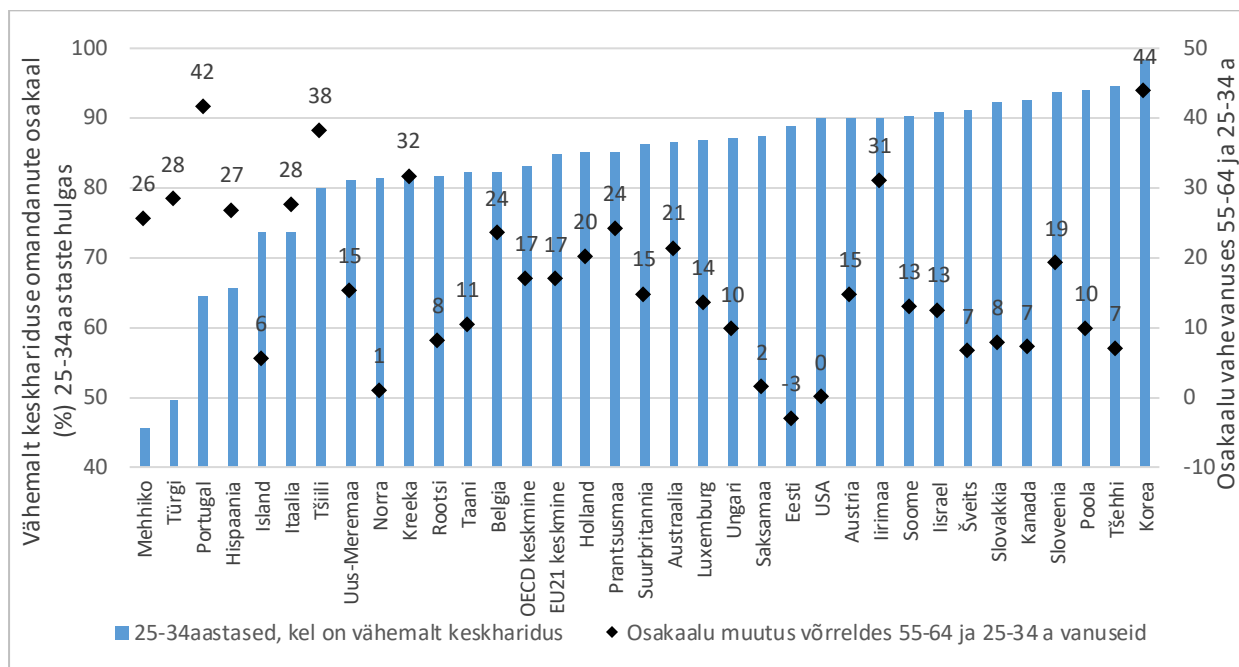
¹²⁹ Samas.

- **Osalus mitteformaalõppes** erineb ka piirkonniti: see on suurim Põhja-Eestis ja väikseim Kirde-Eestis. Piirkondade vaheliste erinevuste põhjuseks on eelkõige töökohtade struktuur. Mitteformaalõppes osalemist mõjutab Eestis oluliselt ametikoht: valgekraed osalevad koolitustes märksa enam kui sinikraed. Avaliku sektori töötajad osalevad mitteformaalõppes oluliselt sagedamini kui erasektori töötajad.¹³⁰
 - **Formaalõppes osalemine** sõltub Eestis oluliselt ametikoha oskustemahukusest, kusjuures erinevused on mõnevõrra suuremad kui OECD riikides keskmiselt. Osalus on suurim oskustemahukatel ametikohtadel (juhid ja spetsialistid) ja väikseim sinikraede ametikohtadel töötavatel täiskasvanutel.
- Õppes osalemise põhjuste** poolest on Eesti suhteliselt sarnane OECD riikide keskmisele. Kõigis võrreldavates riikides on levinuim õppes osalemise põhjus soov teha oma tööd paremini. Eesti kõige silmatorkavam erinevus teistest riikidest on see, et meil on väga vähe neid, kes nimetasid osalemise põhjuseks kohustust.

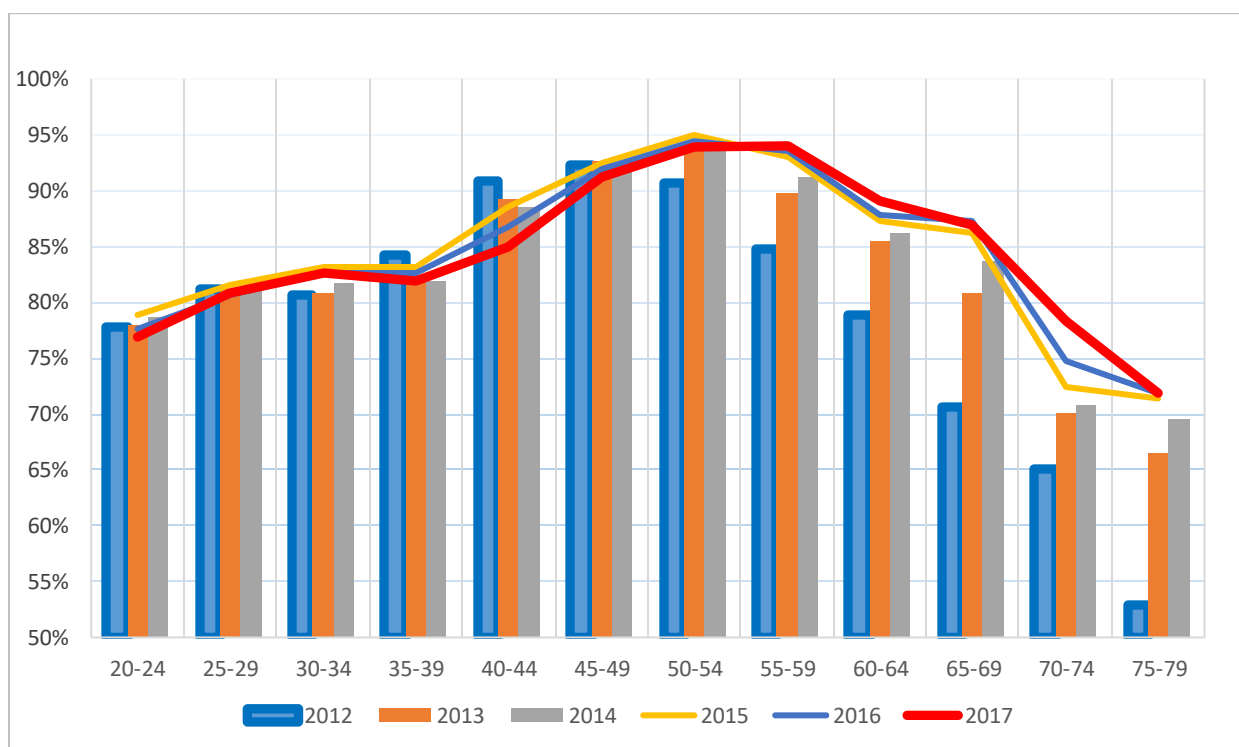
Eri- ja kutsealase hariduseta täiskasvanud

- **Eri- ja kutsealase hariduseta täiskasvanute** (25–64-aastaste) osakaal on Eestis 28,6% (2017. a), mis on hinnanguliselt rohkem kui 200 000 inimest.
- Kõige haavatavam grupp täiskasvanutest on need, kel pole põhi- või keskhariidust. **Keskhariduseta inimesed on sagedamini töötud** (15–74-aastaste seas 10,9% keskhariduseta vs 5,8% keskmine 2017. aastal) või hoopis tööturult eemal (tööjõus osalemise määrad 25–64-aastaste seas vastavalt 72,7% keskhariduseta inimestel vs 84,5% keskmiselt 2017. aastal), hõives olles on neil sagedamini madalamad palgad. Keskhariduseta inimeste seas on mehi kaks korda enam kui naisi. Vanuserühmadest on keskhariduseta inimesi enam 25–39-aastaste hulgas (16–18%).
- Võrreldes teiste riikidega, on Eestis keskhariduse omandanud pigem palju. 25–64-aastaste hulgas on meil keskhariduse omandanud 91%, millega oleme Tšehhi järel OECD riikide seas 2. kohal. Erinevalt pea kõigist teistest riikidest, kus keskhariduse osakaal ajas kasvab, on **Eestis see noorema (25–34) põlvkonna hulgas hoopis vähenenud**, mis tuleneb nii keerukast üleminekuajast 1990. aastatel, kus paljudel jäi haridustee pooleli, kui sellest, et erinevalt 1970.–80. aastatest pole keskhariduse omandamine Eestis enam kohustuslik. Vt joonis 41.
- Vaadates põlvkondlikke erinevusi keskhariduse omandamisel, paistab silma, et just joonisel 42 näidatud noorem põlvkond ehk **1970. lõpus 1980. alguses sündinute hulgas on neid, kel keskharidus jäi omandamata, kõige enam**. Kui viis aastat varem sündinud lõpetasid keskhariduse enne taasiseseisvumist ning selles grupis on vähemalt keskhariduse omandanud 91%, siis 5 a nooremas eagrupid (täna vanuses 40–44) on neid 85%. Seda võib seletada üleminekuaja muutuste ja raskustega. Teine tendents on see, et **keskharidust omandatakse ka veel 20. aastates**. Vaadates eri aastakäikude ja põlvkondade andmeid, võib öelda vanuses 20–35 omandab keskhariduse 5% täiskasvanuid.
- **On positiivne**, et viimasel viiel aastal on kasvanud keskhariduse omandamine ka hilisemas eas. Just 30–34-aastasena vähemalt keskhariduse omandanud inimesi oli 2017. a 2% enam (82,6%) kui 2012. a, kui neid oli 80,6%. Vt joonis 42.

¹³⁰ Saar, E. (2014). Oskused ja elukestev õpe: kellelt ja mida on Eestil oskuste parandamiseks õppida? PIAAC uuringu temaatiline aruanne nr 2. Tartu: HTM, http://dSPACE.utlib.ee/dSPACE/bitstream/handle/10062/44229/oskused_ja_elukestev_ope_piaac.pdf?sequence=1

Joonis 41. Vähemalt keskhariiduse omandanute osakaal 25–34-aastaste hulgas ja osakaalu vahe, võrreldes 55–64-aastastega, OECD riigid 2014

Joonis 42. Vähemalt keskhariiduse omandanute osakaal eri vanusegruppides 2012–2017

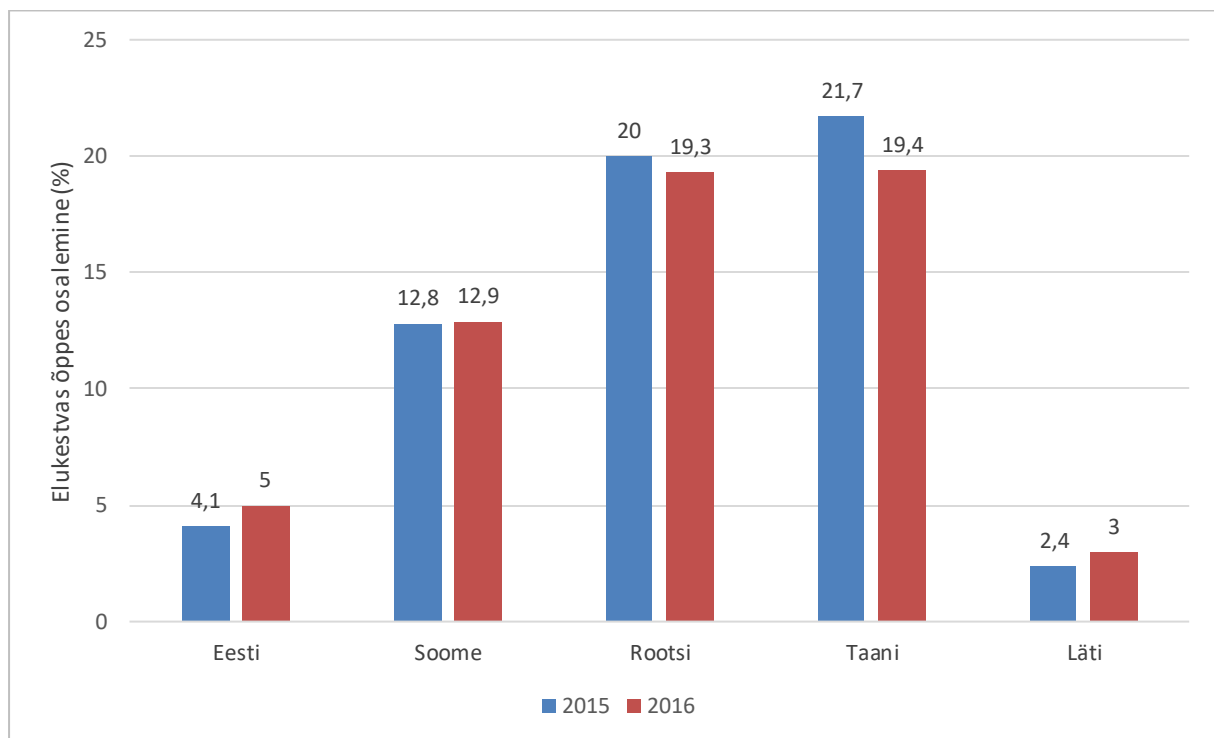
Allikas: Statistikaamet

- Keskhariidusega inimeste tagasitoomist tasemehariidusse analüüsis HTMi tellimisel Centar¹³¹ ja tõi välja, et **keskhariidusega inimeste koguarvust õpib keskhariiduse tasemel vaid väga väike osa (ca 5%)**. Neist suurem osa on mittestatsionaarses üldkeskhariidusõppes. Kutsekeskhariidust pakutakse ainult statsionaarse õppena, seetõttu on seda omandavad täiskasvanud valdavalt noored (20–24-aastased). Keskhariidusega täiskasvanutest kavandab õpingute jätkamist vähem kui viiendik. Peamised takistused kooli tagasipöördumisel on seotud **madala õpimotivatsiooni ja**

¹³¹ Räis, M. L. jt (2014). Põhi- ja keskhariidusega täiskasvanute tasemehariidusse tagasitoomise toetamine. Tartu: HTM. <https://www.hm.ee/sites/default/files/pohi-ja-keskhariidusega-taiskasvanute-tasemehariidusse-tagasitoomine.pdf>.

majanduslike raskustega. Samuti on vähene inimeste teadlikkus erinevatest täiskasvanute õppe võimalustest.

- Technopolis Group analüüsis HTMi tellimisel välisriikide kogemust madala haridustasemega täiskasvanute tasemekoolitusse tagasitoomisel ja nn teise võimaluse hariduse korraldamisel¹³². Analüüsi tulemusel leiti, et välisriikide kogemuse kohaselt on kõige tulemuslikumad meetmed koostöö suurendamine erinevate institutsioonide vahel ning täiskasvanute gümnaasiumides pakutavate võimaluste kohta saadaoleva teabe muutmine kergesti kättesaadavaks ja nähtavaks. Lisaks rõhutati õppe paindlikkuse olulisust, VÕTA süsteemi täiustamise vajadust (oskuste ja kogemuste hindamise ja arvestamise võimalust täiskasvanute gümnaasiumid sageli ei kasuta). VÕTA koordineeritud ja läbipaistvaks rakendamiseks on oluline välja töötada ja täiskasvanute gümnaasiumide vahel kokku leppida selge protseduurireeglistik.
- Soovitati viia sisse õppija taseme jooksev hindamine, rakendada individuaalset õppeplaani, kaaluda täiskasvanute üldharidusõppe korraldamist ja rahastamist täielikult kursusepõhisena ning kaaluda kohustuslike kursuste mahu teatud vähendamist.
- Technopolis Groupi analüüsitud riikidest on madala haridustasemega täiskasvanute elukestvas õppes osalemise määr kõige suurem Taanis (19,4% 2016. aastal), järgnevad Rootsi (19,3%) ja Soome (12,9%). Eesti madala haridustasemega täiskasvanute osalemise määr elukestvas õppes (5,0% 2016. aastal) oli 2 protsendipunkti kõrgem kui Lätis (3,0%) (vt joonis 43).

Joonis 43. Madala haridustasemega täiskasvanute elukestvas õppes osalemise määr (%), 2015–2016

Allikas: Eurostat

Katkestamine

- Üldhariduse mittestatsionaarses õppevormis katkestab õpingud üle 30% õppijatest ja kutseõppes ca 20% vanuses 25+ õppijatest.
- Nagu statsionaarses nii ka mittestatsionaarses õppes katkestavad enam need, kelle varasem õppeedukus on olnud nõrk, kuid sellele lisandub rida töö ja perega seotud probleeme. Viiesimeetajatest on põhikooli lõputunnistuse keskmine hinne üle 4¹³³. Nende seas, kes alustavad mittestatsionaarses õppes esimest korda üldkeskhariduse omandamist, on eduka lõpetamise eeldused suuremad neil, kes õppe alustamise hetkel ei olnud täisealised: 16–17-aastastest lõpetab

¹³² Müürisepp, K., jt. (2017). Välisriikide kogemused madala haridustasemega täiskasvanute tasemekoolitusse tagasitoomisel ja nn teise võimaluse hariduse korraldamisel. https://www.hm.ee/sites/default/files/raport_2017.pdf

¹³³ HTM (2016). Madala haridustasemega noored. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium.

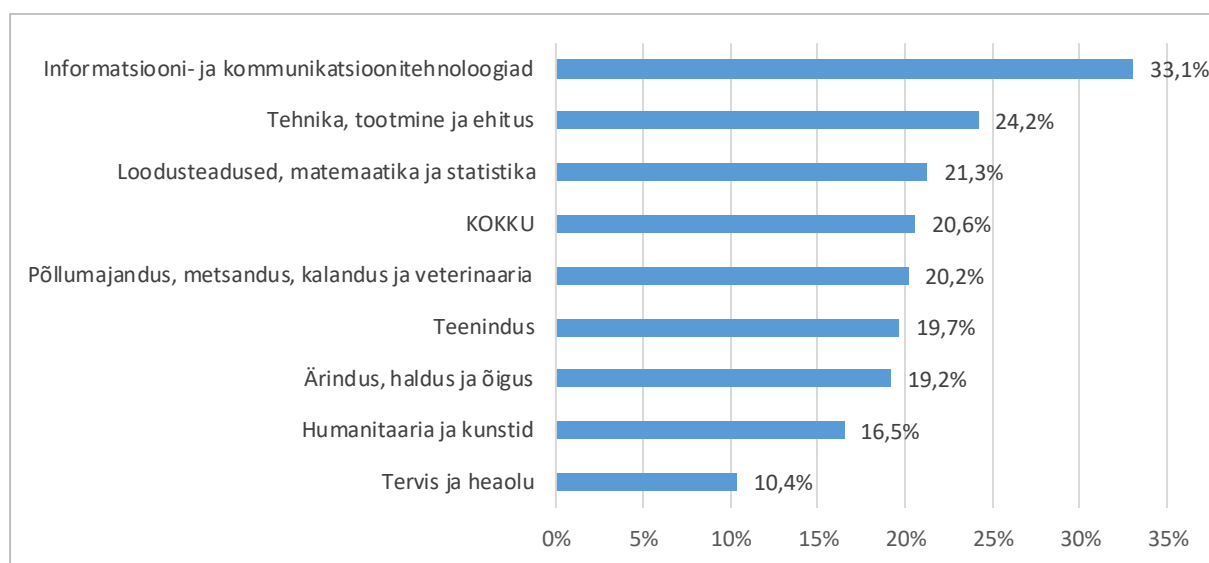
https://www.hm.ee/sites/default/files/haridusmin_madala_haridustasemega_noorte_osakaal.pdf

38% (sõltumata õppele kulunud ajast), 17–18-aastastest – 31%; 18–19-aastastest – 27% ja samamoodi langevas trendis.

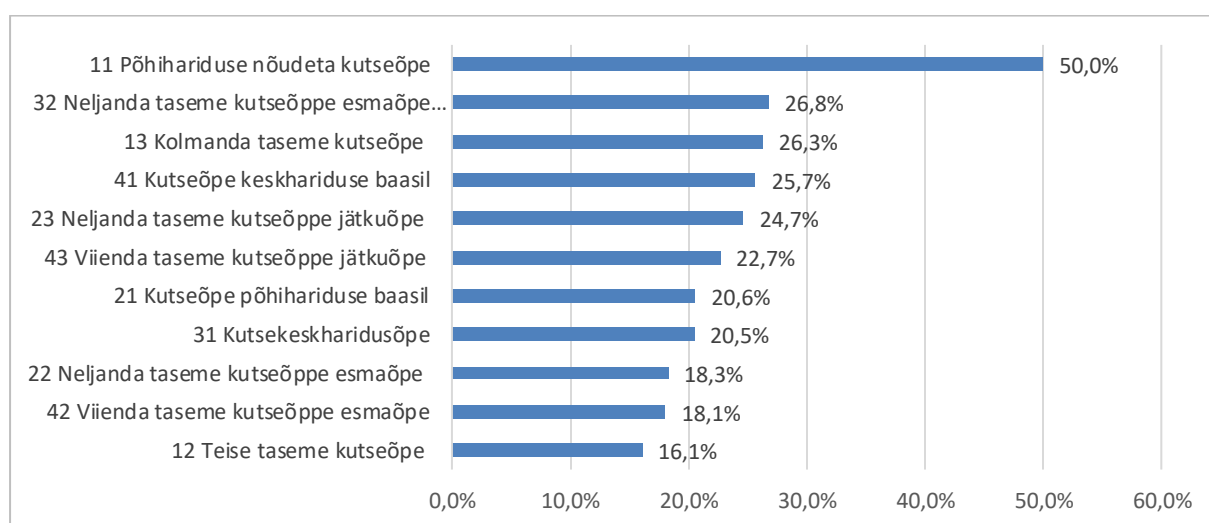
- Kutseõppes katkestavad teistest valdkondadest sagedamini IKT ning tehnika- ja tootmise valdkonna täiskasvanud õppijad ning harvem tervise ja heaolu ning humanitaaria ja kunstide õppijad. Vt joonis 44. Õppeliikidest on enim täiskasvanud katkestajaid põhihariduse nõudeta kutseõppes (50%), kõige vähem on katkestajaid teise taseme kutseõppes (16,1%). Vt joonis 45.

Tabel. Katkestajate osakaal üldhariduse mittestatsionaarses õppevormis ja kutseõppes (kõik õppevormid) 25+ vanusegrupis. Allikas: EHIS

	2009/10	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17
Mittestatsionaarne üldharidusõpe, %	33,6	36,3	35,8	35	37	32,9	31,7	35,9
Kutseõpe, %	22,4	20,9	20,2	20,2	21,5	20,9	20,3	20,6

Joonis 44. Katkestajate osakaal kutseõppes (kõik õppevormid) 25+ vanusegrupis valdkondade lõikes
Allikas: EHIS

Joonis 45. Katkestajate osakaal kutseõppes (kõik õppevormid) 25+ vanusegrupis õppeliikide lõikes, 2016/17. õa
Allikas: EHIS

2.9.2. Ülevaade meetmete elluviimisest

Meede 1: Haridustee katkestanud täiskasvanute tagasitoomine formaalharidusse ja eelduste loomine nende õppes püsimiseks ja tasemehariduse omandamiseks.

Meetme eesmärk: Tasemeõppe paindlikkuse suurendamise (sh VÕTA rakendamise) ja toetavate tegevuste tulemusena on tõusnud tasemeõppes õppivate täiskasvanute arv.

Indikaator	2013	2014	2015	2016	2017		2018	2019	2020
					siht	tege-lik			
Mittestatsionaarses üldharidusõppes õppijate arv	5075	5279	5377	5448	vähe- malt 5075	5428	vähe- malt 5075	vähe- malt 5075	vähe- malt 5075
Õppetöö katkestajate määr mittestatsionaarses üldharidusõppes (% kõikidest õppijatest)	35	37	32,9	31,7	34	35,9	32	31	30
25+ õppijaid kutseharidus-õppes (% kõikidest õppijatest)	26,3	29,2	31,9	35,1	30	36,7	31	32	33

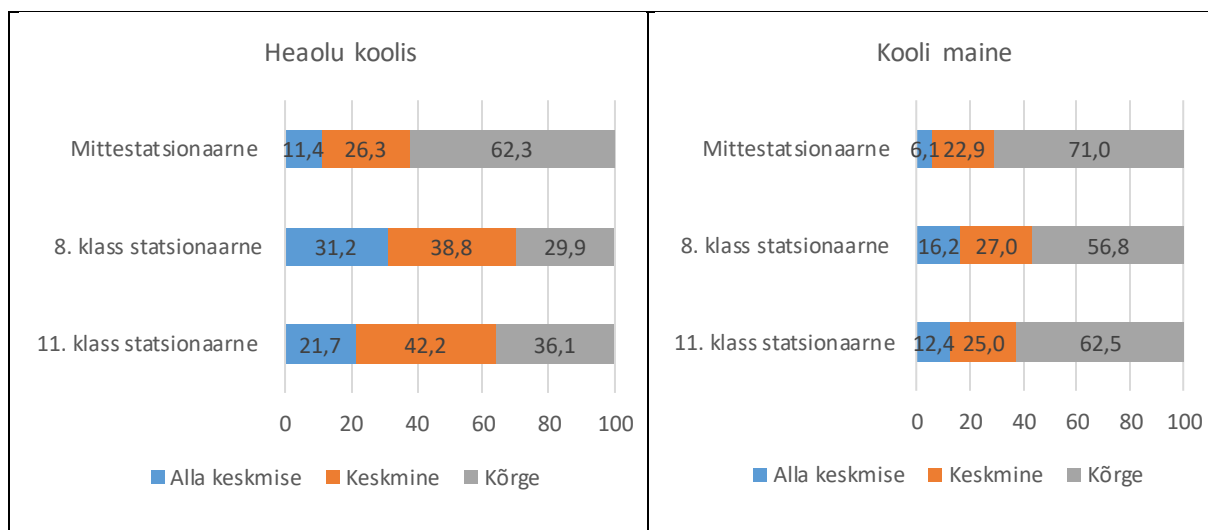
Mittestatsionaarses üldhariduses on õppijate arv viimasel viiel aastal tõusnud, mille üheks põhjuseks võib olla teavitustegevus. **Järjepidevalt on sj kasvanud vanemate (35+) täiskasvanute osakaal, keda mittestatsionaarses õppes oli 10 a tagasi 2%, 5 a tagasi 5% ja nüüd 8%.** Samas on pea pooled (46%) mittestatsionaarses õppes osalejatest noored ehk kuni 19-aastased ning ka nende osakaal on 10 a taguse ajaga võrreldes kasvanud (siis 36%). Viimane on seletatav 2013. a muutusega seadustikus, mis nägi ette koolikohustuslikus eas statsionaarse õppe katkestajate suunamise mittestatsionaarsesse õppesse. Katkestamise näitaja on halvenenud, mida koolijuhid seostavad paranenud olukorraga tööturul. 25+ vanuses õppijate osakaal ja ka arv kutsehariduse tasemeõppes suureneb, mida võib seostada kutsehariduses toimunud õppekavade reformiga, mille tulemusel loodi uued lühemad õppekavad.

Olulisemad tegevused

- Jätkunud on tegevused VÕTA arendamiseks ning seejuures oleme panustanud erinevate õppeasutuste koostööle, sama siht jätkub 2018. a eesmärgiga kaasata senisest enam ka kõrgkooli. Viidi läbi 2 koolitust enam kui 190 osalejale: VÕTA hindamismeetodid ja nõustamistehnikad – täiskasvanute gümnaasiumide personalile; VÕTA põhimõtted, kasutamise võimalused kutse andmisel ja hindamine – kutseandjatele. Toimus VÕTA-teemaline ühisseminar täiskasvanute gümnaasiumidele ja kutseõppeasutustele, mis oli ettevalmistav tegevus võrgustikutöö käivitamisel. 2018. a kavatakse võrgustikutöösse kaasata ka kõrgkoolid.
 2017. a viidi tegevusi läbi 16 projektis, mille eesmärk oli toetada haridustee katkestanud täiskasvanute tagasitoomist põhi- ja üldkeskharidusõppesse ning õpingute edukat lõpetamist. Projektides osalenud õppeasutustes on õppijate arv tõusnud nii nagu mittestatsionaarses üldharidusõppes üldiselt. Kogu mittestatsionaarset õpet vaadates tõusis 2017. aastal taas vahepeal langenud väljalangevus, kuid mitte projektides osalenud õppeasutustes keskmiselt. Õppeasutused hindavad projektides elluviidavaid tegevusi tulemuslikeks, eelkõige võimalusi pakkuda tasanduskursusi ning kaasata töösse tugisikuid ja -spetsialiste.
- Täiskasvanuhariduse programmi raames toimunud ESF taotlusvoorus "Madala haridustasemega täiskasvanute tagasitoomine tasemekoolitusse ja õppes osalemise toetamine" toetust saanud 16 projekti tegevuste eesmärk oli toetada haridustee katkestanud täiskasvanute tagasitoomist põhi- ja üldkeskharidusõppesse ning õpingute edukat lõpetamist. Lähtudes piirkondlikest eripäradest ja vajadustest, kujundasid õppeasutused toetuse abil sobiliku valiku tegevustest, mis hõlmavad näiteks nii teavitustegevusi kui ka õppimist toetavate tingimuste ning vajalike tugiteenuste loomist, toetamaks õppes püsimist ning õpingute edukat lõpetamist. Selleks pakuti õppimisoskust ja -võimekust arendavaid kursusi, täiendavaid lisa- ja tasanduskursusi olulisemates õppeainetes, õppijate nõustamist, individuaalset juhendamist, vajadusel lapsehoiuteenust jne.
 - Tähelepanu pöörati õppe paindlikumaks muutmisele õppeasutustes, näiteks töötatakse välja ning viiakse läbi e-kursusi. Projektide läbiviijad hindavad elluviidud tegevusi edukateks, tänu sihipärasele

reklaami- ja teavitustegevusele on tõusnud piirkondlik teadlikkus täiskasvanute võimalustest üldharidust omandada ning enamikus koolides on nii õppijate kui lõpetajate arv tõusnud.

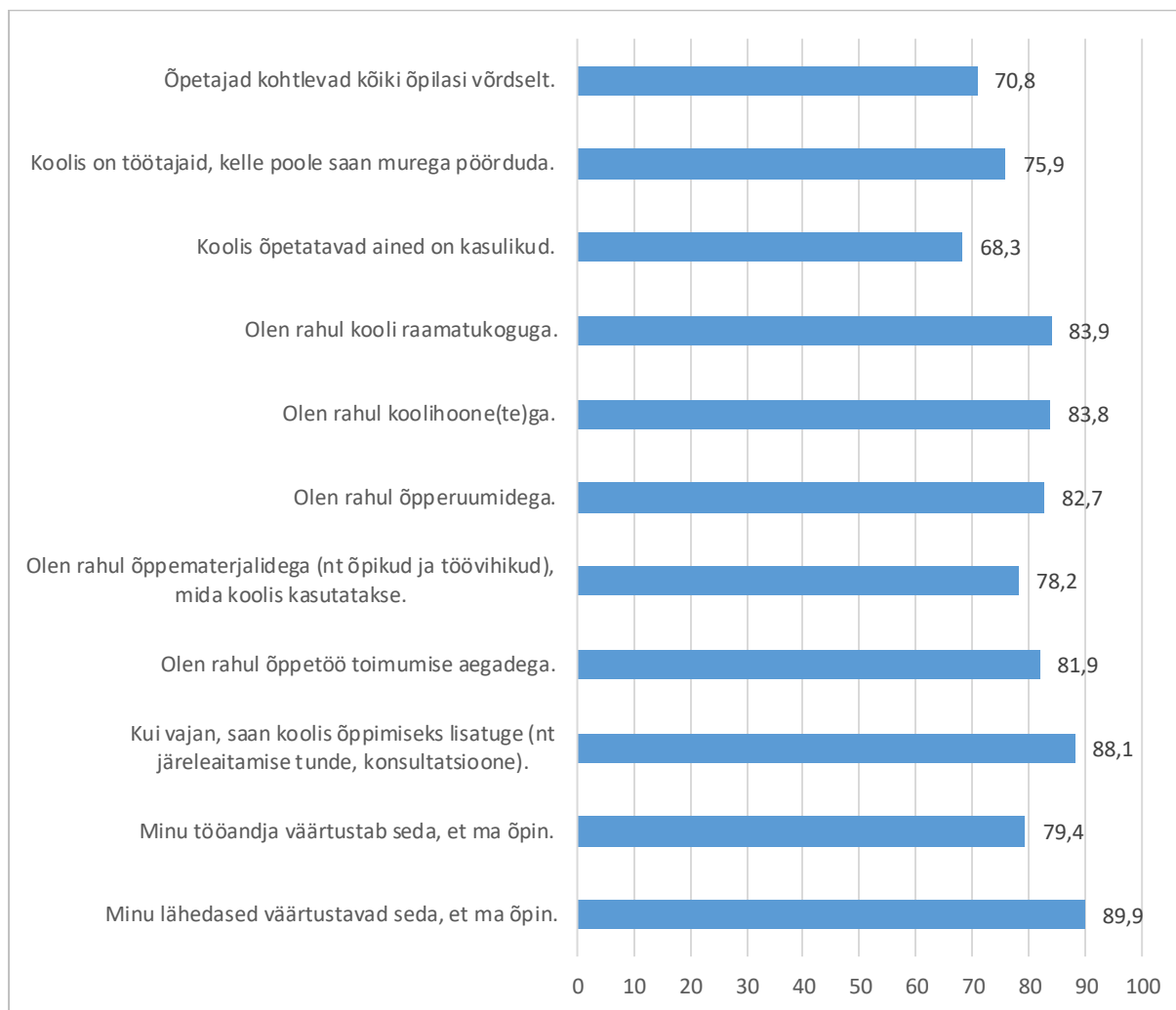
- Õppijate väljalangevuse vähendamisele aitasid oluliselt kaasa erinevad tasanduskursused õppeainetes (nt matemaatika, võõrkeeled) ning rõhutatud tähelepanu õppimisoskuste arendamisele, õpilastele pakutakse individuaalseid konsultatsioone ning juhendamist.
- Lisaks on koolidel tänu projektile olnud võimalik töösse kaasata mitmeid tugisikuid ja spetsialiste, kes toetavad ja nõustavad õpilasi, ning ellu kutsuda tugiteenuseid, nagu näiteks lapsehoiuteenus või õpituba. Elulisi seoseid õpituga aitavad luua mitmed väljasõidud ja tegevused väljaspool kooli, mille jaoks projektide kaudu samuti vahendeid eraldati.
- Õpilaste tagasiside kirjeldatud kursuste, teenuste ja tegevuste kohta on positiivne. Samuti on muutunud tõhusamaks piirkondlik koostöö erinevate osapooltega, kes samuti puutuvad kokku madala haridustasemega inimeste nõustamisega, sealhulgas Töötukassa, kohalike omavalitsuste ning Rajaleidja keskustega. Kuigi enamasti osati piirkondlikke vajadusi õigesti hinnata, annavad saadud kogemused esimesest taotlusvoorst koolidele kindlasti toeka sisendi uue taotlusvooru tegevuste planeerimiseks, näiteks võimaluse mõelda tegevustele, mis toetaksid õpetajate motivatsiooni e-õppe arendamisse enam panustada või mis toetaksid õppijaid e-õppes õppimisel.
- Üldhariduses, sh täiskasvanute gümnaasiumides toimusid küsitlused 2017. a veebruaris, kutsehariduses – novembris-detsembris. Üldhariduskoolide tulemusi on analüüsitud ning nende põhjal on kõik osalenud koolid saanud tagasisidet. Kuna küsitlus oli 2017. a veel katseline, st ei toimunud kõikides koolides, siis on ka tulemused esialgsed ning ei pruugi olla kõiges tulevaste aastate tulemustega võrreldavad. Alates 2018. aastast on kavandatud küsitlus läbi viia kõikides koolides, õpilaste hulgas igal aastal, õpetajate hulgas üle 3 aasta. Avaldame siin esmased tulemused täiskasvanute gümnaasiumide kohta. Küsitluses osales neli TKG-d viieteistkümnest, kokku vastas 373 õppijat. Üldiselt on täiskasvanud oma kooliga väga rahul ning hindavad kooli mainet kõrgelt, seda nii statsionaarse õppe 8. klassi kui 11. klassi õpilastega võrdluses. Vt joonis 46.

Joonis 46. Õppijate heaolu koolis ning hinnang oma kooli mainele: täiskasvanute gümnaasiumis mittestatsionaarses õppes õppijad võrdluses statsionaarse õppe 8. ja 11. klassi õpilastega

Allikas: 2017. a üldhariduskoolide rahuloluküsitlus

- Vaadates erinevaid rahulolu aspekte, siis suurem osa – ca 80% õppijatest – on enamiku aspektidega rahul või väga rahul. Väga positiivne on see, et ligi 90% täiskasvanud õppijatest tunnetab perekonna tuge ja 80% töötavatest õppijatest tunnetab, et tööandja väärtustab tema õpinguid. Kõige madalamalt hinnatakse õppeainete kasulikkust ning kõigi õppijate võrdselt kohtlemist. Vt joonis 47.
- Üheks aspektiks, mille arendamisele täiskasvanute gümnaasiumides võiks mõelda, on veebipõhine õpe, mis aitaks muuta õpet paindlikumaks. Kaks kolmandikku täiskasvanutest oli veebipõhise õppe osakaaluga rahul, 17% arvas, et seda võiks olla enam ja 6% leidis, et seda ei kasutatud üldse. Vaid 4% vastanutest leidis, et veebipõhist õpet kasutatakse liiga palju.

Joonis 47. Täiskasvanute gümnaasiumide õppijate rahulolu eri aspektidega, vastajate osakaal (%), kes on väitega rahul või väga rahul

Allikas: 2017. a üldhariduskoolide rahuloluküsitlus

Meetme 1 kinnitatud eelarve oli 2017 aastal 1,48 mln eurot, mida rahastatakse struktuurifondide (ESF) vahenditest. Tekkepõhised kulud olid 2,3 mln eurot. Täitmine oli suurem, kuna struktuurifondide vahendite kasutamist kajastatakse tegevustel erinevalt võrreldes eelarvestamisega ning avatud taotlusvoorude eelarvete täitmised kajastuvad aastate lõikes nihkega. Tuludest sõltuvad kulud on eelarves arvestuslikud.

Meede 2: Mitteformaalsele koolitusele ligipääsu suurendamine ja koolituse kvaliteedi tõstmine

Meetme eesmärk: Paranenud on täiskasvanute ligipääs õppija huvidest ja võimetest lähtuval, tema arengut toetaval ja tööturu vajadustega arvestaval kvaliteetsele mitteformaalsele õppele

Indikaator	2013	2014	2015	2016	2017		2018	2019	2020
					siht	tegelik			
25–64-aastaste madala haridustasemega täiskasvanute elukestvas õppes osaluse määr (%) ¹³⁴	4	3,2**	4,0**	4,9	5,5	6,9	6	6,3	6,5

**2014. ja 2015. aasta andmed on ISCED 2011 haridustasemete järgi ümberarvutatud

¹³⁴Eesti Statistikaamet andmed. Mõõdiku arvutamisel lähtutakse Eesti tööjõu-uuringust ning see kajastab küsitlusele eelnud nelja viimase nädala jooksul tasemehariduses või koolitusel osalenute osatähtsust 25–64-aastaste hulgas. Madala haridustaseme all mõistetakse põhiharidusega või sellest madalama haridusega inimesi (ISCED tasemed 0-2).

On väga positiivne, et koos üldise osaluse kasvuga elukestvas õppes on kasvanud (ja seda keskmisest kiiremini) madalama haridustasemega õppijate osalus, mis ületas eelmisel aastal aastaks 2020. seatud sihi.

Olulisemad tegevused

1. 2017. aastal omandas RKT kursustel uusi oskusi 13 198 täiskasvanut, osalenutest sai tunnistuse 12 322 (93,3%). Osalejatest, kes ei saanud tunnistust, moodustasid enamuse kursuse katkestanud (6%), ülejäänud läbisid küll kursuse, kuid ei saavutanud õpiväljundeid või ei osalenud hindamisel. RKT koolitused olid suunatud prioriteetsetele sihtrühmadele, kelleks olid ilma erialase hariduseta täiskasvanud, ilma keskhariduseta täiskasvanud ning aegunud oskustega täiskasvanud vanuses 50+. Kursusel osalenutest 70% kuulusid mõnda prioriteetsetesse sihtrühma. OSKA raportite valdkondades laiendati sihtrühmi vastavalt raportite soovitudele, st suunati koolitusi ka kõrgharidusega täiskasvanutele. Samuti toimusid seminarid kõigile RKT kursusi korraldavatele õppeasutustele. Augustis nt toimus arendusseminar (52 osalejat), millest osa viidi läbi koostöös Kutsekojaga ja tutvustati OSKA raporteid, et toetada õppeasutusi raportite kasutamisel koolituspakkumise sisuliseks uuendamiseks.
2. Võtmepädevuste arendamiseks alustati 2017. a 8 projekti rakendamist kogusummas 1,818 milj eurot, 2018. aastal käivitus veel üks samas avatud voorus heakskiidetud projekt eelarvemahuga 264 350 eurot. Üheksa projekti tulemusena pakutakse koolitusi kokku 5387 osalejale, tegevused olid peamiselt planeeritud 2017. –2018. aastasse ning osaliselt ka 2019. aastasse. Teiste hulgas on üks projekt suunatud hooldus- ja tervishoiutöötajate digipädevuste ja sotsiaalsete oskuste arendamisele, üks projekt puuetega inimeste isiksusearengukoolituste pakkumisele ning üks projekt näeb ette keele- ja enesearengukohvikute läbiviimist erinevates piirkondades, et suurendada eesti keelest erineva emakeelega elanike eesti keele oskust. Täienduskoolituse pakkumisel võetakse järjest enam arvesse OSKA raporteid ning täiskasvanute koolituse seadusest ja täienduskoolituse standardist tulenevaid nõudeid.
3. Edukad on olnud populariseerimistegevused, mis panustavad nii tasemekoolitusse tagasipöördumisse kui üleüldisesse elukestvas õppes osalemisse. Suurimaks populariseerimisürituseks oli 2017. a üle-eestiline täiskasvanuhariduse teavituskampaania "Jälle kooli", mis valmistati ette ja viidi läbi ETKA Andras hankega valitud loovagentuuriga Zavod BBDO OÜ. Kampaania märgatavuse väljaselgitamiseks viis Turu-uuringute AS novembris läbi uuringu. Märgatavuse uuringu kohaselt oli kampaania märgatavus 81%, mis on märkimisväärne tulemus. Lisaks toimusid:
 - teavituskampaania „Õige aeg on õppida“ kokku 484 ramatukogus;
 - venekeelsed teavitusüritused koostöös täiskasvanute gümnaasiumide ja kutsekoolidega Narvas ja Tallinnas;
 - 20. täiskasvanud õppija nädal ning täiskasvanuhariduse foorum;
 - täiskasvanud õppijate foorum;
 - koostööseminarid kõikides maakondades koos Kodukandi liikumisega eesmärgiga levitada infot õppimisvajadusest ja õppimisvõimalustest ning luua kohapeal ise toimivaid täiskasvanuid õppesse kaasavaid võrgustikke;
 - teavituskampaania sootsiaalmeedias jne.
4. Esimest korda koguti EHISesse ülevaade täienduskoolitusasutuste 2016. a tegevusnäitajatest, mis annavad nii õppida soovijale, koolituse tellijale kui koolituse rahastajale senisest parema informatsiooni koolitusasutuste senisest tegevusest (nt õppijate arv, pakutud kursuste arv, valdkonnad, milles koolitust läbi viidi). Näitajad on avalikustatud HaridusSilmas (http://www.haridussilm.ee/?leht=taiskasvanud_1).

Meetme 2 eelarve oli 2017 aastal 9,4 mln eurot, sh struktuurivahenditest rahastatakse 6,7 mln eurot (põhiliselt täiskasvanute tööalase koolituse RKT rahastamine ja võtmepädevuste koolitused). Tekkepõhised kulud olid 4,33 mln eurot.

Meede 3: Kutsesüsteemi arendamine ning elukestva õppe visiooni ellu viivate koostöövormide loomine ja toetamine täiskasvanuhariduses

Meetme eesmärk: Kutsesüsteemi kaudu on haridussüsteem ja tööturg paremini seostatud ning toimivad koostöövormid on parandanud täiskasvanute teadlikkust elukestvast õppest ja õppimisvõimalustest.

Indikaator	2013	2014	2015	2016	2017		2018	2019	2020
					siht	tege-lik			
Täiskasvanuhariduse ja kutse-süsteemi osapoolte rahulolu elukestva õppe, sh täiskasvanu-hariduse süsteemi ja kutsesüsteemi toimimisega					Metoodika väljatöötamine		1 mõõdti-ne	Kasvab	Kasvab

Sellisel kujul indikaatori mõõtmist praegu kavandatud pole. 2017. a mõõdeti esmakordselt täiskasvanute gümnaasiumide (TKG) nagu ka teiste üldhariduskoolide ja kutsekoolide õppijate ja õpetajate heaolu koolis ja rahulolu koolielu erinevate aspektidega.

Olulisemad tegevused

1. 2017. a 1. juulist rakendusid uued kutseksamite ülemmäärad ning kutseksamite kompenseerimisel mindi üle uutele põhimõtetele, st nüüd eristatakse eksamite läbiviimise ning eksamite arenduse komponenti.
2. SA Kutsekoda on rakendamas kutseandjate tegevuse kvaliteedisüsteemi, sh välja on töötatud kvaliteetseima kutse andja tunnustamise statuut.
3. Eesti EL eesistumisel uuendati Europassi soovitus, mis võimaldab isikute teadmiste ja oskuste paremat elektroonset esitlemist nii edasiõppimiseks kui töötamiseks.
4. Tööd alustas Eesti kvalifikatsiooniraamistiku rakendamise juhtrühm, kelle ülesanne on jälgida EL Euroopa kvalifikatsiooniraamistiku soovitusete täitmist ja nõustada ministeeriumi sellel teemal.

Kutsesüsteemi tegevused (kutsestandardite uuendamine, juhendmaterjalide väljatöötamine, kutseregistri uuendamine jms) on toimunud plaanipäraselt ja tulemuslikult. Probleemiks kujunes kutsestandardite uuendamine erialaste IT oskustega. Kirjeldatu osutus liiga üldiseks õppekavakoostajate vajadusi silmas pidades. 2018. a algul valmib uus metoodika erialaste IT oskuste kutsestandardites kirjeldamiseks, mis peab rohkem arvestama õppekavaloome vajadusi. Kerkis üles vajadus üle vaadata kutsestandardite koostamise kontseptsioon laiemalt, mille alustuseks alustatakse 2018. a kutsestandardite kasutatavuse uuringuga ning uuendatakse nende koostamise metoodika.

Meetme 3 eelarve oli 2017 aastal 1,6 mln eurot sh struktuurivahenditest (ESF) rahastatakse 161 tuhat eurot. Tekkepõhised kulud olid 1,27 mln eurot.

Täiskasvanuhariduse programmi 2017. aasta kogueelarve oli 12,5 mln eurot sh välistoetused kokku 8,4 mln eurot. Tekkepõhised kulud olid kokku 7,9 mln eurot.

2.9.3. Hinnang programmi tegevuste tulemuslikkusele

Programmi tegevustel on oluline positiivne mõju elukestva õppe strateegia eesmärkide täitmisele. Elukestvas õppes osalemine tõusis 2017. a rekordkõrgusele, ulatudes 17,2%-ni. Märkimisväärselt tõusis sealjuures madalamate oskustega inimeste osalemine elukestvas õppes, ulatudes 6,9%-ni. Täiskasvanute osalus tasemehariduses ning mitteformaalses õppes on samuti tõusnud. Programmi toel on loodud tingimused madala haridustasemega täiskasvanute osalemiseks elukestvas õppes, sh mitteformaalses õppes ja tasemehariduses. Programmi raames on muudetud paindlikumaks ja õppijakessemaks täiskasvanute tasemehariduse omandamise võimalused ning pakutud täienduskoolitust rohkem kui 13 000 inimesele. Samas pole tegevused toonud kaasa olulist nihet eri- ja kutsealase hariduseta täiskasvanute osakaalus.

Noortevaldkonna arengukava 2014–2020 tulemusaruanne

Noortevaldkonna arengukava üldeesmärk on, et noorel on avarad võimalused arenguks ja eneseteostuseks, mis toetab sidusa ja loova ühiskonna kujunemist.

Üldesmärgi elluviimiseks on seatud neli strateegilist eesmärki:

- 1) noorel on rohkem valikuid oma loome- ja arengupotentsiaali avamiseks;
- 2) noorel on väiksem risk olla tõrjutud;
- 3) noore osalus otsustes on rohkem toetatud ning
- 4) noortevaldkonna toimimine on mõjusam.

1. Strateegia eesmärkide täitmine

Indikaator	2012	2013	2014	2015	2016	2017		2018	2019	2020
						siht	tege-lik			
Üldesmärgi näitajad										
Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-aastaste osakaal ¹ (%)	10,3	9,7	12,0 ^{P1}	12,2 ^{P1}	10,9 ^{P1}	<10,0	10,8	<10,0	<9,5	<9
Noorte töötuse määr vanusegrupis 15–24 ¹ (%)	20,9	18,7	15	13,1	13,4	13	12,1	12	-	-
Alaesmärgi „Noorel on rohkem valikuid oma loome- ja arengupotentsiaali avamiseks“ näitaja										
Noorte kaasatus noorsootöös (% noorte koguarvust) ²	42	46,4	47	49,1	50	53	54	56	58	60
Alaesmärgi „Noorel on väiksem risk olla tõrjutud“ näitajad										
Noori huvikooli kohta ³	574	527	492	456	475	475	428	450	425	400
Noori noortekeskuse kohta ³	1333	1250	1181	1154	1077	1150	996	1100	1050	1000
Alaesmärgi „Noore osalus otsustes on rohkem toetatud“ näitaja										
Organiseeritud osalusvõimaluste arv (noortevolikogud jm noorte osaluskogud) ⁴	85	80	85	83	90	155	70 ⁵	170	185	200
Alaesmärgi „Noortevaldkonna toimimine on mõjusam“ näitajad										
Noorsootöös osalenud noorte rahulolu noorsootöoga (%)	-	-	-	87	-	86		hoida taset		
Koolituses osalevate noorsootöötajate osakaal aastast ⁴ (%)	-	-	10	12	15,9	12,5	20,0	13	14	15

¹ Allikas: EUROSTAT

² Allikas: HTMi arvutused EHISE ja ENTK andmete põhjal.

³ Allikad: Statistikaamet, HTM, ENTK.

⁴ Allikas: ENTK.

⁵ Sisaldab: 9 maakondlikku noortekogu, 28 kohaliku omavalitsuse noortevolikogu, 13 osaluskohvikut ja 20 mitteformaalset noorte aktiivgruppi. Eelmisel aastal seirasime KOVide noortevolikogude, maakondlike osaluskogude ja osaluskohvikute arvu.

^{P1} Statistikaameti arvutused EUROSTATi metoodika alusel. EUROSTATi avalikustatud esialgsel andmetel, mis põhinevad ISCED97 haridustasemete klassifikaatoril, on indikaatori saavutustasemed 11,4; 11,2; 9,9.

Noorte osalemine noorsootöös¹³⁵, st nende noorte osakaal, kes osalesid huvihariduses, aastatoetust saanud üleriigilistes noorteühingutes, laagrites, malevates ja osaluskogudes, on aasta-aastalt pidevalt kasvanud: kui aastal 2010 oli nendesse tegevustesse kaasatud 37% noori, siis 2017. aastal 54% kõigist 7–26-aastastest. Noorte kaasatus noorsootöös kasvas varasemate aastatega võrreldes peamiselt huvikoolides osalemise kasvu tõttu. Samal ajal on järjepidevalt vähenenud **noorte arv huvikooli ja noortekeskuse kohta**, mis näitab teenuse kättesaadavuse kasvu.

Kokkuvõttes on kaheksast näitajast viis kavandatud või paremal tasemel. Rahulolu algtase selgus 2015. aastal ning see oli oodatust parem – 86%, 2017. a jäi tase samaks. Väljakutseks on organiseeritud osalusvõimaluste arvu kasv. Mõlema üldeesmärgi näitaja puhul on üldine pikaajaline trend olnud positiivne, kuigi madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-aastaste noorte osakaal pole viimastel aastatel langenud. Noorte töötuse määr on madal, kuna enamik noori veel õpib ses vanuses.

Detailsemalt on näitajate täitmist analüüsitud noortevaldkonna programmi tulemusaruandes (vt ptk 2.1). Programmiga seatakse valdkonna arengusuunad ja panustatakse hariduse tulemusvaldkonda, samal ajal viiakse ellu ka noortevaldkonna arengukava meetmeid.

2. Ülevaade noortevaldkonna programmi elluviimisest

Eesmärk: tagada noortele avarad võimalused arenguks ja eneseteostuseks ning selle kaudu toetada sidusa ja loova ühiskonna kujunemist.¹³⁶

Programm aitab kaasa järgmiste noortevaldkonna arengukava üldeesmärgi indikaatorite¹³⁷ saavutamisele:

Indikaator	2013	2014	2015	2016	2017		2018	2019	2020
					siht	tege-lik			
Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-aastaste osakaal (%)*	9,7	12,0	12,2	10,9	<10,0	10,8	<10,0	<9,5	<9
Noorsootöös osalenud noorte rahulolu noorsootöoga			87	ei mõõdetud	86		86	86	86

*2014.–2016. a andmed: Statistikaameti arvutused EUROSTATi metoodika alusel. EUROSTATi avalikustatud esialgsel andmetel, mis põhinevad ISCED97 haridustasemete klassifikaatoril, on indikaatori saavutustasemed 11,4; 11,2; 9,9.

2.1. Olulisemad muutused ja trendid

1. Noorte osakaal ühiskonnas väheneb ja seda enam on oluline, et noorte hääl oleks kuulda. Noorte osaluskogud KOV tasandil on selleks üks võimalus. Seoses KOV reformiga on neid võimalusi pigem vähemaks jäänud.
2. Noorte osalus noorsootöös on stabiilselt kasvanud, seda toetab noorsootööd pakkuvate asutuste arvu kasv. Kasvanud on ennekõike sporditegevuste võimalused ja osalus neis, rohkem tähelepanu vajab looduse ja tehnoloogia huvikoolide tegevus. On väga tänuväärne, et ses vallas pakuvad aktiivselt huvitegevust üldhariduskoolid.
3. Noorsootöötajate kompetents paraneb. Uute võimaluste, sh nutika noorsootöö arendamiseks ja rakendamiseks on see äärmiselt oluline.
4. Tänuväärset tööd tehakse riskinoortega Noorte Tugila programmis, mida rakendab 50 noortekeskust. Mitteõppivate ja -töötavate noorte arv on 2010. aastaga võrreldes vähenenud ca poole võrra.

Noore võimalused oma loome- ja arengupotentsiaali avamiseks

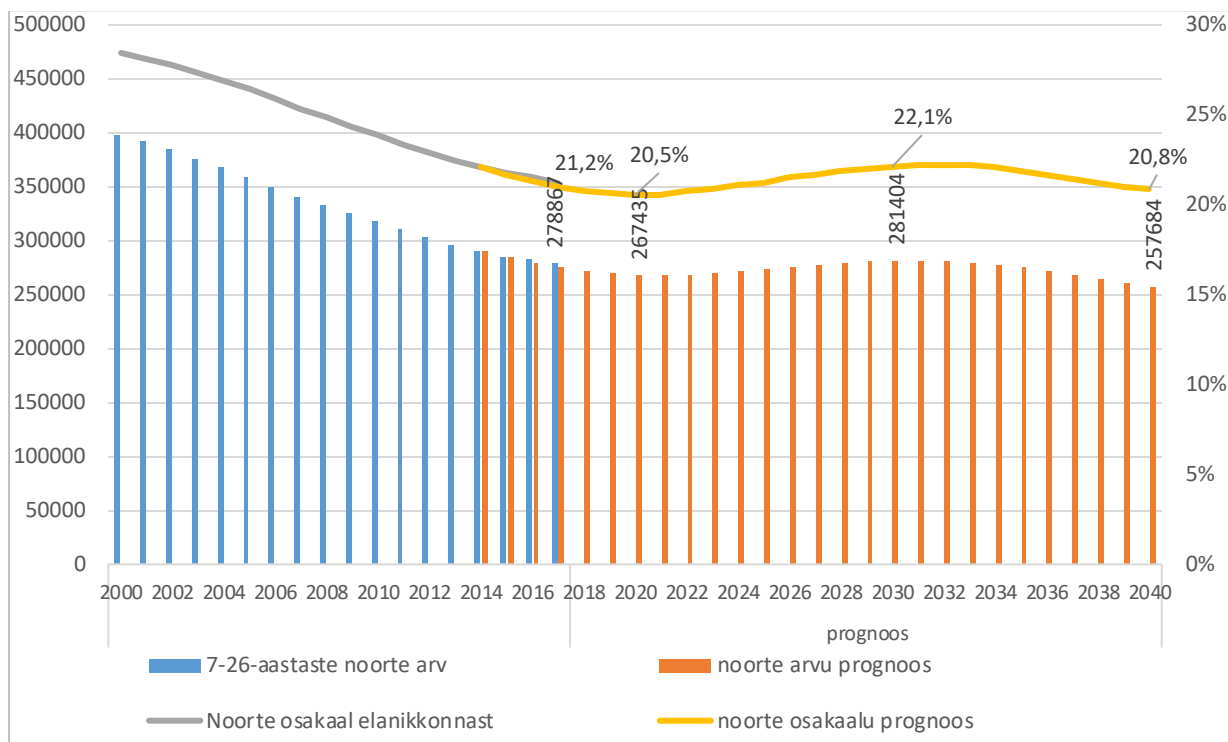
- **Noorte (7–26-aastased) arv on viimastel aastakümnetel vähenenud olulisel määral** – kümne aasta taguse ajaga (2007. a) võrreldes 18%. 2017. aasta alguses oli noori 278 867 (joonis 48). Statistikaameti prognoosi järgi jätkub nii noorte arv kui osakaalu vähenemine

¹³⁵ Näitaja metoodika on määratletud 2008. aastal.

¹³⁶ Noortevaldkonna arengukava 2014–2020 üldeesmärk.

¹³⁷ Neist esimene on ka elukestva õppe strateegia üheks indikaatoriks ning teine konkurentsivõime kava „Eesti 2020“ üheks indikaatoriks.

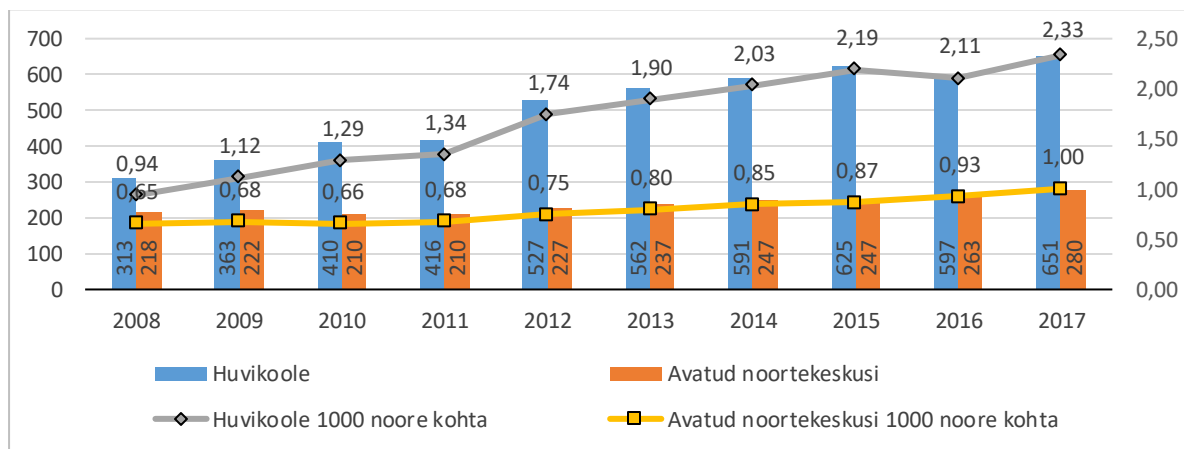
kogurahvastikust kuni 2020. aastani. Noorte arvu vähenemine mõjutab iga üksiku noore rolli ja võimalusi ühiskonnas, sealhulgas tööturule sisenemist.

Joonis 48. 7–26-aastaste noorte arv Eestis ja osakaal kogu elanikkonnast ning prognoos

Allikas: Statistikaamet

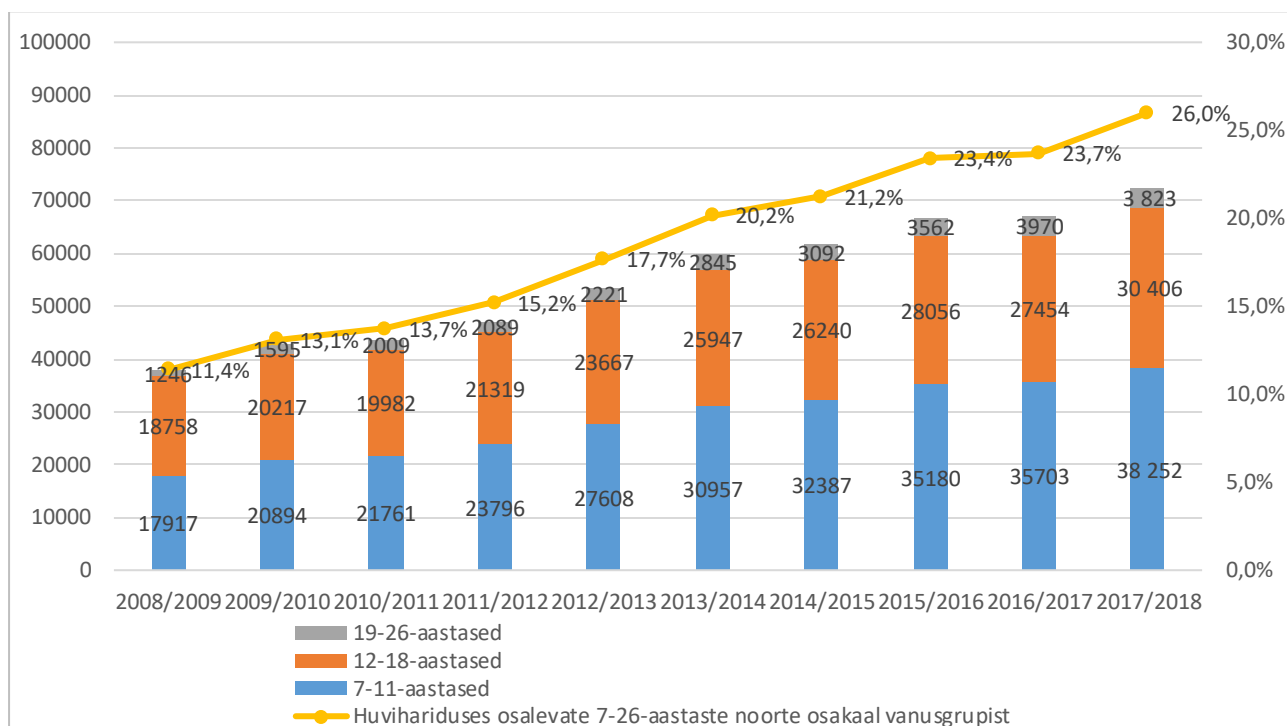
- Noorsootöö pakub noortele mitmekülgseid võimalusi oma loome- ja arengupotentsiaali avamiseks. Näiteks on noortel võimalik osaleda huvihariduses ja huvitegevuses, avatud noortekeskuste töös, noorteühingutes, noortelaagrites ja noortemalevates, osaluskogudes ning erinevates riigisisestest ja rahvusvahelistest projektides. Noorte huvide toetamisele suunatud tegevusi pakutakse lisaks veel asutustes, kus võivad osaleda kõik soovijad (kultuurimajades, seltsimajades, raamatukogudes, spordiklubides jne).
- Aastate jooksul on erinevate **noorsootöös osalemise võimalusi pakkuvate asutuste** (näiteks meetme 2 näitaja aluseks olevate huvikoolide ja avatud noortekeskuste) **arv Eestis kasvanud**. Sealhulgas näitavad andmed, et linnades on uue haldusjaotuse järgi huvikoole 1000 noore kohta rohkem (2,5) kui valdades (1,4). Avatud noortekeskuste puhul on vastupidi, st valdades on avatud noortekeskusi 1000 noore kohta rohkem (2,2) kui linnades (0,8). Vt joonis 49.

Joonis 49. Avatud noortekeskused maakondlike aastaaruannete põhjal (kalendriaasta) ja EHISes registreeritud huvikoolid, kes on vaatlusalusel õppeaastal õppurite ja pedagoogide andmed kinnitanud (kalendriaastaga algav õppeaasta)

Allikas: ENTK, EHIS

- 17.11.2017 seisuga oli EHIS-es registreeritud 775 huvikooli, kuid 2017/18. õppeaasta õppurite ja pedagoogide kohta olid andmed selleks ajaks kinnitanud neist vaid 651¹³⁸. 2017/18. õppeaastal on andmed kinnitanud **huvikoolide hulgas kõige enam spordikooli** (265, s.o 41% kõigist huvikoolidest); muusika- ja kunstikooli on 138 (21%). Muud huvikooli on 222 (34%) ning **tehnikaa-, loodus-, loome- ja huvimajasid või -keskusi 26 (4% kõigist huvikoolidest)**. Alamtüübiti ei ole huvikoolide omavahelised proportsioonid viimastel aastatel muutunud.
- **2017/18. õppeaastal õpib vaatlusaluse õppeaasta kohta andmed kinnitanud Eesti huvikoolides kokku 90 483 isikut** (122 548 õppekavale märgitud õppurit¹³⁹). Suur enamus (80%) neist (72 481 isikut, 98 775 õppekavale märgitud õppurit) on 7–26-aastased. 0–6-aastasi õpib Eesti huvikoolides üle 16 000 (18% kõigist õppivatest isikutest) ning vanemaid kui 26-aastasi üle 1700 (2% kõigist õppivatest isikutest).
- **Huvikoolides osalevate 7–26-aastaste noorte arv on aasta-aastalt kasvanud.** Huvihariduses osalevate 7–26-aastaste noorte vanuseline jaotus on aastate jooksul jäänud samaks – 53% huvihariduses osalevatest 7–26-aastastest noortest on 7–11-aastased (st veidi üle 38 000), 42% neist on 12–18-aastased (üle 30 000) ning vaid 5% on 19–26-aastased (umbes 3900).

Joonis 50. Huvikoolis osalevad noored vanusgrupiti ning nende osakaal (paremteljel) kogu vanusgrupist.

- Kõigist noortest **huvikooliõppuritest õpivad üle poole spordi valdkonna õppekavadel**, alla kolmandiku muusika ja kunsti valdkonna õppekavadel, teistes valdkondades on osalus väiksem, eriti **madal on tehnika ja looduse valdkonna õppekavadel osalejate määr**, kus kokku osaleb vaid veidi üle 3% kõigist huvikooliõppuritest. 2008/2009. õppeaastast alates on tehnika ja looduse valdkonna õppekavade noorte õppurite osakaal üldiselt vähenenud (nii looduse ja tehnika kui ka muusika ja kunsti valdkonna õppurite osakaalude vähenemine ei ole tingitud õppurite arvu vähenemisest konkreetsetes valdkondades, vaid spordikoolide arvu olulise kasvuga kaasnenud spordivaldkonna õppurite arvu kasvust). Viimastel aastatel on aga nii mõlema valdkonna õppurite arv kui ka osakaal kõigist noortest huvikoolide õppuritest pisut kasvanud.
- **Lisaks huvikoolidele saavad noored osaleda koolides toimuvates huviringides, kus osalus on isegi suurem, seda ennekõike maapiirkondades.** Huvikoolides õpib 2017/18. õppeaastal 66 486 7–26-aastast üldhariduskoolide statsionaarse õppe õpilast (46% kõigist sama vanadest

¹³⁸ Andmete kinnitamine on ainus objektiivne näitaja, mille alusel saab hinnata, kas asutuses toimub õppetöö või mitte. Siin ja edaspidi on arvestatud ainult neid huvikooli, mis on EHISes enda andmed vaatlusaluse õppeaasta kohta kinnitanud. Info 2017/18. õppeaastal andmete kinnitamise kohta on esitatud 17.11.2017 seisuga.

¹³⁹ Üks isik võib õppida mitmes huvikoolis ja mitmel õppekaval. Õppur – ühel õppekaval õppiv isik.

üldhariduskoolide statsionaarse õppe õpilastest). Üldhariduskoolide huviringides käib aga umbes 78 000 õpilast (üle 50% kõigist statsionaarse õppe õpilastest)¹⁴⁰.

- Kui huvikoolides osaletakse kõige enam spordi valdkonna õppekavadel, siis **üldhariduskoolide huviringides õpitakse enam kunsti ja muusikat**. Võrreldes huvikoolidega, osaletakse üldhariduskoolides enam looduse ja tehnika valdkonna huviringides – neis osaleb ca 15% kõigist üldhariduskoolide huviringides käijatest.
- Valdkonni on huvikoolides ja üldhariduskoolide huviringides osalemises erinevused – kui huvikoolides on muusika ja kunsti valdkonna õppureid alla 30% kõigist õppuritest, siis üldhariduskoolide huviringides on neid 50% kõigist huviringides osalejatest. Spordi valdkonnas käib huvikoolides 53%, üldhariduskoolide huviringides vähem kui 30% kõigist huviringides käijatest. Üldhariduskoolide looduse ja tehnika valdkonna huviringides käib vastavalt ligi 6% ja 12% kõigist huviringides osalejatest, samas kui huvikoolides õppis looduse valdkonna õppekavadel 1,6% ning tehnika valdkonna õppekavadel 2,2% kõigist õppuritest.
- PISA 2015 uuring¹⁴¹ näitas nii **loodusteaduslike huviringide kui võistluste seost vastavate teadmiste tasemega**. Koolides, kus korraldati loodusteaduste võistlusi, said õpilased OECD riikides keskmiselt 37 punkti kõrgema tulemuse, Eestis isegi 45 punkti kõrgema tulemuse (25 punkti kui sotsiaal-majandusliku tausta mõju maha arvata). Loodusteaduste huviringe pakkuvate koolide õpilased said OECD riikides keskmiselt 22 punkti kõrgema tulemuse. Eestis (aga ka Lätis, Soomes, Venemaal ja Leedus) oli antud seos mitteoluline. PISA järgi õppis keskmiselt 39% OECD riikide õpilastest koolides, mis pakkusid loodusteaduslikke huviringe ja 66% koolides, kus korraldati loodusteaduste alaseid võistlusi/olümpiaade. Eestis korraldati loodusteaduslikke huviringe 43% ja teadusvõistlusi 95% koolides. 2006. a olid Eestis vastavad näitajad 38% ja 88%. Seega on viimase 9 aastaga tõusnud Eesti koolides aineolümpiaadide ja huviringide korraldamine.
- Veel on noortel võimalik osaleda noortemalevates (2017. aastal toetati 44 malevakorraldajat ning malevad toimusid 87 KOV-is), noortelaagrites (toetati 22 püsilaagrit, 53 projektlaagrit ning kahte hariduslike erivajadustega laste kooli laagriprojekti), osalus kogudes (28 kohaliku omavalitsuse noortevolikogu ja 9 maakondlikku noortekogu), noorteühingutes (HTM toetas 18 üleriigilist noorteühingut), avatud noortekeskuste tegevustes (280 avatud noortekeskust) ning erinevates riigisisestest ja rahvusvahelistes projektides.
- Kokkuvõtvalt saame öelda, et noorte kaasatus noorsootöösse¹⁴² on pidevalt tõusnud. 2017. aastal osales noorsootöös 151 202 7–26-aastast noort (54,2% kõigist 7–26-aastastest noortest).

Noorte eneseteostust takistavad ja tõrjutusriski tõstvad tegurid

- Noorsootöös osalemisele seab piirid noorte ja nende perede sotsiaalmajanduslik taust ning arengu- ja ühistegevuse võimaluste olemasolu ning kättesaadavus. Oluline laste ja noorte noorsootöös osalemist takistav tegur on **sotsiaalne tõrjutus**, mis toob kaasa sügava ja pikaajalise kahju noorte arenguvõimalustele. Tõrjutuse põhjused on erinevad – noore ja tema perekonna vaesus, mille põhjuseks võib olla noore ja/või vanemate töötus, töötamine madalapalgalistel äraelamist mittevõimaldavatel ametikohtadel, mille põhjuseks omakorda võib olla madal haridustase jne.
- Viimastel aastatel on sotsiaalmajanduslik olukord Eestis küll paranenud, sealhulgas on vähenenud noorte töötus, toimetulekutoetust saavate noorte arv ning osakaal elanikkonnas, samuti on viimastel aastatel vähenenud pikaajaliste töötute osakaal noorte hulgas, kuid sellele vaatamata on Eestis piirkondi, kus noortel on vähem võimalusi noorsootöös osaleda.
- 2015. aastal hinnati noorte noorsootöösse kaasatuse näitajat esmakordselt piirkonniti, osutades tähelepanu mitte-eestlaste osalusvõimalustele¹⁴³. Omavalitsustes, mille elanikkonna enamik on 2011. aasta rahvaloenduse andmetel mitte-eestlased (haldusreformi eel 19 omavalitsust), osales 2016. aastal noorsootöö tegevustes¹⁴⁴ 36% noortest, mida on oluliselt vähem kui Eestis keskmiselt (Eestis kokku osales 50%). Haldusreformi järel ühines suurem osa neist omavalitsustest eestikeelsete omavalitsustega ning omavalitsusi, kus 2011. aastal üle poole elanikkonnast olid mitte-

¹⁴⁰ Kas huviring koolis, mõne projekti või ürituse korraldamine koolis, huvikoolis, avatud noortekeskuse või -toa tegevustes, noortelaagris, noortemalevas, mõnes noorteorganisatsioonis või -ühingus, osalus kogus.

¹⁴¹ Tire, G. jt (2016). PISA 2015 Eesti tulemused: Eesti 15-aastaste õpilaste teadmised ja oskused loodusteadustes, funktsionaalses lugemises ja matemaatikas. Tallinn: SA Innove. https://www.hm.ee/sites/default/files/pisa_2015_final_veebivaatamiseks_0.pdf

¹⁴² Noortevaldkonna arengukava 2014–2020 indikaatori „Noorte kaasatus noorsootöös“ tegevustes osalevate noorte arv (st huvihariduses, noorteühingute aastatoetust taotlenud üleriigilistes noorteühingutes, laagrites, malevates ja osalus kogudes osalevate noorte arv). Indikaatoris ei kajastu noorte osalemine mitmes olulises tegevuses: avatud noortekeskuste töös, üldhariduskoolide huvitegevuses, väiksemates noorteühingutes, Erasmus+ noorteprojektides ning noortekohtumistel osalevate noorte arv.

¹⁴³ Näitajas sisalduvatest andmetest oli vaid huvihariduses osalemise andmeid võimalik ka varem omavalitsuste kaupa välja arvutada.

¹⁴⁴ S.o huvikoolides, noorteühingutes, noortelaagrites, noortemalevates, osalus kogudes.

eestlased, jäi alles seitse suuremat (Loksa linn, Maardu linn, Kohtla-Järve linn, Narva linn, Narva-Jõesuu linn, Sillamäe linn, Jõhvi vald). Kuna haldusreformi järgseid omavalitsusi, kus suurem osa elanikest olid 2011. rahvaloenduse andmetel mitte-eestlased, ei saa tervikuna enam otse võrrelda haldusreformielsete mitte-eesti elanikkonna enamikuga omavalitsustega, tuleb 2017. aasta andmete varasematega võrreldavaks muutmiseks vaadata ka seda, milline oli olukord ainult neis omavalitsustes, kus haldusreformi järel on üle poole elanikkonnast 2011. aasta rahvaloenduse andmetel mitte-eestlased. Neis seitsmes omavalitsuses osales noorsootöös 2015. aastal 29%, 2016. aastal 38% ning 2017. aastal 40% 7–26-aastastest noortest. 2016. aastal oli neis omavalitsustes noorsootöös osalejate osakaal kõrgem kui kõigis 19 omavalitsuses kokku ning ülejäänud 12 omavalitsuses osales 2016. aastal noorsootöös vaid 23% noortest.

- **Üks noorte tõrjutusriski mõjureid on madal haridustase.** Noored, kes alustavad tööelu peale põhihariduse omandamist või varem ega jätka haridusteed, peavad ka pikemas perspektiivis leppima lihttöölise staatusega¹⁴⁵. Ainult põhihariduse või madalama haridusega 18–24-aastasi noori, kes ei õpi, oli 2017. aastal 10,8% eagrupid. Mitteõppivate madala haridustasemega noorte osakaal on viimase 9 aasta jooksul langenud 14,4%-lt 2007. aastal (kõige kõrgem tase aegreas) 10,9%-ni 2016. aastal¹⁴⁶. Endiselt tekitavad seejuures muret soolised erinevused: madala haridustasemega mitteõppivaid mehi on endiselt rohkem kui naisi. Rahvuse ti on madalama haridusega mitteõppivate noorte osakaal viimastel aastatel mitte-eestlaste hulgas veidi väiksem olnud (vt tabel).

Tabel. Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-aastaste osakaal 2010–2017

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Madala haridustasemega mitteõppivate 18–24-aastaste osakaal (%) (Eurostat):	11,0	10,6	10,3	9,7	12,0	12,2	10,9	10,8
mehed;	14,4	12,8	13,3	13,6	16,0	14,2	14,3	14,2
naised (Eurostat);	7,6	8,4	7,3	5,8	7,9	10,0	7,4	7,3
eestlased;	11,6	10,6	10,9	9,9	12,4	11,8	11,3	11,6
mitte-eestlased (Statistikaamet).	9,7	10,3	8,4	9,7	9,0	8,1	9,5	8,0

Allikas Eurostat, statistikaamet (rahvuste lõikes ja 2017. a andmed)

- **Veel üheks tõrjutusriski olulisi mõjureid on noorte töötus.** Noorte (15–24-aastaste) töötuse määr on vähenenud viimase kuue aastaga üle kahe korra (33%-lt 12,1%-le), mis viitab ennekõike paranenud tööturuolukorrale ja kahanevale noorte arvule, kuid on EL-i kontekstis siiski väga positiivne areng. Teisalt on noorte töötuse tase viimastel aastatel olnud püsivalt rohkem kui kaks korda kõrgem kui 25-aastaste ja vanemate näitaja, mis osaliselt tuleneb asjaolust, et selles vanusegrupis on tööturul aktiivseid noori veel vähe ja kuna töötust arvutatakse vaid nende hulgas, kes töötavad või otsivad tööd, siis paistabki töötuse osakaal suhteliselt kõrge. Eagrupid 15–24 oli 2017. aastal 7100 töötut, mis moodustab ca 5,5% kõikidest selles vanuses noortest (01.01.2017 seisuga 129 935 noort) ja 12,1% selles vanuses tööturul aktiivsetest noortest. Noorte tööturul osalemine ja tööhõive määr on 2010. aastast alates ühtlaselt kasvanud ning töötuse määr kahanenud. Noorte töötuse määr on viimase 20 aasta jooksul olnud veel madalam vaid 2007. aastal ning noorte tööhõive määr oli kõrgem kui 2017. aastal viimati 1995. aastal.
- **Mitteaktiivseid noori vanuses 15–24, kes ei õpi ega tööta,** oli Eestis 2016. aastal Eurostati andmetel 9,1% vanuserühmast (hinnanguliselt 12 200 noort). Mitteõppivate ja -töötavate noorte arv on 2010. aastaga võrreldes vähenenud ca poole võrra. 15–24-aastaste mitteõppivate ja mittetöötavate noorte hulgas moodustavad madala haridustasemega noored 9,1 protsendist 3,6%.

Noore aktiivne osalus kogukonnas ja otsustes

- Noore võimalused ja soov osaleda otsustes, mis nende elu ja ühiskonda puudutavad, on Eesti sidusa ühiskonna arengu alus. Osalemine enda ja ümbritseva elu korraldamises ja vabatahtlikus tegevuses loob baasi tugeva kodanikuühiskonna arengule, milles noored on sotsiaalsete muutuste aktiivne osapool. Osalusest sõltub paljusi kuuluvustunne ja kaasatuse taju, mis aitavad vältida vajadust ja soovi end radikaalselt väljendada või riigist lahkuda.
- 2010. aastal heakskiidetud noorsootöö seadus määratles muuhulgas esmakordselt ka **noortevolikogude** staatuse ja rolli. See tõi algul kaasa noorte osaluskogude arvu tõusu, kohalike

¹⁴⁵ Krusell, S. (2014). Noored versus parimas tööeas ja vanemaealised tööturul. *Muutuv majandus ja tööturg*. Eesti Statistikaamet. <http://www.stat.ee/72566>.

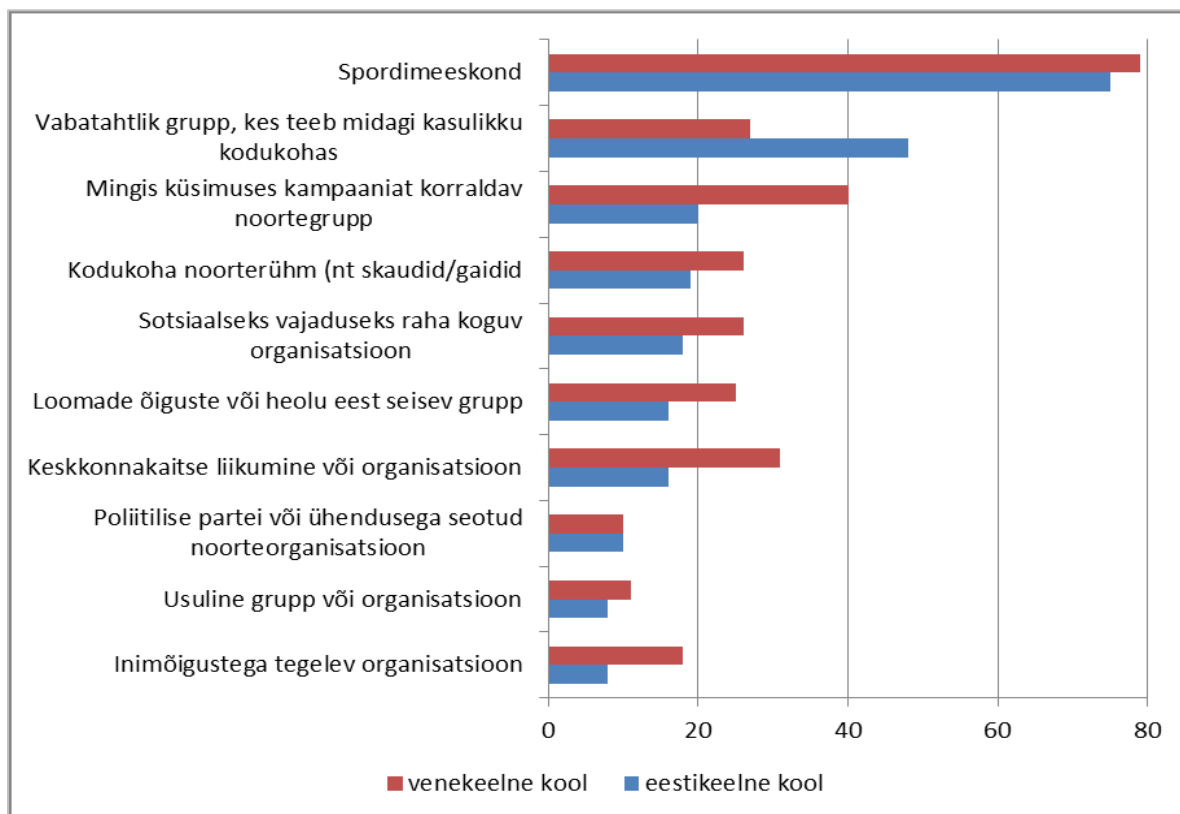
¹⁴⁶ Statistikaameti andmed. Madala haridustasemega noorte osakaal leitakse Eesti tööjõu-uuringu andmete põhjal, mistõttu tuleks vaadata pigem trende kui üksikaastaid.

omavalitsuste tähelepanu osaluskogude loomisele ja nende tegevuse toetamisele. Kui 2010. aastal tegutses **15 maakondliku noortekogu** kõrval **45 kohalike omavalitsuste noortevolikogu**, siis 2014. aastaks kasvas nende arv 85-ni. 2015. aastast alates on osaluskogude arv vähenenud. 2016. aastal oli Eestis kokku 75 osaluskogu (14 maakondlikku noortekogu ja 61 KOV noortevolikogu) ning nende tegevuses osales 909 noort. 2017. aastal toimunud haldusreformi tulemusena vähenes osaluskogude ning osaluskogude tegevuses osalevate noorte arv oluliselt – aasta lõpuks tegutses 9 maakondlikku noortekogu ja 28 KOV noortevolikogu, mille tegevustes osales kokku 512 noort.

- Osaluskogude kõrval on olulisteks kohaliku tasandi osalusvõimalusteks koolides tegutsevad **õpilasesindused**. Suuremat osa tegutsevatest õpilasesindustest, kokku 178 esindust, koondab Eesti Õpilasesinduste Liit (EÕEL)¹⁴⁷. Õpilasesindustesse kuuluvad 6.–12. klassi õpilased, kes tegutsevad esinduses keskmiselt 1–3 aastat.
- Haridus- ja Teadusministeeriumi toetatud **18 üleriigilises noorteühingus** oli 2017. aastal kokku 14 698 liiget. Ühingute toetamise kriteeriumiks on, et ühingus on vähemalt 500 liiget ja iga ühing tegutseb vähemalt viies maakonnas. **Eesti Noorteühenduste Liit koondab 56 noorteühendust**, milles osaleb ühtekokku üle 24 712 noore. 14 ühingus on üle 500 liikme, kuues jääb liikmete arv vahemikku 100–500, 18 ühingus on 25–100 noort ning 17 ühingus on alla 25 liikme. ENL-i liikmeks olevad noorteühendused paiknevad enamjaolt Harjumaal (30 ühingut) ja Tartumaal (11 ühingut).
- **Ühe osalusvormina** on tööd jätkanud osaluskohvikud, kus ühe laua taga saavad kohaliku elu parandamist puudutavaid ideid arutada noored ning kohaliku elu edendajad – vallavanemad, linnapead, kohalikud ettevõtjad, noorsootöötajad, kultuurimaja juhatajad, ühiskonnaõpetuse õpetajad, teatrijuhid, koolijuhid jne. **2017. aastal osales osaluskohvikutes kokku 986 noort ja 151 otsustajat.**
- 2017. a lõpus valminud **rahvusvaheline kodanikuhariduse uuring ICCS 2016** „Noorte kodanikukultuur muutuv maailmas“¹⁴⁸ tõi välja, et Eesti noortel on teiste riikidega võrreldes head teadmised kodanikuühiskonnast, kuid nende aktiivsus kaasa lüüa on keskmine. Õpilaste teadmised on võrreldes 2009. aastaga paranenud, osalemine vabatahtlikus tegevuses või partei noorteorganisatsioonis on jäänud 2009 a. tasemele, kampaaniate korraldamises aga langenud. Enamikus kodanikuühiskonna osalustes on aktiivsemad vene õppekeelega koolide õpilased, sealhulgas on nad märksa enam korraldanud kampaaniaid ja osalenud keskkonnahoiu aktsioonides. Eesti õppekeelega kooli vastajad löövad aktiivsemalt kaasa vabatahtlikena kodukohas, mis võib olla mõjutatud sellest, et eesti õppekeelega koole leidub ka maakohtades või väikelinnades rohkem. Poliitilise partei või ühendusega seotud noorteorganisatsioonides osaleb võrdselt 10% nii eesti- kui venekeelsetest õpilastest. Vt joonis 51.

¹⁴⁷ <http://opilasliit.ee/opilasliidust/liikmed/>

¹⁴⁸ Toots, A. (Toim.) (2017). Noorte kodanikukultuur muutuv maailmas. Eesti tulemused IEA Rahvusvahelises Kodanikuhariduse Uuringus (ICCS 2016). Tallinn, Tartu: TLU, HTM. https://www.hm.ee/sites/default/files/iccs_2016_eesti_raport_211217_loplik.pdf

Joonis 51. Noorte osalemine kodanikuühendustes või aktsioonides õppekeele lõikes, 2016, % „olen osalenud rohkem kui aasta tagasi“

Allikas: IEA Rahvusvaheline Kodanikuühenduse Uuring

Kvaliteetse noortepoliitika ja noorsootöö arengu tagamine

- 2017. aastal viidi läbi üldhariduskoolide rahulolu-küsitlus (pilootuuring, valim 86 kooli, küsitleti 4., 8. ja 11. klasside õpilasi), mille eesmärgiks on koguda andmeid erinevate osapoolte kooliga rahulolu ja sellega seotud tegurite kohta. Muuhulgas küsitakse küsitluse raames ka üldhariduskoolide õpilaste noorsootöö erinevates tegevustes osalemise kohta ning rahulolu kohta kooli noorsootööga. Esimese küsitluse andmetel osales 87% kõigist 4. klasside õpilastest, 78% kõigist 8. klasside õpilastest ja 79% kõigist 11. klasside õpilastest vähemalt ühes noorsootöö tegevuses.¹⁴⁹
- Lisaks viidi 2017. aastal läbi teine uuring **noorsootöös osalevate noorte noorsootööteenusega rahulolu** kohta. Uuringu küsitlusele vastas 5316 noort. Esialgsel andmetel¹⁵⁰ on noorsootööga rahul 87% noortest, nagu ka 2015. aasta uuringu tulemustel.
- Noorte rahulolu noorsootööga mõjutavad need konkreetsed inimesed, kes noortega tegelevad¹⁵¹. **Eestis on üle 5000 noorsootöötaja**¹⁵². EHIS-e huvikoolide registris sisalduvad andmed huvikoolide õppekasvatustööga tegelevate töötajate kohta (õpetajad, treenerid, huvihariduse spetsialistid, noorsootöötajad, kutseõpetajad, muud töötajad). **Huvikoolide töötajate arv** on järjepidevalt suurenenud – kui 2009/10. õppeaastal töötas huvikoolides 3405 isikut, siis 2017/18. õppeaastaks oli neid 5023. 2017/18. õppeaastal olid 54% huvikoolide õppekasvatustööga tegelevatest töötajatest õpetajad ja 37% treenerid (vastavalt 2735 ja 1844 isikut¹⁵³). Seoses spordikoolide arvu kasvuga on treenerite arv kasvanud 2009/2010. õppeaastaga võrreldes kõige

¹⁴⁹ Üldhariduskoolide rahuloluküsitluse andmed (HTM 2018).

¹⁵⁰ Uuringu raames läbiviidud küsitluse tulemuste kokkuvõte 29.01.2018 seisuga, uuring valmib 2018. aasta teises kvartalis.

¹⁵¹ 2015. aastal läbiviidud uuringust noorsootöös osalevate noorte rahulolu kohta noorsootööga selgus, et 90% noorte arvates on nende juhendajad pädevad või pigem pädevad ning 91% leidis, et nende juhendajad on loonud meeldiva või pigem meeldiva keskkonna.

¹⁵² 2016 sügisel valminud uuringu „Huvihariduse ja huvitegevuse pakkujad ning noorsootöötajad kohalikes omavalitsustes“ tulemused Eesti noorsootöötajate arvu kohta erinevad sõltuvalt allikast. Maksimaalselt annab ka see uuring noorsootöötajate arvaks üle 5000.

¹⁵³ Kuna üks isik võib töötada mitmel erineval ametikohal, siis kõigis detailsemates jaotustes on kokku rohkem isikuid kui üldarv. Näiteks erinevatel ametikohtadel töötavaid isikuid on 2015/16. õppeaastal 5254, seega üks isik töötab keskmiselt 1,1 erineval ametikohal.

enam ning kuigi õpetajate arv on aasta-aastalt suurenenud, on nende osakaal kõigist huvikoolide õppekasvatustööga tegelevatest töötajatest vähenenud.

- 2015. aasta avatud noortekeskuste seireküsitlusele vastati kokku 130 noortekeskuse kohta, kus töötab kokku 255 sisulise tööga tegelejat (juhti, noorsootöötajat, ringijuhti). Kui seda tulemust üldistada ning eeldada, et Eestis on ühe avatud noortekeskuse kohta keskmiselt kaks sellist töötajat, siis kõigi noortekeskuste kohta oleks neid 2015. aastal olnud orienteeruvalt 500. Täiendavalt töötavad noorsootöötajad koolis huvijuhtidena, noorteühingutes, ringijuhtidena jm. 2017. aasta lõpu seisuga oli Eestis kehtiv **noorsootöötaja kutsetunnistus** 117 isikul, kehtiv **laagriksvatataja või -juhataja osakutsetunnistus** ja enne 2014. aastat väljastatud kvalifikatsioon 2585 isikul.

2.2. Ülevaade programmi meetmete elluviimisest

Meede 1: Võimaluste suurendamine noorte loovuse arendamiseks, omaalgatuseks ja ühistegevuseks

Meetme eesmärk: Noorel on rohkem valikuid oma loome- ja arengupotentsiaali avamiseks.

Indikaator	2013	2014	2015	2016	2017		2018	2019	2020
					siht	tege-lik	sihttase		
Noorte kaasatus noorsootöös (% noorte koguarvust)	46,4	47	49,1	50	53	54	56	58	60
Sh noorte kaasatus noorsootöös omavalitsustes, mille elanikkond on enamuses mitte-eestlased võrdluses Eesti keskmisega ¹⁵⁴	-	-	30,9	36	35	40 ¹⁵⁵	38	41,5	45

Noorte kaasatus liigub positiivses suunas ning vastab plaanitule. Järgmisteks programmi aastateks prognoosime noorte kaasatuse jätkuvat kasvu, sh prognoosime, et samas tempos kasvab noorte kaasatus noorsootöös omavalitsustes, mille elanikkonna enamik on mitte-eestlased. Noorte arv on viimastel aastatel küll vähenenud, kuid noorsootöös osalemise võimalusi on juurde tekkinud, eeldame, et noorte kaasatuse tõusu noorsootöös aitavad tagada meetme 2 tegevused.

Olulisemad tegevused

- **Erasmus+** programmi vahenditest toetati 3283 Eesti noore ja noorsootöötaja osalemist Erasmus+ noortevaldkonna välismaal toimunud projektides ning 613 noore ja noorsootöötaja osalemist Eestis toimunud projektides. Erasmus+ kolme noortevaldkonna taotlustähtaja raames esitati 260 taotlust, millest toetati 129 taotlust. Taotlusi esitati kõigist Eesti maakondadest (enim Harjumaalt, Tartumaalt ja Ida-Virumaalt). Aasta jooksul saadeti 48 erinevale Erasmus+ rahvusvahelisele väliskoolitusele 133 Eestist pärit osalejat.
- Hasartmängumaksu laekumisest **toetati noortevaldkonnas 19 suurprojekti ja 85 väikeprojekti**, sh:
 - Huvikoolide projektikonkurss „Varaait vol. 13“, mille raames soetati või restaureeriti vajalikke õppevahendeid huvihariduse pakkumiseks ning integreeriti huviharidusse uudseid infotehnoloogilisi lahendusi. Kokku esitati 121 taotlust, toetus eraldati 114 projektile.
 - „Noorte tervistav ja arendav puhkus“, mille raames osales laagritegevuses 29 661 noort. Toetati 22 püsilaagrit, 53 projektilaagrit ning kaht hariduslike erivajadustega laste kooli laagriprojekti. Noortelaagrite juhtidele ja kasvatajatele korraldati 22, laagrikorraldajatele kaks ja koolitajatele üks koolitus. Kokku osales koolitustel 662 inimest.
 - „Noortemalevad“, mille raames eraldati toetust 44 malevakorraldajale. Malevates osales 4300 noort.
 - „Noortekohtumised“, mille raames toetati 44 noortekohtumise projekti 1539 noore osalemiseks noortekohtumistel 2017. ja 2018. aastal.

¹⁵⁴ Valdkondliku arengukava „Lõimuv Eesti 2020“ eesmärkide saavutamiseks noortevaldkonnas elluviidavate tegevuste tulemusnäitaja.

¹⁵⁵ Haldusreformi järel 7 omavalitsust

Õnnestumised

- **Nutika noorsootöö** tegevuskava loomine, mille eesmärk oli pakkuda lahendusi 2016. aastal valminud nutika noorsootöö kontseptsioonis välja toodud väljakutsetele. Aasta jooksul integreeriti nutikat lähenemist erinevatesse noortevaldkonnas elluviidavatesse tegevustesse, sh korraldati üle-eestiline noorsootööpäev „Nutikamalt, virtuaalsemalt, globaalsemalt – pilvedesse“
- **Noorsootöötajate pädevuste** arendamiseks korraldati koolitus eesmärgiga viia noorsootöötajad kurssi noortevaldkonna viimaste trendide ja teadmistega, sh digiturvalisuse temaatikaga, digivahendite efektiivse kasutamisega igapäevatoos noortega jne.

Meetme 1 kinnitatud eelarve 2017. a oli 3,7 mln eurot. Meetme tegevustesse panustatakse vahendid hasartmängumaksu laekumisest. Tekkepõhised kulud moodustasid 3,7 mln eurot, sh hasartmängumaksu laekumisest 3,2 mln eurot.

Meede 2: Noorte kaasamise suurendamine ja noorte tööhõivevalmiduse parandamine

Meetme eesmärk: Noorel on väiksem risk olla tõrjutud.

Indikaator	2013	2014	2015	2016	2017		2018	2019	2020
					siht	tege-lik			
Noori huvikooli kohta	527	492	456	475	475	428	450	425	400
Noori noortekeskuse kohta	1250	1181	1154	1077	1150	996	1100	1050	1000

Prognoosime, et järgmiste programmi aastate jooksul noorsootöö piirkondlik kättesaadavus ei halvene. Noorsootöö asutuste arv on viimastel aastatel kasvanud ning meil ei ole alust arvata, et järgmiste aastate jooksul asutuste arv väheneks. Seoses noorte arvu vähenemisega on oluline, et lisaks uute asutuste tekkimisele säiliks juba olemasolevad asutused – seda ka uutes suurtes haldusreformi järgsetes KOV-ides.

Noorsootöö piirkondlikku kättesaadavust aitavad parandada toetuse andmise tingimuste „Tõrjuteriskis noorte kaasamine ja noorte tööhõivevalmiduse parandamine“ tegevused ning huvihariduse ja huvitegevuse täiendav toetus, milleks 2017. aastal oli riigieelarves ette nähtud 6 miljonit eurot ja alates 2018. aastast 15 miljonit eurot.

Olulisemad tegevused:

- 2017. a rakendus **huvihariduse ja huvitegevuse täiendav toetus**, mille eesmärk on 7–19-aastaste noorte huvihariduses ja huvitegevuses osalemise suurendamine, parandades selle kättesaadavust ning mitmekesisust. Lisaks toetatakse huvihariduse ja huvitegevuse esindusühinguid ning KOV-ide nõustamist ja koostööd. Toetuse kasutamiseks pidid KOV-id esitama kava, kus oli välja toodud huvihariduses ja huvitegevuses osalevate noorte arv, osalemise võimalused ja kitsaskohad ning tegevused kitsaskohtade lahendamiseks. Nimetatud kava esitas 208 KOV-i. Kolm kõige rohkem kavades välja toodud kitsaskohta olid a) võimaluste puudumine konkreetse huvialaga tegelemiseks, b) olemasoleva huvihariduse ja huvitegevuse puudulik rahastus ning c) konkreetse sihtgrupi jaoks puuduvad või vähesed võimalused huvihariduses või huvitegevuses osalemiseks. Planeeritud tegevustest enamik on seotud kultuuri valdkonnaga, sellele järgnevad sport ja LTT. Toetuse edukaks rakendamiseks oli kõikidele KOV-idele tagatud Eesti Noorsootöö Keskuse (ENTK) tugi, viidi läbi infopäevi, koolitusi ning KOV-idele arenguprogrammi.
- **Kohalike omavalitsuste koostöögruppide** (KOV KTG) tegevussuuna elluviimise tulemusel oli aasta lõpuks tegevussuunda kaasatud 208 KOV-i (haldusreformi järel kõik moodustunud 79 KOV-i). KOV-ide koostöö tulemusel on noortele loodud 588 uut võimalust noorsootöös osalemiseks, millest on osa saanud 25 183 noort (sh 2016. aastal tegevustes osalenud noored). Tegevussuuna elluviimise puhul on suureks väljakutseks olnud haldusreform, koostööd tegevate omavalitsuste erinev töökorraldus ning noorsootöötajate leidmiseks korraldatud konkursside ebaõnnestumine.
- Veel viidi ellu NEET noortele (mitteõppivatele ja mittetöötavatele noortele) suunatud programm **Noorte Tugila**. Programmi rakendab pea 50 noortekeskust 144 KOV-is (haldusreformi järel 54 KOV-is) ning tugiteenuseid on pakutud kokku 4361 noorele (sh 2015. ja 2016. aastal programmis osalenud noored). Eesmärk on, et tugiteenuseid saanud NEET noortest vähemalt 40% on 6 kuud peale tegevusest lahkumist väljunud NEET noore staatusest. 2017. aasta lõpu seisuga on programmist väljunud 2302 noort, nendest 1306 noorel on programmist väljumisest möödas 6 kuud (882 noort on läinud kooli, tööle, teevad mõlemat, on läinud sõjaväkke või on

lapsehoolduspuhkusel). Seega võib öelda, et sekkumine on olnud tulemuslik, **67,5% NEET noortest on 6 kuud peale programmiist lahkumist väljunud NEET noore staatusest.** Tulemuslikuks saab pidada, et programmi elluviimise tulemusel on aktiveerunud noorele suunatud võrgustikutöö (st Tugila programmi rakendavad noortekeskused, Töötukassa, Rajaleidja keskused jt osapooled teevad noorte toetamisel koostööd). Samuti on programmi elluviija tähendanud, et KOV-ide teadlikkus NEET noortest on tõusnud. Veel on positiivne programmi laiaulatuslik rakendamine. See tähendab, et tugiteenustega on võimalik jõuda võimalikult suure arvu noorteni. Samas on oluline programmi tõhusam laienemine suurlinnadesse (Tallinn, Tartu, Narva). Olukorras, kus NEET noorte arv on viimase kaheksa aasta jooksul igal aastal vähenenud, saame programmi tulemustega rahul olla. Mitteõppivate ja mittetöötavate noorte arvu vähenemine on positiivne muutus, kuid ühtlasi tähendab, et toetuse andmise tingimuste kinnitamise ajal seatud eesmärk jõuda 2018. aasta lõpuks 8600 NEET nooreni ja 2020. aasta lõpuks 15 000 NEET nooreni on väljakutse. Programmi kohta on võimalik rohkem lugeda siit: <https://ank.ee/noorsootoo/noorte-tugila-juhend/>.

- Noorte omaalgatuslike ideede toetamiseks korraldati **projektikonkurss „Nopi Üles“**. Esitatud 170 omaalgatuslikust ideest toetati ja viidi ellu 60 ideed/projekti, mille projektimeeskonnas osales kokku 251 noort. Kuna ideede elluviimise eesmärk on panustada oma kogukonna arengusse, siis on lõplik tegevustest kasusaajate arv palju suurem. Sarnaselt eelmisele aastale esitati ka sel aastal tunduvalt rohkem taotlusi kui oli võimalik toetada (2016. aastal 62 omaalgatuslikku ideed, millest toetati 23 ideed/projekti ja mille meeskonnas osales 117 noort). Sellest tulenevalt leiame, et antud tegevussuunaga on oluline jätkata ka toetuse andmise tingimuste pikendamisel. Toetust saanud projektide kohta on võimalik rohkem lugeda siit: http://nopyyles.blogspot.com/ee/p/avaleht_29.html.
- **Töösuve programm**, mis keskendub just nendele KOV-idele, kus ei ole viimaste aastate jooksul malevaid korraldatud, oli võrreldes eelmise aastaga tulemuslikum – seda nii programmis osalevate KOV-ide kui noorte arvu poolest. Programmi kaasati 27 KOV-i 370 noort (2016. aastal 12 KOV-i 132 noort). Tegemist on positiivse arenguga, arvestades, et haldusreform mõjutas oluliselt KOV-ide võimekust. Programmi vältel korraldati malevate korraldajatele, rühmajuhtidele ja noorsootöötajatele kaks seminari, mille eesmärk oli jagada kogemusi, avastada uusi võimalusi ja ühiselt arutada, kuidas muuta malevakogemus noore jaoks veel mõjusamaks. Senine kogemus näitab, et ilma eelneva kogemusega malevkorraldajad vajavad suuremal määral individuaalset tuge ja jõustamist ning elluviijal on plaanis seda jätkata.
- **Kogukonnapraktika programmis** osales 29 kooli ning praktikategevusse kaasati 759 noort, kellel oli võimalik praktikat sooritada 142 erinevas vabaiühenduses. Eelmisel aastal seati eesmärgiks tegeleda aktiivsemalt koolide värbamisega ja võib öelda, et see on olnud tulemuslik, sest programmiga on ühinenud 12 uut kooli. Uute koolide lisandumise tulemusena on võrreldes eelmiste aastatega saanud praktikategevuses osaleda ka rohkem noori (2016. aastal 608 noort, 2015. aastal 418 noort). Sarnaselt eelmisele aastale mõjutas kaasatud noorte arvu programmis osalevate klasside suurus (st õpilaste arv) ja asjaolu, et osa koolides on praktika õpilase jaoks vabatahtlik (st terve klass ei pea osalema). Programmi kohta on võimalik rohkem lugeda siit: <https://heakodanik.ee/kogukonnapraktika/>.
- Parema teadmise saamiseks noorte tõrjutusriski põhjustest koondati infot **Noorteseire aastaraamatusse** teemal „Mitte- ja informaalne õppimine“. Töötati välja eelnõu seire- ja analüüsisüsteemi kvaliteedi ning mõju analüüsiks ja arendamiseks noortevaldkonnas. Valmistati ette koostöökokkulepe Tallinna Tehnikaülikooliga uuenduslike pilootprojektide ja ennustava poliitikakujundamise arendamiseks.
- Täiendavalt tegeleti aasta jooksul **noorteinfo arendamisega**, mille aluseks võeti 2016. aastal valminud „Noorteinfo teenuse kättesaadavuse ja kasutajamugavuse tõstmise analüüs“. Analüüsi põhjal keskenduti kuuetele teemale (õppimine, töötamine, noorsootöö võimalused, tervis, suhted ja kodanikuks olemine), mille sisu arendamisse kaasati 40 riikliku tasandi asutust ja organisatsiooni (nt Töötukassa, Tervise Arengu Instituut, Andmekaitse Inspektsioon, Tarbijakaitseamet jt) – järgmisel aastal luuakse noortele võimalus nimetatud teemadel teavet saada noorteinfo vahendamise keskkonnas Stardiplats.
- Korraldati **noorte infomess Teeviit**, mille raames toimus muuhulgas noorte kogemuslugude konkurss „Minu ettevõtlikkuse lugu“, mille eesmärk oli julgustada noori olema ettevõtlikud ja aktiivsed ühiskonnaliikmed, ning noorteinfo minihäkaton, mille eesmärk oli noori kaasates kaardistada nende jaoks olulised ja huvitavad teemad ning digitaalsed infokanalid. Infomessi külastas 5321 osalejat.

- Viidi läbi **avatud noortekeskustele suunatud projektikonkurss** eesmärgiga arendada avatud noorsootööd ning toetada kohaliku tasandi noorsootöö kättesaadavust. Toetati nii noorsootöö teenuse osutamisele suunatud tegevusi kui ka teenuse osutamiseks vajalike korduvkasutatavate vahendite ja seadmete soetamist ja/või taastamist. Esitati 222 taotlust ning toetust eraldati 178 projektile (sh 16 LTT projektile). Võrreldes eelmise aastaga, esitati 15 taotlust rohkem ning märkimisväärt on, et kõikidest taotlejatest 32 olid n-ö esmataotlejad.

Õnnestumised:

- Väga edukas on olnud **kutselaborite tegevussuund**, mille käivitamine võttis küll kaua aega, aga mille rakendamine on olnud väga tulemuslik. Aasta jooksul viidi läbi 134 töötuba 1663 noorele. Kutselaborite kohta on võimalik rohkem lugeda siit: <https://www.merkuur.eu/>.
- Edukaks saab pidada Euroopa Majanduspiirkonna (EMP) toetuste programmi „Riskilapsed ja -noored“ tegevuskavas kavandatud tegevuste elluviimist. 2017. a viidi läbi programmi tulemuslikkuse hindamine. Analüüsi olulisematest järeldustest võib välja tuua, et kõik programmile seatud eesmärgid ja oodatavad väljundid realiseerusid, programmis osalejad pidasid tegevusi noortevaldkonna arendamise seisukohast väga vajalikuks, mitmed programmi tegevused on jätkunud nii kohalikul kui ka riiklikul tasandil jm. Analüüsiga anti programmi eesmärkide täitmisele positiivne üldhinnang.

Meetme 2 kinnitatud eelarve 2017. a oli 10,96 mln eurot. Meetme tegevustesse panustatakse vahendeid ESF meetmest 2.7 Noorte tööhõivevalmiduse toetamine ning vaesuse mõju vähendamine noorsootöö teenuste kättesaadavuse kaudu. Eelarves sisaldub ka kohalikele omavalitsustele antav täiendav huvitegevuse toetus, mis kajastub Vabariigi Valitsuse eelarves toetusfondi koosseisus. Tekkepõhine täitmine oli 10,6 mln eurot, sh Vabariigi Valitsuse toetusfond 5,7 mln eurot ja välistoetused 3,2 mln eurot.

Meede 3: Noorte aktiivse osaluse toetamine kogukonnas ja otsuste tegemises

Meetme eesmärk: Noorte osalus otsuste tegemises on rohkem toetatud.

Indikaator	2013	2014	2015	2016	2017		2018	2019	2020
					siht	tege-lik			
Organiseeritud osalusvõimaluste arv (noortevolikogud jm noorte osaluskogud)	80	85	83	90 ¹	155	70 ²	170	185	200

Märkus: ¹ Sisaldab: 14 maakondlikku noortekogu, 61 kohaliku omavalitsuse noortevolikogu ja 15 osaluskohvikut. Eelmistel aastatel seirasime ainult KOV-ide noortevolikogude ja maakondlike osaluskogude arvu; ² Sisaldab: 9 maakondlikku noortekogu, 28 noortevolikogu, 13 osaluskohvikut ja 20 mitteformaalset aktiivgruppi.

Eelmisel aastal seirasime maakondlike noortekogude, KOV noortevolikogude ja osaluskohvikute arvu. Nagu prognoosisime, on kohalike omavalitsuste ühinemine toonud kaasa ka organiseeritud osalusvõimaluste arvu vähenemise. Kuna osaluskogude arv on vähenenud, on vähenenud ka kaasatud noorte arv – kokku osales sellel aastal osaluskogude tegevuses 512 noort (2016. aastal 909 noort). Arvestades, et indikaatori sihttasemete seadmisel on lähtutud KOV-ide arvust ning põhimõttest, et igas KOV-is võiks noortele olla vähemalt üks organiseeritud osalusvõimalus, ei ole haldusreformi tulemusena (kokku on 79 KOV-i) indikaatori sihttasemete saavutamine algset metoodikat järgides enam võimalik. Kuna KOV-ide ühinemine mõjutas indikaatori täitmist juba eelmisel aastal, siis otsustasime 2016. aastal indikaatori metoodikat muuta – lugesime indikaatori sisse (lisaks maakondlikele noortekogudele ja kohaliku omavalitsuse noortevolikogudele) osaluskohvikud, mis sellel aastal toimusid juba 8. korda ning millest võttis osa 986 noort ja 151 otsustajat. Tegemist on olulise aruteluvormiga – seda nii noorte kui otsustajate jaoks – kus ühise laua taga on võimalik erinevate noorte jaoks oluliste teemade osas üheskoos mõtteid vahetada. Kokkuvõttes on osaluskogude arvu säilitamine väljakutseks ka edaspidi, mistõttu on jätkuvalt oluline nii olemasolevate osaluskogude kui ka uute osaluskogude loomise toetamine ning täiesti uute alternatiivsete osalusvõimaluste arendamine.

Olulisemad tegevused

- Arvestades, et kõik noored ei soovi ega pea sobituma olemasolevatesse organiseeritud osalusvõimalustesse, seadsime eesmärgiks toetada ka n-ö mitteformaalseid osalusvorme. 2017. aastal toetati noorte osaluse fondist 20 mitteformaalse noorte aktiivgrupi tegevust.

- Tõstsiime uue noorteseire aastaraamatu fookusesse noorte osaluse otsustusprotsessides, eesmärk on kirjeldada noorte otsustamises osalemise probleeme ning teha ettepanekuid noorte osaluse arendamiseks. Muuhulgas pööratakse tähelepanu digitaalse osalemise mustritele, mis on oluline nii ühiskonnas toimuvate muutuste ja tehnoloogiate arengu kui ka kogu osalusvaldkonna arengu toetamiseks.

Õnnestumised

- Kuigi meetme elluviimine on väljakutse, võib tulemuslikuks pidada, et haldusreformi järel on osaluskoosid, mis ei ole oma tegevust lõpetanud, vaid mis on ühinenud ja uues koosseisus tegevust jätkanud. Näiteks 16 noortevolikogu ühinemise tulemusena loodi uued noortevolikogud seitsmes KOV-is (Pärnu linnas, Rõuge vallas, Saaremaa vallas, Võru vallas, Elva vallas, Põhja-Sakala vallas ning Türi vallas).

Meetme 3 lõplik eelarve 2017. a oli 0,7 mln eurot. Tekkepõhised kulud moodustasid 0,7 mln eurot.

Meede 4: Kvaliteetse noortepoliitika ja noorsootöö arengu tagamine

Meetme eesmärk: Noortevaldkonna toimimine on mõjusam.

Indikaator	2014	2015	2016	2017		2018	2019	2020
				siht	tege-lik			
Koolituse tulemusel pädevusi tõstnud noorsootöötajate osakaal aasta lõikes (%)	10	12	15,9	12,5	20,0	13	14	15

Alates 2014. aastast on koolitustel osalenud noorsootöötajate osakaal olnud prognoositust kõrgem. Seega saame öelda, et noorsootöötajad soovivad jätkuvalt oma pädevusi tõsta, panustades sellega meetme eesmärkide saavutamisse. Järgmiste programmiaastate jooksul on eesmärk seda taset hoida.

Olulisemad tegevused

- „Noorsootöötajate koolituste arendamise“ TAT-i koolitustegevuste raames osales arenguprogrammides (sh huvikooli juhtidele, avatud noortekeskuste juhtidele, koolis töötavatele noorsootöötajatele suunatud programmides jt) 291 osalejat, temaatilistes koolitustes (sh kogukonnapraktika läbiviimist toetavad koolitustegevused, kultuuritaustandliku noorsootöö koolitused, huvihariduse arengut ja mitmekesisust soodustavad koolitused jt) 869 osalejat ning noortevaldkonna piirkondlikku arengut toetavates koolitustes (st koolitused KOV KTG tegevussuunaga liitunud KOV-idele) 209 osalejat.
- Valmis kaks uuringut: a) koolituste tulemuslikkuse uuring muusikakoolide arenguprogrammi raames, mille eesmärk oli analüüsida, kas ja kuidas koolitus osalejate pädevusi mõjutas ning kuidas on koolitusel osalemine mõjutanud noorsootöö praktikat ja b) noorsootöötajate pädevuste ja koolitusvajaduste uuring, mille eesmärk oli saada ülevaade noorsootöötajate pädevustest, koolitusvajadustest ning noorsootöötajate koolitustega seotud väljakutsetest. Mõlema uuringu tulemusi kasutatakse järgmise aasta tegevuste planeerimiseks.
- Noorsootöö ja noortepoliitika mõju paremaks esiletoomiseks ühiskonnas korraldati noorsootöötajate tunnustamiskonkurss. Erinevates kategooriates esitati kokku 146 kandidaati ning tunnustuse pälvisid 15 noortevaldkonna tegijat. Tunnustuse saanute kohta on võimalik lugeda siit: <https://www.entk.ee/tunnustamine2017>.

Õnnestumised

- Laagripersonalile mõeldud koolitustel osales eelmise aastaga võrreldes rohkem inimesi, kokku 662 osalejat (2016. aastal 620 osalejat). Arvestades, et ka laagritegevuses osalenud noorte arv on eelmise aastaga võrreldes kasvanud, on koolitusel osalenute arvu tõus positiivne. Malevkorraldajatele suunatud koolitustegevustes osalejate arv oli kokku 102 (2016. aastal 38) ning Euroopa Noortefo ja Nõustamise Agentuuri (EYRICA) koolitusmodeli alusel toimunud noortefo koolitusel osalenud noorsootöötajate arv 95 (2016. aastal koolitust ei toimunud). Nimetatud koolitused panustavad meetme 1 ja meetme 2 eesmärkide saavutamisse.

- Tõusis noorsootöötajate kutse taotlejate arv, kutset/osakutset taotles kokku 692 noorsootöötajat ning kutsetunnistus või osakutsetunnistus väljastati 582 noorsootöötajale (2016. olid vastavad arvud 619 ja 477).

Meetme 4 kinnitatud eelarve 2017. a oli 2,5 mln eurot. Meetme tegevustesse panustatakse vahendeid ESF meetmest 1.2 Õpetajate, koolijuhtide ja noorsootöötajate professionaalse arengu toetamine. Tekkepõhine täitmine oli 2,4 mln eurot.

Noortevaldkonna kogu programmi 2017. aasta eelarve oli 17,9 mln eurot sh välistoetused ja riiklik kaasfinantseering kokku 4,9 mln eurot. Tekkepõhised kulud olid kokku 17,4 mln eurot (ei kajasta 19.04.2018. a seisuga kaudseid kulusid).

3. Hinnang programmi tegevuste tulemuslikkusele

Programmi tulemuslikkust võib kokkuvõtvalt hinnata heaks. Noorte kaasatus noorsootöös suurenes, osalevate noorte rahulolu noorsootööga on jätkuvalt kõrge, noorsootöö kättesaadavus kohalikul tasandil paranes, koolituses osalenud noorsootöötajate osakaal tõusis taas planeeritust kiiremini. Probleemiks on noorte osalusvõimaluste arvu suurendamine, mille osas ei saavutatud läbimurret, osalusvõimalused on seotud vähenenud KOV-ide arvuga.

Suur osa eelmiseks aastaks kavandatud tegevustest viidi ellu. Esile võiks tuua nutika noorsootöö tegevuskava, koostöökokkuleppeid kohalike omavalitsustega KOV koostöögruppide tegevussuunal ning Eesti EL Nõukogu eesistumist noortevaldkonnas. Eesistumise raames võeti vastu Nõukogu järelduste eelnõu nutika noorsootöö teemal, mis tugines 2016. aastal valminud Eesti nutika noorsootöö kontseptsioonile. Eelnõu peaks andma sisendi uude Euroopa Liidu Noortestrategiasse, mis hakkab mõjutama noortepoliitikat järgneval kümnendil.

Eesti teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni strateegia 2014–2020 „Teadmistepõhine Eesti” tulemusaruanne¹⁵⁶

Teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni arendamise üldeesmärk on luua soodsad tingimused tootlikkuse ja elatustaseme kasvuks, heaks hariduseks ja kultuuriks, Eesti kestmiseks ja arenguks.

Eesti teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni strateegia 2014–2020 „Teadmistepõhine Eesti” (TAI strateegia)¹⁵⁷ rakendamine peab tagama Eesti TAI süsteemi koordineeritud arendamise ja võimekuse tõusu, arvestades riigi eelarvestrateegiaga, ühtekuuluvuspoliitika fondide rakenduskava 2014–2020 ja muude riiklike tegevuskavadega. Samuti peab rakendamine arvestama TAI strateegiaga külgnevate ja sellega osalt kattuvate valdkondade strateegiatega ja arengukavadega (nt Eesti ettevõtlike kasvustrateegia 2014–2020).

Üldesmärgi elluviimiseks on seatud neli strateegilist eesmärki:

- 1) Eesti teadus on kõrgetasemeline ja mitmekesine;
- 2) teadus- ja arendustegevus (TA) toimib Eesti ühiskonna ja majanduse huvides;
- 3) TA muudab majandusstruktuuri teadmistemahukamaks;
- 4) Eesti on rahvusvahelises TAI alases koostöös aktiivne ja nähtav.

Eesmärkide saavutamisse panustavad ka Kaitseministeeriumi, Keskkonnaministeeriumi, Kultuuriministeeriumi, Maaeluministeeriumi, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi, Rahandusministeeriumi, Siseministeeriumi ja Sotsiaalministeeriumi meetmed ja tegevused.

1. Strateegia eesmärkide täitmine

Üldesmärgi näitajad:

Indikaator	2012	2013	2014	2015	2016	2017		2018	2019	2020
						siht	tege-lik			
Teadus- ja arendustegevuse investeeringute tase SKPst ¹	2,12	1,73	1,45	1,5	1,28	2,4	-	2,6	2,8	3,0
sh erasektori TA kulutused SKPst (%) ¹	1,24	0,84	0,65	0,72	0,68	1,4	-	1,6	1,8	2,0
(Ettevõtete) tootlikkus hõivatu kohta (% ELi keskmisest) ¹	73,2	72,8	73,8	70,9	71,8	75,4	-	76,0	78,0	80
Koht ELi innovatsiooniliidu tulemustabelis	-	14	13	13	14	12	-	11	11	10

Märkused: ¹, uued andmed novembri alguses.

Olulisemad muutused ja trendid

- **Alarahastamine on teaduse kõige suurem probleem.** Nii avalikust kui erasektorist tulevate TA investeeringute tase suhtena SKPse on viimasel viiel aastal langustrendis. Kui avalik sektor on viimasel kümnendil teadusesse investeerinud veidi üle EL28 keskmise taseme, siis 2016. a langes see alla Euroopa keskmise ning põhjuseks on eelkõige struktuurivahendite perioodide vaheline aeg

¹⁵⁶ Tulemusaruandes on kajastatud ainult HTMi vastutusalas olevad meetmed ja tegevused.

¹⁵⁷ Eesti teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni strateegia 2014–2020 „Teadmistepõhine Eesti“ heakskiitmine – Riigi Teataja III, 29.01.2014, 2. <https://www.rigiteataja.ee/akt/329012014002>

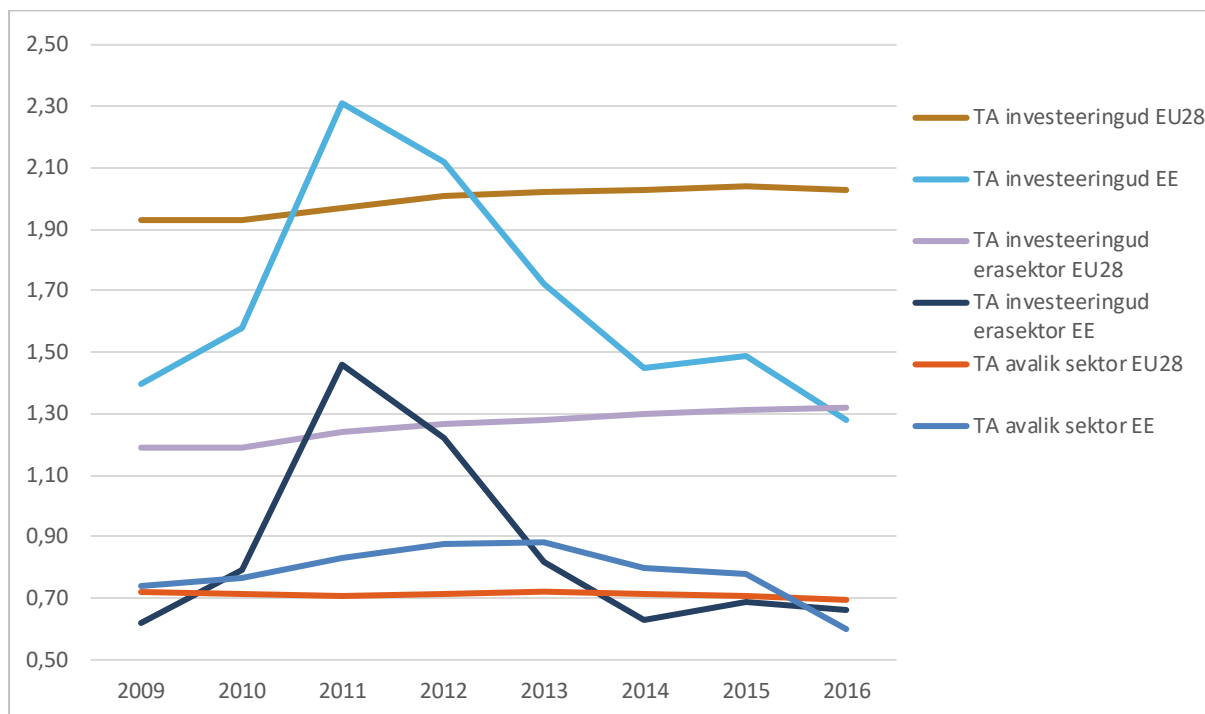
– ühed meetmed olid lõppenud ja teised polnud jõudnud käivituda. Erasektori investeeringud on (v.a ühel aastal) alla EL keskmise, viimasel kolmel aastal jääb erasektori investeeringute maht (suhtena SKPsse) kaks korda EL keskmisele alla. TA põhilised instrumendid pole pärast majandussurutisest tingitud eelarve vähendamist veel endisele reaalkaalu tasemele jõudnud. Kui arvestada inflatsiooniga, siis 2007. a püsihindades on teaduse rahastamise põhiinstrumentide (baasfinantseerimine ja konkurentsipõhine rahastus) langus ca 20%.

- **Eesti teadus on tugev, koostöö ettevõtlusega ning ettevõtete innovatsioonisuutlikkus aga jätkuvalt madal.** 2017. a toimunud teaduse sihtvalveerimine tunnustab Eesti teaduse rahvusvahelises võrdluses kõrget taset. EL innovatsiooninäitajate võrdluses paistab Eesti positiivselt silma rahvusvahelises koostöös ilmunud publikatsioonide arvus, kus Eesti ületab mitmekordselt EL keskmist tulemust, kõrged on ka muud publitseerimise näitajad. Kõige nõrgemad on teiste riikidega võrreldes meie väikeste ja keskmise suurusega ettevõtete innovatsiooninäitajad. Tervikuna on Eesti positsioon viimastel aastatel EL innovatsioonitabelis järjepidevalt paari koha võrra langenud. Positiivse noodina teaduse ja majanduse koostööst saab esile tuua viimase 5 aastaga kahekordistunud erasektori finantseeritud avaliku sektori teadus- ja arendustegevuse kulutuste osakaalu, mis on jõudnud EL keskmisele tasemele ja moodustab 6,3% TA kogukulutustest.
- **Doktorikraadi kaitsmiste arv näitab tõusutendentsi.** Kui praegu lõpetavad reeglina doktorandid, kes alustanud doktoriõpinguid 2010–2012, mil vastuvõtt oli kõigi aastate kõrgeim – üle 500, siis tänaseks on vastuvõtt kahanenud 350-ni. Kolmandiku doktorantuuri astujatest moodustavad välismaalased, kellest kõik ilmselt ei jää Eestisse tööle. Tervikuna viitab see, et positiivne muutus doktorikraadide arvu kasvus võib olla lühiajaline ning Eesti aina teadmispõhisemas majanduses võib lähikümneks tekkida puudus doktorikraadiga tippspetsialistidest.

Teaduse rahastamine

- **Eesti TA investeeringute¹⁵⁸ tase on alates 2012. aastast langustrendis**, jõudes 2016. aastal 1,28%-ni SKP-st (270,33 mln eurot). Seejuures on erasektori TA investeeringud langenud 2011. aasta 1,48%-lt 0,68%-le SKP-st 2016. aastal (vastavalt 246,3 mln ja 143,4 mln eurot). 2015. aastal saavutati eelmise aastaga võrreldes 12%-line kasv, kuid 2016. aastal see kasv enam ei jätkunud, vaid asendus väikese tagasilangusega.
- 2018. aasta riigi eelarvestrategias on seatud pikemaajalise eesmärgina erasektori TA kulude kasv 2%-ni ja avaliku sektori TA kulude kasv 1%-ni SKP-st. Arvestades RM-i 2017 sügisest majandusprognoosi, tähendab 1% saavutamine aastaks 2019 lisasummat 74,7 mln EUR ja aastaks 2020. 96,4 mln EUR. 2018. aastaks on riigieelarves teadusarendustegevustele planeeritud üle 16 mln EUR e 12% rohkem, võrreldes 2017. aastaga. Eelarve kasvab teadus- ja arendustegevuse põhiinstrumentide rahastamise tõusu ja majanduse kasvuvaldkondade kõrgharidus- ja teadussüsteemi toetamise programmi rakendamise tulemusena. **TA põhilised instrumendid (uurimistoetused ning baasfinantseerimine), millest toimub jooksva teadustöö rahastamine, pole pärast 2008. a majandussurutisest tingitud eelarve vähendamist veel endisele reaalkaalu tasemele jõudnud.** Kuna SKP on aeglaselt, aga järjekindlalt tõusnud, on ka sellel oma mõju TA osakaalu langusele. Kui arvestame inflatsiooniga, siis 2007. a püsihindades on põhiinstrumentide langus ca 20%.
- **Rahvusvahelises võrdluses on Eesti TA kulutuste osakaal keskmisest väiksem** ning EL riikide võrdluses paistab Eesti eeskätt silma oma suuremate kõikumistega (vt joonis 52). Suurem hüpe 2011. aastal tulenes erasektori investeeringutest. Vaadates avaliku sektori panust TA rahastusse, on see püsinud stabiilsemal tasemel ja kuni 2015. aastani EL keskmisest kõrgemal tasemel. 2016. aastast alates on aga riiklik rahastus märgatavalt vähenenud, langedes ka alla EL keskmise. Eesti TA kulutuste suur hüpe 2011. aastal on seotud erasektori suurte investeeringutega teadus- ja arendustegevusse – 2010–2012 tehti olulisi investeeringuid Eesti põlevkiviõli tööstuse tehnoloogia arendamisse. Avalikus sektoris saab kõikumisi selgitada osalt EL tõukefondide perioodi vahetumisega (2017. a oli HTM-i TA eelarves välisvahendite osakaal 46%), samuti SKP kasvuga, mille taustal pole võrreldavalt kasvanud teadusrahastus.

¹⁵⁸ Teadus- ja arendustegevuse rahastamise indikaatori määratlemisel investeeringutena on lähtutud EUROSTATi juhendmaterjalist (<http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/5937049/KS-GQ-14-004-EN.PDF/eed4dfe2-9b89-4c30-8c49-f6152912c1a7>). Nii rahvusvahelises kui ka siseriiklikus statistikas võivad samad näitajad olla ka kajastatud kui TA kulutused (*expenditure*).

Joonis 52. Teadus- ja arendustegevuse investeeringute maht %-na SKP-st

Allikas: EUROSTAT

Nii avalik kui erasektor saavad TA raha kolmest allikast: era-, avalik ja välisfinantseering. Olulisim allikas on mõlemal omafinantseerimine: avalikku sektorit rahastab eelkõige riik, ettevõtlussektorit aga ettevõtlussektori ise. Ettevõtlussektori tellimused avalikule sektorile moodustasid 2016. aastal 6,3% avaliku sektori TA mahust – see on võrreldav EL riikide keskmise tasemega, kuigi jääb alla selliste riikide näitajatele nagu Saksamaa, Belgia, Holland aga ka Läti, Leedu ja Rumeenia. Välismaa allikate osakaal teaduse rahastajana on Eestis viimasel kümnel aastal stabiilselt püsinud EL keskmisega võrreldaval tasemel, seda isegi veidi ületades (2015. aastal – Eesti näitaja 12,2% ja EL keskmine 10,8%). Siin tuleb aga arvestada, et erinevate riikide andmed kajastavad välismaa allikaid erinevalt – erinevalt Eestist on mitmed riigid siia sisse arvestanud ka tõukefondide rahastuse). Võrreldes paljude teiste Euroopa Liidu riikidega, on **Eestis riik finantseerinud suhteliselt suurema osakaalu ettevõtlussektori TA kuludest**: 2015. a oli ettevõtlussektori TA kulutustest riigi rahastatud Eestis 8,4%, EL keskmine 5,9%. 2016. a oli see näitaja Eestis 4,7%, EL vastav näitaja selgub juunis 2018. Selle näitaja juures on oluline arvestada, et Eesti rakendab ettevõtete toetamisel ainult otsetoetusi – teadus- ja arendustegevuse maksuerandid, mis mitmes teises OECD riigis on peamine riigi tugi ettevõtlussektori TA-le, Eestis puuduvad.

Innovatsioon ja ettevõtete tootlikkus

- **Eesti positsioon Euroopa innovatsiooni tulemustabelis** (*European Innovation Scoreboard*)¹⁵⁹ on langenud alates 2014. aastast kahe koha võrra. 2017. aasta näitajaga on Eesti tabelis 15. positsioonil, nn mõõdukate innovaatorite rühmas koos nt Portugali Tšehhi ja Leeduga¹⁶⁰. Perioodil 2010–2016 on Eesti selles tabelis liikunud riikide arvestuses tugevate ja mõõdukate innovaatorite piirimaile. Summaarse innovatsiooniindeksi langus on lisaks üldistele taustateguritele (majanduslikud mõjud, teiste riikide areng) seotud ühelt poolt innovaatiliste ettevõtete ja intellektuaalomandi näitajate vähenemisega, aga teisalt ka oluliste meetodiliste muutustega¹⁶¹. Euroopa Komisjoni väljastatav innovatsiooni tulemustabel vaatleb riikide tulemuslikkust 27 näitaja osas. Tulemusi vaadeldakse võrdluses sama näitaja EL keskmisega. 2017. aastal avaldatud tabelis oli Eesti tulemus EL keskmisest kõrgem 8 näitaja puhul. Silmapaistvamad Eesti koondindeksid on inimressursid (122,1% EL keskmisest) ning finants- ja tugimeetmed (124,4% EL keskmisest). Ka on koondindeksite põhjal

¹⁵⁹ European Innovation Scoreboard 2017 Eesti raport vt <http://ec.europa.eu/docsroom/documents/23917>

¹⁶⁰ European Innovation Scoreboard 2017. https://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/facts-figures/scoreboards_et

¹⁶¹ 2017. aasta innovatsiooni tulemustabeli ülesehitus, koostamise raamistik ja indikaatorid läbisid, võrreldes varasemate aastatega, põhjaliku uuendusküüri. Nt eemaldati seni kehtinud 25 indikaatori tabelist 3, uuendati/muudeti viit ning lisati 5 (nt elukestev õpe, ettevõtete pakutav IKT (täiendus)koolitus oma töötajatele jm).

head näitajad innovatsioonisõbralik keskkond (112,8% EL keskmisest) ja teadussüsteemi atraktiivsus (93,6% EL keskmisest); eriti tõuseb esile rahvusvahelises koostöös ilmunud publikatsioonide hulk (Eesti näitaja 337,8% EL keskmisest 2010. a).¹⁶² Võrreldes meie endi seisuga aastal 2010, oleme ca 2/3 näitajatega liikunud 2016. aastaks positiivses suunas, kõige kriitilisem on seis (nii meie endi varasema pildi kui teiste riikidega võrreldes) innovatsiooniga väikestes ja keskmise suurusega ettevõtetes (eri innovatsiooniliigid 10–30% EL keskmisest).

- Eesti ettevõtete tootlikkuse tõstmine on konkurentsivõime edendamisel üks peamisi ülesandeid ning seda eriti olukorras, kus ettevõtete tootmiskulud on lähenemas arenenud riikide tasemele (vt tabel). Võrdluses naaberriikidega on Eesti tase ja areng pigem võrreldav Balti riikidega ning jääb alla Soomele ja Rootsile. **Eesti ettevõtete tootlikkus on Euroopa Liidu keskmisega võrreldes 10 a perspektiivis kasvutrendis, kuid viimasel viiel aastal pole olulist muutust toimunud.** Kuna nii tööga hõivatud isikute kui ka töötatud tundide arv on Eestis kiirelt suurenenud, võib eeldada, et hõive suurenemisest tulenev majanduskasv on ammendumas. Edaspidi saab majanduskasvu veduriks olla kiirem tootlikkuse kasv, millele peaks eelnema investeeringute suurenemine. Viimasel paaril aastal on investeeringud aga olnud langustrendis. Kui globaalne ebakindlus väheneb ja eksporditurud hakkavad taastumise märke näitama, on ka Eestis oodata majanduskasvu kiirenemist. 2020. aastaks seatud sihttaseme (80%) saavutamine eeldab, et ettevõtete tootlikkus hõivatu kohta läheneb Euroopa Liidu keskmisele aastas keskmiselt umbes 2 protsendipunkti võrra.

Tabel. Ettevõtete tootlikkus hõivatu kohta, osakaal ELi keskmisest. Allikas: Eurostat

	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
EL28	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Eesti	61,2	66,5	66,0	66,6	70,6	72,0	73,3	73,3	73,8	70,9	71,8
Läti	51,7	54,4	56,1	56,1	58,8	61,4	62,9	62,5	64,6	63,9	64,8
Leedu	57,7	62,0	65,0	61,2	67,2	71,3	73,0	74,1	74,6	73,3	72,1
Soome	111,7	115,5	115,9	113,4	112,6	112,5	109,5	108,3	107,2	107,1	107,9
Rootsi	116,5	119,1	118,2	116,2	116,7	116,2	116,2	114,0	113,3	114,2	113,8

Strateegiliste eesmärkide näitajate täitmist analüüsitakse detailsemalt meetmete tulemusaruandes (vt allpool ptk 2). Meetmete eesmärgid, tegevused ja struktuur tulenevad otseselt TAI strateegiast. Meetmete rahastamiskava tuleneb 2017. a riigieelarve seadusest ning vastavast riigi eelarvestrateegiast, kus on sätestatud valdkonna kululaed. Kuigi TAI strateegia rahastamiskavas on kirjas, et teadus- ja arendustegevuse rahastamine riigi- ja kohalikust eelarvest tõstetakse 2015. aastaks 1%-le SKPst ja edaspidi hoitakse seda sel tasemel, ei ole riigieelarve seadus ega ka riigieelarve strateegia sellega kooskõlas (st tegelik rahastamise maht jäi juba 2016. a TAI strateegias seatud sihttasemele alla). Meetmete elluviimisel arvestatakse TAI strateegia sisulisi eesmärgi ja tegevusi, kuid tegevuste mahu ja ulatuse juures on võimalik tegutseda piirides, mida eelarvevõimalused ette näevad. Mõnel juhul ei ole TAI strateegias seatud sihttasemed olemasoleva ressursiga saavutatavad.

2. Ülevaade programmi meetmete elluviimisest

Meede 1: Teaduse kõrge taseme ja mitmekesisuse kindlustamine

Meetme eesmärk: Eesti teadus on kõrgetasemeline ja mitmekesine. See on rahvusvaheliselt konkurentsivõimeline ja nähtav ning katab põhilisi kõrgharidus- ja kultuurivaldkondi. Teadusasutuste võrk tegutseb tõhusalt. Taristu on nüüdisaegne. Teadlaste ja innovaatorite järelkasv on kindlustatud. Eesti on atraktiivne koht teadus- ja arendustööks ning teadlaskarjäär on populaarne.

Indikaator	2012	2013	2014	2015	2016	2017		2018	2019	2020
						siht	tege-lik			
Doktorikraadi kaitsmistest arv õppeaastas ¹ .	190	233	213	208	239	275	253	290	290	300
10% maailmas enim tsiteeritud teadusartikli hulka	8,2	7,4	8,1	7,3	8,0	9,5		10	10,5	11

¹⁶² European Innovation Scoreboard 2017. Estonian profile. <http://ec.europa.eu/docsroom/documents/23917>

kuuluvate Eesti kõrgetasemeliste artiklite osakaal (%) ² .										
Kõrgetasemeliste artiklite arv miljoni elaniku kohta ³ .	1250	1440	1565	1519	1659	1500	1639	1550	1580	1600

¹ Allikas: EHIS.

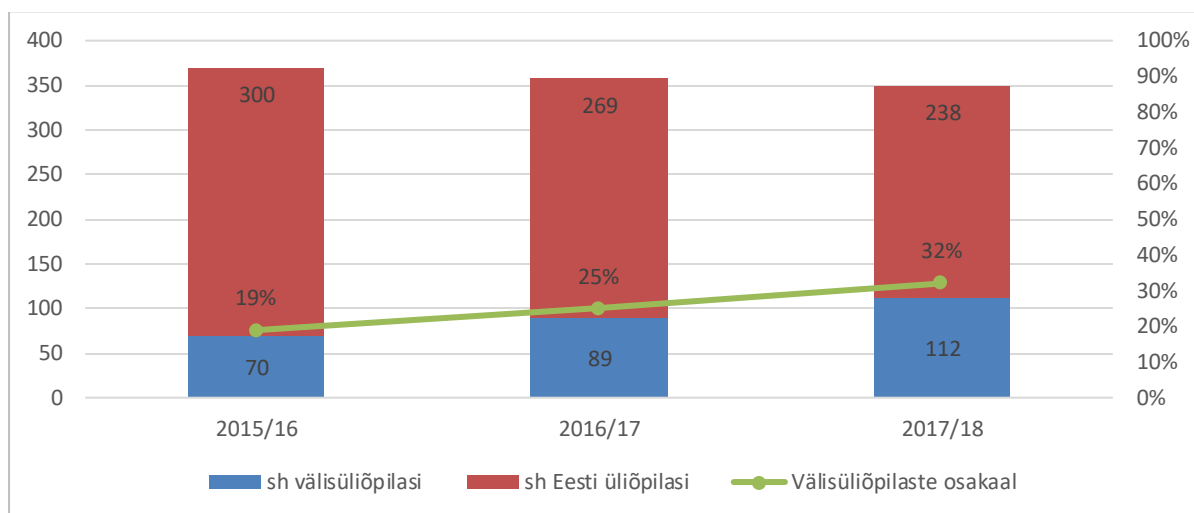
² Allikad: EIS 2017, Thomson Reuters Web of Science. 2017. a näitaja saame 2018. a hilissügisel.

³ Allikad: Statistikaamet, Thomson Reuters Web of Science seisuga 23.04.2018

Järjekindlalt kasvanud, kuid siiski raskesti saavutatavaks sihiks (2020. a – 300 kaitsmist) on **doktorantuuri lõpetajate arv**, mis 2017. a oli 253 lõpetajat e 6% võrra rohkem kui eelneval aastal. Samuti on kasvanud kõrgetasemeliste artiklite arv miljoni elaniku kohta, mis peegeldab teaduse kõrget taset.

Doktoriõpe

- Vastuvõtt doktoriõppesse on kümnendiga ligi 1/3 võrra langenud (sarnane on langus ka kõrghariduse I astmel). Viimastel aastatel oli langus ca 2% aastas, seejuures on langus Eesti üliõpilaste hulgas olnud 10% aastas, oluliselt on kasvanud välisdoktorantide arv ja osakaal, kes 2017/18. a vastuvõttust moodustasid juba ühe kolmandiku. Vt joonis 53.

Joonis 53. Vastuvõtt doktoriõppesse kolmel viimasel õppeaastal

Allikas: EHIS

- Üheks põhiprobleemiks, miks doktorikraadi omandajaid pole piisavalt, on asjaolu, et doktorikraad pole (piisavalt) väärtustatud¹⁶³. Ühelt poolt ei ole akadeemilise sektori töötasu konkurentsivõimeline, kuid teisalt, tulenevalt doktorantide küsitlusest, ei hinda ka erasektori tööandjad doktorikraadi. Peamine põhjus on Eesti majanduse väiksus ning väikeettevõtete suur osakaal. Samuti ei ole Eestis piisavalt suuri ettevõtteid, kellele oleks vaja ja võimalik doktorante tööle palgata. Eri valdkondade doktoriõppes ja doktorikraadi omanike karjääritees on suured erinevused. HTMi 2017. a. aasta-analüüs tõi esile, et loodusteadusi ohustab ületootmine, samas nii IKT erialad kui ka tehnikateaduste valdkond paistavad silma suure katkestajate hulgaga, sest mitteakadeemilisel tööturul on nende oskuste järele kasvav nõudlus¹⁶⁴. Kindsiko ja kolleegide (2017)¹⁶⁵ värske Eesti doktorite karjääritee uuring näitab, et kõige enam jätkab akadeemilises maailmas loodusteaduste valdkonna doktoreid (75%), kes kaitsmise hetkel on 30. alguses, mis annab tunnistust lineaarsest kulgemisest läbi õppeastmete kuni doktorikraadini. Kuigi ka tehnika- ja tehnoloogia eriala doktorid on kaitsmise hetkel sama noored, jätkab neist vaid ca 40% akadeemilist karjääri. Arsti- ja terviseteaduste ning sotsiaalteaduste valdkonna doktorid on kaitsmise ajaks veidi vanemad:

¹⁶³ Eamets, R. jt. (2014). Doktoriõppe tulemuslikkuse analüüs. Uuringu 2.4. lõppraport. Tartu: HTM, TÜ.

http://dSPACE.ut.ee/bitstream/handle/10062/40958/TIPS_doktoriõppe_tulemuslikkuse_loppraport.pdf?sequence=1

¹⁶⁴ HTM (2017). LIT erialadel õppimine Eesti kõrghariduses. Tartu: HTM.

https://www.hm.ee/sites/default/files/uuringud/lit_erialad.pdf

¹⁶⁵ Kindsiko, E. jt (2017). Eesti doktorite karjääritee ja seda mõjutavad tegurid. RITA 4: TAI poliitika seure. Tartu: Tartu Ülikool, HTM. https://www.hm.ee/sites/default/files/uuringud/eesti_doktorite_karjaaritee_ja_seda_mojutavad_tegurid-1.pdf

vahemikus 37–40 a, neis valdkondades kombineeritakse kõige enam akadeemilisi ja mitteakadeemilisi ametikohti, nt arst-õppejõud või tegevjurist ja õppejõud.

- Viidatud uuringu (Kindsiko jt 2017) kõige olulisem järeldus on tõdemus, et **olemasolev akadeemiline karjäärimudel on liiga jäik** ning pigem takistab kui võimaldab sektoritevahelist mobiilsust. Samuti ei arvesta see trende doktorite tööalastes liikumistes. Paljudes valdkondades on aasta-aastalt pigem kasvanud vajadus kombineeriva karjäärimudeli järele. Ka doktorid ise nimetasid intervjuudes teadlase (ka õppejõu) suurimaks kohustuseks ja vastutuseks tuua oma teadusuuringutega konkreetsete probleemide lahendamisel kasu ka Eestile. Kombineeriv karjäärimudel seda ka võimaldab – tegevpraktikud suudavad teaduspõhise kõige otsesemal viisil ühiskonda ja mitteakadeemilisele tööturule tagasi viia ning vastupidi, reaalse elu valukohad ülikooli tuua. Kombineeriva karjäärimustri esindajatel on aga eeskätt ametialase tõusu lootuses kahte maailma keeruline ühendada. Teiseks, **mitteakadeemilise tööturu atraktiivsus nii väljakutsete kui ka töötasu mõistes suunab arvestatava hulga doktoreid mitteakadeemilisele tööturule**, ent need, kes sooviksid vähemasti osakoormusega ülikoolide juures edasi tegutseda, peavad sageli leppima kehvamate karjäärivõimalustega just akadeemilisel suunal. Uuring toob ka **viisteist soovitud**, kuidas doktoreid paremini rakendada, sh kaasata doktorantide hulka enam oma valdkonna praktikuid, juurutada ettevõtlikku mõtteviisi doktorantuuris, vähendada projektipõhist rahastamist, korrigeerida akadeemilisi palku vastavalt mitteakadeemilise tööturu trendidele, pöörata tähelepanu uurimisrühmade juhtimiskultuurile, muuta karjäärivõimalused selgemaks, tagada väärikas lahkumine professoriametist, et vabastada kohti noortele tulijatele, algatada ühiskonnas diskussioon eri kõrgharidusastmete kvalifikatsioonide erisustest ja doktorikraadi väärtustamisest eriti avalikus sektoris. „Mitteakadeemilisel tööturul rõhutatakse just tugevat vajadust kehtestada ministeeriumides teaduspõhine mõtteviis.“ Eraldi toodi veel välja akadeemilise teaduse ühiskondlik kasu. Probleemina nähti välismaal järeldoktorantuuri lõpetanute naasmist.

Publitseerimine

- Thomson Reuters Web of Science¹⁶⁶ indeksseeritud **Eesti kõrgetasemeliste artiklite arv miljoni elaniku kohta** on aastatel 2006–2016 stabiilselt kasvanud – keskmiselt 12% aastas (EL28 4%) –, kuna publitseeritakse varasemast rohkem, aga ka seetõttu, et andmebaasi on lisandunud rohkem uusi ajakirju.
- Teadustöö kvaliteedi näitajana vaatleb Innovatsiooniliidu tulemustabel (*European Innovation Scoreboard*) **publikatsioonide arvu 10% enim tsiteeritud publikatsiooni hulgas**. Eesti TAI strateegias aastateks 2014–2020 on seatud eesmärk jõuda 2020. aastaks tasemele, kus 11% Eesti teadusartiklitest kuuluks 10% maailmas enim tsiteeritud teadusartikli hulka. Kui aastatel 2007 ja 2008 jäi Eesti vastav näitaja alla 8%, siis 2009. aastal oli see näitaja juba 8,5% (EU28 11%). EIS 2017 andmetest selgub, et 2015. aasta kohta oli näitaja 7,4% ja 2016 – 8%. Samas on oluline lisada, et Euroopa Komisjoni andmed erinevad oluliselt OECD andmetest. **OECD andmetel on Eesti vastav näitaja 2015. aasta kohta 10,3%** ja edestab riike nagu Prantsusmaa, Sloveenia, Korea, Jaapan.¹⁶⁶

Olulisemad tegevused

1. Kui **2016. a oli suurte investeerimisotsuste ja rahastusotsuste tegemise aasta, siis 2017. aastal hakati neid projekte ellu rakendama**. Nende hulgas mahukamad olid institutsionaalne arendusprogramm teadusasutustele ja kõrgkoolidele (ASTRA), teaduse tippkeskuste toetamine ning riikliku tähtsusega teaduse infrastruktuuri investeeringute kava.
2. Samuti oli oluline see, et üle mitme aasta otsustati riigieelarve ning riigi eelarvestrateegia koostamisel **suurendada teaduse baasrahastamist** riigieelarvest 8 mln euro võrra. See pole küll piisav TAI strateegias seatud teaduse rahastamise eesmärgi 1% täitmiseks, kuid aitab kompenseerida varasematel aastatel toimunud rahastuse langust. Riigieelarve ja majanduskasvu prognoosidele tuginedes küündivad avaliku sektori teadus- ja arendustegevuse kulud 2017. aastal 0,78% -ni SKPst ja 2018. aastal 0,81%-ni. 2018. aastal kasvab näitaja ka tänu sellele, et valitsus otsustas suurendada riigi investeeringuid teadus- ja arendustegevusse 14,9 miljoni euro võrra.
3. ETAGi, HTMi ning teadusasutuste osalusel valmistati 2016. a ette **uurimistoetuste ja baasfinantseerimise uus kontseptsioon** teadus- ja arendustegevuse rahastamise süsteemis. Uue kontseptsiooni põhimõtted on kättesaadavad veebiaadressilt (http://www.etag.ee/wp-content/uploads/2016/10/Uurimistoetuste_ja_tegevustoetuse_uus_systeem_ETAg_2016.pdf).

¹⁶⁶ OECD Science, Technology and Industry Scoreboard 2017. http://www.oecd-ilibrary.org/science-and-technology/oecd-science-technology-and-industry-scoreboard-2017_9789264268821-en

Praeguse süsteemiga võrreldes on uued uurimistoetused seotud teadlaskarjääri mudeliga ja mahult suuremad, rahastusinstrumentide killustatus väiksem, riiklik rahastamine stabiilsem ning uurimistoetuste ja baasfinantseerimise vahendite taotlemise ja kasutamise tingimused ja aruandlus lihtsam. Uurimistoetuste muutmine on pikem protsess, järk-järgulise üleminekuga alustati 2017. a. Uue kontseptsiooni rakendamise esimese etapina avati 2017. aastal kontseptsioonist lähtuvate uuendustega personaalsete uurimistoetuste (grantide) taotlusvoor.

- **Teadusasutuste ja kõrgkoolide võrgu konsolideerimine.** Paljude TANI 20. septembri 2016 otsustega teadusasutuste ja kõrgkoolide võrgu korrastamise osas on käesolevaks ajaks märkimisväärselt edasi jõutud:
 - a. Tartu Observatoorium ja Eesti Biokeskus liitusid 01.01.2018 Tartu Ülikooliga, ühinemisi toetatakse ASTRA programmist;
 - b. Eesti Infotehnoloogia Kolledž on ühinenud Tallinna Tehnikaülikooliga;
 - c. Eesti Keele Instituut jätkab vastavalt valitsuse otsusele iseseisvana ning Tartu ülikooliga ei ühendata. Ka Eesti Keelenõukogu on toetanud seda;
 - d. Keemilise ja Bioloogilise Füüsika Instituudi ühinemise osas jätkati 2017. a Haridus- ja Teadusministeeriumi osalusel läbirääkimisi Tartu Ülikooli ja Tallinna Tehnikaülikooliga. Kokkulepeteni jõudmise võtab veel aega;
 - e. Tervise Arengu Instituudi edasise tegevuse otsustab Sotsiaalministeerium, kes on korrastamas oma valitsemisala asutusi.
- 2017. aastal toimus **teadus- ja arendusasutuste korraline evalveerimine**¹⁶⁷. 2017. aastal läbiviidud korralisel evalveerimisel hindas 22-st tunnustatud välisekspertid koosnev komisjon 20 Eesti teadus- ja arendusasutuse teadustegevuse taset loodusteaduste, tehnika ja tehnoloogia, arsti- ja terviseteaduste, põllumajandusteaduste ja veterinaaria, sotsiaalteaduste ning humanitaarteaduste ja kunstide valdkonnas. Võrreldes eelmise vooruga, hinnati esmakordselt eraldi kriteeriumina ka asutuste teadustegevuse mõju Eesti ühiskonnale, seostati teadus- ja arendustegevuse hindamine kõrghariduse kvaliteedi hindamisega ning vähendati hindamisega seonduvat bürokraatlikku koormust. Evalveerimise peamiste tulemustena võib välja tuua järgneva:
 - a. **Eesti teadus on rahvusvahelises võrdluses kõrgel tasemel** – esitatud 38-st taotlusest evalveeriti positiivselt 36 (positiivselt evalveeritud teadus- ja arendusasutuste nimekiri on kättesaadav veebis <http://www.etag.ee/tegevused/evalveerimine/korraline-evalveerimine/>). Ka erinevatele kriteeriumidele antud hinnetest 40% olid kõrgeimad võimalikest.
 - b. **Eesti teadus teenib ühiskonna ja majanduse huve.** Peamiste ühiskondliku mõju avaldumiskohtadena töid eksperdid lisaks majanduses rakendust leidnud teadustulemustele välja ka teadlaste pakutavad eksperthinnangud ja konsultatsioonid, osalemise riiklike strateegiate ja seaduste loomises, osavõtu rahvusvahelistes nõuandvates ja otsustuskogudes, žüriides ning komisjonides, õppematerjalide, sõnaraamatute, riigieksamite ja teadust populariseerivate materjalide koostamise, täiendusõppe pakkumise, olümpiaadide, näituste, kontsertide korraldamise, e-ressursside arendamise, *spin-off* ettevõtete loomise jpm. Teaduse sotsiaalmajanduslik mõju ei ole siiski veel iseenesestmõistetav ning selle selgitamisele on edaspidi vaja enam tähelepanu pöörata.
 - c. **Eesti teadusasutuste infrastruktuur ja laborite varustatus on väga heal rahvusvahelisel tasemel.** Mõnel juhul väljendasid välishindajad siiski muret selle potentsiaali ülalpidamisvõimaluste ja kasutusvõimekuse osas, kui teadusrahastuses ei suurene stabiilne komponent.
 - d. **Oluline kitsaskoht Eesti teadussüsteemis on ebastabiilne rahastamine ja suur sõltuvus Euroopa Liidu tõukefondidest.** Stabiilse iseloomuga baasrahastuse vähene osakaal teadustuludes ei võimalda pikaajalist planeerimist, mis on teadustöö tulemuslikkuse saavutamisel ülioluline.
 - e. **Eestis on doktorantuuris õppimise aeg liiga pikk.** Ekspertide hinnangul on doktorantuuri lõpetamiseks seatud tulemuslikkuse (üldreegilina kolm avaldatud artiklit) nõue liiga range ja doktorantide stipendiumid liiga väikesed, mis ei võimalda pühenduda ainult õpingutele.
 - f. **Korraline evalveerimine on vajalik teadusasutuste võrgu arenguks.** Eelmise evalveerimise soovitude kohaselt läbi viidud Jõgeva Sordiaretuse Instituudi ja Eesti Maaviljeluse Instituudi ühendamine Eesti Taimekasvatuse Instituudiks on tõstnud ETKI teadustöö kvaliteeti. Sel

¹⁶⁷ Korralise evalveerimise eesmärk on hinnata teadus- ja arendusasutuse vastava teadus- ja arendustegevuse valdkonna teadus- ja arendustegevuse taset, võrreldes seda rahvusvaheliselt tunnustatud kriteeriumidega. Korraline evalveerimine toimub iga 7 aastat järel. Positiivne evalveerimistulemus annab juurdepääsu teaduse põhirahastuse instrumentidele (sh baasfinantseerimisele).

korral kiitsid hindajad heaks Tartu Observatooriumi ja Eesti Biokeskuse ühendamise kava Tartu Ülikooliga.

- g. Korralise evalveerimise tulemused näitavad, et Eesti Teadusagentuuri eestvedamisel tehtud muudatused evalveerimise protsessi on olnud vajalikud.
 - h. Haridus- ja Teadusministeerium analüüsib evalveerimise tulemusena saadud teavet teaduspoliitika arendamiseks ja järgmistel kvaliteedihindamistel kasutamiseks. Evalveerimise läbinud asutuste hinnangul on ekspertide soovitusel valdkondade edasiseks arendamiseks kasulikud ka neile endale.
- **Institutsionaalne arendusprogramm teadus- ja arendusasutustele ja kõrgkoolidele**
2016. a juunis kinnitas Vabariigi Valitsus **institutsionaalse arendusprogrammi teadus- ja arendusasutustele ja kõrgkoolidele (ASTRA)** investeeringute kava. Investeeringute kavaga toetati seitset investeeringuprojekti kogusummas 54,1 miljonit eurot. Enamiku objektide ehitamisega on algust tehtud. 2017. aastaks ei ole ehitusega alustatud 2 objekti puhul (ITÜ katsehall ja KBFI hoonekompleks), eeltööd (projekteerimine) on tehtud. Tartu Ülikooli IT keskuse ehitusleping on sõlmitud, käivad lammustustööd, Eesti Kunstiakadeemia ehituse lõpptähtaeg on 03.04.2018, Sisekaitseakadeemia ehituse lõpptähtaeg on 02.01.2019, Eesti Muusika- ja teatriakadeemia saalikompleksi ehituse lõpptähtaeg on 21.08.2019, Tallinna Tervishoiu Kõrgkooli juurdeehituse lõpptähtaeg oli 31.10.2017.
 - Valitsuses kinnitatud taristu investeeringute kõrval toetatakse ASTRA programmist ka ülikoolide ja teadusasutuste **õppe- ja teadustöö kvaliteedi arendamist**. Sisutegevusteks (nt teadusaparatuur, doktorikoolid, koostööplatvorm ettevõtetega) saab toetust kokku 20 teadusasutust ja ülikooli kogusummas **67,4 miljonit eurot**. 2017. aastal on käivitunud kõik toetust saanud projektid.
 - **Teadusasutuste baasfinantseerimine** kasvas 2016. aastal 50% võrra, võrreldes 2015. aastaga, tõustes seniselt 9,3 mln eurolt 13,9 mln euroni (kasv 4,6 mln) ning sealt edasi 2017. aastal 3 mln euro võrra 16,9 mln euroni. 2018. aastal suureneb teadusasutuste baasfinantseerimine 10 mln euro võrra 26,9 mln euroni. Senised muutused on võimaldanud tõsta baasfinantseerimise osakaalu HTM-i teaduse eelarves tervikuna ning HTM-i teaduse põhiinstrumentide arvestuses. Põhiinstrumentide mahust moodustab baasfinantseerimine 2018. aastal 40% (vt tabel).

Tabel. HTM teaduse eelarve põhiinstrumentid 2015–2017. aastatel. Allikas: HTM

HTM teaduse eelarve põhiinstrumentid	2016	2017	2018
Institutsionaalsed uurimistoetused (IUT), sihtfinantseerimine ja infrastruktuuri ülalpidamiskulud	30 143 291	28 780 070	28 780 000
Personaalsed uurimistoetused (PUT)	8 125 139	10 657 360	11 457 000
Baasfinantseerimine	13 882 991	16 882 991	26 883 000
Baasfinantseerimise osakaal HTM teaduse põhiinstrumentidest	27%	30%	40%
Baasfinantseerimise osakaal kogu HTM teaduse eelarvest	11%	13%	18%

- 2017. aastal tõusis **institutsionaalsete ja personaalsete uurimistoetuste eelarve maht** 38,3 miljonilt 39,4 mln euroni. 2016. aastaga lõppesid viimased sihtfinantseeritavad teadusteemad, mida on IUT kogumahuga võrreldes suhteliselt vähe. Sellest tulenevalt oli 2017. a institutsionaalsete uurimistoetuste maht 2016. aastaga võrreldes veidi väiksem.
- **Teaduse tippkeskuste toetamine.** Teaduse tippkeskuste moodustavad rahvusvaheliselt kõrge tasemega uurimisrühmad, uurimisrühmade arv tippkeskustes on erinev, jäädes 2 ja 16 uurimisrühma vahele. Otsused 9 teaduse tippkeskuse finantseerimiseks tehti veebruaris 2016 kogusummas 41,17 mln eurot. Tippkeskuste põhitegevused on seotud interdistsiplinaarse uurimistööga, samuti luuakse ja täiendatakse uurimistööks vajalikke tingimusi ning tegeldakse teaduse populariseerimisega. Enamik tippkeskustest on avaldanud kõrgetasemelisi artikleid planeeritust rohkem (ühtekokku 917 artiklit 2017. aasta jooksul), mis omakorda näitab, et tippkeskuste tegevused on käivitunud väga hästi ning uurimisrühmade vaheline sünergia toimib.
- **Riikliku tähtsusega teaduse infrastruktuuri toetamine teekaardi alusel.** Vabariigi Valitsus kinnitas riikliku tähtsusega teaduse infrastruktuuri investeeringute kava oktoobris 2016. Kavas on 13 objekti, toetuse summa kokku 19,1 mln eurot. Märkimisväärselt suuri tulemusi veel ei ole, sest 2017. aastal projektid alles käivituvad. Kõikides projektides on käimas aktiivne hanketegevus:
 - a. Edukama näitena 2017. aastast võib tuua Nutika tootmise tuumiktaristut (Industry 4.0) – Smart Industry Centre (SmartIC) –, mille raames soetati taristu kaks keskset seadet: metalli 3D

kompuutertomograaf EMÜ kompuutertomograafia laborisse ja metalli 3D printimissüsteem TTÜ 3D printimise laborisse ProtoLab. Nimetatud laborid avati 2017. a novembris ja need moodustavad SmartIC tuumiktaristu põhilise osa.

- b. ESSource II projekt on edukalt käivitunud: 94% projekti raames planeeritud *in-kind* tegevusest on juba kaetud ESS-i ja projekti partnerite vaheliste lepingutega ja *in-kind* tegevus on alanud. Lisaks korraldati neutronuuringute võimaluste tutvustamiseks ja levitamiseks koostöös Põhjamaade *The Nordic Neutron Science* programmi ja *The SvedNess* programmiga ligi 60 osalejaga suvekool Tartus.
- c. Eesti keeleressursside keskus läbis Euroopa keeleressursside infrastruktuuri CLARIN-i keskuse staatuse saamiseks kvaliteedihindamise.
- d. NATARCI raames avati avalikkusele uue eElurikkuse portaali demoversioon, mis annab kasutajatele võimaluse otsida ühes kohas Eesti elurikkuse masinloetavaid avaandmeid, olles sellega esimene riigi ja teadlaste andmeid ühendav inforessurss.

2018. a viiakse läbi Eesti teadustaristute teekaardi uuendamine, sellega seoses alustati protsessi ettevalmistustöödega juba 2017. aastal.

- **Teaduse ja teadushariduse populariseerimine ühiskonnas, sh TeaMe+ ja Teeme+.** Teaduse populariseerimise programmiga TeaMe+ suurendatakse õpilaste huvi loodus-, täppisteaduste ja tehnoloogia (LTT) erialade vastu. Selle programmi kõige mahukam tegevus on **noorte teadussaate „Rakett69“** tootmise jätkamine. Lisaks sellele on 2017. aastal hangitud uus teadust populariseeriv saatesari üldauditooriumile. Programmi raames jätkatakse LTT karjäärivõimaluste tutvustamise, teadus- ja tehnoloogiapakti tegevuste koordineerimise, teadushuvihariduse, uurimusliku õppe ja LTT kirjaoskuse arendamisega. 2017. a I kvartalis otsustati **Teeme+ avatud taotlusvooru raames toetada 1,28 mln euroga süsteemsete teadust populariseerivate ürituste sarju ja teadushuviringide käivitamist**. Kokku laekus 109 taotlust kogumalus 6,4 mln eurot. Suuremahuliste ürituste sarjade elluviimiseks anti toetust 11 taotlejale kogusummas üle 700 000 euro. Väikesemahulisteks ettevõtmisteks eraldati toetust 12 taotlejale kogusummas üle 500 000 euro.
- **Teaduskollektsioonide toetamine.** Teaduskollektsioonidega seotud tegevuste üldiseks raamistikuks on haridus- ja teadusministri 1. aprilli 2011. a määrus nr 11 „Teaduskollektsioonidele esitatavad nõuded ning teaduskollektsioonide finantseerimise taotlemise, taotluste läbivaatamise ja finantseerimise otsustamise tingimused ja kord“. 2017. aastal toetati meetmest 18 teaduskollektsiooni tegevust kuues teadusasutuses 797 293 euroga.

Meetme 1 kogu eelarve oli 2017 aastal 104,1 mln eurot sh 37,2 mln eurot rahastati struktuurivahenditest (ERF) ja muudest välisvahenditest. Tekkepõhised kulud olid kokku 90 mln eurot. ASTRA meetme eelarve täitmine ei toimunud prognoositud mahus – kavandatud oli 23,7 mln, tegelik täitmine 12,6.

Meede 2: TA ühiskondliku ja majandusliku kasu suurendamine.

Meetme eesmärk: Teadus- ja arendustegevus toimib Eesti ühiskonna ja majanduse huvides. See lähtub ühiskonna ja majanduse vajadustest ning tähtsustab rakendusi. Teadusasutused on motiveeritud rakendusuuringuteks ja tulemuslikuks koostööks ettevõtjate ning valitsusasutustega. Riik on rakenduslike uuringute ja arendustööde tark tellija. Sotsiaalmajanduslikel eesmärkidel tehtavate uuringute korraldus on tõhus.

Indikaator	2012	2013	2014	2015	2016	2017		2018	2019	2020
						siht	tege-lik			
Erasektori finantseeritud avaliku sektori teadus- ja arendustegevuse kulutuste osakaal (%).	3	3,8	3,8	4,6	6,3	5		6	6	7
Sots. majanduslikele rakendustele (v.a akad. uuringud) suunatud kulutuste osakaal riigieelarves planeeritud TA eraldistest (%).	-	-	34	35	42	37		38	39	40

Allikas Statistikaamet, uued andmed 28.06.2018.

Erasektori finantseeritud avaliku sektori teadus- ja arendustegevuse kulutuste osakaal on viimase viie aastaga kahekordistunud ja moodustab 6,3% TA kogukulutustest. See on väga positiivne areng, kuna näitab koostöö paranemist teaduse ja ettevõtluse vahel. Käivitatud on era- ja avaliku sektori koostööd soodustavad toetusmeetmed (nt rakendusüuringute toetamine kasvuvaldkondades; samuti muudeti baasfinantseerimise rahastusvalemit, et suurendada ülikoolide ja TA asutuste motivatsiooni ettevõtluskoostööks). 2015. a saavutati sotsiaalmajanduslikele rakendustele suunatud kulutuste osakaalu sihttase ja hetkel on 2020. a sihi saavutamine realistlik, kuna sellegi eesmärgi saavutamiseks on rakendatud uued toetusmeetmed valdkondliku teadustegevuse toetamiseks (RITA). Alates 2016. aasta andmetest, kogub Statistikaamet sotsiaalmajanduslikel eesmärkidel rahastatud TA andmeid¹⁶⁸ OECD metoodika kohaselt (andmeid kogutakse rahastajapõhiselt).

Olulisemad tegevused

1. Valdkondliku TA tugevdamise programm RITA, millega toetatakse mh suuremahulisi rakendusüuringuid ning teadusnõunike võrgustikku ministeeriumides.
 2. Teadusraamatukogude kaudu ülikoolidele tagatud jätkusuutlik juurdepääs teadusandmebaasidele.
- **Valdkondliku teadus- ja arendustegevuse tugevdamiseks on käivitatud riigi rakendusüuringute programm RITA kogumahas 29 mln eurot.** RITA tegevus 1 raames viis ETAG vastavalt teadus- ja arendusnõukogu (TAN) otsusele 2017. aastal läbi viis konkurssi kogumahas 7,5 mln eurot ja alustati üuringute rakendamist järgmistel teemadel:
 - a. Maapõueressursside efektiivsemate, keskkonnasõbralikemate ja säästvamate kasutusvõimaluste väljatöötamine;
 - b. Tervikliku ja riigiülese olukorratähtsuse võime loomine riigikaitseks ja kriisireguleerimiseks;
 - c. Personaalmehaanika lähenemise rakendamise Eesti tervishoiusüsteemis (kliinilise juhtprojekti elluviimine);
 - d. Biomajanduse sektorites lisandväärtuse tõstmine ja toorme tõhusam kasutamine;
 - e. Muutuvast tööturust ja kasvavast rändest tulenevad võimalused ja väljakutsed hariduse, tööturu ja sotsiaalsüsteemis.

2017. aastal tehti ettevalmistusi RITA strateegiliste teadusüuringute 2. vooruks. Seekord valiti rahastamiseks 10 teemat:

- a. Kriitilise informatsiooni infrastruktuuri (KII) kaitse simuleerimine küberharjutusväljal;
 - b. Raskete eriveoste mobiilsuse ning taristu seisukorratähtsuse parandamine;
 - c. Kliimamuutuste leevendamisevõimalused süsinikuringlusega läbi süsiniku püüdmistehnoloogiate rakendamise heitmemahukates tööstussektorites ja süsiniku kasutamise teistes tööstussektorites;
 - d. Kaug- ja lähiseire andmete kasutuselevõtt avalike teenuste väljatöötamisel ja arendamisel;
 - e. Tehisintellekti metoodika (masin- ja süvaõpe, närvivõrkude jms) kasutamine riigi ja kohalike omavalitsuste teenuste automatiseerimiseks;
 - f. Eesti mereala loodusväärtuste analüüs ning innovaatiliste mereala analüüsi- ja hinnangumeetodite arendamine;
 - g. Mikroobide resistentsuse ohjamise ja vähendamise võimalused;
 - h. Tolmeldajate, sh meemesilaste hukkumise vähendamise võimalused;
 - i. Mobiilne eluviis ja elukohaandmed riiklikes registrites;
 - j. Soolise palgalõhe vähendamine.
- 2017. aastal hakkas efektiivselt tööle ministeeriumide teadusnõunike¹⁶⁹ koostöövõrgustik ja tõusis valdkonnaministeeriumide võimekus teadusüuringuid suunata ja seirata. **Teadusnõunikud on ametis 8 ministeeriumis:** Haridus- ja Teadusministeeriumis, Kaitseministeeriumis, Keskkonnaministeeriumis, Kultuuriministeeriumis, Maaeluministeeriumis, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumis, Siseministeeriumis ja Sotsiaalministeeriumis.
 - **Teadusraamatukogude** kaudu on tagatud juurdepääs elektroonilistele teadusinfo andmebaasidele senisel tasemel, samuti toetati teadusraamatukogude teavikute hankimist varasemas mahus. Alates

¹⁶⁸ GBARD (Government budget allocations for R&D)

¹⁶⁹ Teadusnõunike tööülesannete hulka kuulub: ministeeriumi nõustamine TA küsimustes; rahvusvahelise ja siseriikliku TA alase koostöö planeerimine ja korraldamine; valitsemisala TA üringute kavade väljatöötamine ja nende elluviimine koostöös erinevate osapooltega; Eesti esindamine rahvusvahelistes TA koostöö algatustes.

2017. aastast on riigieelarves tagatud teadusandmebaaside hankimise püsiv rahastamine, mis varem oli riigieelarves ajutisena, mistõttu polnud tegevuse stabiilsus ja pikaajaline jätkusuutlikkus tagatud.

- Jätkati riiklike programmide **"Eesti keel ja kultuurimälu II"** (EKKM) ning **"Eesti keeletehnoloogia"** (EKT) elluviimist. EKKM eesmärk on toetada eesti keele ja kultuuri uurimise arendus- ja tugitegevusi, mh teaduslike tervikkäsitluste, sõnaraamatute ja andmebaaside koostamist, humanitaarvaldkonnale olulise allikmaterjali digiteerimist, allikapublikatsioonide ja uurimuste väljaandmist. 2017. aastal toetati kümnet rahvusteadustega tegelevat asutust 533 308 euroga. EKT eesmärk on toetada eesti keeletehnoloogia taseme tõstmist ning keeletehnoloogiliste vahendite rakendamist. 2017. aastal toetati kuut keeletehnoloogia valdkonna arendamisega tegelevat asutust 811 342 euroga. 2017. aastaga lõppes EKT programm ja HTM valmistas ette uue keeletehnoloogia valdkonna teadus- ja arendustegevuse programmi, mis käivitatakse 2018. a esimeses kvartalis.
- 2016. aastal valmis "Avatud teadus Eestis"¹⁷⁰, mis sisaldab Eesti Teadusagentuuri avatud teaduse ekspertkomisjoni põhimõtteid ja soovitusi riikliku poliitika kujundamiseks ning 2017. aastal viidi RITA programmi raames jätkutegevusena läbi vastav analüüs avatud teadusega seonduvate kulude ja halduskoormuse ning võimalike lahendusstsenaariumide osas. Tartu Ülikool, Tallinna Ülikool ning Eesti Teaduste Akadeemia esitavad oma analüüside lõppraportid 2018. aasta alguses.

Meetme 2 eelarve oli 2017 aastal 8,7 mln eurot sh 4,9 mln rahastatakse struktuurivahenditest (ERF). Täitmine oli kokku 5 mln eurot. Alatäitmine tulenes RITA osade tegevuste edasilükkumisest.

Meede 3: Majandusstruktuuri muutev TAI lähtub nutikast spetsialiseerumisest.

Meetme eesmärk: TA muudab majandusstruktuuri teadmistemahukamaks. Nutika spetsialiseerumise meetodil valitud ja juhitud TAI investeeringud soodustavad kasvuvaldkondade arengut ennaktempo. Teadmismahuka ettevõtluse osakaal majanduses ja ekspordi lisandväärtus kasvavad märgatavalt.

Indikaator	2012	2013	2014	2015	2016	2017		2018	2019	2020
						siht	tege-lik			
Kõrgtehnoloogiliste toodete ja teenuste osakaal ekspordis (%) ¹ .	14,1	15,0	16,3	15,4		14,6		14,7	14,8	15
Kõrg- ja keskkõrgtehnoloogiliste sektorite hõive osakaal koguhõives (%) ¹ .	6,7	7	7	7,6	8,3	8,3		8,5	8,8	9

¹ Allikad: EUROSTAT, Statistikaamet; andmed uuendatakse novembris-detsembris.

Kõrgtehnoloogiliste toodete ja teenuste osakaal ekspordis on kümne aasta taguse tasemega võrreldes kasvanud poole võrra, kuid on viimastel aastatel püsinud stabiilsena 15% juures. Tulevaste aastate eesmärk on senist taset vähemalt hoida, võimalusel suurendada. Mõlema eesmärgi puhul on seega aastaks 2020 püstitatud sihttasemete saavutamine realistlik.

Hõive kõrg- ja keskkõrgtehnoloogilises tööstuses ja teeninduses ulatus 2004. ja 2005. aastal 7,5%-ni, kuid 2006. aastal toimunud languse järel püsis tase perioodil 2006–2010 6% kandis. Toonane vähenemine oli tingitud hõive hüppelisest suurenemisest ehituses ja kaubanduses. Alates 2011. aastast, on vahe EL28 keskmisega samm-sammult vähenenud, olles 2016. a Eestis 8,3% ja EL28 riikides 8,7%.

Olulisemad tegevused

1. Nutika spetsialiseerumise kasvuvaldkondade toetamine nii horisontaalsetest meetmetest kui ka ainult kasvuvaldkondadele suunatud meetmetest. 2017. a lõpuks on rahastamisotsus tehtud 21-le ettevõtete poolt tellitud rakendusuringute või tootearendusprojektile kogumahus 9,4 miljonit eurot (sh 68% toetusraha ja 32% omafinantseering).
2. Ettevõtete ning teadusasutuste vahelise koostöö soodustamine, sh ettevõtluslepingute arvestamine teaduse baasfinantseerimisel, ettevõtluskoostöö platvorm Adapter, doktorantide toetamine, kelle töö valmib koostöös ettevõttega.

¹⁷⁰ Avatud teadus (Open Science) on märksõna, mis kirjeldab uusi trende teadustöös: muuta teadusuuringud avatumaks ning rohkem koostööl põhinevaks, kasutades tänapäevaseid info- ja kommunikatsioonitehnoloogia võimalusi. Esmajoones tähistab avatud teaduse mõiste vaba juurdepääsu teaduspublikatsioonidele ja teadusandmetele, kuid selle alla kuulub ka avatud lähtekood, avatud metodoloogia ning avatud eelretsenseerimine.

- **Nutika spetsialiseerumise kasvuvaldkondade rakendusuuringute toetamine.** 2016. aastal käivitati uue meetmena **nutika spetsialiseerumise rakendusuuringute** toetamise tegevused kogumahuga 26,6 mln eurot. Meetme raames rahastatakse ettevõtete poolt avalikest teadusasutustest tellitavaid rakendusuuringuid ja tootearendust, kus ettevõtte on nii taotleja, uuringuvajaduse sõnastaja kui ka uuringutulemuste rakendaja rollis. Seisuga 22.12.2017 on laekunud 68 taotlust ja nendest hinnatud 44 taotleja esitatud 51 taotlust. Hinnatutest on rahastatud **21 taotlust** (edukuse määr 41%). 96% esitatud taotlustest on rakendusuuringud, 4% tootearendusprojektid. Olulisimaks taotluste mitterahuldamise põhjuseks oli lävendi mitteületamine projekti tulemuse rakendatavuse osas (ehk nõrk äriplaan). **Rahastatud projektide kogumaht on 9,4 miljonit eurot**, sellest toetuse maht moodustas 6,4 miljonit eurot (68% projektide kogumaksumusest) ja taotlejate omafinantseeringu maht 3 miljonit eurot (32% projektide kogumaksumusest). Ülevaade rahastatud projektide kohta on kättesaadav aadressil <http://archimedes.ee/str/toetuse-edenemine/periood-2014-2020/projektid/nutika-spetsialiseerumise-rakendusuuringud/>.
- Taotlejatest moodustavad valdava enamuse **väikeettevõtted**, keda on umbes 85% taotlejate üldarvust. Keskmise suurusega ettevõtteid oli 10% ja suurettevõtteid 5%. Kõige rohkem taotlusi on esitatud **info- ja kommunikatsioonitehnoloogi** valdkonnas, kõige vähem tervisetehnoloogi ja -toodete valdkonnas. Nii taotlused kui rahuldatud taotlused võisid kuuluda samaaegselt mitmesse kasvuvaldkonda. Rahastatud taotluste osakaalude jaotus valdkonniti on sarnane taotluste valdkondlikele osakaaludele. Taotluste rahalist mahtu iseloomustab suur varieeruvus: väikseim küsitud toetussumma oli 20 tuhat eurot ja suurim 1,76 miljonit eurot.
- Meetme rakenduses on HTM pidevalt püüdnud arvesse võtta huvigruppide tagasisidet ja muutnud meetme tingimusi pidevalt taotlejatele soodsamaks. 2017. aasta alguses kahekordistati meetme tingimustes ettevõtte enda teostatavate abikõlblike kulude määra ja laiendati lubatavate kulude liiki. **2018. aastal on väljatöötamisel uued taotlusvormid, et ettevõtte saaks taotleda toetust sellistele projektidele, mis sisaldavad nii rakendusuuringuid kui tootearendust koos.**
- Meetme käivitumine on olnud aeglane, aga selle põhjustena võib välja tuua meetme uudsuse (sellist meedet pole Eestis varem olnud). Taotluste edukuse määr (41%) on sarnaste toetuskeemidega võrreldes suhteliselt kõrge. Kehtestatud kriteeriumipõhised lävendid täidavad oma eesmärgi ning rahastuse saavad ainult need projektid, millel on lisaks heale teaduslikule tasemele piisav potentsiaal projekti tulemused ka ellu viia. Meetme avamine horisontaalsena (ilma valdkondlike kitsendusteta) on end õigustanud, kuna taotlusi on kõigist valdkondadest ja rahastatud taotluste valdkondlikud proportsioonid vastavad üldiselt taotluste valdkondlikele proportsioonidele.
- **Kõrghariduse erialastipendiumid nutika spetsialiseerumise kasvuvaldkondades.** Erialastipendiumide (160–422 eurot kuus) meetme eesmärgiks on üliõpilaste ja lõpetajate arvu suurendamise toetamine majandusele prioriteetsetes valdkondades, et kõrgelt haritud spetsialistide näol anda tuge riigi kasvualade arengule. 2017. aastal määrati nutika spetsialiseerumise erialastipendiume kokku 1912 I ja II astme üliõpilasele ning 89-le doktorandile. 40% stipendiaatidest õpib informaatika ja infotehnoloogia õppekavadel, 35% tehnika, tootmise ja tehnoloogia õppekavadel, mistõttu ülejäänud kuue prioriteetse õppekavagrupi (põllumajandus ja metsandus, ehitus, keskkonnateadused, matemaatika, füüsikalised loodusteadused, tervishoid) osakaalud jäävad igaks alla 10%. Stipendiaatide arv moodustab kõigist täiskoormusel õppivatest tudengitest kaheksas NSiga seotud õppekavagrupis umbes veerandi (osakaalud vahemikus 21–29%).
- Lisaks eelnevale on HTM **ettevõtete ning teadusasutuste vahelise koostöö soodustamiseks** rakendanud 2017. aasta jooksul mitmeid tegevusi:
 - a. **Hakkas mõjuma 2016. a muudetud baasfinantseerimise valem, mille järgi ettevõtluslepingutest saadud tulu arvestatakse teadusasutuste baasfinantseerimisel ühe komponendina.** Selle otsese tulemusena võib välja tuua, et lepingute osakaal suurenes TA-asutustel juba 2016. aastal. 2016. ja 2015. a alusandmete võrdluses nähtub, et lepinguid sõlmiti 2016. a ligikaudu 4 750 000 euro mahus rohkem ja see mõjutas asutuste baasfinantseerimise summasid 2017. a. Võib eeldada, et see kasvutendents jätkub, samuti baasfinantseerimise kaudu ettevõtluskoostöö ja välisrahastuse hankimise stimuleerimine.
 - b. **Institutsionaalse arendusprogrammi „ASTRA“** toetuse üks eesmärgi on ülikoolide ja teadusasutuste ettevõtluskoostöö laiendamine ja rakendusuuringute võimekuse kasv, teadustaristu avamine ettevõtluskoostööks. Teadusasutused ja kõrgkoolid pidid planeerima vastavad tegevused oma strateegilises arendusplaanis ning ettevõtluskoostöö mahule seati ambitsioonikad eesmärgid.

- c. Erialastipendiumide meetmest toetatakse **doktoriõpet koostöös ettevõtetega** (nn ettevõtlusdoktorantuur). Selle käigus toetatakse doktorante, kelle doktoritöö valmib koostöös ettevõttega, keskendudes ettevõtte arendustegevusele. Juhendamise tagavad ülikool ja ettevõtte. Meede loob eeldusi doktorikraadiga spetsialistide arvu tõusuks ettevõtlussektoris.

Meetme 3 kinnitatud eelarve oli 2017 aastal kokku 11,4 mln eurot, mida rahastatakse struktuurifondidest (ERFist). Tekkepõhised kulud olid kokku vaid 2,7 mln eurot, kuna nutika spetsialiseerumise rakendusuuringute tegevuste käivitumine on olnud oodatust aeglasem oma uudsuse tõttu ning taotluste vähesuse tõttu.

Meede 4: Eesti osaluse ja nähtavuse suurendamine rahvusvahelises TAI alases koostöös.

Meetme eesmärk: Eesti on rahvusvahelises TAI alases koostöös aktiivne ja nähtav. Riikideülene koostöö aitab lahendada Eesti ja maailma ees seisvaid ülesandeid. Eesti osaleb partnerina Euroopa teadusruumi algatustes (sh teadustegevuse ühiskavandamises), Euroopa innovatsioonipartnerluses, Balti ja Põhjala ühisruumi algatustes, rahvusvahelistes teadustaristutes. Ettevõtjatele on kättesaadavad maailma uusimad TAI tulemused, avatud koostöövõimalused ja taristu.

Indikaator	2012	2013	2014	2015	2016	2017		2018	2019	2020
						siht	tege-lik	sihttase		
Eesti edukus ELi teadus- ja arendustegevuse raamprogrammis Horisont 2020: võidetud lepingute maht elaniku kohta, % ELi keskmisest, kusjuures EL = 100 (%) ¹ .	87	87	-	157	153	95		97	99	100
Rahvusvaheliselt koordineeritud uurimistöö osakaal riigi rahastatud TA-s (%) ² .	2,13	0,89	0,78		selgub 2018	2,6		2,8	2,9	3

¹ Allikas: EUROSTAT, Horisont 2020 andmebaas.

² Allikad: EUROSTAT, Statistikaamet.

Esimese näitaja puhul võib järgmisteks aastateks prognoosida ületäitmist. 2016. a nov seisuga on näitaja tase koguni 153%, kuna Horisont 2020 raames on käivitunud vähemarenenud riikide toetusmeetmed osaluse laiendamiseks ning Eesti on olnud seal edukas. Edaspidi meile sobivate meetmete taotlusvoorude maht langeb ning edukamad taotlejad on projektidega hõivatud, mistõttu ka meie edasine edukus võib mõnevõrra langeda. Kokkuvõttes on TAI strateegia indikaatori sihttase saavutatav.

Teise näitaja (rahvusvaheliselt koordineeritud uurimistöö osakaal riigi rahastatud TA-s) saavutamisele aitavad kaasa uued väliskoostööd toetavad tegevused. Ka selle eesmärgi saavutamine on seega tõenäoline, kuigi 2013.–2014. a trend oli MKMi osade tegevuste lõpetamise tõttu pigem negatiivne.

Olulisemad tegevused

1. EL eesistumine teaduse valdkonnas. Eesti pälvis liikmesriikide toetuse ja tunnustuse üliheal tasemel organiseerimise ning keerulise protsessi eduka juhtimise eest.
 2. Rahvusvahelistumise toetused magistrantidele, doktorantidele ja noorteadlastele.
 3. Rahvusvahelise teaduskoostöö arendamine ennekõike lähiriikidega.
- **EL eesistumise ettevalmistused teaduse valdkonnas.** 2017. a I poolaastal tehti ettevalmistusi ürituste korraldamiseks ja sisuprogrammi arendamiseks. Eesti eesmärk eesistujana 2017. aasta II poolaastal oli jõuda üksmeelele TAI rollis ja mõjus ühiskonnale laiemalt ning Horisont 2020 vahehindamise tulemuste põhjal kokku leppida Nõukogu põhisõnumid NK järeldustena järgmiseks raamprogrammiks. Eesti valis Horisont 2020 vahehindamise arutelude fookuseks tippteaduse mõju ja EL TAI partnerluse. Eesistumise arutelude tulemusena valmistas Eesti ette liikmesriikide ambitsioonika ühispositsiooni 9. EL raamprogrammi (FP9) kohta Nõukogu järeldustena, mh lepiti kokku FP9 põhiprintsiibid, suunised EL TAI rahastamisvahendite reeglite ühtlustamiseks, suunised

EL TAI partnerluste maastiku korrastamiseks ning toetus jätkutegevusteks Eesti juhtimisel. Teaduse valdkonnas korraldas Haridus- ja Teadusministeerium koostöös partneritega viis suuremat üritust: teadusministrite mitteametlik kohtumine, tippteaduse konverents, ERAC/RWP väljasõiduistung, e-infrastruktuuri peegelrühma kohtumine ja digikonverents. Lisaks toimus väga suur hulk eesistumisega kaasnevaid ekspertkohtumisi ja üritusi Tallinnas, Tartus ja Brüsselis, kuhu ministeerium nii otseselt kui kaudsemalt panustas.

- **Teaduse ja kõrghariduse rahvusvahelistumise, mobiilsuse ja järelkasvu toetamine (Mobilitas Pluss, Dora Pluss).**

2017. aastal toetas Mobilitas Pluss Eesti EL nõukogu eesistumisega seotud teadusvaldkonna ürituste sisulist ettevalmistamist ja läbiviimist. Kokku toetati 55 järeldoktori ja tagasipöörduva teadlase projekti, toetust on antud ka 13 tippteadlase toomiseks Eestisse. Toetati 4 ERA-Net ja 2 EIT projekti elluviimist, jätkus töö ERC grandide taotlejatega. Jätkusid Research in Estonia turundustegevused.

Dora pluss käivitati 2016. aastal. Kokku on antud Eesti õpirände toetust 675 noorteadlasele ja magistrandile, Eestis õppimiseks said toetust 361 välismagistranti, 50 välisdoktoranti ja 28 külalisdoktoranti. Jätkati turundustegevustega Study in Estoni sihtturgudel Türgis, Venemaal, Indias ja Soomes. 2017. aastal korraldati 3 suvekooli.

- **Rahvusvaheliste koostöölepingute toetamine ja rahvusvaheliste teadusorganisatsioonide liikmemaksud.** Eesmärgiks on luua Eesti ettevõtetele ning teadus- ja arendusasutustele võimalusi saada kõrgtehnoloogilisi tellimusi rahvusvahelistes teadustaristutes (sealhulgas Euroopa Tuumauuringute Organisatsioonis, Euroopa Kosmoseagentuuris, teaduskeskuses European Spallation Source (ESS), rahvusvahelise katsetermotuumareaktori (ITER) juures, MAX-LABis jm) osalemise kaudu.

- **Põhjala ja Balti piirkonna teaduskoostöö.** Haridus- ja Teadusministeerium osaleb partnerina Interreg **Balti teadusvõrgustiku** projektis (*Baltic Science Network*, BSN). Projektis osalevad kõikide Läänemere piirkonna riikide teaduspoliitika kujundajad ja teaduse rahastajad. Projekti eesmärk on töötada välja Läänemere piirkonna teaduskoostöö edasine kava. Projekti raames viis Tartu Ülikool koostöös Tallinna Tehnikaülikooliga 2017. aastal läbi uuringu, mis kaardistas Läänemere piirkonna teaduskoostöö ja selleks kasutatavad meetmed ning andis soovitusi Eesti ja teiste riikide osaluse suurendamiseks ERA ühisalgatustes. Samuti viidi läbi rahvusvaheline seminar, kus arutati soovitude rakendamise võimalikkuse üle. Järgneva aasta jooksul koostatakse osalevate riikide tegevuskavad ja Läänemere piirkonna teaduskoostöö edasine kava eluteaduste, prooton-neutronuuringute ja heaolühiskonna valdkondades.

- 2017. aasta maikuu allkirjastati ühiste kavatsuste leping Eesti Vabariigi ning Islandi, Liechtensteini ja Norra Kuningriigi vahel, mis võimaldab aastatel 2014–2021 kasutada Euroopa Majanduspiirkonna ja Norra Kuningriigi toetust **Baltimaade ja Norra ühise teaduskoostöö programmi** väljatöötamiseks ning elluviimiseks. Uuel perioodil jätkatakse ka kõrghariduse stipendiumiprogrammiga. Uue perioodi teaduse ja hariduse programmi rahaline maht kokku on 8,3 miljonit eurot, millest EMP/Norra toetus on veidi üle 7 miljoni euro. Baltimaade-Norra teaduskoostööprogrammiks kavandatakse sellest ca 5 miljonit eurot.

- Möödunud aastal alustati läbirääkimisi Läti ja Leedu haridus- ja teadusministeeriumidega teaduskoostööprogrammi ettevalmistamiseks ning vajalike dokumentide koostamiseks. Avatud taotlusvoor Eesti teadlastele on kavas avada 2018. aasta teisel poolel.

Õnnestumised

- Eesti osaleb üha edukamalt EL konkurentsipõhises teadusuuringute ja innovatsiooni raamprogrammis „Horisont 2020“ (2014–2020, eelarve 74 miljardit eurot). SKP suhtes ja elaniku kohta on Eesti senine tulu EL parimate seas (vastavalt 242% ja 129% EL keskmisest). Välismaalt saadud rahastuse osakaal kogu teadusrahastusest on püsivalt olnud üle 10%, mis on üle EL keskmise taseme (siin ei ole arvestatud struktuurifonde, mis sellele lisanduvad). Eesti taotlusaktiivsus on väga kõrge ja võrdväärne regiooni kõrgete innovatsiooninäitajatega riikidega. Horisondi esimese kolme aasta jooksul on Eesti saanud ligikaudu 100 miljonit EUR (342 osalemist). Programmis osalemisest ei saa kasu mitte ainult teadusasutused, vaid ka ettevõtted, kes moodustavad 30% Eesti osalejatest, ja valitsussektori asutused.
- Eesti on välisteadlastele järjest atraktiivsem. Välisteadlaste arv Eesti avalikes teadusasutustes on järjest tõusnud, Eestis töötab 402 välisteadlast, mis moodustab ligi 8% teadlaste arvust.

Meetme 4 kinnitatud eelarve oli 2017 a kokku 10,4 mln eurot, mida rahastati 10 mln euro ulatuses struktuurifondidest (ERF). Tekkepõhised kulud olid kokku 5,4 mln eurot.

TAI programmi kogu eelarve oli 2017. a kokku 134,7 mln eurot, millest välisvahendid moodustasid 63,6 mln eurot. Tekkepõhised kulud olid kokku 103,1 mln eurot.

3. Hinnang programmi tegevuste tulemuslikkusele

Teadlaste aktiivsust ja teaduse kõrget taset näitav **publitseerimisaktiivsus** on jätkuvalt positiivse suunaga. EIS 2017 andmebaasi põhjal oli 2016. a rahvusvaheliste ühispublikatsioonide arv 1029,7 publikatsiooni mln elaniku kohta, mis on üle kahe korra rohkem kui EL keskmine samal aastal. (*Indicator 1.2.1 International scientific co-publications per million population*). Võrreldes EL keskmisega 2010. a, on Eesti tulemus kasvanud 337%-ni, EL keskmine vaid 154,2%-ni. Samas on meil vähe avaliku ja erasektori ühispublikatsioone, mis on mh üks innovatsiooni tulemustabeli näitajatest.

Väikese tagasilangusega viimasel aastal on plusspoolel ka **kõrgtehnoloogiliste toodete ja teenuste** ekspordi osakaal, 2015. a oli see 15,4% (2020 siht 15%). Kõrg- ja kesk-kõrgtehnoloogiliste sektorite hõive osakaal koguhõives on kasvanud stabiilselt ning oli 2016. a 8,3%, 2020. a eesmärk on 9%.

EL Innovatsiooniliidu tulemustabelis (*European Innovation Scoreboard*), kus olime EL keskmike hulgas (13.–14. koht) langesime 2016. a oluliselt: summaarne **innovatsiooni indeks kahanes** 91,2 punktilt 79,2-le ja üldjärjestuses langesime 15. kohale¹⁷¹. Kuna langus toimus samal ajal metoodika muudatustega EIS-is ning Eesti on kõige suurem langeja, tekitab küsimusi ka uuendatud metoodika adekvaatsus.

Rohkem ressursse ja tähelepanu vajavad **teaduse rahastamine** ja **doktoriõpe**. Alates 2012. a on **Eesti TA kulutuste tase** olnud languses: 2,31%-lt SKP-st 2011. a oleme langenud 1,28%-ni 2016. a, sh on ettevõtlussektori investeeringud langenud 1,48%-lt 0,68%-le. Kui trend jätkub, pole strateegia üldeesmärgi näitajate sihttasemete täitmine realistlik. Täna kehtivas riigieelarve strateegias on oodatav TA investeeringute tase aastaks 2020 2% SKP-st. Eeldusel, et erasektori TA investeeringud kasvavad ka edaspidi 2015. aasta tasemel ehk ca 12% aastas, on erasektori prognoositav TA tase aastaks 2020 1% SKPst.

Tähelepanu tasub juhtida asjaolule, et ettevõtlussektori finantseeritud teadus- ja arenduskulutused riiklikus ja kõrgharidussektoris moodustasid 2016. aastal 6,3% riikliku ja kõrgharidussektori kulutustest, see on võrreldes 2015. aastaga kasvanud (4,6%). Teine Eesti eripära on välismaa allikate EL keskmisest veidi kõrgem osakaal teaduse rahastamises, eriti avalikus sektoris teostatud TA puhul. See on seotud Eesti eduka osalemisega EL teadus- ja arendustegevuse raamprogrammides, kust tuleb umbes pool vahenditest.

Enamikku programmi meetmetest hakati rakendama alles 2017. aastal. Meetmete ja tegevuste mõju strateegia näitajatele pole seega veel võimalik tõendus põhised hinnata.

¹⁷¹ European Innovation Scoreboard 2017. http://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/facts-figures/scoreboards_et.

Tulemusvaldkond: eesti keel ja eestlus

Eesti keele arengukava 2017. aasta tulemusaruanne

Eesti keele arengukava 2011–2017 üldeesmärk on **tagada eesti keele kui riigikeele toimimine kõikides eluvaldkondades, eesti keele õpetamine, uurimine, arendamine ja kaitse ning sellega eesti keele säilimine läbi aegade**. Arengukava ellurakendamise tulemusena peab eesti keele seisund 2017. aasta lõpuks rahuldama kõiki Eesti riigi ja ühiskonna keelekasutusvajadusi, eesti keel peab olema arenguvõimeline ja tunnustatud Eesti elanike ühise suhtluskeelena.

Keelevaldkonna eesmärgid on mitmetasandilised. Omavahel on tihedalt seotud eesti keele kasutusalade kindlustamine kõikides eluvaldkondades, eesti keele kasutajaskonna laiendamine ja keelekasutuse kvaliteedi parandamine; eesti keele ja selle erikujude toetamine kultuuriväärtusena ning Eesti elanikkonna võõrkeelteoskuse parandamine. Valdkonna arendus- ja korraldustegevusteta ei ole keel pikemas perspektiivis kestlik. Samas lõimib eesti keel hariduse õppekeelena kogu Eesti elanikkonda. Eesti elanike võõrkeelteoskus ja mitmekeelsuse väärtustamine suurendab Eesti riigi rahvusvahelist esindatust.

Valdkonna tegevus jaotub neljaks omavahel tihedalt seotud põhisuunaks:

- 1) eesti keel emakeelena;
- 2) eesti keel väljaspool Eestit;
- 3) eesti keel teise keelena ning
- 4) võõrkeeled (mitmekeelsus) Eestis.

1. Programmi eesmärkide täitmine

Programmi eesmärk: eesti keel on arenenud kultuur- ja suhtluskeel ning Eestis väärtustatakse mitmekeelsust.

Indikaator	2013	2014	2015	2016		2017	2018	2019	2020
				siht	tege-lik	sihttase			
<i>Siht- ja sidusrühma hoiakud eesti keele suhtes</i>									
Uuringus osalejate määr, kes on nõus väitega, et eesti keel on eestikeelse kultuuri lahutamatu osa (%)	82 (2011)	ei mõõdeta		82	93	ei mõõdeta		82	ei mõõdeta
Uuringus osalejate määr, kes on nõus väitega, et eesti keel on vajalik Eestimaal elamiseks ja töötamiseks (% vastanutest)	79 (2011)	ei mõõdeta		81	90	ei mõõdeta		81	ei mõõdeta
Uuringus osalejate määr, kes on nõus väitega, et eesti keel on osake eestimaalaseks olemisest (%)	78 (2011)	ei mõõdeta		80	89	ei mõõdeta		80	ei mõõdeta

2017. aastal on tegeletud uue Eesti keelevaldkonna arengukava 2018–2027 „Keel loob väärtust“ väljatöötamisega. Uue arengukava üldeesmärk on, et iga Eesti elanik tahab, saab ja oskab kasutada eesti keelt kõigis eluvaldkondades ning valdab võõrkeeli.

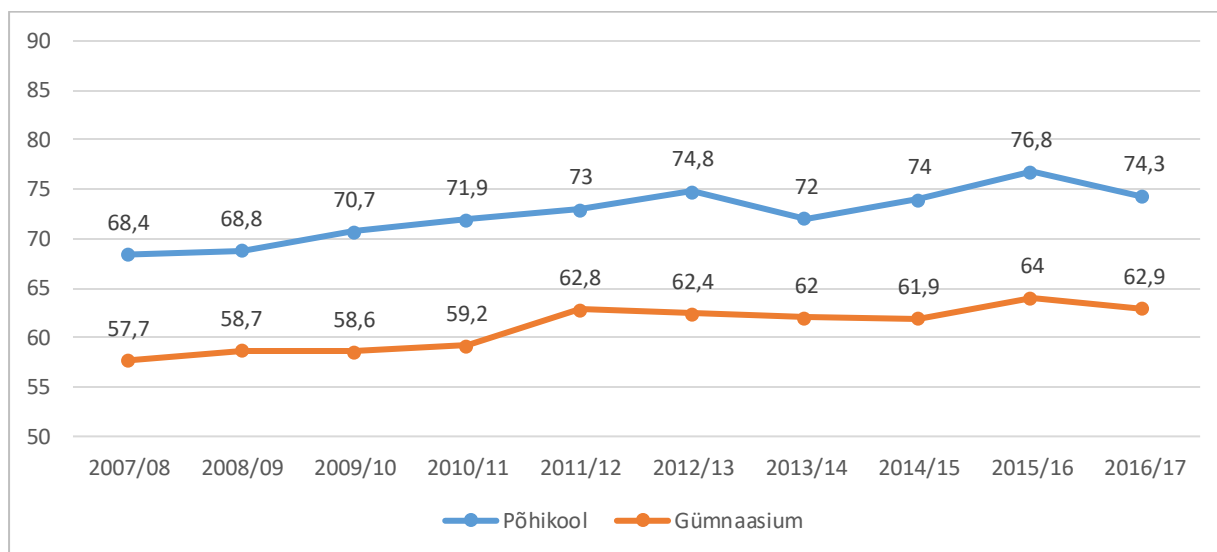
1.1. Olulisemad muutused ja trendid

- Suur välja- ja tagasiränne nõuab kasvavat tähelepanu eesti keele õppe (nii esimese kui teise keelena) pakkumisele nii Eestist väljaspool kui siin Eestis. Keeleoskuse hoidmine välismaal ning keeletoe pakkumine tagasipöördujatele, mis on peamine kohanemist soodustav tegur, on võtmetähtsusega, kui tahame, et hargmaised lapsed kasvaksid võimalikult valutult eestlasteks.

- Mitmekeelsus on Eestis väärtus. Kahe võõrkeele oskus tasub end tööturul ära enam kui ühe keele oskamine. Esimese võõrkeele õppega alustavad varem, kui seadus ette näeb, üle poolte lastest. Varem alustajate osakaal kasvab.
- Muukeelse elanikkonna võõrkeelte oskus vajab tähelepanu. Kui PIAACi andmetel on noorimas uuritud vanusegrupis (16–24) inglise keele mitteoskajaid eestlaste hulgas vaid 4%, siis venelaste hulgas on neid rohkem kui iga neljas (27%). Kui liita kokku vabalt valdajad ja hästi toimetulijad, siis eestlaste hulgas on neid noorimas vanusegrupis 80%, muukeelse elanikkonna hulgas 46%.
- Eesti keelt oskavate mitte-eestlaste osakaal on küll 10 aasta jooksul kasvanud, kuid viimastel aastatel jäänud suhteliselt samale tasemele. Eesti tööturul edukaks toimetulekuks on vaja aga väga head eesti keele oskust. Aktiivseid keelekasutajaid on mitte-eestlaste hulgas 41%, väga hea keeleoskusega aga üle kahe korra vähem (2012. a – 15%).

Eesti keel emakeelena

- Eesti statistikaameti andmetel on eestlaste osatähtsus rahvastikus kasvanud 61 protsendilt (1990) 68,8 protsendini (2017), kuid eestlaste absoluutarv kahaneb aasta-aastalt (sama perioodi jooksul on see vähenenud 6%). Eesti keelt esimese koduse keelena rääkijate osakaal eestlastest on Eesti tööjõu-uuringu andmetel olnud stabiilselt veidi üle 97%. Eesti keelt emakeelena rääkivaid inimesi elas 2016. aasta alguses Eestis 883 707, mis moodustab 68% kõigist Eesti elanikest, kelle emakeel on teada. Vanuse järgi räägib eesti keelt emakeelena keskmisest rohkem kuni 30-aastaste põlvkond. Kõige rohkem ehk üle kolmandiku on vene emakeelega inimesi 50–70-aastaste hulgas.
- Eesti keele emakeelena õpetamise ja õppimise tulemust mõõdetakse riiklikult põhikooli ja gümnaasiumi lõpetamisel. Nii gümnaasiumi kui põhikooli lõpueksamite tulemused on viimastel aastatel stabiilselt parenenud, kuigi viimasel aastal toimus väike tagasilangus (vt joonis 54). Viimastel aastatel on kasvanud ka nende osakaal, kes saavutavad eesti keel emakeelena riigieksamil 80 ja rohkem punkti ning vähenenud nende lõpetajate osakaal, kelle tulemus on alla 20 punkti.

Joonis 54. Põhikooli ja gümnaasiumi eesti keele kui emakeele lõpueksamite keskmine tulemus õppeaastatel 2007/08–2016/17

Allikas: HTM

- Kõrghariduse I astmel on võimalik õppida peaaegu 100% ulatuses kõikides õppekavarühmades eesti keeles, kuid **avalik-õiguslike ülikoolide II astmel on valdkondi, kus eestikeelsete õppekavade hulk on vähenenud ca pooleni** – eelkõige informatsiooni- ja kommunikatsioonitehnoloogia ning tehnika, toomise ja ehituse valdkonnas. Kolmandik avalik-õiguslike ülikoolide II õppeastmel sotsiaalteaduste, ajakirjanduse ja teabe valdkonnas õppivatest üliõpilastest õpib ingliskeelsetel õppekavadel¹⁷².

¹⁷² HTM, EHISe andmed, 2017

- 2017. aastal läbiviidud keelehoiakute uuringus¹⁷³ jõuti tulemusele et Eesti elanikkonnas väärtustatakse eesti keelt kõige enam Eesti identiteedi osana. Eestlastele on tähtsamad inimese enda ja Eesti identiteediga seotud funktsioonid, mitte-eestlastele aga eelkõige instrumentaalne funktsioon. **Üle 70% vene rahvusest vastajatest leiavad, et eesti keele oskus on vajalik Eestis elamiseks ja töötamiseks.**

Eesti keel väljaspool Eestit

- Eesti paistab Euroopa riikide seas silma **välismaal elanud ja elavate rahvuskaaslaste suure osakaalu poolest**. 2008. aasta Euroopa sotsiaaluuringu andmetel oli 8% Eesti täiskasvanutest töötanud vähemalt kuus kuud välismaal, mis on üks kõrgemaid näitajaid Euroopas¹⁷⁴. Viimastel aastatel on see osakaal täiendavalt kasvanud – 2016. aasta Euroopa sotsiaaluuringu andmetel on 10,3% Eesti täiskasvanutest töötanud vähemalt 6 kuud välismaal ning vaid Iirimaa on välismaal töötanud täiskasvanute osakaal kõrgem kui Eestis¹⁷⁵. Välismaal elavaid rahvuskaaslasi on Eesti riik süstemaatiliselt toetanud alates 2004. aastast rahvuskaaslaste programmide (2004–2008, 2009–2013, 2014–2020) kaudu, milles on keskendutud peamiselt hariduse, kultuurielu, arhiivinduse, tagasipöördumise ja vähemal määral ka kirikutega seonduvatele küsimustele. Peale Haridus- ja Teadusministeeriumi juhitava rahvuskaaslaste programmi (2014–2020) Eestis keskselt koordineeritud riiklikku poliitikat välismaal elavate eestlaste suunal praegu pole.
- Eesti Entsüklopeedia andmetel elas 2005. aastal väljaspool Eestit umbes 135 000 eestlast. Väljaränne on suurenenud just Eesti Euroopa Liiduga liitumise järel 2004. aastal. Eesti Statistikaameti andmetel on 2005. aastast alates Eestist välja rännanud üle 80 000 isiku (neist ligi 70 000 Eesti kodanikku), kellest valdav osa (58 000) rändas välja Euroopasse. Eurostati ja OECD andmebaase kõrvutades võib öelda, et aastatel 2005–2014 on Eestist Eesti kodakondsusega väljarändajaid Euroopa Liidu riikidesse jõudnud üle 70 000 ning OECD riikidesse on samal perioodil jõudnud ca 80 000 Eesti rahvusest isikut. Aastatel 2005–2016 on Eestisse sisse rännanud 32 000 Eesti kodakondsusega isikut, neist umbes 15 000 2015. ja 2016. aastal¹⁷⁶. Kui kogu Euroopa Liitu kuulumise aja on peamine väljarände sihtkoht olnud Soome, siis viimasel paaril aastal on Soome ka peamine sisserände allikas – 2016. aastal rändas Soome välja 2647 isikut, kuid Soomest Eestisse tuli 2582 isikut. 2011. aastal elas Eurostati andmetel Euroopa Liidu riikides 56 369 Eesti kodakondsusega isikut (2011. aasta rahva- ja eluruumide loenduse andmed). Väljaspool Eestit elavate eestlaste täpset numbrit ei ole võimalik määrata, sest paljud inimesed ei registreeri enda elukohta välismaal, lisaks on üldnumbri määratlemine raske seetõttu, et välismaal elavatel ja end eestlasena identifitseerivatel inimestel ei pruugi enam olla Eesti kodakondsust ning samuti on nende hulgas tõenäoliselt järjest enam isikuid, kes ei ole Eestis sündinud. Arvandmete täpsust mõjutab lisaks ka pendelränne ja hargmaisuus. Kõike eelnevat arvesse võttes **saab hinnanguliselt öelda, et praegu elab välismaal ligikaudu 150 000–200 000 eestlast.**
- Statistikaameti andmetel on Eesti rändesaldo alates 2015. a positiivne. Kõige negatiivsem oli rändesaldo 2012. a. Sarnane on seis ka laste ja noorte hulgas. Kui vaadata vanusegruppe 5–19 eluaasta vahel, siis väljaränne pole palju muutunud, viimasel viiel aastal rändab selles vanuses Eestist välja ca 1100 last või noort aastas. Stabiilselt on enam minejaid noorimas, 5–9-aastaste rühmas. Aastatel 2015–2016 on kasvanud aga sisseränne. **Kui varem tuli Eestisse aastas ca 300–400 5–19-aastast, siis viimastel aastatel ca 1100.** Nii välja- kui sisserändavad lapsed ja noored vajavad mingis mõttes või mingil ajal erilist tähelepanu ka keeleõppes.

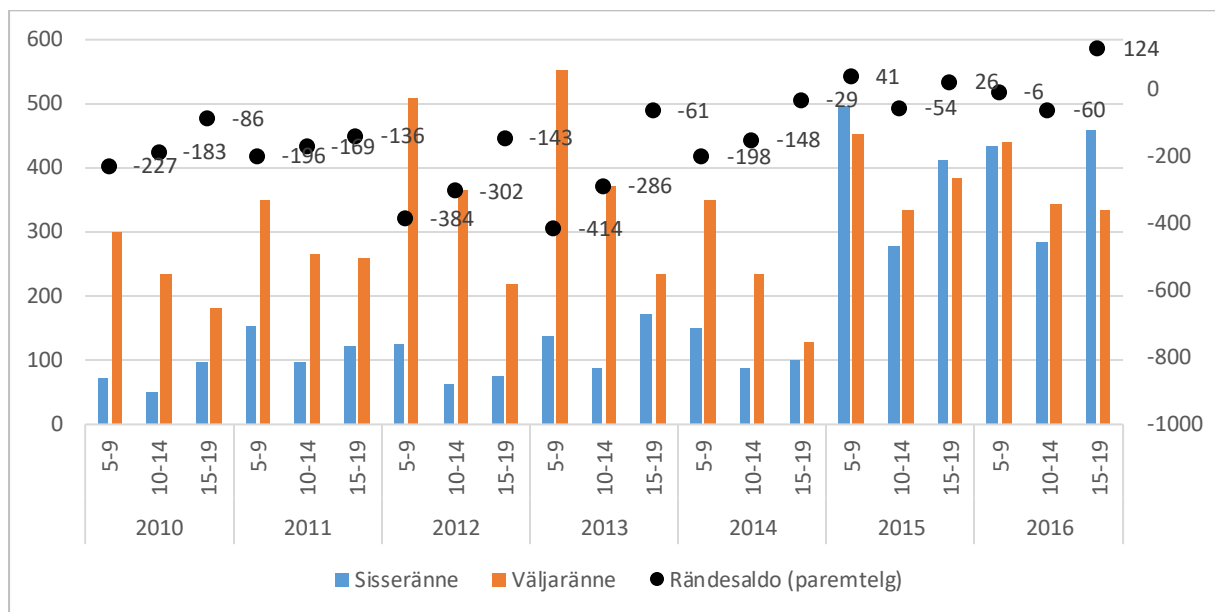
¹⁷³ Turu-uuringute AS (2017). Keelehoiakute uuring – küsitlus 15–74-aastaste elanike hulgas.

<https://www.hm.ee/sites/default/files/aruanne.pdf>

¹⁷⁴ Pungas, E. jt. (2012). Are Better Educated Migrants Returning? Evidence from Multi-Dimensional Education Data. Nr. 2012–18.

¹⁷⁵ Euroopa Sotsiaaluuringu andmed – <http://nesstar.ess.nsd.uib.no/webview/>

¹⁷⁶ Järsk kasv rändemahtudes on tingitud Statistikaametimetoodikamuutusest 2016. aastal.

Joonis 55. 5–19-aastaste laste sisse- ja väljaränne

Allikas: Statistikaamet

Keeleõppe toetamine välismaal

- Valdava osa rahvuskaaslaste programmi tegevustest ja rahastusest moodustab laste eesti keele ja kultuuri õpe ning praktiseerimine Eesti koolides ja keele- ning kultuurilaagrites, sh keeleõppe korraldajate ja eesti keele õpetajate toetamine. Eesti keelt õpetab väljaspool Eestit u 100 õpetajat ja 40 lektorit. **Välismaal eesti keelt õppivate laste arv on viimase seitsme aastaga peaaegu kolmekordistunud** ja välismaal eesti keelt õpetavate üldharidus- ja pühapäevakoolide, seltside, lasteaedade, mudilasringide ning keelekursuste arv kahekordistunud (70), vt tabel. On raske hinnata, kas eesti keele õpe jõuab ka suurema osani välismaal elavatest Eesti lastest. Samas vahemikus on väljaränne 5–19-a laste ja noorte hulgas 1,5-kordistunud (vt joonis 55), kuid kumulatiivselt on välismaale läinute arv oluliselt suurem, kuna möödunud aastatel on väljaränne enamasti ületanud sisserännet. Sellele lisanduvad välismaal sündinud lapsed.

Tabel. Eesti keele õppurid väljaspool Eestit 2008/09.–2017/18. õppeaastal. Allikas: HTM

	2008/09	2009/10	2010/11	2011/12	2012/13	2013/14	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18
Välismaal eesti keelt õpetavate üldharidus- ja pühapäevakoolide, seltside, lasteaedade, mudilasringide ning keelekursuste arv.	32	33	35	52	54	59	63	70	80	
Välismaal eesti keelt õppivate laste arv.	1210	1330	1600	2050	2700	3200	3250	3300	3500	3500
Eesti keelt õpetavate väliskõrgkoolide arv.	33	34	36	34	34	29	29	30	30	30
Väliskõrgkoolides eesti keelt õppivate üliõpilaste arv.	677	700	720	760	860	950	950	950	950	950

- Rahvuskaaslaste programmi mõju-uuringus vastanud sihtrühma jaoks on **kõige olulisemad need tegevused, mis võimaldavad inimestel realselt Eestis viibida** (õppimine, praktika ettevõtetes, keelelaagrid). Rahvuskaaslaste programmist toetatakse väliseesti noorte õpinguid Eesti avalik-õiguslikes ülikoolides, riiklikes rakenduskõrgkoolides ja kutseõppeasutustes eestikeelse õppekavaga erialadel. 2003. aastast alates on stipendiumi saanud 102 noort, sh 8 noort 2017. aastal. 2017/18. õppeaastal õpib Eesti kõrgkoolides või kutsekoolides 16 rahvuskaaslaste programmi stipendiaati.
- HTM on avanud eesti keele lektoraadid nendes välisriikide kõrgkoolides, kus Eesti huvid seda nõuavad ja kohapealne valmisolek on olemas. Eesti keele ja kultuuri õpet toetatakse 30 erinevas kõrgkoolis (vt tabel), sh üheksa Eestist saadetud lektoriga.

Tagasipöördumise toetamine

- Pärast Eesti taasiseseisvumist välismaale asunud inimeste hulgas on enamik noori inimesi, lühiajaliselt välismaale tööle ja õppima asunud ning nii Eestis kui ka välismaal sündinud lapsi. Viimaste näol on tegemist Eesti riigi arengu ja tuleviku seisukohalt kõige olulisema sihtrühmaga, kelle hulgas on ka suurim tagasipöördumise potentsiaal.
- Eesti kodakondsusega sisseerändajate osakaal kõigist sisseerändajatest on kasvanud järjekindlalt - kui 2000. aastate alguses moodustasid Eesti kodakondsusega sisseerändajad 30% sisseerändajatest, siis 2016. aastal 2/3. Rahvuskaaslaste programmi mõju-uuringu raames läbiviidud küsitluse tulemustel mõjutab kõige enam otsust Eestisse tagasi tulla perekonna ja sugulaste olemasolu Eestis, eelistus elada Eestis ning soov, et lapsed käiksid Eestis koolis, tahe teha Eestis elu paremaks ja arendada Eesti riiki.
- Lisaks sellele, et tagasipöördujad võivad naasmiseks ja Eestis elu sisseseadmiseks vajada rahalist toetust, on veel mitmeid muid võtmetähtsusega teemasid, mis mõjutavad tagasipöördumise edukust või tagasipöördumisotsuse langetamist. Lisaks uue elu- ja töökoha leidmisele, on lastega perede jaoks väga oluline lasteaia- ja koolikoha leidmine ning laste kiire ning sujuv kohanemine Eesti haridussüsteemis.
- 2017. a tellis HTM tagasipöördujate haridusega seotud probleemide kaardistamiseks uuringu¹⁷⁷ ning töötab välja **kontseptsiooni Eestisse tagasi pöörduvate perede laste õppima asumise toetamiseks**. Uuringu tulemused toovad välja, et tagasipöördujate kõige suuremad probleemid nii nende endi kui õppeasutuste hinnangul on seotud laste eesti keele oskusega. Haridusasutuste hinnangul on keelega seotud probleemid ainsad, mis takistavad kohanemist. Vanemate hinnangul on probleeme ka muus. Uuringu tulemused mõneti kinnitavad rahvuskaaslaste programmi mõju-uuringu tulemusi – tagasipöördujad ei saa lastele alati kohta konkreetseesse soovitud õppeasutusse, esineb probleeme laste kohanemisel uue koolikeskkonnaga, tuntakse puudust ühtselt infot koondavast veebikeskkonnast. Kuigi õppeasutustel on soov ja tahe tagasipöördujatega tegeleda, puudub nende integreerimiseks nii personal, finantsvahendid kui ka kogemused.

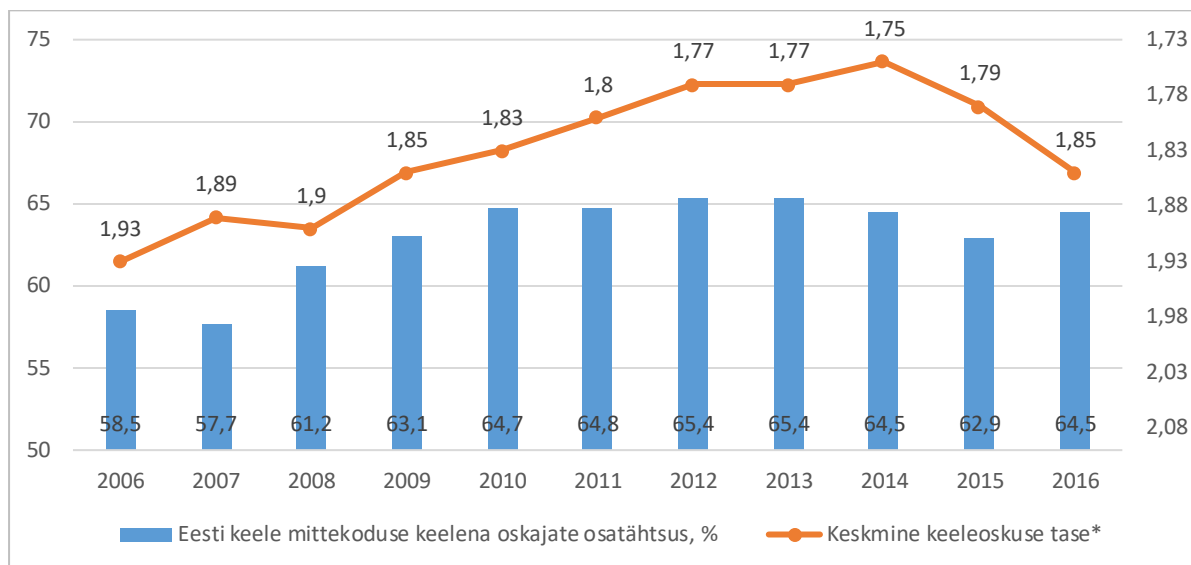
Eesti keel Eestis teise keelena

- Eesti tööjõu-uuringu andmetel on aastatel 1997–2016 eesti keelt mittekoduse keelena oskavate 15–74-aastaste mitte-eestlaste arv kasvanud 37 000 isiku võrra ning nende osakaal kõigist mitte-eestlastest on tõusnud 64,5%-ni. **Eesti keelt oskavate mitte-eestlaste osakaal on küll 10 aasta jooksul kasvanud, kuid viimastel aastatel jäänud suhteliselt samale tasemele.** Aktiivse eesti keele oskuseta mitte-eestlaste osakaal elanikkonnas väheneb, kuid jätkuvalt liiga aeglaselt. ETU andmetel on neid mitte-eestlasi, kes ei oska eesti keelt, Eestis üle 100 000. Kuigi eesti keelt enesehinnanguliselt oskavate mitte-eestlaste osakaal on kasvanud, siis viimasel paaril aastal on nende keskmine eesti keele oskuse tase Eesti Statistikaameti andmetel muutunud kehvemaks.
- **Eesti tööturul edukaks toimetulekuks on vaja väga head eesti keele oskust.** Krusell (2017) toob välja, et kui eestlastest ja hea keeleoskusega mitte-eestlastest töötab juhi või tippspetsialistina ligi 40%, siis keskmise keeleoskusega mitte-eestlastest umbes 15% ning eesti keele oskuseta mitte-eestlastest veidi üle 10%¹⁷⁸. Halapuu (2015)¹⁷⁹ näitas, et kodusel keelel põhinev kohandamata palgalõhe oli PIAACi andmete kohaselt 13,2–19,8% – just nii palju väiksem oli vene keelt rääkivate inimeste palk eesti koduse keelega inimeste omast. Palgalõhet aga pole eesti keelt koduse keelena rääkijate ja väga hea eesti keele oskusega mitte-eestlaste vahel, kuid viimaseid on 16–65-a hulgas vaid 15%.

¹⁷⁷ Civitta (2017). Eestisse tagasipöörduvate perede laste õppima asumine. Tartu: Civitta, HTMhttps://www.hm.ee/sites/default/files/aruanne_0.pdf

¹⁷⁸ Krusell, S. (2017). Etnilised lõhed tööturul ja majanduskriisi mõjud. Sotsiaaltrendid 7, lk 36-52.

¹⁷⁹ Halapuu, V. (2015). Infotöötlusoskuste roll soolise ja keelilise palgalõhe selgitamisel Eestis: PIAAC uuringu temaatiline aruanne nr 4. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium.
<http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/46964/PALGALOHE.pdf?sequence=1>

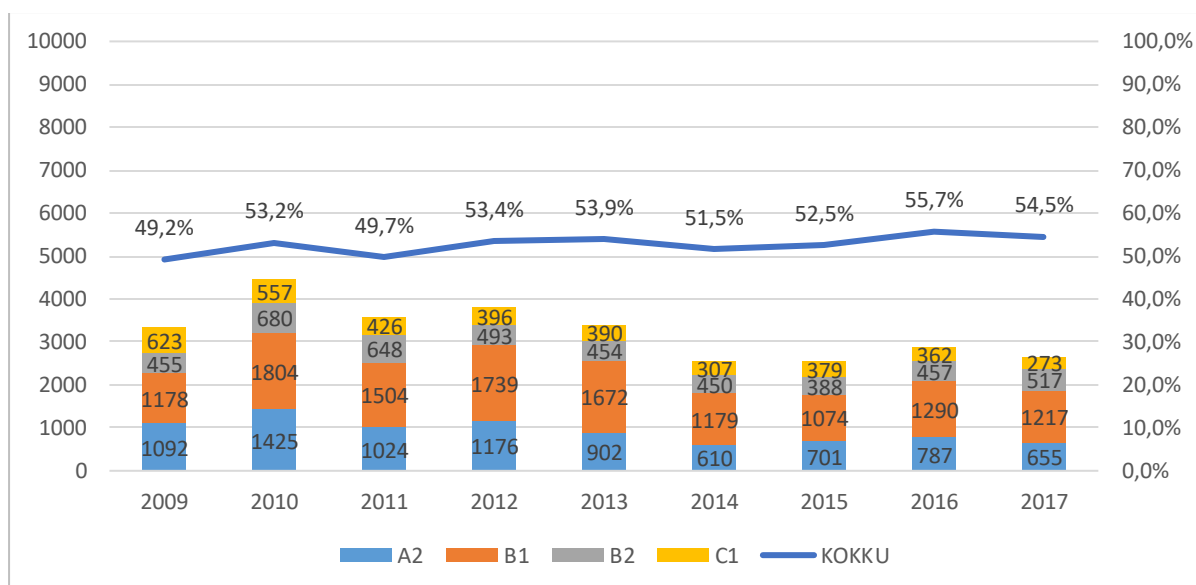

Joonis 56. Mitte-estlaste eesti keele oskus

Allikas: Statistikaamet

Märkus: Keeleoskuse tase: 1 – oskab rääkida ja kirjutada; 2 – oskab igapäevase suhtlemise piires rääkida; 3 – saab igapäevase suhtlemise piires aru.

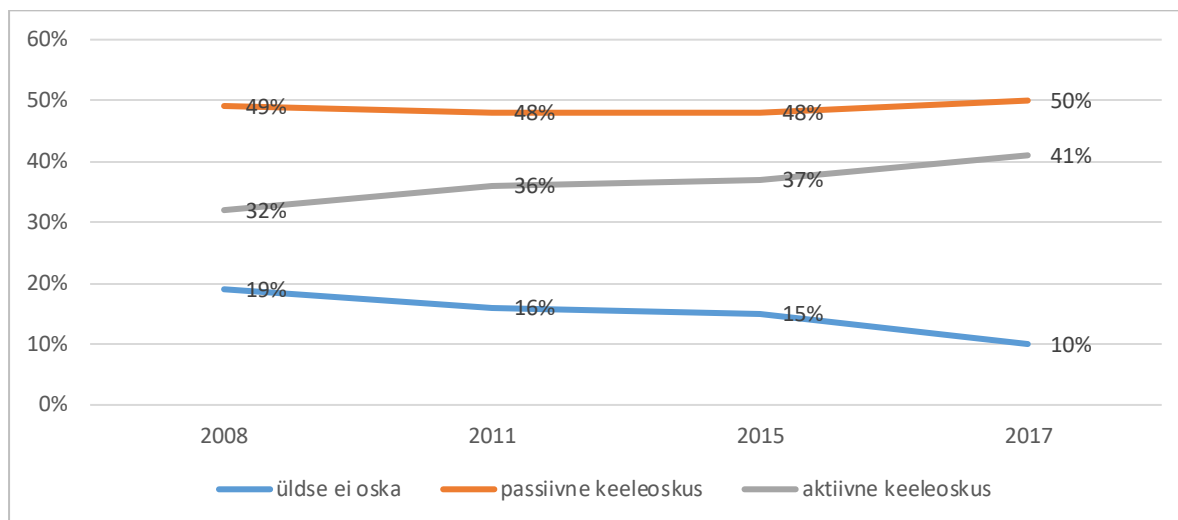
- 2017. aastal käis eesti keele tasemeeksamit tegemas 4888 täiskasvanut. Eksami sooritas edukalt 2662 isikut ehk 54,5% kõigist eksamit teinud täiskasvanutest (joonis 57). Võrreldes 2016. aastaga, suurenes 2017. a B2- taseme saavutajate osakaal (43,8% 2017, aastal vs 39,7% 2016. aastal) ning B1- taseme saavutajate osakaal jäi sisuliselt samaks. A2- ning C1- taseme saavutajate osakaal oli 2017. aastal väiksem kui 2016 aastal. B2-tasemel kasvas ka eksamil käinute arv. Erinevatel keeleoskustasemetel eksami sooritanute osatähtsuse kohta eri aastatel trendi välja tuua ei saa.

Joonis 57. Eesti keele tasemeeksami sooritanute arv keeletasemete lõikes ning kõigi keeletaseme sooritanute osatähtsus eksamil käinutest

Allikas: Innove

- Muust rahvusest isikute enesehinnanguline eesti keele oskus on integratsiooni monitooringu aruannete põhjal viimastel aastatel vähehaaval paranenud (joonis 58). Kui 2008. aastal ei osanud eesti keelt üldse 19% muust rahvusest isikutest, siis 2017. aastaks vähenes nende osakaal sisuliselt poole võrra – 10%ni. Passiivse keeleoskusega isikute osakaal on jäänud viimase kümne aasta jooksul ebam-vähem samaks. Aktiivse keeleoskusega isikute osakaal on samas 2008. aastaga võrreldes kasvanud 9 protsenti.

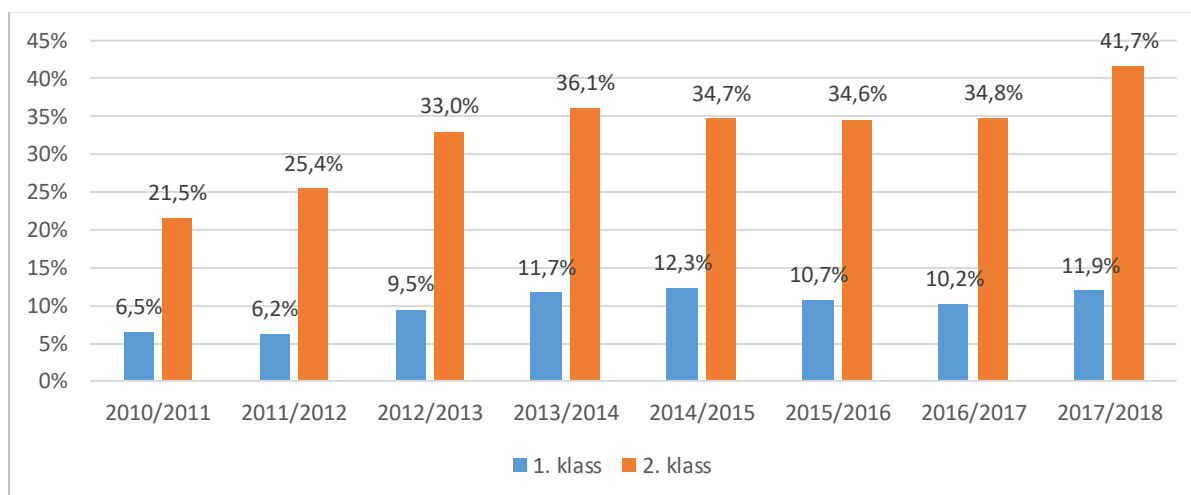
Joonis 58. Muust rahvusest isikute enesehinnanguline eesti keele oskus

Allikas: Integratsiooni monitooringud (2008, 2011, 2015, 2017)

- Nii Keeleinspektsiooni järelevalvetulemused kui ka mitmed uuringud ja EHISe andmed näitavad, et kõik haridustöötajad, kelle emakeel ei ole eesti keel, sh õpetajad, koolijuhid, ei oska riigikeelt õigusaktidega nõutud tasemel. 2017/18. õppeaastal töötab Eesti üldhariduskoolides 14 905 õpetajat, kellest 93% keeleoskus vastab nõuetele¹⁸⁰. Nõuetele vastava keeleoskusega õpetajaid on kutseõppeasutustes 2 062 õpetajast 93% ning koolieelsetes lasteasutustes 7 909 õpetajast 91%. Üldhariduskoolides on nõutava eesti keele oskuse tasemega õpetajate osakaal käesoleval õppeaastal samal tasemel kui eelmisel õppeaastal, kutseõppeasutustes on see näitaja protsendi võrra langenud ning ainsana on nimetatud näitaja pisut paranenud 2016/17. õa-ga võrreldes koolieelsetes lasteasutustes. **2017/18. õppeaastal on üldhariduskoolide, kutseõppeasutuste ja koolieelsete lasteasutuste peale kokku 1 906¹⁸¹ õpetajat (7,8% kõigist õpetajatest), kelle eesti keele oskus ei vasta nõuetele.**

Võõrkeeled (mitmekeelsus) Eestis

- Kuigi esimese võõrkeele õppimine on Eesti üldhariduskoolides kohustuslik alles kolmandast klassist, alustas sel õppeaastal võõrkeeleõpinguid 1. või 2. klassis 54% õpilastest. **Kohustuslikust ajast varem esimese võõrkeele õpet alustavaid lapsi on eelmise aastaga võrreldes 9% enam (joonis 59).**

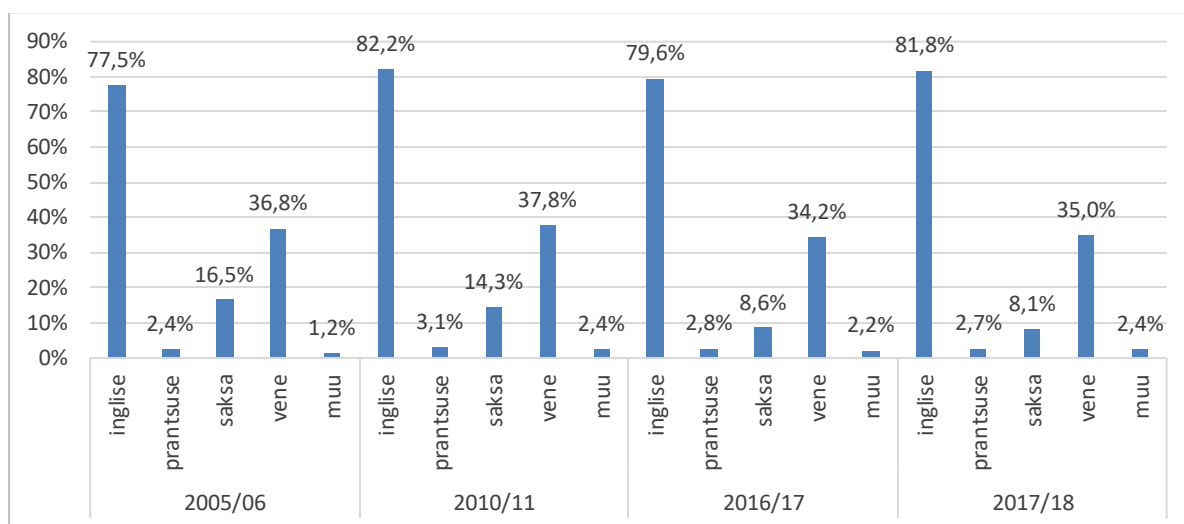
Joonis 59. Esimest võõrkeelt õppivate õpilaste osatähtsus kõigist sama klassi õpilastest

Allikas: EHIS

¹⁸⁰ Eesti õppekeeles või eesti keelt õpetavad õpetajad – vähemalt C1, kõik muud õpetajad – vähemalt B2.

¹⁸¹ Kui õpetaja töötab rohkem kui ühes õppeasutuses, mis võivad tüübilt erineda (näit kutseõppeasutuses ja üldhariduskoolis), siis kajastub see õpetaja õpetajate üldarvus ühekordselt

- Eesti koolides (nagu mujalgi Euroopas) on **populaarne inglise keele õppimine** – seda õpib kokku üle kahe korra enam õpilasi kui sellele populaarsuselt järgmist vene keelt (2017/18. õa). Eestis õppis 2016. aastal inglise keelt 96,4% ISCED2 taseme õpilastest ning 98,4% ISCED3 taseme (üldkeskharidus) õpilastest. Suuremas osas EL riikides õpib inglise keelt 95–100% kõigist õpilastest. Võõrkeelteoskus ei peaks piirduma pelgalt inglise keele oskusega, mistõttu on oluline laiendada õpitavate keelte valikut, koostada õppematerjale ja koolitada õpetajaid.
- Eesti üldhariduskoolides õpitakse lisaks inglise keelele A- ja B-võõrkeelena peamiselt vene, saksa ja prantsuse keelt (vt joonis 60), kuid ka teisi võõrkeeli. Muid keeli õpitakse enamasti C-võõrkeelena või valikainena. Viimastel aastatel õpib orienteeruvalt 1000 õpilast aastas hispaania ja soome keelt; rootsi, hiina ja heebrea keele õppijate arvud jäävad 100 ja 500 vahele, lisaks õpitakse ka jaapani, ladina, itaalia ja norra keelt. **Viimase kümne aasta jooksul on muude võõrkeelte õppijate arv kasvanud kolmandiku võrra.** Üldises õpilaste arvu vähenemise kontekstis (sh olukorras, kus ka inglise, saksa, vene ja prantsuse keele õppijate absoluutarvud on vähenenud) on see positiivne trend. Samas on kõige enam vähenenud saksa keele õppijate osakaal – kui 2005/06. õppeaastal õppis saksa keelt 16,5% kõigist võõrkeeleõppijatest, siis viimasel kolmel õppeaastal on see olnud pisut üle 8% (joonis 60).
- Kutsehariduses on samuti enim õpitavateks keelteks inglise keel (2017. aastal 69,6%) ja vene keel (25,5%). Õpitakse ka saksa keelt (2,3%) ja soome keelt (2,2%), muude keelte õppijate arvud on alla 100. Kutsehariduses on võõrkeeleõppe kohustuslik vaid kutsekeskhariduses.

Joonis 60. Võõrkeelte õppijate osakaal kõigist üldhariduskoolide statsionaarse õppe õpilastest 2005/06., 2010/11., 2016/17. ja 2017/18. õppeaastal

Allikas: EHIS

- Võõrkeeleõpetajatest koolitatakse enim inglise keele õpetajaid. Ka tööle on neist asunud kõige suurem osakaal (tabel). Saksa keele õppijate arvu vähenemine mõjutab ka saksa keele õpetajate vajadust – saksa keele õpetajaks õppinutest õpetab 2016/17. õppeaastal kõige vähem õpetajaid.

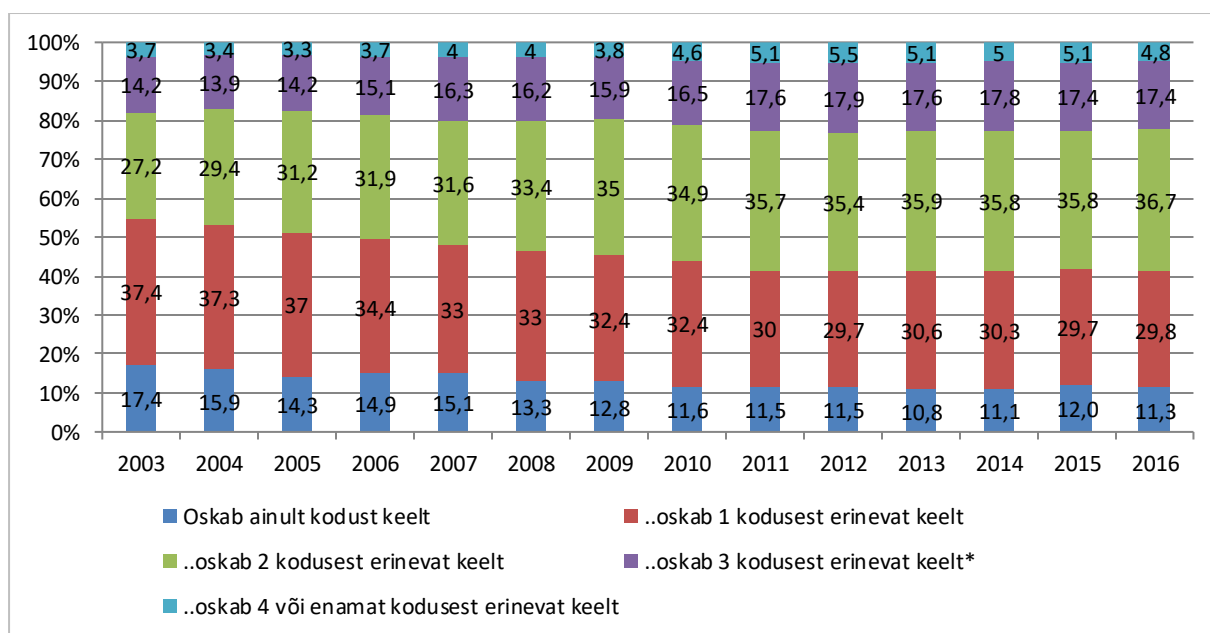
Tabel. Võõrkeeleõpetaja eriala aastatel 2008/09–2015/16 lõpetanud ning 2016/17. õppeaastal üldhariduskoolis õpetajana töötavad isikud

	Lõpetajate arv	Õpetab 2016/17. õa	Õpetajate osakaal lõpetanutest 2016/17. õa
Inglise keele õpetaja	98	51	52,0%
Saksa keele õpetaja	36	10	27,8%
Prantsuse keele õpetaja	13	5	38,5%
Vene keele õpetaja (ka vene keel ja kirjandus)	66	27	40,9%

- Vaatlusalused andmed ei peegelda kõiki noori võõrkeeleõpetajaid – lõpetamise andmed kajastavad vaid lõpetaja peeriala, kõrvaleriala kohta võib teha järeldusi õpetamise andmeid analüüsides. Lisaks saavad võõrkeeli õpetada ka humanitaarainete õpetajaks õppinud isikud.
- Võõrkeelteoskus on Eesti täiskasvanute (15–74-aastaste) hulgas viimase kümne aastaga oluliselt paranenud (vt joonis 61). Rohkem kui kahte kodukeelest erinevat keelt oskavate inimeste osakaal

on kasvanud ca 10 protsendipunkti võrra (50%-lt 60%-ni) ning ainult kodust keelt või vaid ühte võõrkeelt oskajate osakaal on vähenenud. Suur muutus ses vallas toimus enne 2011. a ja sellest ajast alates on olukord püsinud üldjoontes stabiilsena.

- 2017. a tellitud uuringus võõrkeelteoskuse rollist tööturul analüüsis Simmul (2018), kas ja kuidas keelteoskus avaldab mõju palgale, kui võtta arvesse muud palka kujundavad tegurid (haridus, vanus, elukoht jne). Allpool uuringu peamised järeldused.
 - Mitmekeelsus on väärtus. Kahe võõrkeele oskamine on Eesti tööturul oluliselt kõrgemalt tasustatud kui ühe võõrkeele oskamine.
 - Ennekõike on oluline inglise keele oskus, mis tasub end ära enamikus valdkondades. Täpsemalt on inglise keele oskusest kasu juhtidel, tippspetsialistidel ja ametnikel, valdkondadest enam majutuse ja toitlustuse, info ja side, kinnisvaraalse tegevuse, kutse-, teadus- ja tehnikaalase tegevuse, halduse ja abitegevuste, tervishoiu ja sotsiaaltoetuste, kunsti, meelelahutuse ja vaba aja valdkondades.
 - Kui kitsendame analüüsi ainult Eesti tööturul (maksustatud tulu EMTA andmetel) teenitud palgale, ilmnebki üldiselt vaid inglise keele oskuse olulisus. Vene ja soome keele oskus mängib rolli üksikutes valdkondades ja ametirühmades.
 - Vene keele oskuse mõju palgale ilmneb vaid ühes ametirühmas: teenindus- ja müügiteenistajate hulgas. Samas annab vene keele keskpärane oskus eesti keelt emakeelena kõnelevale inimesele suurema võimaluse saada tööd, võrreldes inimesega, kes vene keelt ei valda. Töövõimalus võib olla isegi kuni kaks korda suurem.
 - Vaadates rahvusvahelist (Eestis (osaajaga) elavate inimeste jaoks peamiselt Soome) tööturгу on soome keele oskusest saadav kasu isegi kõrgem kui inglise keele oskusest. Üksikutes tegevusvaldkondades, näiteks töötlev tööstus, hulgi- ja jaekaubandus, mootorsõidukite ja mootorrataste remont ning majutus ja toitlustus, on soome keele oskus ka ainult Eesti tööturul palganumbrit suurendav mõjur.
 - Mitme võõrkeele oskusest saadav palgalisa on muukeelse elanikkonna hulgas kõrgem kui eesti emakeelega inimestel. Samas on muukeelse elanikkonna võõrkeelte oskus oluliselt kehvem kui eesti emakeelega inimestel.
 - Üks murettekitavamaid tulemusi oligi see, et kui noorimas vanusegrupis (16–24) on inglise keele mitteoskajaid eestlaste hulgas vaid 4%, siis venelaste hulgas rohkem kui iga neljas (27%). Kui liita kokku vabalt valdajad ja hästi toimetulijad, siis eestlaste hulgas on neid noorimas vanusegrupis 80% ja 25–34-aastaste hulgas 70%. Muukeelse elanikkonna hulgas on vastavad osakaalud vaid 46% ja 30%.
 - Saksa keele oskuse mõju palgale polnud võimalik vaadelda, samuti ka teiste vähem osatavate keelte oskuse mõju. Praegu oskab saksa keelt mingil tasemel vaid 10% elanikkonnast. Tegu on inglise, vene ja soome keele järel neljanda rohkem räägitava võõrkeelega Eestis.

Joonis 61. Kodukeelest erinevate keelte oskamise osatähtsus

Allikas: Statistikaamet

2. Ülevaade programmi meetmete elluviimisest

Meede 1: Eesti keele jätkusuutlikkuse tagamine

Meetme eesmärk: Toetada eesti keele jätkusuutlikku arengut eesti keelt emakeelena kasutajate seas.

Indikaator	2013	2014	2015	2016	2017		2018	2019	2020
					siht	tege-lik			
Gümnaasiumihariduse omandanud noorte eesti keele kui emakeele lõpuksamini keskmine tulemus punktides (maksimaalne 100)	62,1	62,0	63,2	64	≥64 punkti	64,9	≥64 punkt i	≥64 punkt i	≥64 punkt i
Gümnaasiumihariduse omandanud noorte eesti keele kui emakeele lõpuksamini 80 või enam punkti saanud õpilaste osakaal (%)	17,9	18	17,5	18,8	19	19,8	19,5	20	20
Gümnaasiumihariduse omandanud noorte eesti keele kui emakeele lõpuksamini 20 või vähem punkti saanud õpilaste osakaal (%)		0,3	0,41	0,57	0,28	0,37	0,27	0,26	0,26
Elektrooniliste keele- ja keelehooldeallikate tuntus ja kasutatavus laieneb (keelenõuandepöördumiste arv)	8636	8816	8319	9175	8800	8516			

Eesti keele riigieksamini keskmine tulemus on viimase viie aasta jooksul olnud kerges tõusujoones, madalaid tulemusi oli väga vähe: vaid 8 eksaminandi said tulemuseks alla 10 punkti. Keelenõu telefoni, e-kirja ja kirja teel anti 8516 küsijale, pöördumiste arv varasemaga võrreldes veidi langes.

Olulisemad tegevused

- Keelevaldkonnas viidi läbi kolm uuringut „Eesti keelseisundi uuring“, „Keelehoiakute uuring“ ning „Võõrkeelte oskuse mõju tööturul“.
- Valmis tervikkäsitlus „Eesti keele süntaks“, kaks järgmist tervikkäsitlust on retsenseerimisel.
- Avaliku sektori selgekeelsuse toetamiseks ilmusid keelehoolde brošüürid Tiit Hennostelt „Kuidas teha ja esitada ettekannet“ ja Peeter Pällilt „Võõrnimede kirjutamine“.
- Toimused keeleüritused õpilastele ja õpetajatele: eesti keele päevad koolides, keelekoolitused õpetajatele, 2-päevane üle-eestiline koolitusseminar lasteaiasõpetajatele, rahvusvaheline ARLE konverents, üleriigilised õpilasüritused, keelelaager, olümpiaadid jm.
- Valmis viipekeele tasemekirjelduste tõlge.
- Telefonitsi keelenõu anti 5197 küsijale, vastati 3314 meilile ja 5 kirjale, kokku seega 8516 pöördumisele. Pöördumiste arv, võrreldes varasemaga, veidi langes. Keelenõu andmebaasis on 171 040 kirjet, neist 7540 on avalikud (Keelenõuvakk, Argo Mund). Keelenõuande veebilehel ilmus 20 lühiartiklit, keelenõusoovitusi propageeriti ka sotsiaalmeedias (Facebook, Tuuli Rehema) ja EKI keeleklippides (Tiina Paet, Peeter Päll, Maire Raadik, Tuuli Rehema).
- 2017. a lõpus koondati keelehooldekeskuse tegevused EKIsse, et vältida tegevuste dubleerimist.
- 2017. a novembris toimus eestikeelsete kõrgkooliõpikute ja eestikeelse terminoloogia programmi lõpukonverents TTÜs.

Õnnestumised

- Viidi läbi kolm keelevaldkonna uuringut, mille tulemused panustasid keelevaldkonna arengukava 2018–2027 koostamisse.
- Valminud viipekeele tasemekirjelduste tõlge annab võimaluse viipekeelt paremini õpetada ja viipekeele oskust hinnata.

Tähelepanu vajab

- Eesti keele alane informatsioon on hajutatud erinevatele veebilehtedele, raskesti leitav, puudub keskne kasutajasõbralik keeleportaal.

- Jätkuvalt on probleemiks ühtse terminibaasi sisuline ja vormiline vananemine, terminoloogiatöö projektipõhisus ja killustatus, ühtse terminoloogiarõõrgustiku puudumine, päringukeskkonna puudumine jm. Puuduste põhjuseks on vähene inim- ja raharessurss ning olukorra paranemine on pikaajaline protsess. Terminoloogiatöö korrastamiseks viidi läbi küsitlus ministeeriumides, et selgitada välja terminikomisjonide seotus ministeeriumidega eesmärgiga siduda eestikeelse terminoloogia arendamine tihedamalt ministeeriumide vastutusvaldkondadega.

Meetme 1 eelarve oli 2017. a 2,8 mln eurot, tekkepõhised kulud 2,9 mln eurot. Täitmine oli suurem, kuna kulusid tehti ka eelmise aasta kasutamata vahendite arvelt.

Meede 2: Eesti keele õppe võimaluste loomine väliseesti kogukondades ja välismaa kõrgkoolides.

Meetme eesmärk: Eesti keele õppimise võimalused välismaal on paranenud, eestlaste huvi eesti keele õppimise vastu püsib.

Indikaator	2013	2014	2015	2016	2017		2018	2019	2020
					siht	tegelik			
Väliseestlaste osalus eesti keele õppes ja päevadel Eestis ja välismaal (inimeste arv aastas)	3350	3413	3670	3500	4300	3700	3500	3920	4200

Indikaatorit ei ole suudetud täita. Osaliselt on see seotud tagasipöördumise hoogustumisega, teisalt on hajaeestlaste kaasamine keeleõppesse keeruline. Sihttase korrigeeritud keeleprogrammis ja rahvuskaaslaste programmi rakendusplaanis.

Olulisemad tegevused:

- Alustatud on eesti keele B1-taseme e-õppe kursuse "Keeletee" loomist ning Üleilmakooli, kus õpib 170 last, tegevuste laiendamist, suurenenud on pakutavate e-kursuste arv.
- 2017. aastal valmisid programmi toel seitse eesti keele õpetamise metoodika videot sarjast „Keelenipid“, mis pakuvad välismaal töötavatele õpetajatele võimalusi eesti keele õppe mitmekesistamiseks.
- Rahvuskaaslaste programmi haridusprojektide konkursile esitati aasta jooksul 76 taotlust, millest toetati 73 välismaal eesti keele õpetamisega seotud projekti. Eestikeelset õppevara saadeti 63 õpetuskohale välismaal.
- Eestis toimunud välismaal töötavate eesti keele ja kultuuri õpetajate suvekoolitusel osales 37 õpetajat. Üleilma eesti keele õpetajate seminarist Brüsselis võttis osa 76 õpetajat.
- Eestis toimunud suvistest eesti keele ja meele laagritest võttis osa 90 väliseesti last vanuses 12–17. 18–26-aastastele korraldatud noortevahetus tõi Eestisse 20 väliseesti noort.
- Anti välja 8 stipendiumi Eesti kõrgkoolides ja kutseõppeasutustes õppimiseks.
- Eesti keele päevad toimusid Brüsselis, Vilniuses ja Tampere.

Õnnestumised

- Välismaal eesti keelt õppivate laste arv on kasvanud 3500ni. On oluline, et keeleõppetugi jõuaks võimalikult paljude Eesti lasteni välismaal.
- Üleilmakool laieneb: kasvas nii õpilaste arv kui pakutavate e-kursuste arv.

Tähelepanu vajab

- Nii 2015. aastal valminud rahvuskaaslaste programmi mõju-uuring kui ka 2017. a valminud HTMi tagasipöördujate haridusega seotud probleemide kaardistamise uuring tõid välja, et Eestisse naasnud perede lastel esineb raskusi haridussüsteemis kohanemisega ning peamiselt on see seotud laste eesti keele oskusega. Haridusasutuste hinnangul on keelega seotud probleemid ainsad, mis takistavad kohanemist. Viimastel aastatel on Eestisse tagasi pöördunud u 600 Eesti kodakondsusega last vanuses 5–19. Eestisse tulijaid on samas vanuserühmas kaks korda enam – ca 1100. Paljude välismaal elavate lasteni hetkel eesti keele õppe võimalused ei jõua, mistõttu on oluline laiendada eesti keeles ja eesti keele õppimise võimalusi välismaal.

- Selleks et võimalus keelt õppida säiliks ka pikemas perspektiivis, on vaja laiendada eesti keele õppe võimalusi välismaal, sh Üleilmakooli ning teisi e-õppe rakendusi ning panustada senisest rohkem keelekeskkonnas toimuvatesse kui kõige paremaid tulemusi andvatesse tegevustesse (nt eesti keele ja meele laagrid ja noortevahetused).
- Jätkuvalt on vaja ka Eesti riigi tugi õpetuskohtade õppematerjalidega varustamisel, õpetajate tasustamisel ja koolitamisel. Lapse mitmekeelses kultuuriruumis kasvatamise toetamiseks on olemasolevatele tegevustele lisaks vaja usaldusväärseid ja kõigile lihtsalt kättesaadavaid juhendmaterjale (kuidas lapsega emakeeles suhelda, kuidas keelele kasutust leida, identiteet jms) ning lühiajaliselt välismaal viibijatel koostööd Eesti koolide ja õpetajatega.

Meetme 2 eelarve oli 2017. a ligi 1 mln eurot, tekkepõhised kulud olid samuti 1 mln eurot.

Meede 3: Eesti keele kui teise keele õpetamise tagamine ja õppe toetamine.

Meetme eesmärk: Parandada ja laiendada Eesti muukeelse elanikkonna eesti keele oskust.

Indikaator	2013	2014	2015	2016	2017		2018	2019	2020
					siht	tege-lik			
Eesti keele tasemeeksami sooritanute osakaal eksamil käinutest (%)	53,9	51,5	52,5	55	54	54	54	55	55
B1-tasemel eesti keele eksami sooritanute osakaal eksamil käinutest (%)	64,3	61,8	63,1	67	62	67	62,5	62,5	63
B2-tasemel eesti keele eksami sooritanute osakaal eksamil käinutest (%)	33,0	38,2	36,4	39	38,4	43	38,5	38,6	38,6
C1-tasemel eesti keele eksami sooritanute osakaal eksamil käinutest (%)	33,6	30,1	35,0	35	30,3	31	30,4	30,5	33

2017. aasta sihttasest on mõnevõrra ületatud. Tõenäoliselt mängib rolli tasuta keelekursuste ja mitteformaalsete keeletegevuste pakkumise laiendamine. Sihttasest esialgu tõstma ei peaks, sest aastati eksami sooritanute % osalejatest kõigub ja sõltub väga erinevatest teguritest. Eksamile võivad minna kõik. Näiteks KuMi pakutavad keelekohvikud pole orienteeritud tasemeeksameile, samuti ei nõuta tulemuslikkust töötute koolituspaketi keelekomponendi osas, kuid eksamile võivad oma teadmisi testimise minna ka vähese või puuduliku ettevalmistusega inimesed.

Olulisemad tegevused

- 2017. a muudeti pidevalt avatud taotlusvooru keeleõppetegevuste toetamiseks. Muutmisel võeti arvesse rakendusüksuse ettepanekuid ja kogemusi, mis tekkisid esimese ringi taotlusvoorude läbiviimise käigus. Uues skeemis 1) võimaldatakse esitada taotlusi jooksvalt eesmärgiga rahastada pändigke keeleprojekte ja 2) võõrkeeleõpetajate rahvusvaheliste eksamite kulud hüvitatakse ka B2-taseme sooritanuile (enne muudatust C1- ja C2-tasemel).
- INSA kaudu võimaldatakse Ida-Virumaa haridustöötajatel täiendavalt eesti keelt õppida B2- ja C1-tasemel. Keeleõpet korraldab OÜ Algas. Kokku tegutseb 2017. aasta sügissemestril 14 õpperühma, nendest Sillamäel 2 rühma, Narvas 7 rühma, Kohtla-Järvel 3 rühma, Jõhvis 1 rühm ja Kiviõlis 1 rühm. Õpetajaid õpetavatele eesti keele õpetajaile on korraldatud infopäevi ja tutvustatud individuaalse keeleõppeplani kasutamist.
- KOVide taotluste põhjal on võimalik toetada erinevaid täiskasvanute keeleprojekte. Seda võimalust on kasutanud Narva, Paldiski, Pärnu ja Valga Linnavalitsused, et oma töötajatele keeleõpet pakkuda.
- Riigikeele nõukoda (eesti keele kui teise keelega tegelevate asutuste koostöövõrgustik) toimib regulaarselt ja vajaduspõhiselt. 2017. aastal sai riigikeele nõukoda kokku kord kvartalis ja arutletavad teemad on olnud tasuta eesti keele kursuste vajaduse põhjendamise kommunikatsioon (iga asutuse meediaplaan, tagasiside ja tagasilöögid), keeleõppe vajadused ja keeleõppeks loodud võimalused (osalejaks lisaks nõukoja liikmetele ka Ida-Virumaa keeleõppega tegelevate asutuste

esindajad), keeleprojektide teostamine ESFi toel ja eesti keele arengukava eelnõu arutelu/tagasiside. Eesti keele kui teise keelega tegelevate asutuste koostöövõrgustik toimib hästi ka igapäevatoos.

- Alates 2017. aastast toimuvad eesti keele tasemeeksamid regulaarselt ka välismaal – Helsingis saab 2 x aastas (ühel korral B1- ja teisel korral B2-tasemel) eksamit sooritada.
- Brüsselis toimunud eesti keele päeval on eesti keele tasemeeksami sooritamise võimalust välismaal tutvustatud kõikidele Euroopas töötavatele eesti keele õpetajatele.

Probleemiks on olnud PRÕMi keeletegevuste rakendamine, mis on olnud häiritud SA Innove keelekoordinaatori mitmekordse vahetuse tõttu. Viimane muutus toimus septembris, mis esialgu lubab loota edasisele olukorra paranemisele.

Õnnestumiseks võib pidada eesti keele tasemeeksamite regulaarset korraldamist Helsingis ning eesti keele kui teise keele ministeeriumide ülese koostöövõrgustiku head toimimist.

Meetme 3 eelarve oli 2017. a 0,4 mln eurot. Tekkepõhised kulud moodustasid 0,55 mln eurot, kulusid tehti ka eelmise aasta kasutamata vahendite arvelt.

Meede 4: Võõrkeeleskuse ja mitmekeelsuse toetamine. (Eesti võõrkeelte strateegia 2009–2017¹⁸²)

Meetme eesmärk: tõsta Eesti elanike motivatsiooni õppida erinevaid keeli, mitmekesistada võõrkeelte õpiviise, õpikohti ja keelte valikut, parandada keeleõppe kvaliteeti nii formaalses kui ka mitteformaalses õppes.

Indikaator	2014	2015	2016	2017		2018	2019	2020
				siht	tege-lik			
Võõrkeele riigieksami sooritanud noorte osakaal (%), kes on saavutanud võõrkeele riigieksamil vähemalt B2-taseme	49,1*	53,4	48,9	51	57,4	52	55	56

*kõik võõrkeele riigieksami tegijad

Indikaatori tase on kõikunud ning ületas 2017. a aastaks 2020 seatud sihi. Kõikumiste tõttu on indikaatori täitmist keeruline prognoosida. Eri keelte puhul on tendentsid üsna erinevad:

- Vene ja saksa keeles on vähemalt B2-keeleskustaseme saavutanute arv pigem tõusnud: vene keeles 2014. aastal 60,6%, 2017. aastal 69,2%; saksa keeles vastavalt 53,2% ja 56,2%. Prantsuse keeles on tulemused olnud samadel aastatel 47,3% ja 25,9%, mis illustreerib taas aastate erinevusi. Nende kolme keele puhul sooritavad õpilased rahvusvahelisi keeleeksameid; eksami tegijate arvud on inglise keelega võrreldes väikesed.
- 2014. aastal saavutas inglise keele riigieksamil vähemalt B2-keeleskustaseme 48,7%, ja 2017. aastal 57,6%. Aastate jooksul on tõusnud nende õpilaste arv, kes esitavad inglise keele riigieksami asendusena rahvusvaheliselt tunnustatud C-keeleskustaseme keeleeksami sertifikaadi (2014. aastal 2,4%, 2017. aastal 8,6%).
- Kokkuvõtvalt olid võõrkeele riigieksami tulemused 2017. aastal positiivsed – õppekavas eesmärgiks seatud B-keeleskustaseme saavutas inglise keeles 83,2% (gümnaasiumi statsionaarse õppe läbinutest 87,6%), vene keeles 83,6% (statsionaarse õppe läbinutest 93,2%), saksa keeles 73,9% (statsionaarse õppe läbinutest 80,3%) ja prantsuse keeles 94,1% (kõik statsionaarse õppe läbinud) õpilastest.

Olulisemad tegevused

- 2017. aastaga lõppes Eesti võõrkeelte strateegia 2009–2017. Valmis strateegia lõpparuanne¹⁸³, mis andis mh soovitusi võõrkeelte õppe ja hindamise seotu hõlmamiseks uues Eesti keelevaldkonna

¹⁸² Strateegia perioodi on pikendatud kuni 2017.

¹⁸³ „Eesti võõrkeelte strateegia 2009–2017“ lõpparuanne.

https://www.hm.ee/sites/default/files/eesti_voorkeelte_strategia_2009-2017_lopparuanne.pdf

arengukavas (sh varajase võõrkeeleõppe edendamine, võõrkeelte valiku laiendamine, keeleõppe kvaliteedi tõstmine ja keeleoskuse tunnustamine).

Eesti elanike motivatsiooni tõstmine erinevate keelte õppimiseks.

- Jätkati CertiLingua programmi piloteerimist kolmes koolis. Programm väärtustab mh kahe võõrkeelega B2-keeleoskustasemele jõudmist. 2017. a anti sertifikaat 11 õpilasele, septembris võõrustati Tallinnas võrgustiku aastakonverentsi. CertiLingua on hakanud koolides juurduma, kuid programm vajab laiemat teavitustööd – seda on teatud määral plaanis teha 2018. aasta kevadel, mil programmiga on oodatud liituma järgmised Eesti koolid.
- Anti välja Euroopa keeleõppe tunnuskiri (koolitusagentuurile GameClub mängulise keeleõppe eest), lisaks tunnustati kahte keeleõppeprojekti haridus- ja teadusministri tänukirjaga.
- Lõpule viidi koostöös SA-ga Kutsekoda läbi viidud keeleprojekt. Valmisid uued kutsestandardite võõrkeelteoskuse nõudeid puudutavad lisad ning juhend kutsealase võõrkeelteoskuse määratlemiseks. Juhendi põhjalik rakendamine uute kutsestandardite juures on keeruline, sest standardi väljatöötamisel on aeg piiratud. Siiski on SA-le Kutsekoda esitatud lihtsustatud uued lisad, mida saab standardite juures tulevikus kasutada täiendava tööta. Põhjaliku juhendi alusel kavandatakse edasisi tegevusi kutsehariduse õppekavade ja õpetajate suunal.

Võõrkeelte õpiviiside, õpikohtade ja keelte valikute mitmekesistamine.

- Jätkati saksa ja prantsuse keele õppe toetamist ringitundides. Saksa keele varajane õpe on heal järjel ja huvi selle vastu suureneb. Väga oluline on Goethe Instituudi juhtiv ja nõustav roll. Prantsuse keele puhul pole HTM-il sama initsiatiivikat partnerit. Varajane võõrkeeleõpe on oluline teema ning see sisaldub ka uue „Eesti keelevaldkonna arengukava 2018–2027“ eelnõus.
- Jätkati soome keele kui B-võõrkeele õppe toetamist, mh valmisid 6.–9. klasside töövihikud, õpilastele pakuti A2-keeleoskustaseme tasemetesti. 2017. aastal oli võimalik Tallinna Ülikoolis teha soome keele YKI testi – osales ka neli gümnaasiumiõpilast. Soome keele õppijate arv oli 2016/2017. õa 946 ja 2017/2018. õa 1114 ehk on tõusuteel. Soome keele kui vähe levinud B-võõrkeele õpet pidurdab osaliselt õpilaste ja lapsevanemate õigustatud ettevaatlikkus (põhikoolis valitud soome keelt ei pruugi olla lihtne gümnaasiumis edasi õppida). Keeleõppe jätkusuutlikkuse teema on samuti lisatud uue arengukava eelnõusse, sest õpiteede kindlus on õpitavate võõrkeelte valiku laiendamisel üks võtmeküsimusi.

Keeleõppe kvaliteedi parandamine nii formaalses kui ka mitteformaalses õppes.

- 2017. aastal algas projekt, mille raames hüvitatakse võõrkeeleõpetajatele ja võõrkeeleõpetajateks õppivatele üliõpilastele rahvusvaheliste keeleksamite sooritamise kulud (ellu viib Eesti Võõrkeeleõpetajate Liit). Tegevuse üks raskuskoht on tunnistuste vajalikkuse vähene teadvustamine koolijuhtide ja ka õpetajate endi hulgas. Seega on oluline kaasnev teavitustöö.
- Toetati jätkuvalt Eesti Võõrkeeleõpetajate Liidu ja erialaorganisatsioonide tegevust, vahendati Euroopa Nüüdiskeelte Keskuse tegevusi ning sealsetel seminaridel osalemise võimalusi. Toetati Eesti Regionaal- ja Vähemuskeelte Liidu tegevust ning MTÜ Eestimaa Rahvuste Ühendus tegevust (viimane on 2018. aastast Kultuuriministeeriumi juures).

Meetme 4 eelarve oli 2017. a 0,2 mln eurot, tekkepõhised kulud samuti 0,2 mln eurot.

3. Hinnang programmi tegevuste tulemuslikkusele

Eelmisel aastal lõppes Eesti keele arengukava 2011–2017 ja Eesti võõrkeelte strateegia 2009–2017 tegevuste elluviimine. Telliti arengukava täitmise ülevaade, mis tõi esile mitmeid tähelepanu vajavaid teemasid, sh eestikeelne õpe kõrghariduses, eesti keele õpetajate puudus ning varane (rügi)keeleõpe kui võimalus saavutada väga heal tasemel keeleoskus. Tehti ära suur töö uue arengukava väljatöötamiseks.

Keelevaldkonna näitajate sihttasemete täitmine on veidi paranenud, sj eesti keel emakeelena riigieksamitulemused, eesti keele tasemeeksamite sooritusprotsent ning võõrkeele riigieksamil B2-taseme saavutajate osakaal. Rohkem **tähelepanu vajab eesti keele kui teise keele õpe: B1-tase põhikooli lõpus pole paranenud**, samuti pole viimastel aastatel oluliselt muutunud mitte-eestlaste enesehinnanguline eesti keele oskus. Eesti tööturg nõuab aga väga heal tasemel eesti keele oskust. 2017. a läbiviidud uuring võõrkeelteoskuse rollist tööturul näitas, et **mitmekeelsus on väärtus** ja seda mitte vaid deklaratiivselt. Eraldi tähelepanu vajab mitte-eestlastest noorte oluliselt kehvem inglise keele oskus, võrreldes eestlastega. Kasvava (nii sisse-, välja- kui tagasi)rände tingimustes tuleb hästi läbi mõelda, kuidas investeerida piisavalt ennekoike laste ja noorte eesti keele õppesse nii Eestis kui välismaal.

Tulemusvaldkond: riigivalitsemine (Rahvusarhiiv)

Programmi eesmärk: ühiskonna dokumentaalse mälu kestlik säilitamine, kasutamine ning kodanike õiguste tõendamine.

Indikaator	2013	2014	2015	2016	2017		2018	2019	2020
					siht	tege-lik			
Arhiivimoodustajate (asutuste) arv, kes on Rahvusarhiivile üle andnud digitaalarhivaale	4	5	5	5	-	8	9	täpsustub 2018	
Nõuetekohastes hoidlates säilitatavate arhivaalide osakaal Rahvusarhiivis, % <i>Koguhulk 9 313 752 arhivaali</i>	55	58	58	79	75	85	85	85	85
Arhivaalide kättesaadavus veebis, miljonit kujutist	10,6	13,4	15,1	15,7	15,7	18,5	19	19,5	20

Olulisemad muutused ja trendid

- 1. veebruaril 2017 avatud Noora, Rahvusarhiivi uhiuus peahoone Tartus, on saavutus, milleni jõutakse kord sajandis. Nõuetekohastes hoidlates säilitatavate arhivaalide osakaal tõusis hüppeliselt juba 2016. aasta lõpus tänu Rahvusarhiivi uue peahoone Noora kasutuselevõtule.
- Arhiivimoodustajate (avalikke ülesandeid täitvad asutused, kelle tegevuse käigus võib tekkida arhiiviväärtusega dokumente) osakaal, kelle põhitegevuse dokumendid on hinnatud, on 2017. aasta lõpuga 96,4%. Tõenäoliselt õnnestub perioodi lõpuks ära hinnata kõigi arhiivimoodustajate põhitegevus- ja juhtimisfunktsioonide dokumendid. Algne plaan oli aastatel 2018–2021 jõuda 87%lt 92%ni.
- Arhivaalide kättesaadavus veebis on suurenenud plaanitust kiiremas tempos.

1. Ülevaade programmi elluviimisest

- Rahvusarhiivi tähtsamaid tegevussihte oli seotud Noora rakendamisega, arhiiviteenuste parendamisega kõigis olulistes tööloikudes. 2017. aasta lõpus paiknevad Rahvusarhiivi arhivaalid seitsmes hoones, kus on hoiul 9 313 752 säilikut (sh fotod ja helid) ning lisaks 34 516 nimetust filmidokumente. Kaasaegsetes arhiivihoonetes (Rakvere, Valga, Tallinna Madara tänava ning Tartu Nooruse ja Vahi tänava hooned) säilitatakse 85% Rahvusarhiivi arhivaalidest. Vaba riulipinda on kokku 19 600 riulimeetrit (aasta tagasi 25 600 meetrit). 2016. aasta lõpu seisuga oli veebis kättesaadavaid arhivaale 15,7 miljonit kujutist ja 2017. aastal juba 18,5 miljonit kujutist.
- Aasta teine tegevusprioriteet ehk Tallinna keskuse (filmiarhiivi) rajamise ettevalmistustööd on edenenud sarnaste ülesannetega asutustega koostöövõimaluste analüüsimise faasi. Tõenäoliselt jõuab see protsess esimesse vahefinišisse investeerimistaotluse koostamisega 2018. aasta algul.
- Andmekogude hindamisotsus, millega sadadest riigi andmekogudest sõeluti arhiiviväärtuslikuna välja 26, on esiletõstmist väärt tulemus.
- 2017. aastat märgistab arhiivipedagoogika jõuline areng, Noora ja teiste majade avamine nii üldhariduskoolide kui ülikoolide õppuritele. Veelgi üldisemas plaanis võib lõppenud aastat pidada Eesti arhiivinduse kõige tihedamaks suhtlusaastaks noorte ja vanemate ajalohuvilistega, mitte kunagi varem pole Rahvusarhiiv olnud sedavõrd esil meedias, ühisloomes ja sotsiaalmeedias, ühiskonna tajuruumis tervikuna.
- Digitaalarhivaale andsid üle kolm asutust. Seda ei saa nimetada murranguks digitaalarhivaalide üleandmisel, kuid plaanitud suurem on see siiski.
- Teaduspublikatsioonide arv aastaks oli 2017. aasta seisuga 6, kuid otstarbekas on planeerida 7 publikatsiooni aastaks. Seatud eesmärk on reaalne.
- 2017. aastal korraldas arhiiv mitu edukat üritust, millest mainimisväärsamad on europrojekti E-ARK üledukas lõpuseminar, arhiiviuuringute keskuse ICARUS ja europrojekti CO:OP partnerite konverents ning mõistagi Eesti Euroopa Liidu eesistumise aegsed koosolekud. Koostöölepingu sõlmimine globaalse haardega ettevõttega Ancestry avab lähiajal miljonid peidetud isikuandmed 19. sajandi teisest poolest ja 20. sajandi algupoolest nii eesti kui väliskasutajale. Novembris peetud

koostööseminar Eesti Evangeelse Luterliku Kirikuga märgistas kümme aastat väldanud projekti lõppu – ligi pool miljonit lehekülge pereolulise teabega on nüüd digiteeritult veebis kättesaadav nii kirikuõpetajatele kui ka laiemale üldsusele.

- 2017. aasta vältel külastati Rahvusrhiivi ca 1,25 miljonit korda, kusjuures 99,3% külastustest toimus veebiteenuste kasutamise kaudu. Arhiivikasutajatele üle ilma on kättesaadavad ca 18,5 miljonit digiteeritud toimikulehekülge, ca 575 000 digiteeritud fotot, ca 1200 digiteeritud filmitundi, ca 730 digiteeritud helitundi ning ca 50 000 digiteeritud maakaarti.
- 2017. aasta lõpu seisuga oli arhiivimoodustajana käsitletavaid asutusi 698. Neist on hinnatud 673 arhiivimoodustaja põhi- ja juhtimisfunktsioonide dokumendid. 2017. aastal hinnati 54 tegutseva arhiivimoodustaja põhitegevuse dokumente (sh selgus kolme asutuse puhul, et arhiiviväärtuslikke dokumente ei teki, ning kaks asutust muutusid arhiivimoodustajaks). Kokkuvõttes on hindamata vaid 25 arhiivimoodustaja dokumendid, peamiselt on tegu Keskkonnaministeeriumi ja selle valitsusala asutuste, riigi asutatud sihtasutuste ja mõningate avalik-õiguslike juriidiliste isikutega.
- Aasta jooksul külastati Rahvusrhiivi erinevaid veebilehti ja e-kanaleid ühtekokku ca 1 250 000 korral. Kõige populaarsemad sihtmärgid olid arhiivihuviliste jaoks digikogu Saaga (ligi 400 000 külastust) ja virtuaalne uurimissaal VAU (üle 315 000 külastuse). Saja tuhande kasutuskorra piires ületasid ka otsikataloog AIS (159 000) ja fotode andmebaas Fotis (103 000). Lojaalseima kliendibaasi ja sisukaimate külastuste poolest kerkib teiste seast selgelt esile Saaga: korduvkasutajate osakaal küündis siin 87%-ni ning iga külastaja vaatas keskmiselt 35 minuti jooksul 60 digipilti. AIS-is tegid arhiivihuvilised aasta vältel kokku üle 457 000 päringu, otsides sealt kõige sagedamini isikute ja asutuste nimesid.

Meetme 1 ja kogu programmi kinnitatud lõplik eelarve 2017. aastal oli 6,9 miljonit eurot. Tekkepõhised kulud olid samuti 6,9 miljonit eurot.

2. Hinnang programmi tulemuslikkusele

Kõik programmi sihid aastaks 2017. on täidetud. Ajaloolise muutuse tõi Rahvusrhiivi uue peahoone Noora kasutuselevõtt 2017. a. Taastus arhiivi võimekus asutustelt dokumente vastu võtta, lõppes aastaid kestnud olukord, kus vaba hoidlapind puudus. Säilitustingimused paranesid hüppeliselt, praeguseks on ca 85% arhivaalidest nõuetekohastes hoidlatingimustes. Kasutuse valdkonnas rakendati mitmeid uudseid töökorralduslikke ja tehnilisi lahendusi, mis muutsid klienditeeninduse kiiremaks ja paremaks. Noora on muutnud kogu organisatsiooni kompaktsemaks ja ka nähtavamaks.

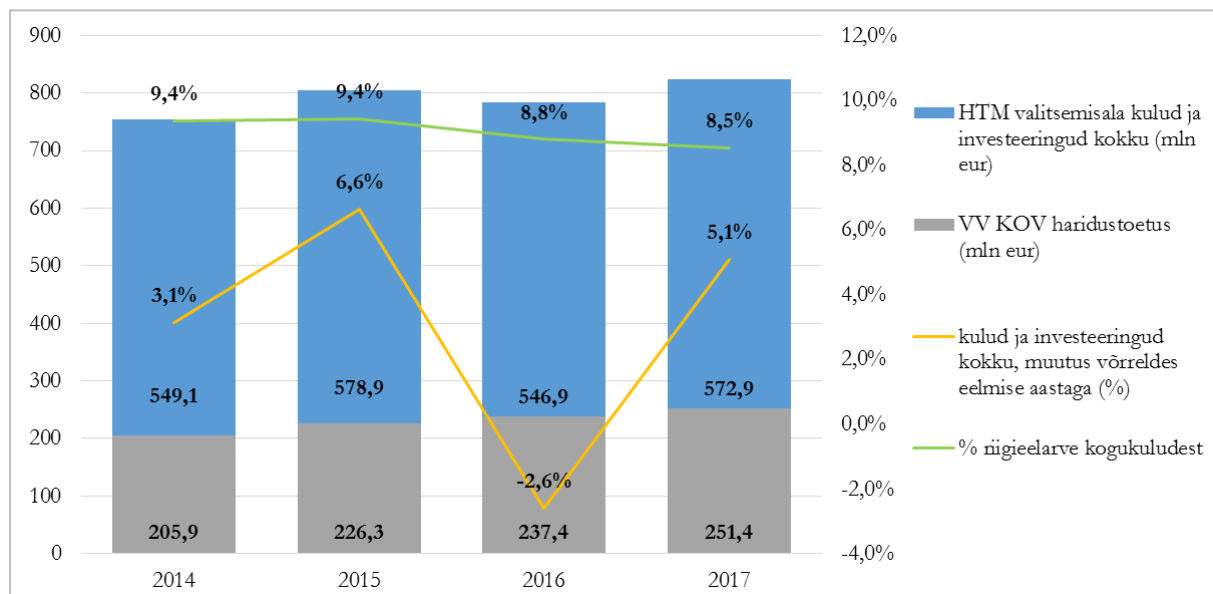
2017. a suurim väljakutse oli veebiteenuste – erinevate otsi- ja infosüsteemide tööshoidmine ja arendamine ning digitaalsena sündinud teabe vastuvõtmise ja säilitamisega seonduvate tarkvaraliste lahenduste pakkumine, töö jätkub 2018. aastal.

2018. aastal on sihiks alustada Rahvusrhiivi Tallinna keskuse rajamistööd.

Valitsemisala rahastamine ja valitsussektori kulutused haridusele ja teadusele

Võrreldes eelneva aastaga kasvavasid riigieelarve kogukulud 8,2% ehk 733,7 mln euro võrra. Valitsemisaladele 2017. aasta riigieelarvestrateegia ja eelarve protsessis täiendavalt antud vahendite maht moodustab 263,3 mln eurot. Ülejäänud kasvust moodustavad varasematel aastatel võetud kohustused. HTMi valitsemisala eelarve (sh KOV haridustoetus) oli 2017. aastal 824,2 mln eurot, mis on 5,1% võrra enam kui 2016. aastal. (vt joonis 62). HTMi valitsemisala eelarve osakaal riigieelarvest langes 8,8%lt 2016. aastal 8,5%le 2017. aastal.¹⁸⁴ Suurimad täiendava rahastamise saanud tegevused koos summadega olid HTMi valitsemisalas järgnevad:

- Õpetajate palgafondi kasv 3% ehk 7,7 mln eurot;
- Õpilaste arvu kasvuga seotud püsikulude katmine 4,5 mln eurot;
- Erakoolide tegevuskulude katmine Riigikohtu otsuste täitmiseks 7,9 mln eurot;
- Noorte huvitegevuse toetamine kohalikul tasandil toetusfondi eelarves 5,7 mln eurot;

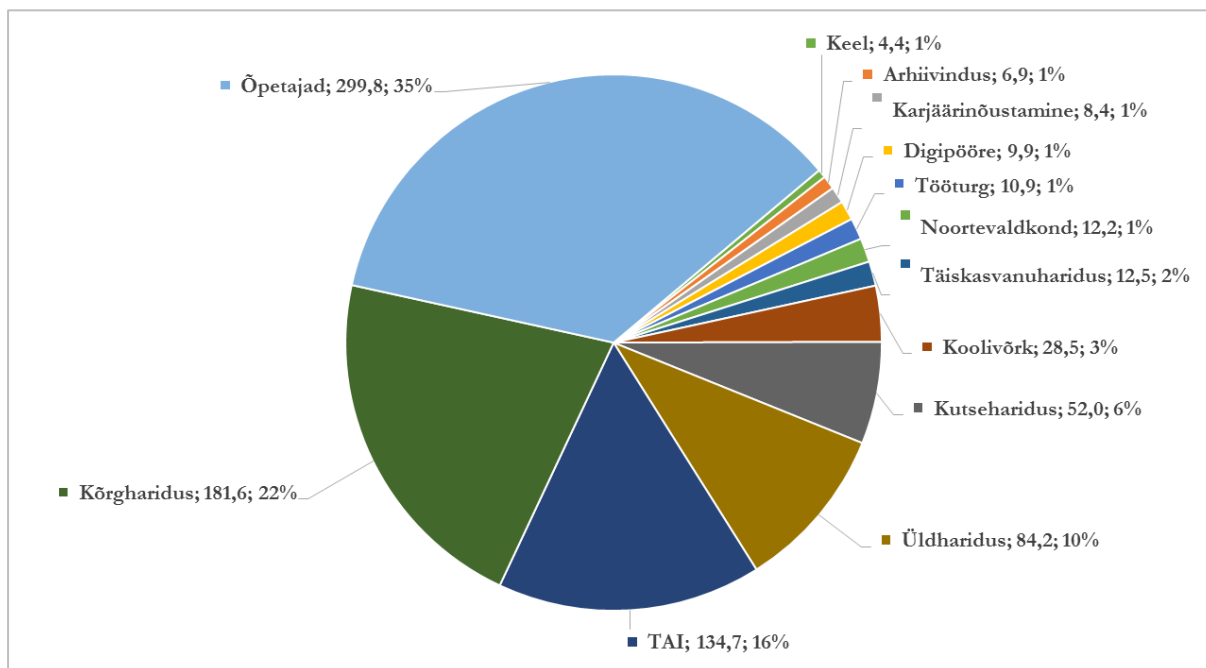
Joonis 62. Ülevaade valitsemisala eelarvelistest kuludest ja investeeringutest perioodil 2014–2017

Allikas: 2017. a riigieelarve seaduse seletuskiri

Haridus- ja Teadusministeeriumi valitsemisala kogukulud jagunevad kokku 13 programmi vahel (vt joonis 63). Suurima osa valitsemisala 2017. a kuludest ja investeeringutest kokku moodustas programm „Pädevad ja motiveeritud õpetajad ning haridusasutuste juhid“ (35%), järgnevad kõrgharidusprogramm (22%) ja teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni programm (16%). Ülejäänud 10 programmi mahud on tunduvalt väiksemad ja kokku moodustavad nad 27% kogu valitsemisala eelarvest.

¹⁸⁴ Allikas: 2017. a riigieelarve seaduse seletuskiri

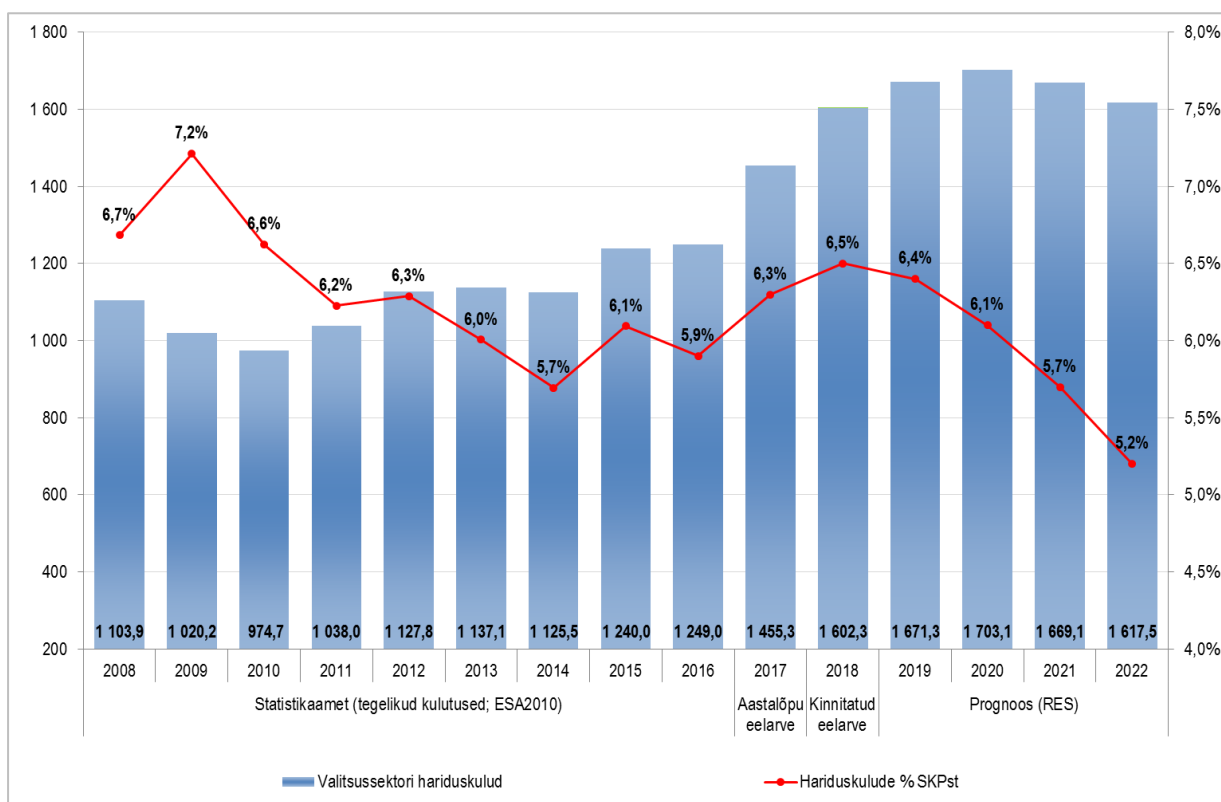
<https://www.rahandusministeerium.ee/et/eesmargidtegevused/riigieelarve-ja-majandus/riigieelarve-ja-majandusulevaated>

Joonis 63. Ülevaade valitsemisala kulude jagunemisest 2017. aastal programmide lõikes (mln eurot; lõplik eelarve)

Valitsussektori kulutused haridusele ning teadus- ja arendustegevusele

Proгноosi kohaselt moodustasid 2017. aastal **valitsussektori hariduskulutused** 6,3% SKPst.¹⁸⁵ HTMi valitsemisala eelarve moodustas 2017. a 3,6% SKPst. Prognoseeritavalt kasvavad valitsussektori hariduskulud 2018. aastal 6,5%-ni SKPst ning 2022. aastaks langevad 5,2%-ni SKP-st. Perioodil 2019–2021 kasvavad kulud aeglasemalt kui SKP ja eelkõige seetõttu väheneb ka osakaal SKPst.

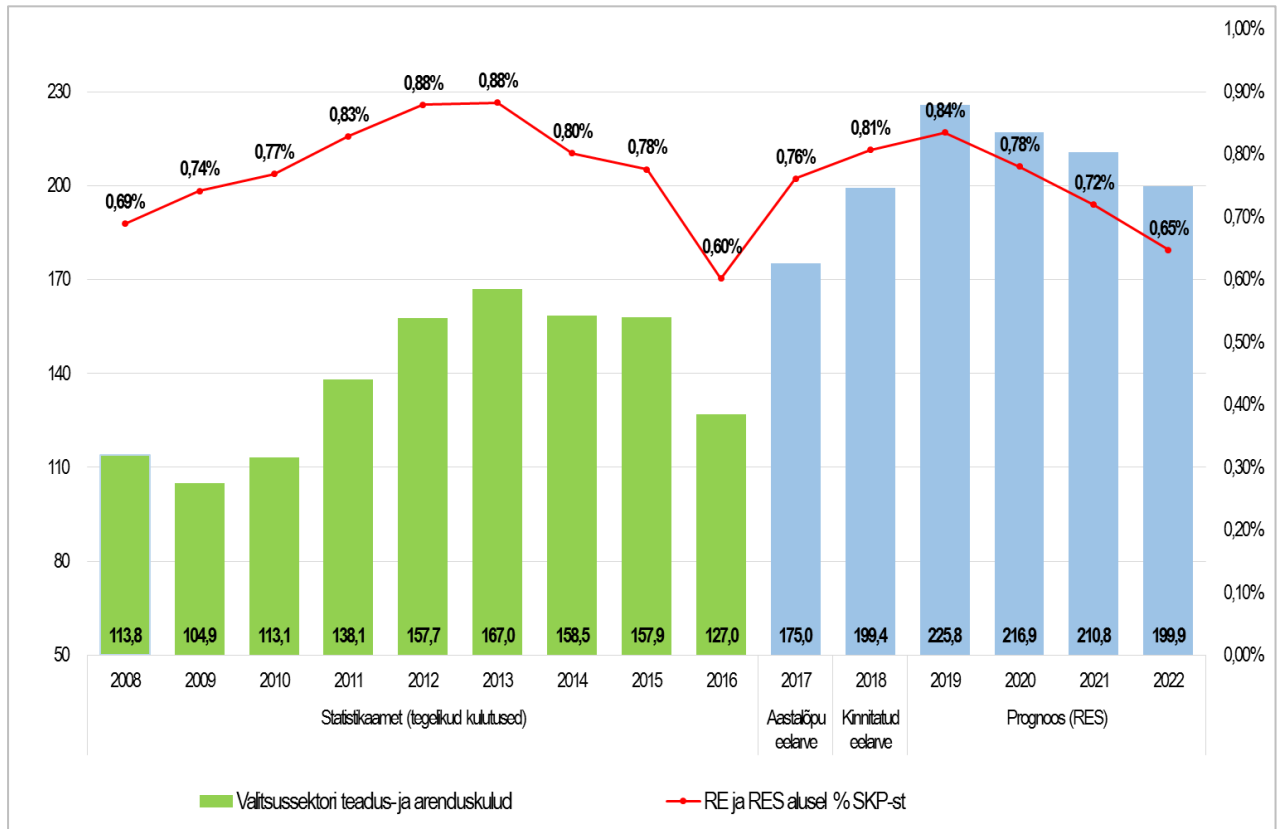
Joonis 64. Valitsussektori hariduskulud aastatel 2008–2022 (mln eurot; seisuga 26.04.18, sh arvestatud Rahandusministeeriumi 2018. aasta kevadise majandusprognoosiga)

¹⁸⁵ 2017. aasta valitsussektori tegelikud hariduskulutused avalikustab Statistikaamet jaanuaris 2019.

Valitsussektori hariduskulude muutust mõjutavad kõige enam struktuurivahendite kasutamine, Riigi Kinnisvara AS investeeringud ehitusse, avalik-õiguslike ülikoolide koolitustegevusest laekuvad tulud ja KOVide panus hariduskulutustesse.

2017. aasta prognoosi kohaselt moodustavad valitsussektori hariduskuludest 60% keskvalitsuse panus ja 40% kohalike omavalitsuste panus (keskvalitsuse poolt antud toetusteta). KOVide kulud haridusele kokku on suuremad kui VV haridustoetusfondi raha.

Teadus- ja arendustegevuse (TA) rahastamise osas on seatud sihiks jõuda TA rahastamisel 3%-ni SKP-st (sh erasektori panus 2% ja valitsussektori panus 1% SKP-st). 2017. aastaks prognoositud valitsussektori panus on 0,76% SKP-st¹⁸⁶, 2018. aastaks kasvab see 0,81%-ni SKP-st ning 2022. aastal langeb 0,65%-ni SKP-st.

Joonis 65. Valitsussektori kulutused teadus- ja arendustegevusele 2008–2022 (mln eurot; seisuga 26.04.2018, sh arvestatud Rahandusministeeriumi 2018. aasta kevadise majandusprognoosiga)

¹⁸⁶ 2017. a a sta valitsussektori tegelikud TA kulud avalikustab Statistikaamet 28.06.2018.

Lisa 1. Strateegiate programmide eelarvete täitmine 2017. aastal

Programm	Meede	2017. a eelarve, tuhat eurot	2017. a täitmine, tuhat eurot*	Täitmise % **
Pädevad ja motiveeritud õpetajad ning haridusasutuste juhid	Meede 1. Õpetajate ja haridusasutuste juhtide täiendusõppesüsteemi kujundamine sh kompetentsikeskuste väljaarendamine õpetajakoolituse ning kasvatusteaduste arengu eest vastutavate Tallinna Ülikooli ja Tartu Ülikooli juures	4 488	3 379	75%
	Meede 2. Õpetaja ja haridusasutuse juhi ameti atraktiivsuse suurendamine/väärtustamine	290 843	291 985	100%
	<i>Kokku</i>	<i>295 332</i>	<i>295 364</i>	100%
Digipöörde programm	Meede 1. Digikultuuri integreerimine õppeprotsessi	2 047	906	44%
	Meede 2. Eelduste loomine digikultuuri integreerimiseks õppetöösse	7 806	6 494	83%
	<i>Kokku</i>	<i>9 853</i>	<i>7 400</i>	75%
Tööturu ja õppe tihedama seostamise programm	Meede 1. Õppe seostamine tööturu vajadustega	10 933	7 760	71%
	<i>Kokku</i>	<i>10 933</i>	<i>7 760</i>	71%
Koolivõrgu programm	Meede 1. Koolivõrgu korrastamine	28 515	7 892	28%
	<i>Kokku</i>	<i>28 515</i>	<i>7 892</i>	28%
Õppe- ja karjäärinõustamise programm	Meede 1. Karjääri- ja õppenõustamise teenuste osutamine lastele ja noortele, selle koordineerimine ning kättesaadavuse tagamine	6 417	6 668	104%
	Meede 2. Hariduse tugiteenuste arendamine ja kvaliteedi tagamine	1 699	530	31%
	Meede 3. Elanikkonna teadlikkuse tõstmine teenustest ning asjakohase tööturu- ja õpivõimaluste alase informatsiooni kättesaadavuse tagamine	258	120	47%
	<i>Kokku</i>	<i>8 375</i>	<i>7 318</i>	87%
Kutseharidusprogramm	Meede 1. Elukestva õppe võimaluste ja töömaailma vajaduste vastavus ning õppes osaluse kasv	52 037	52 283	100%

	<i>Kokku</i>	52 037	52 283	100%
Üldharidusprogramm	Meede 1. Üldharidusõppe kvaliteedi tagamine	5 494	6 630	121%
	Meede 2. Võrdsete võimaluste tagamine ja väljalangevuse vähendamine üldhariduses	4 747	5 129	108%
	Meede 3. Ligipääsu tagamine üldharidusele	73 919	76 368	103%
	<i>Kokku</i>	84 160	88 127	105%
Kõrgharidusprogramm	Meede 1. Võrdsed võimalused kõrgharidusõppeks ja muutunud õpikäsituse põhimõtete juurutamine	174 155	177 872	102%
	Meede 2. Kõrgharidusõppe vastavusse viimine nüüdisaegse tööturu vajadustega	4 663	6 986	150%
	Meede 3. Kõrghariduse rahvusvahelise konkurentsivõime edendamine	2 758	5 793	210%
	<i>Kokku</i>	181 577	190 651	105%
Täiskasvanuharidusprogramm	Meede 1. Haridustee katkestanud täiskasvanute tagasitoomine formaalharidusse ja eelduste loomine nende õppes püsimiseks ja tasemehariduse omandamiseks.	1 481	2 332	157%
	Meede 2. Mitteformaalsele koolitusele ligipääsu suurendamine ja koolituse kvaliteedi tõstmine	9 404	4 333	46%
	Meede 3. Kutsesüsteemi arendamine ning elukestva õppe visiooni ellu viivate koostöövormide loomine ja toetamine täiskasvanuhariduses	1 609	1 266	79%
	<i>Kokku</i>	12 494	7 932	63%
Noortevaldkonna programm	Meede 1. Võimaluste suurendamine noorte loovuse arendamiseks, omaalgatuseks ja ühistegevuseks	3 746	3 671	98%
	Meede 2. Noorte kaasamise suurendamine ja noorte tööhõivevalmiduse parandamine	10 957	10 632	97%
	Meede 3. Noorte aktiivse osaluse toetamine kogukonnas ja otsustes	662	673	102%
	Meede 4. Kvaliteetse noortepoliitika ja noorsootöö arengu tagamine	2 498	2 434	97%
	<i>Kokku</i>	17 864	17 410	97%
Teadus- ja arendustegevuse ning innovatsiooni programm	Meede 1. Teaduse kõrge taseme ja mitmekesisuse kindlustamine	104 107	90 017	86%
	Meede 2. TAI ühiskondliku ja majandusliku kasu suurendamine	8 749	4 965	57%
	Meede 3. Majandusstruktuuri muutev TAI lähtub nutikast spetsialiseerumisest	11 450	2 741	24%

	Meede 4. Eesti osaluse ja nähtavuse suurendamine rahvusvahelises TAI alases koostöös	10 404	5 398	52%
	<i>Kokku</i>	<i>134 710</i>	<i>103 121</i>	<i>77%</i>
Keeleprogramm	Meede 1. Eesti keele jätkusuutlikkuse tagamine	2 769	2 852	103%
	Meede 2. Eesti keele õppe võimaluste loomine väliseesti kogukondades ja välismaa kõrgkoolides	987	1 021	103%
	Meede 3. Eesti keele kui teise keele õpetamise tagamine ja õppe toetamine	398	548	138%
	Meede 4. Võõrkeeleskuse ja mitmekeelsuse toetamine (Eesti võõrkeelte strateegia 2009–2017)	232	227	97%
	<i>Kokku</i>	<i>4 387</i>	<i>4 647</i>	<i>106%</i>
Arhiivindusprogramm	Meede 1. Ühiskonna dokumentaalse mälu kestlik säilitamine, kasutamine ning kodanike õiguste tõendamine	6 914	6 923	100%
	<i>Kokku</i>	<i>6 914</i>	<i>6 923</i>	<i>100%</i>
* Tekkepõhised kulud. Tekkepõhise kuluna kajastatakse kõiki majandustehinguid nende toimumise perioodis, sõltumata sellest, millal tehingu eest tasutakse. Ettemaksud ei ole tekkepõhine kulu. Toetuste kajastamine sõltub sellest, kas tegemist on tegevustoetusega või projektipõhise toetusega. Tegevustoetused – toetused, mille puhul toetuse andja ei sätesta rangeid piiranguid toetuse kasutamiseks ega nõua detailset aruandlust toetuse kasutamisel tehtud kulutuste kohta. Saadud ja antud tegevustoetusi kajastatakse kassapõhiselt toetuse maksmise hetkel. Projektipõhised toetused – toetused, mille kasutamine on piiratud väga konkreetse sihtotstarbega ning mille kasutamise kohta toetuse andja nõuab aruandlust. Projektipõhiseid toetusi kajastatakse kuluna samal hetkel, kui leiavad aset kulutused, mille katteks need toetused on mõeldud, seega lähtutakse toetuse saajalt saadud aruandest, milles toetuse saaja näitab ära, millisel perioodil ta kulutused tegi. NB! Riigieelarve seaduses on KOV haridustoetused kajastatud Vabariigi Valitsuse eelarves, siinses tabelis aga näidatud programmide eelarvete koosseisus. Seetõttu võivad osade programmide summad riigieelarvega võrreldes erineda.				
** Täitmine üle 100% tähendab reeglina, et kulusid tehti ka eelmisest aastast ülekantud vahendite arvelt, mis eelarves ei kajastu.				